

อำนาจหน้าที่ของพนักงานอัยการในการดำเนินการตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณา
ความอาญา มาตรา 43 และมาตรา 44/1: ศึกษาเฉพาะกรณีการเรียกค่าสินไหมทดแทน
แทนผู้เสียหาย

อธินันท์ คันธอุลิส

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

นิติศาสตรมหาบัณฑิต

คณะนิติศาสตร์

สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

2564

อำนาจหน้าที่ของพนักงานอัยการในการดำเนินการตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณา
ความอาญา มาตรา 43 และมาตรา 44/1: ศึกษาเฉพาะกรณีการเรียกค่าสินไหมทดแทน

แทนผู้เสียหาย

อธินันท์ คันธอุลิส

คณะนิติศาสตร์

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เกียรติพร อำไพ)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม
(สตียา อรุณธารี)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ได้พิจารณาแล้วเห็นสมควรอนุมัติให้เป็นส่วนหนึ่งของ
การศึกษาตามหลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต

..... ประธานกรรมการ
(ศาสตราจารย์พิเศษอรรถพล ใหญ่สว่าง)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธีทัต ชวิศจินดา)

..... กรรมการ
(สตียา อรุณธารี)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เกียรติพร อำไพ)

..... คณบดี
(รองศาสตราจารย์ณรงค์ เกษะประกร)

____/____/____

บทคัดย่อ

ชื่อวิทยานิพนธ์	อำนาจหน้าที่ของพนักงานอัยการในการดำเนินการตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 43 และมาตรา 44/1: ศึกษาเฉพาะกรณีการเรียกค่าสินไหมทดแทนแทนผู้เสียหาย
ชื่อผู้เขียน	อริณันท์ คันธอุลิส
ชื่อปริญญา	นิติศาสตรมหาบัณฑิต
ปีการศึกษา	2564

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงการใช้สิทธิในการเรียกค่าสินไหมทดแทนของผู้เสียหายในคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญาที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 โดยศึกษาจากเอกสาร ตำรา บทความ กฎหมายที่เกี่ยวข้องทั้งในและต่างประเทศ เพื่อวิเคราะห์หาแนวทางแก้ปัญหา และจัดทำข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาพบว่า ผู้เสียหายในคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญาจำนวนมากไม่ทราบว่าตนมีสิทธิเรียกค่าสินไหมทดแทนเข้าไปในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 ทำให้ผู้เสียหายที่ต้องการค่าสินไหมทดแทนต้องไปฟ้องเป็นคดีแพ่งเองต่างหาก ซึ่งเสียทั้งเงิน เวลา และทรัพยากร ทั้งนี้ ในประเทศสหรัฐอเมริกาและฝรั่งเศสให้เจ้าหน้าที่ตำรวจและผู้ที่เกี่ยวข้องแจ้งสิทธิในการเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนแก่ผู้เสียหาย และช่วยผู้เสียหายรวบรวมจัดทำบัญชีความเสียหายเพื่อให้พนักงานอัยการดำเนินการต่อไป

ผลการศึกษาผู้เขียนมีข้อเสนอแนะทางกฎหมาย 3 ประการ ได้แก่

ประการที่หนึ่ง ให้เจ้าหน้าที่รัฐแจ้งสิทธิดังกล่าวแก่ผู้เสียหายเหมือนกับในต่างประเทศ

ประการที่สอง ให้พนักงานอัยการเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนบางประเภทแทนผู้เสียหายเช่นเดียวกับประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 43 ตามหลักเกณฑ์ที่กำหนด

ประการที่สาม นำการดำเนินคดีแบบกลุ่มมาปรับใช้ในคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญา

ABSTRACT

Title of Thesis	The Authority of the Public Prosecutor in Order to Enforce the Criminal Procedure in Relation to the Section 43 and Section 44/1 of the Criminal Procedure Code: Case Study on Claiming a Compensation for Victims
Author	Atinan Kantaulis
Degree	Master of Laws
Year	2021

This thesis aimed to study about how injured people in civil claim in connection with an offence which public prosecutor is a prosecutor request compensate according to the criminal procedure code section 44/1. The researcher study from papers, books, articles, and related domestic and international law for analyzing, solving and providing suggestion.

The result revealed many injured people in civil claim in connection with an offence do not know that they are entitled to file a request to enforce the accused person and claim the compensation in the same case that public prosecutor is a prosecutor according to the criminal procedure code section 44/1, which prevent injured people from receiving the full compensation in the same time. If injured people need to claim compensation, they have to file the case to the civil court separately. That mean the waste of time, money, resources and fees. In the United State of America and France, police officers and related governors inform the right of

injured people that they can request compensation in the same time and help collecting damages statement for public prosecutor.

From the study this thesis suggests that

1. Related governors in Thailand should have much more participation and inform the injured people's right.
2. Public prosecutor can request some type of compensation for victim like the criminal procedure code section 43 according to the specific rules.
3. Considerate to use class action in civil claim in connection with an offence to facilitate injured people to receive full compensation as the intention of the law.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้เพราะความเมตตาของท่านผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เกียรติพร อำไพ ซึ่งได้กรุณารับเป็นที่ปรึกษา สละเวลาให้เข้าพบ ช่วยหาแนวทางแก้ปัญหา รวมถึงคอยกดขันติดตามชิ้นงานอยู่เสมอ และท่านอาจารย์สัตยา อรุณธารี ที่กรุณารับเป็นที่ปรึกษาร่วมและกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ท่านทั้งสองได้ให้คำแนะนำที่มีคุณค่าต่อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นอย่างมาก นอกจากนี้ต้องขอขอบพระคุณท่านศาสตราจารย์พิเศษ อรรถพล ใหญ่สว่าง ที่ท่านให้เกียรติเป็นประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ และท่านผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธีทัต ขวี่จินดา กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ที่ให้มุมมองและข้อสังเกตที่เฉียบแหลมต่อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ และขอบพระคุณพี่ๆ สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา อาคารสุขประพฤติ ที่ได้ให้ข้อมูลการพิจารณากฎหมายที่สำคัญในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ด้วย รวมไปถึงเจ้าหน้าที่คณะนิติศาสตร์ และเจ้าหน้าที่สำนักเทคโนโลยีสารสนเทศ ที่ให้คำปรึกษาในกระบวนการทำวิทยานิพนธ์มาตลอด

ขอกราบขอบพระคุณบิดา มารดา ที่ยังเชื่อใจ สละกำลังทรัพย์ กำลังกาย กำลังใจ และส่งเสียให้ได้รับการศึกษาขั้นสูง แม้จะใช้เวลานานเกินสมควรไปบ้าง

ขอบพระคุณครู อาจารย์ คนใกล้ชิด และเพื่อนๆ ที่คอยให้กำลังใจและถามถึงความคืบหน้าของงานอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งช่วยให้มีแรงกำลังในการทำงานต่อไปจนเสร็จสมบูรณ์ได้ในที่สุด

อธินันท์ คันธอุลิส

กันยายน 2564

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	ค
ABSTRACT	ง
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญ	ช
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา	4
1.3 ขอบเขตของการศึกษา	4
1.4 สมมติฐานในการศึกษา	5
1.5 วิธีที่ใช้ในการศึกษา	6
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษา	6
บทที่ 2 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาทและอำนาจหน้าที่ของพนักงานอัยการในการฟ้องเรียกค่า สินไหมทดแทนแทนผู้เสียหาย	7
2.1 ที่มาและความสำคัญ	7
2.1.1 บทบาทและอำนาจหน้าที่ของพนักงานอัยการในกระบวนการยุติธรรม	7
2.1.1.1 องค์การอัยการในประเทศที่ใช้ระบบประมวลกฎหมาย (Civil Law)	9
2.1.1.2 องค์การอัยการในประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายจารีตประเพณี (Common Law)	9
2.1.1.3 การประชุมองค์การสหประชาชาติว่าด้วยการป้องกันอาชญากรรมและการ ปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิด (The Prevention of Crime and the Treatment of Offenders) ที่เกี่ยวข้องกับบทบาทและอำนาจหน้าที่ของ พนักงานอัยการในกระบวนการยุติธรรม	10
2.1.2 ค่าสินไหมทดแทน	13

2.1.2.1	ปฏิญญาว่าด้วยหลักการพื้นฐานเกี่ยวกับการอำนวยความยุติธรรมแก่ผู้ที่ได้รับความเสียหายจากอาชญากรรมและการใช้อำนาจโดยไม่ถูกต้อง ค.ศ. 1985 (Declaration of Basic Principle for Justice for Victims of Crime and Abuse of Power 1985)	13
2.1.2.2	ระบบการชดใช้ค่าเสียหายแก่ผู้เสียหาย	14
2.1.3	ผู้เสียหาย	16
2.1.3.1	ผู้เสียหายในทางสากล	16
2.1.3.2	ผู้เสียหายในคดีแพ่ง	17
2.1.3.3	ผู้เสียหายในคดีอาญา	18
2.2	หลักการและทฤษฎีเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ของพนักงานอัยการ และการดำเนินคดีตามกฎหมาย	20
2.2.1	ปฏิญญาว่าด้วยหลักการพื้นฐานเกี่ยวกับการอำนวยความยุติธรรมแก่ผู้ที่ได้รับความเสียหายจากอาชญากรรมและการใช้อำนาจโดยไม่ถูกต้อง ค.ศ. 1985 (Declaration of Basic Principle for Justice for Victims of Crime and Abuse of Power 1985)	20
2.2.1.1	การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมและได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรม	20
2.2.1.2	สิทธิในการได้รับการชดใช้ค่าเสียหายโดยผู้กระทำความผิด (Restitution)	21
2.2.1.3	สิทธิในการได้รับค่าทดแทนความเสียหายจากรัฐ (Compensation)	22
2.2.2	หลักการดำเนินคดีแพ่ง คดีอาญา และคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญา	23
2.2.2.1	หลักการดำเนินคดีแพ่ง	23
2.2.2.2	หลักการดำเนินคดีอาญา	24
	1) หลักการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ (Public Prosecution)	26
	2) หลักการดำเนินคดีอาญาโดยเอกชน (Private Prosecution)	27
	3) หลักการดำเนินคดีอาญาโดยประชาชน (Popular Prosecution)	28
2.2.2.3	หลักการดำเนินคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญา	28
	1) ความหมายและลักษณะของคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญา	29

2) ขอบเขตและลักษณะของคดีแพ่งเกี่ยวกับคดีอาญา	31
2.2.3 หลักการชดใช้ค่าสินไหมทดแทน.....	33
2.2.3.1 ค่าสินไหมทดแทนตามหลักสากล	33
2.2.3.2 ค่าสินไหมทดแทนตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์	35
2.3 ขอบเขตของค่าสินไหมทดแทน และค่าธรรมเนียม	41
2.3.1 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 420	41
2.3.1.1 ฐานความผิด	41
2.3.1.2 ขอบเขตค่าสินไหมทดแทน.....	43
2.3.2 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 43	46
2.3.2.1 ฐานความผิด	46
2.3.2.2 ขอบเขตค่าสินไหมทดแทน.....	48
2.3.3 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1	50
2.3.3.1 ฐานความผิด	51
2.3.3.2 ขอบเขตค่าสินไหมทดแทน.....	51
2.3.4 ค่าธรรมเนียม ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 253	55
บทที่ 3 หลักเกณฑ์การใช้สิทธิเรียกร้องทางแพ่งของผู้เสียหายตามกฎหมายไทยและกฎหมาย ต่างประเทศ.....	58
3.1 หลักเกณฑ์การใช้สิทธิเรียกร้องทางแพ่งของผู้เสียหายตามกฎหมายไทย.....	58
3.1.1 บทบาทและอำนาจหน้าที่ของพนักงานอัยการตามกฎหมาย.....	59
3.1.1.1 อำนาจหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560	60
3.1.1.2 อำนาจหน้าที่ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา.....	60
3.1.1.3 อำนาจหน้าที่ตามกฎหมายอื่น	61
3.1.2 หลักเกณฑ์การเรียกค่าสินไหมทดแทน.....	64
3.2 หลักเกณฑ์การใช้สิทธิเรียกร้องทางแพ่งของผู้เสียหายตามกฎหมายต่างประเทศ	67

3.2.1 ประเทศสหรัฐอเมริกา	67
3.2.1.1 บทบาทและอำนาจหน้าที่ของพนักงานอัยการตามกฎหมาย	68
1) การสืบสวนสอบสวน (Investigation)	70
2) การดำเนินคดีในศาล.....	70
3.2.1.2 หลักเกณฑ์การเรียกค่าสินไหมทดแทน	71
3.2.2 ประเทศฝรั่งเศส.....	74
3.2.2.1 บทบาทและอำนาจหน้าที่ของพนักงานอัยการตามกฎหมาย.....	75
3.2.2.2 หลักเกณฑ์การเรียกค่าสินไหมทดแทน	77
3.2.3 ประเทศญี่ปุ่น	79
3.2.3.1 บทบาทและอำนาจหน้าที่ของพนักงานอัยการตามกฎหมาย	81
3.2.3.2 หลักเกณฑ์การเรียกค่าสินไหมทดแทน	83
บทที่ 4 วิเคราะห์ข้อจำกัดของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และบทบาทของพนักงาน อัยการในการเรียกค่าสินไหมทดแทนแทนผู้เสียหาย	86
4.1 ข้อจำกัดของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 43 และมาตรา 44/1	86
4.1.1 ข้อจำกัดของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 43	86
4.1.2 ข้อจำกัดของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1	87
4.2 ขอบเขตค่าสินไหมทดแทนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 กับ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 420	89
4.3 ปัญหาการกำหนดบทบาทให้พนักงานอัยการเรียกค่าสินไหมทดแทนแทนผู้เสียหาย	92
4.3.1 เหตุผลที่ไม่ให้พนักงานอัยการเรียกค่าสินไหมทดแทนแทนผู้เสียหาย	92
4.3.2 กรณีความผิดที่ให้พนักงานอัยการเรียกค่าสินไหมทดแทนแทนผู้เสียหายในประเทศไทย และต่างประเทศ.....	94
4.3.3 ผลกระทบจากการอนุญาตให้พนักงานอัยการเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนตามประมวล กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 แทนผู้เสียหาย	100

4.4 เปรียบเทียบผลกระทบของการกำหนดบทบาทให้พนักงานอัยการเรียกค่าสินไหมทดแทนแทนผู้เสียหาย	101
บทที่ 5 สรุปและข้อเสนอแนะ	103
5.1 สรุป 103	
5.2 ข้อเสนอแนะ	105
5.2.1 ให้พนักงานสอบสวนแจ้งสิทธิในการยื่นคำร้องตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 และให้พนักงานอัยการแจ้งขั้นตอนการดำเนินคดีและตรวจสอบคำร้องแก่ผู้เสียหาย	106
5.2.2 ให้พนักงานอัยการเรียกค่าสินไหมทดแทนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 แทนผู้เสียหายเฉพาะค่าสินไหมทดแทนบางประเภท	106
5.2.3 การดำเนินคดีแบบกลุ่ม (Class Action)	107
ที่มาของการดำเนินคดีแบบกลุ่ม	108
Class Action ในประเทศสหรัฐอเมริกา	109
ที่มาของการดำเนินคดีแบบกลุ่มในประเทศไทย	109
กระบวนการดำเนินคดีแบบกลุ่มตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง	110
บรรณานุกรม	117
ประวัติผู้เขียน	123

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พนักงานอัยการมีบทบาทสำคัญในกระบวนการยุติธรรมโดยเฉพาะอย่างยิ่งในคดีอาญา ซึ่งบทบาทดังกล่าวอาจแตกต่างกันไปในแต่ละประเทศและระบบกฎหมาย ในประเทศส่วนใหญ่มีกฎหมายกำหนดบทบาท อำนาจหน้าที่ของพนักงานอัยการไว้โดยชัดแจ้ง บางประเทศกฎหมายกำหนดให้พนักงานอัยการมีส่วนในการสืบสวนสอบสวนหรือริเริ่มคดีเอง เช่น ประเทศฝรั่งเศส ในขณะที่บางประเทศเน้นให้ดำเนินคดีในชั้นศาล รวมไปถึงการบังคับตามคำพิพากษา เช่น ประเทศไทย นอกเหนือไปจากกฎหมายภายในของแต่ละประเทศ ที่ประชุมองค์การสหประชาชาติยังได้มีแนวทางว่าด้วยบทบาทของพนักงานอัยการ ค.ศ. 1990 (Guidelines on the Role of Prosecutors 1990) เพื่อเป็นบรรทัดฐานสากลและแสดงให้เห็นถึงความสำคัญในบทบาทของพนักงานอัยการ ส่วนในประเทศไทยพนักงานอัยการไม่ได้มีบทบาทเฉพาะการฟ้องร้องลงโทษผู้กระทำความผิดในคดีอาญาเท่านั้น แต่ยังมีอำนาจเรียกทรัพย์สินหรือราคาแทนผู้เสียหายตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 43 อีกด้วย

การลงโทษในกฎหมายอาญามีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้รับโทษกลับตัวเป็นคนดี เพื่อเป็นการยับยั้งผู้รับโทษและผู้ที่จะคิดจะกระทำความผิดคนอื่น ๆ ไม่ให้กระทำความผิด และเพื่อแก้แค้นทดแทนให้แก่ผู้เสียหาย¹ โดยโทษทางอาญา คือ โทษที่กำหนดไว้ในประมวลกฎหมายอาญามาตรา 18 ได้แก่ ประหารชีวิต จำคุก กักขัง ปรับ และริบทรัพย์สินเท่านั้น ส่วนคดีแพ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อเยียวยาผู้เสียหายให้กลับคืนสู่สถานะเดิมให้ได้มากที่สุด โดยการชดเชยค่าสินไหมทดแทนแก่ผู้เสียหาย

ในความเป็นจริงผู้เสียหายย่อมต้องการบรรลุวัตถุประสงค์ทั้งสองประการ คือ ลงโทษผู้กระทำความผิดในคดีอาญา และได้รับชดเชยค่าสินไหมทดแทนในคดีแพ่ง จึงเกิดคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญาขึ้น

¹ เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์, คำอธิบายกฎหมายอาญา ภาค 1 บทบัญญัติทั่วไป, พิมพ์ครั้งที่ 10, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ พลสยาม พรินติ้ง, 2551), หน้า 9.

ซึ่งหมายถึง คดีแพ่งที่มีมูลมาจากการกระทำผิดทางอาญาในเรื่องนั้น ๆ โดยตรง² ซึ่งวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ประสงค์จะศึกษาคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญาเฉพาะกรณีพนักงานอัยการเป็นโจทก์ฟ้องผู้กระทำความผิด ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ในกรณีที่พนักงานอัยการสามารถเรียกค่าเสียหายแทนผู้เสียหายเองได้ คือ พนักงานอัยการฟ้องคดีอาญาแทนผู้เสียหายและในคดีนั้นผู้เสียหายมีสิทธิเรียกร้องทรัพย์สินหรือราคาที่สูงสูญเสียไปจากการกระทำความผิดตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 43 ให้พนักงานอัยการเรียกทรัพย์สินหรือราคาแทนผู้เสียหายไปในฟ้องอาญาด้วย

อย่างไรก็ดี การเรียกทรัพย์สินหรือราคาของพนักงานอัยการตามมาตรา 43 นั้น เรียกได้เพียง 9 ฐานความผิด³ ซึ่งไม่ครอบคลุมกับความเสียหายที่เกิดขึ้น ด้วยเหตุนี้จึงมีการตราพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับที่ 24) พ.ศ. 2548 มาตรา 44/1 ที่ผู้เสียหายสามารถขอเรียกค่าสินไหมทดแทนเพราะได้รับอันตรายต่อชีวิต ร่างกาย จิตใจ เสรีภาพ ชื่อเสียง หรือความเสียหายในทางทรัพย์สินจากการกระทำผิดของจำเลยได้กว้างและครอบคลุมกว่าประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 43 โดยมาตรา 44/1 กำหนดให้ผู้เสียหายยื่นคำร้องเรียกค่าสินไหมทดแทนเข้ามาในคดีอาญาต่อศาลที่พิจารณาคดีอาญานั้น โดยคำร้องดังกล่าวจะกลายเป็นคำฟ้องในคดีแพ่ง และผู้เสียหายจะกลายเป็นโจทก์ในคดีแพ่งด้วย

ผลจากการที่กฎหมายกำหนดดังกล่าวเกิดประเด็นปัญหาที่ต้องพิจารณา 2 กรณี คือ

1. ผู้เสียหายไม่ทราบถึงสิทธิของตนในการยื่นคำร้องเข้าไปในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์
2. ค่าสินไหมทดแทนตามกรณีดังกล่าวมีความเหมือนหรือต่างกับค่าสินไหมทดแทนในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 420 หรือไม่ อย่างไร

ปัญหาประการแรก คือ ผู้เสียหายไม่ทราบถึงสิทธิของตนในการยื่นคำร้องเข้ามาในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 44/1 จากการศึกษาพบว่า ผู้เสียหาย 102 คน จาก 177 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 57.6 ไม่ทราบว่าตนมีสิทธิเรียก

² กฤษดา ภูวรักษ์, ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับการดำเนินคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญา (นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2548), หน้า 22.

³ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 43 บัญญัติว่า “คดีลักทรัพย์ ชิงทรัพย์ ปล้นทรัพย์ โจรสลัด กรรโชก ฉ้อโกง ยักยอกหรือรับของโจร ถ้าผู้เสียหายมีสิทธิที่จะเรียกร้องทรัพย์สินหรือราคาที่เขาสูญเสียไปเนื่องจากการกระทำความผิดนั้น เมื่อพนักงานอัยการยื่นฟ้องคดีอาญา ก็ให้เรียกทรัพย์สินหรือราคาแทนผู้เสียหายด้วย”

ค่าเสียหายในคดีอาญาที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ฟ้อง โดยไม่ต้องไปฟ้องเป็นคดีแพ่งเอง⁴ กล่าวคือ ทราบว่าตนมีสิทธิเรียกค่าเสียหายได้แต่คิดว่าตนต้องฟ้องเป็นคดีแพ่งต่างหาก และ ผู้เสียหาย 120 คน จาก 177 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 67.8 ไม่ทราบว่าคดีที่ตนเสียหายนั้นสามารถเรียกค่าเสียหายจาก จำเลยในคดีอาญาที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ได้⁵ กล่าวคือ ไม่ทราบว่าตนสามารถเรียกค่าเสียหายได้ ถือว่าเป็นการเสียโอกาสอย่างมากหากผู้เสียหายต้องไปฟ้องคดีแพ่งใหม่ ย่อมเกิดความล่าช้า ยุ่งยาก และต้องเสียค่าธรรมเนียมศาล ค่าทนายความอีกมากมาย

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้จึงต้องการศึกษาถึงอำนาจหน้าที่ของพนักงานอัยการ เพื่อศึกษาว่าหากให้ พนักงานอัยการสามารถเรียกค่าสินไหมทดแทนแทนผู้เสียหายจากการที่ผู้เสียหายได้รับอันตรายแก่ ชีวิต ร่างกาย จิตใจ หรือได้รับความเสื่อมเสียต่อเสรีภาพในร่างกาย ชื่อเสียงหรือได้รับความเสียหาย ในทางทรัพย์สินจากการกระทำผิดของจำเลยตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 เช่นเดียวกับมาตรา 43 จะกระทำหรือไม่ หากทำไม่ได้ จะให้พนักงานอัยการมีส่วนร่วมในคดี แพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญาเพิ่มขึ้นได้อย่างไร เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้เสียหายโดยส่วนรวมมากที่สุด

หากปัญหานี้ไม่ได้รับการแก้ไข จะมีผู้เสียหายอีกมากที่ไม่รู้ถึงสิทธิของตนว่าสามารถยื่นคำร้อง ไปในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์เพื่อเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนได้โดยไม่ต้องฟ้องเป็นคดีแพ่ง ต่างหาก และยังมีบางส่วนที่ไม่ทราบถึงสิทธิว่าคดีของตนสามารถเรียกค่าสินไหมทดแทนได้ หากให้ พนักงานอัยการมีอำนาจหน้าที่เรียกค่าสินไหมทดแทนแทนผู้เสียหายตามประมวลกฎหมายวิธี พิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 ดังเช่นมาตรา 43 พนักงานอัยการอาจเรียกค่าสินไหมทดแทนไป ในฟ้องของตนได้ในคราวเดียว แม้อาจมีภาระหน้าที่เพิ่มเติมบ้าง แต่ก็เพียงการเรียกค่าสินไหม ทดแทนที่สืบเนื่องและมีข้อมูลอยู่ในคำฟ้องครบถ้วนแล้ว ที่สำคัญคือเป็นการปกป้องคุ้มครองสิทธิของ ผู้เสียหายได้อย่างรวดเร็ว

ปัญหาประการที่สอง จากการศึกษาพบว่า ในทางวิชาการมีการถกเถียงว่าค่าสินไหมทดแทน ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 ที่บัญญัติว่า “เพราะเหตุได้รับอันตรายแก่ ชีวิต ร่างกาย จิตใจ หรือได้รับความเสื่อมเสียต่อเสรีภาพในร่างกายชื่อเสียงหรือได้รับความเสียหาย ในทางทรัพย์สิน” ซึ่งผู้เสียหายมีสิทธิได้รับชดเชยจากผู้กระทำผิดนั้น มีความเหมือนหรือแตกต่างกับ

⁴ ประยูทธ เพชรคุณ, ปัญหาและอุปสรรคในการใช้สิทธิเรียกร้องทางแพ่งของผู้เสียหายใน คดีอาญาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 44/1 ที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์: ศึกษาเฉพาะกรณีศาลยุติธรรมในเขตจังหวัดนนทบุรี (ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์ ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2554), หน้า 70.

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 71.

ค่าสินไหมทดแทนในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 420 ที่บัญญัติว่า “เสียหายถึงแก่ชีวิตก็ดี แก่ร่างกายก็ดี อนามัยก็ดี เสรีภาพก็ดี ทรัพย์สินหรือสิทธิอย่างหนึ่งอย่างใดก็ดี” หรือไม่ อย่างไร

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้จึงต้องการศึกษาว่าค่าสินไหมทดแทนทั้งสองมาตราดังกล่าวข้างต้นนั้นเป็นค่าสินไหมทดแทนเดียวกันหรือไม่ หรือมีความเกี่ยวข้องกันอย่างไร และผู้เสียหายในคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญาสามารถเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนในความเสียหายใดได้บ้าง

หากปัญหานี้ไม่ได้รับการแก้ไข อาจมีความไม่ชัดเจนในทางวิชาการ รวมไปถึงทำให้ผู้เสียหายเสียสิทธิในการเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนเนื่องจากไม่ทราบว่าตนเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนได้ในความเสียหายใดบ้าง ซึ่งหากได้รับแก้ไขแล้วจะเป็นประโยชน์ทั้งในทางทฤษฎีและทางปฏิบัติ

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. ศึกษาแนวความคิดเรื่องบทบาทอำนาจหน้าที่ของพนักงานอัยการในกระบวนการยุติธรรม และในการเรียกร้องค่าสินไหมทดแทน ทั้งในประเทศและต่างประเทศ
2. ศึกษาอำนาจหน้าที่ของพนักงานอัยการไทยตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 43 และขอบเขตฐานความผิดในมาตราดังกล่าว
3. ศึกษากระบวนการเรียกค่าสินไหมทดแทนของผู้เสียหาย ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1
4. ศึกษาแนวคิดด้วยค่าสินไหมทดแทน
5. ศึกษาเปรียบเทียบค่าสินไหมทดแทนของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 กับประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 420 ว่ามีความเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร
6. ศึกษาความเป็นไปได้ในการให้พนักงานอัยการเรียกค่าสินไหมทดแทนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 แทนผู้เสียหาย หรือเพิ่มบทบาทอำนาจหน้าที่ของพนักงานอัยการในการเรียกร้องค่าสินไหมทดแทน

1.3 ขอบเขตของการศึกษา

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการฟ้องคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา, ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ส่วนที่เกี่ยวข้องกับละเมิดและค่าสินไหมทดแทน, พระราชบัญญัติองค์กรอัยการและพนักงานอัยการ พ.ศ.2553, รายงานการประชุมคณะกรรมการพิจารณาปรับปรุงประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับที่ 24) พ.ศ. 2548 คำพิพากษา ตำรา และบทความที่เกี่ยวข้อง

กฎหมายต่างประเทศในเรื่องที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ประเทศสหรัฐอเมริกา เช่น Federal Rule of Civil Procedure, Federal Rule of criminal Procedure ประเทศฝรั่งเศส เช่น Code d'instruction criminelle, ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาประเทศฝรั่งเศส ประเทศญี่ปุ่น เช่น Code of Criminal Procedure, Civil Code, Code of Civil Procedure เป็นต้น รวมถึงบัญญัติว่าด้วยหลักการพื้นฐานเกี่ยวกับการอำนวยความยุติธรรมแก่ผู้ที่ได้รับความเสียหายจากอาชญากรรมและการใช้อำนาจโดยไม่ถูกต้อง ค.ศ. 1985 (Declaration of Basic Principle for Justice for Victims of Crime and Abuse of Power 1985) และแนวทางว่าด้วยบทบาทของพนักงานอัยการ ค.ศ. 1990 (Guidelines on the Role of Prosecutors 1990)

1.4 สมมติฐานในการศึกษา

อำนาจหน้าที่ของพนักงานอัยการตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 43 ไม่ครอบคลุม คือ กำหนดให้พนักงานอัยการสามารถเรียกทรัพย์สินหรือราคาแทนผู้เสียหายใน 9 ฐานความผิดเท่านั้น จึงได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 เพื่อให้ผู้เสียหายสามารถเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนได้ครอบคลุมขึ้นโดยการยื่นคำร้องเข้ามาในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์

แม้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 ได้ช่วยให้ผู้เสียหายสามารถเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนได้ครอบคลุมขึ้น แต่ผู้เสียหายในคดีอาญาส่วนใหญ่ขาดความรู้ ความเข้าใจถึงสิทธิของตนในการเรียกค่าสินไหมทดแทนตามมาตรา 44/1 ทำให้เสียสิทธิในการยื่นคำร้องเรียกเอาค่าสินไหมทดแทนจากจำเลยไปพร้อมกับคดีอาญาที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ อีกทั้งไม่ทราบว่าพนักงานอัยการดำเนินการถึงขั้นใดแล้ว หรือหากทราบภายหลังแล้วต้องไปฟ้องคดีแพ่งเองต่างหากจะทำให้ผู้เสียหายเสียทั้งเวลาและเงินมากเกินไป การกำหนดให้เจ้าหน้าที่รัฐเข้ามามีส่วนร่วมในการแจ้งสิทธิ หรือดูแลผู้เสียหาย และให้พนักงานอัยการเข้ามามีอำนาจในการเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนของผู้เสียหาย จะทำให้ผู้เสียหายในคดีนั้น ๆ ได้รับการปกป้องคุ้มครองสิทธิของตน และยังได้รับค่าสินไหมทดแทนไปในคราวเดียวกับการฟ้องคดีอาญาของพนักงานอัยการ

อนึ่ง หากนำกระบวนการดำเนินคดีแบบกลุ่มในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาปรับใช้โดยให้พนักงานอัยการเรียกค่าสินไหมทดแทนแทนผู้เสียหายตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 43 และการที่ผู้เสียหายยื่นคำร้องเข้ามาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 ได้ จะทำให้การเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนมีความสะดวกรวดเร็ว และประหยัดทรัพยากรได้เป็นจำนวนมาก

1.5 วิธีที่ใช้ในการศึกษา

ศึกษาโดยวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) แบบการวิจัยเอกสาร (Documentary research) จากกฎหมายไทย รวมไปถึงคำพิพากษาของศาล ตำรา บทความต่าง ๆ และกฎหมายต่างประเทศที่เกี่ยวข้อง และนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาทั้งหมดมาวิเคราะห์เพื่อตอบคำถามวิจัย และแก้ปัญหาตามที่มาและความสำคัญของปัญหา

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษา

1. ทราบถึงบทบาทอำนาจหน้าที่ของพนักงานอัยการในกระบวนการยุติธรรมและในการเรียกร้องค่าสินไหมทดแทน ทั้งในประเทศและต่างประเทศ
2. ทราบถึงหลักเกณฑ์การใช้สิทธิเรียกร้องทางแพ่งและขอบเขตค่าสินไหมทดแทนของผู้เสียหายในคดีอาญาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1
3. ทราบถึงความแตกต่างของค่าสินไหมทดแทนในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 กับประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 420
4. เป็นแนวทางในการแก้ไขประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาในเรื่องการแจ้งสิทธิของพนักงานสอบสวน และการเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนผู้เสียหายของพนักงานอัยการ

บทที่ 2

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาทและอำนาจหน้าที่ของพนักงานอัยการใน การฟ้องเรียกค่าสินไหมทดแทนแทนผู้เสียหาย

2.1 ที่มาและความสำคัญ

พนักงานอัยการเป็นตัวจักรสำคัญในกระบวนการยุติธรรมของหลาย ๆ ประเทศที่ใช้หลักการฟ้องคดีอาญาโดยรัฐซึ่งประชาชนทั่วไปไม่สามารถฟ้องคดีอาญาได้เอง การฟ้องคดีอาญาเป็นอำนาจหน้าที่ของพนักงานอัยการเท่านั้น อย่างไรก็ตามในประเทศไทยที่ผู้เสียหายสามารถฟ้องคดีต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง พนักงานอัยการยังคงมีบทบาทสำคัญในการอำนวยความยุติธรรมให้ประชาชน

การเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนเป็นการเยียวยาผู้เสียหายในทางแพ่งที่เห็นผลได้ชัดเจน และมีจุดประสงค์ในการให้ผู้เสียหายกลับคืนสู่สถานะเดิมให้มากที่สุด หากผู้เสียหายประสงค์จะฟ้องเรียกค่าสินไหมทดแทนทางแพ่ง ผู้เสียหายย่อมรับทราบและฟ้องเป็นคดีแพ่งโดยส่วนตัว แต่หากค่าสินไหมทดแทนนั้นเกิดจากคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญา การที่ผู้เสียหายฟ้องคดีอาญาคืออาญานั้นปรากฏว่ามีผู้เสียหายจำนวนมากไม่ทราบถึงสิทธิว่าตนสามารถเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนในคดีแพ่งไปพร้อมกับคำฟ้องคดีอาญาได้ จึงทำให้เสียเวลาและค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็น รวมถึงลดประสิทธิภาพของกระบวนการยุติธรรมลงด้วย

ในบทนี้ จะได้กล่าวถึงแนวคิดและทฤษฎีอย่างกว้าง ในเรื่องเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ของพนักงานอัยการ การเรียกค่าสินไหมทดแทน และผู้เสียหาย ซึ่งจะเป็นพื้นฐานเพื่อลงรายละเอียดในบทถัดไป

2.1.1 บทบาทและอำนาจหน้าที่ของพนักงานอัยการในกระบวนการยุติธรรม

องค์กรอัยการถือกำเนิดครั้งแรกในประเทศฝรั่งเศส ซึ่งใช้ระบบประมวลกฎหมาย (Civil Law) และกระบวนการพิจารณาคดีระบบไต่สวน (Inquisitorial system) ในการพิจารณาพิพากษาคดีนั้น ศาลฝรั่งเศสจึงมีหน้าที่สอบสวน ฟ้องร้อง และพิพากษาลงโทษผู้กระทำความผิดแต่ผู้เดียว จึงเกิดแนวคิดปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมเพื่อถ่วงดุลอำนาจของศาลในศตวรรษที่ 18 โดยกำหนดให้ศาลมีหน้าที่

ตัดสินชี้ขาดลงโทษแต่เพียงอย่างเดียว และจัดตั้งองค์กรอื่นขึ้นมาทำการสอบสวนฟ้องร้องคดี คือ องค์กรอัยการ⁶ ในยุคแรกเริ่มองค์กรอัยการเกิดขึ้นเพื่อทำหน้าที่ดูแลรักษาผลประโยชน์ส่วนพระองค์ของกษัตริย์ในทางคดี เป็นที่ปรึกษาทางกฎหมายและเตรียมคดี เป็นผู้ว่าต่างแก่ต่างคดีแทนกษัตริย์ในศาลต่าง ๆ⁷ ซึ่งพนักงานอัยการได้รับแต่งตั้งมาจากทนายความส่วนพระองค์ของกษัตริย์ (procureurs du roi) ให้ทำหน้าที่เป็นพนักงานอัยการ (Public Prosecutors) มีหน้าที่รักษาผลประโยชน์สังคมส่วนรวม และถือว่าคดีอาญาเป็นเรื่องของรัฐ ผู้เสียหายไม่มีสิทธิฟ้องคดีอาญาด้วยตนเอง ผู้เสียหายฟ้องได้เพียงคดีแพ่งเกี่ยวกับคดีอาญา (action civile) เท่านั้น

ส่วนประเทศที่ใช้กฎหมายระบบจารีตประเพณี (Common Law) อย่างประเทศอังกฤษ มีการตั้งองค์กรที่ทำหน้าที่คล้ายองค์กรอัยการในปี ค.ศ. 1243 คือ Attorney General เพื่อรับผิดชอบงานทางกฎหมาย ดูแลผลประโยชน์ของกษัตริย์ และดำเนินคดีต่าง ๆ ในนามรัฐบาล ปลายศตวรรษที่ 19 มีการจัดตั้งหน่วยงานตำรวจขึ้น และบางสำนักงานได้ตั้งสำนักงานฟ้องคดีขึ้นเอง นำไปสู่ปัญหาว่าตำรวจไม่ควรมีอำนาจสืบสวน สอบสวน และฟ้องคดีเบ็ดเสร็จแต่เพียงองค์กรเดียวโดยปราศจากการตรวจสอบ จึงมีการตราพระราชบัญญัติการฟ้องคดีอาญา ค.ศ. 1985 และจัดตั้งสำนักงานอัยการ (Crown Prosecution Service) มีอำนาจดำเนินคดีอาญาภายใต้การกำกับดูแลของอัยการสูงสุด (Attorney General)⁸ เนื่องจากประเทศอังกฤษใช้กระบวนการยุติธรรมระบบกล่าวหา (Accusatorial System) พนักงานอัยการของอังกฤษจึงมีหน้าที่ให้คำปรึกษาแก่เจ้าหน้าที่ตำรวจเกี่ยวกับการฟ้องคดีอาญา และกระบวนการในศาล และจะสามารถพิจารณาสั่งคดีได้เฉพาะคดีที่พนักงานสอบสวนส่งไปให้พิจารณาเท่านั้น จึงกล่าวได้ว่า พนักงานอัยการในประเทศที่ใช้ระบบกล่าวหา มีบทบาท อำนาจหน้าที่ต่างจากประเทศที่ใช้ระบบไต่สวน

ส่วนในประเทศสหรัฐอเมริกาองค์กรอัยการได้จัดตั้งขึ้นตามกฎหมาย The Judiciary Act of 1789 ซึ่งกำหนดให้มีการจัดตั้ง The office of Attorney General และตำแหน่ง U.S. Attorney-General ของรัฐบาลกลาง รับผิดชอบการดำเนินคดีในศาลสูงสุด และมีหน้าที่ให้คำปรึกษาด้านกฎหมายแก่หน่วยงานของรัฐ และจัดตั้งสำนักงานอัยการแห่งสหรัฐอเมริกา (The office of the United States Attorney General) และตำแหน่ง United States Attorney ทำหน้าที่ดำเนินคดี

⁶ นพดล พลกุล, **อำนาจหน้าที่ของพนักงานอัยการ**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอ็นโพร โปรริน จำกัด, 2560), หน้า 1.

⁷ อายุธ สมานเดชา, **อำนาจหน้าที่อัยการสูงสุด: ศึกษาเปรียบเทียบกับสหรัฐอเมริกาและญี่ปุ่น** (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2534), หน้า 4.

⁸ *เรื่องเดียวกัน*, หน้า 2-3.

ให้รัฐบาลกลางแต่ประจำอยู่ในมลรัฐต่าง ๆ ซึ่งต่อมาโอนไปสังกัดกระทรวงยุติธรรมแห่งสหรัฐอเมริกา และอยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของ U.S. Attorney-General

ปัจจุบันองค์กรอัยการสากลแบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ ได้แก่ องค์กรอัยการในประเทศที่ใช้ระบบประมวลกฎหมาย และ องค์กรอัยการในประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายจารีตประเพณี⁹

2.1.1.1 องค์กรอัยการในประเทศที่ใช้ระบบประมวลกฎหมาย (Civil Law)

ประเทศที่ใช้ระบบประมวลกฎหมาย เช่น ฝรั่งเศส เยอรมนี ญี่ปุ่น ประเทศเหล่านี้ องค์กรในกระบวนการยุติธรรมต่าง ๆ ทั้งเจ้าหน้าที่ตำรวจ พนักงานอัยการ และศาล ต่างมีหน้าที่ ค้นหาความจริงร่วมกัน และมีกลไกการตรวจสอบถ่วงดุลซึ่งกันและกัน เฉพาะองค์กรอัยการโดยทั่วไป สำนักงานอัยการจะเป็นหน่วยงานฝ่ายบริหาร สังกัดกระทรวงยุติธรรม มีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมเป็นผู้บริหาร

การดำเนินคดีอาญาโดยทั่วไปผู้เสียหายไม่มีสิทธิฟ้องคดีอาญาด้วยตนเอง ต้องดำเนินการให้ พนักงานอัยการกระทำในนามของรัฐ ซึ่งในแต่ละประเทศอาจกำหนดให้พนักงานอัยการมีอำนาจหน้าที่แตกต่างกันออกไป แต่ส่วนใหญ่ให้มีอำนาจสอบสวนด้วย เนื่องจากพนักงานอัยการมีหน้าที่นำ พยานหลักฐานเข้าแสดงต่อศาล จึงควรรวบรวมพยานหลักฐานทั้งปวงเพื่อเข้าสืบด้วยตนเอง หากมี พยานหลักฐานส่วนใดขาดตกบกพร่องย่อมสอบสวนให้ความเป็นธรรมได้มากกว่า รวมทั้งสามารถ ตรวจสอบการทำงานของพนักงานสอบสวนได้ ทั้งนี้ พนักงานอัยการจึงต้องไปปรากฏตัวต่อศาล ซึ่ง สอดคล้องกับหลักการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐและวิธีพิจารณาระบบไต่สวน

2.1.1.2 องค์กรอัยการในประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายจารีตประเพณี (Common Law)

ในประเทศที่ใช้กฎหมายจารีตประเพณี หน้าที่หลักขององค์กรอัยการคือ มีหน้าที่ชี้ ขาดว่าจะฟ้องผู้ต้องหาต่อศาลหรือไม่ หากมีการฟ้องพนักงานอัยการจะทำหน้าที่สืบพยานเพื่อยืนยัน การกระทำผิดของผู้ต้องหา แต่ไม่มีอำนาจสืบสวนสอบสวน หน้าที่ดังกล่าวเป็นของหน่วยงานตำรวจ พนักงานอัยการทำได้เพียงพิจารณาสำนวนที่เจ้าหน้าที่ตำรวจส่งมาเพื่อมีคำสั่งฟ้องหรือไม่ฟ้อง ผู้ต้องหาเท่านั้น

อำนาจขององค์กรอัยการในการพิจารณาสำนวนและมีคำสั่งฟ้องหรือไม่ฟ้องผู้ต้องหาเป็น ขั้นตอนที่มีผลกระทบต่อประชาชน การสั่งฟ้องจึงต้องมีแนวทางกำหนดไว้ เช่น ประเทศอังกฤษ พนักงานอัยการต้องปฏิบัติตามหน้าที่ตามประมวลสำหรับพนักงานอัยการ (Code of Crown Prosecutors) หากสั่งไม่ฟ้องต้องแจ้งคำสั่งแก่ตำรวจซึ่งตำรวจสามารถอุทธรณ์ได้ อีกทั้งคดีบาง ประเภทหากพนักงานอัยการไม่สั่งฟ้อง ประชาชนก็อาจใช้สิทธิฟ้องได้เอง

⁹ นพดล พลกุล, *เรื่องเดิม*, หน้า 5-8.

ในประเทศสหรัฐอเมริกา เดิมใช้หลักการดำเนินคดีอาญาโดยประชาชนเช่นเดียวกับประเทศอังกฤษ แต่ในระบบ Common Law นั้นมีความยุ่งยากซับซ้อน อีกทั้งประเทศสหรัฐอเมริกาเองแบ่งการปกครองเป็นหลายมลรัฐ ประกอบกับการยอมรับแนวคิดจากประเทศฝรั่งเศส ในที่สุดจึงมีการเปลี่ยนแปลงหลักการดำเนินคดีอาญามาเป็นหลักการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ และให้พนักงานอัยการเท่านั้นมีสิทธิดำเนินคดีอาญาเหมือนประเทศฝรั่งเศส¹⁰ ดุลพินิจในการสั่งฟ้องหรือไม่ฟ้องของพนักงานอัยการค่อนข้างกว้างขวางและมีกฎหมายกำหนดไว้เพียงเล็กน้อยเท่านั้น แต่มีหัวหน้าอัยการประจำสำนักงานและอธิบดีอัยการมลรัฐทำหน้าที่ตรวจสอบการใช้ดุลพินิจของพนักงานอัยการ และการที่พนักงานอัยการเข้าสู่ตำแหน่งผ่านการเลือกตั้งจากประชาชนทั้งทางตรงและทางอ้อม การใช้ดุลพินิจของพนักงานอัยการจึงต้องรับผิดชอบต่อประชาชนซึ่งเป็นฐานคะแนนของตน

กล่าวโดยสรุป ประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายแบบประมวลกฎหมาย (Civil Law) พนักงานอัยการให้ความเป็นกลางมาก โดยไม่มีผลแพ้ชนะกับคู่ความอีกฝ่าย เป็นแต่การดำเนินคดีในนามของรัฐจึงนำเสนอทั้งแง่ลบและแง่บวกของจำเลย กฎหมายจึงให้พนักงานอัยการมีอำนาจสืบสวนสอบสวนพยานหลักฐานต่าง ๆ เองได้ ส่วนประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายแบบจารีตประเพณี (Common Law) พนักงานอัยการมีหน้าที่ออกคำสั่งว่าควรฟ้องหรือไม่ หากควรฟ้องก็ต้องพิสูจน์ความผิดของจำเลยในชั้นศาล ดังนั้น จึงไม่ควรเข้าไปสืบสวนสอบสวนพยานหลักฐานเอง เพราะอาจนำเสนอในทางที่เป็นลบหรือเกิดอคติกับจำเลยได้ ประเทศส่วนใหญ่มีการนำทั้งสองระบบมาผสมผสานปรับใช้เป็นของตัวเอง โดยจะมีระบบหนึ่งในอัตราส่วนที่มากกว่า เพราะทั้งสองระบบก็มีข้อดีข้อเสียในตัว ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับประวัติศาสตร์ การเมือง และระบบความคิดในแต่ละประเทศ

ในประเทศไทยแม้จะใช้ระบบกฎหมายแบบ Civil Law แต่บทบาทของพนักงานอัยการมีความคล้ายคลึงกับระบบ Common Law มากกว่า กล่าวคือ พนักงานอัยการไม่มีอำนาจสืบสวนสอบสวนแต่มีอำนาจในการสั่งฟ้องหรือไม่ฟ้องผู้ต้องหาต่อศาล

2.1.1.3 การประชุมองค์การสหประชาชาติว่าด้วยการป้องกันอาชญากรรมและการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิด (The Prevention of Crime and the Treatment of Offenders) ที่เกี่ยวข้องกับบทบาทและอำนาจหน้าที่ของพนักงานอัยการในกระบวนการยุติธรรม

นอกจากภาพกว้างของพนักงานอัยการในกฎหมายทั้งสองระบบดังกล่าว ข้อตกลงระหว่างประเทศได้กำหนดแนวทางการปฏิบัติหน้าที่ของพนักงานอัยการไว้โดยเฉพาะอีกส่วนหนึ่ง ดังนี้

¹⁰ อลงกรณ์ กลิ่นหอม, สิทธิในการฟ้องคดีอาญาของเอกชน (วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2541), หน้า 71.

ผลการประชุมองค์การสหประชาชาติว่าด้วยการป้องกันอาชญากรรมและการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิด (The Prevention of Crime and the Treatment of Offenders) ครั้งที่ 8 กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย เมื่อวันที่ 27 สิงหาคม ถึง 7 กันยายน ค.ศ. 1990 ที่ประชุมได้รับรองแนวทางว่าด้วยบทบาทของพนักงานอัยการ ค.ศ. 1990 (Guidelines on the Role of Prosecutors 1990)¹¹ เพื่อเป็นแนวทางให้ประเทศสมาชิกดำเนินการกิจของการรักษาและส่งเสริมประสิทธิภาพ ความเสมอภาคและความยุติธรรมของอัยการในการดำเนินคดีอาญาซึ่งรัฐบาลพึงเคารพและให้ความสำคัญภายใต้กรอบแห่งกฎหมายและการปฏิบัติของประเทศ และพึงเป็นที่ตระหนักของผู้ที่เป็นอัยการตลอดจนผู้ที่เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรมอื่น ๆ ตลอดจนสาธารณชนโดยทั่วไป แนวทางฉบับนี้โดยหลักการแล้วกำหนดขึ้นมาสำหรับพนักงานอัยการของรัฐโดยเฉพาะ มีใจความสำคัญ ดังนี้

พนักงานอัยการควรได้รับการศึกษาและฝึกฝนอย่างเหมาะสม ตระหนักถึงคุณธรรมและอุดมคติในการปฏิบัติหน้าที่ (ideals and ethical duties) คำนึงถึงสิทธิผู้ถูกกล่าวหาและผู้เสียหายตามกฎหมาย สิทธิมนุษยชน และเสรีภาพขั้นพื้นฐาน¹² พึงดำเนินบทบาทเชิงรุก (active role) ในการดำเนินคดีอาญาและการดำเนินงานอื่น ๆ ตลอดจนในกรณีที่กฎหมายหรือทางปฏิบัติกำหนดให้พนักงานอัยการมีบทบาทหรือควบคุมในการสอบสวนคดีอาญา การควบคุมการบังคับคดีตามคำพิพากษาลงโทษของศาล ตลอดจนการดำเนินบทบาทหน้าที่ในฐานะผู้แทนเกี่ยวกับการรักษาผลประโยชน์ของสาธารณชน (public interest)¹³

ในการปฏิบัติหน้าที่พนักงานอัยการต้องคำนึงถึงผลประโยชน์สาธารณะ ดำรงในความยุติธรรมโดยปราศจากอคติ ปฏิบัติอย่างเหมาะสมทั้งต่อผู้ถูกกล่าวหาและผู้เสียหาย ให้ความใส่ใจอย่างละเอียดรอบคอบต่อพฤติการณ์ที่เกี่ยวข้องทั้งหมดในคดี โดยไม่คำนึงว่าตนจะได้รับผลกระทบในทางที่เป็นคุณหรือโทษจากผู้ต้องสงสัยหรือผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิด¹⁴ อีกทั้งต้องคำนึงถึงความรู้สึกนึกคิดของผู้เสียหายซึ่งถูกกระทบหรือได้รับความเสียหาย และจะต้องมีมาตรการให้ผู้เสียหายได้ทราบถึงสิทธิที่พึงจะได้รับตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในปฏิญญาว่าด้วยหลักการพื้นฐานเกี่ยวกับการอำนวยความยุติธรรมแก่ผู้ได้รับความเสียหายจากอาชญากรรมและการใช้อำนาจโดยไม่ถูกต้อง ค.ศ. 1985

¹¹ กิตติพงษ์ กิตยารักษ์, ชาติ ชัยเดชสุริยะ และณัฐวสา ฉัตรไพฑูรย์, **มาตรฐานองค์การสหประชาชาติว่าด้วยกระบวนการยุติธรรมทางอาญา**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เดือนตุลา, 2550), หน้า 152-156.

¹² แนวทางว่าด้วยบทบาทของพนักงานอัยการ ค.ศ. 1990 ข้อ 2 (ข)

¹³ แนวทางว่าด้วยบทบาทของพนักงานอัยการ ค.ศ. 1990 ข้อ 11

¹⁴ แนวทางว่าด้วยบทบาทของพนักงานอัยการ ค.ศ. 1990 ข้อ 13 (ข)

(Declaration of Basic Principle for Justice for Victims of Crime and Abuse of Power 1985)¹⁵

ในประเทศที่พนักงานอัยการมีอำนาจดำเนินคดีโดยใช้ดุลพินิจ จะต้องมีความหมายหรือระเบียบข้อบังคับที่กำหนดแนวทางการปฏิบัติเพื่อส่งเสริมความยุติธรรมและความถูกต้องแน่นอนในการสั่งคดี ซึ่งรวมถึงทั้งการฟ้องและไม่ฟ้องคดีด้วย¹⁶ พนักงานอัยการพึงพิจารณาอย่างเหมาะสมในการสั่งไม่ฟ้องคดี การยุติการดำเนินคดีทั้งโดยมีเงื่อนไขหรือไม่มีเงื่อนไข หรือการใช้มาตรการอื่นแทนการดำเนินคดีอาญา โดยเคารพถึงสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาและผู้เสียหาย ทั้งนี้โดยเป็นไปตามกฎหมายของประเทศนั้น รัฐพึงแสวงหาหนทางที่เป็นรูปธรรมในการใช้มาตรการอื่นแทนการดำเนินคดีอาญา ซึ่งมีไม่เพียงเพื่อลดปริมาณคดีที่จะขึ้นสู่ศาลเท่านั้น หากแต่เพื่อลดผลกระทบด้านประวัติอาชญากรรมติดตัวที่อาจจะเกิดแก่ผู้ต้องสงสัยหรือผู้ถูกกล่าวหา ตลอดจนเพื่อลดผลกระทบในทางลบที่บุคคลอาจได้รับจากการถูกจำคุก¹⁷

อนึ่ง พระยาอรรถการีย์นิพนธ์ อดีตอธิบดีกรมอัยการได้กล่าวถึงการปฏิบัติหน้าที่ของพนักงานอัยการในฐานะทนายแผ่นดินว่า “...เป็นตัวของตัวเอง เป็นผู้ดูแลผลประโยชน์ ของประชาชน ดูแลให้ประชาชนได้รับความยุติธรรม และนี่เป็นหน้าที่ของพนักงานอัยการ ส่วนหน้าที่ของทนายนั้น เป็นหน้าที่ที่แฝงเข้ามา... การปฏิบัติหน้าที่เป็นทนายกับการปฏิบัติหน้าที่เป็นพนักงานอัยการนั้น หลักการไม่ได้เหมือนกันเลย กล่าวคือทนายคิดถึงความยุติธรรมเฉพาะเรื่องที่ตัวทำ... แต่ว่าเป็นพนักงานอัยการ ซึ่งมีหน้าที่ระมัดระวังถึงความยุติธรรมโดยแท้จริง มิใช่เอาชนะคะคานา...”¹⁸

นอกจากนี้ยังมีบทบาทของพนักงานอัยการในการดำเนินคดีอาญา ดังนี้¹⁹

1. อำนาจหน้าที่ในการอำนวยความยุติธรรม ได้แก่ การบริหารงานยุติธรรมของรัฐเพื่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยในชีวิต ร่างกาย ทรัพย์สิน โดยพนักงานอัยการจะเป็นผู้พิจารณาพยานหลักฐานในสำนวนการสอบสวนที่พนักงานสอบสวนเสนอมาแล้ววินิจฉัยสั่งคดีตลอดทั้งดำเนินคดีอาญาในชั้นศาล ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และกฎหมายอื่น ๆ ที่บัญญัติให้เป็นหน้าที่ของพนักงานอัยการ

¹⁵ แนวทางว่าด้วยบทบาทของพนักงานอัยการ ค.ศ. 1990 ข้อ 13 (ง)

¹⁶ แนวทางว่าด้วยบทบาทของพนักงานอัยการ ค.ศ. 1990 ข้อ 17

¹⁷ แนวทางว่าด้วยบทบาทของพนักงานอัยการ ค.ศ. 1990 ข้อ 18

¹⁸ คณิต ณ นคร, รัฐธรรมนูญกับกระบวนการยุติธรรม (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2549), หน้า 123-124.

¹⁹ เฉลิมวุฒิ บัวบาน, “บทบาทของพนักงานอัยการ: ศึกษากรณีผู้เสียหายฟ้องคดีอาญาก่อนฝ่ายเดียว,” วารสารนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร 2 (2561): หน้า 210-211.

2.อำนาจหน้าที่ในการรักษาผลประโยชน์ของรัฐ ได้แก่ พิจารณาให้คำปรึกษาทางด้านกฎหมายแก่ส่วนราชการและหน่วยงานของรัฐในการตรวจร่างสัญญา ตอบข้อหา ตลอดจนดำเนินคดีในศาลในฐานะทนายความของแผ่นดินแทนหน่วยงานรัฐที่เป็นนิติบุคคลตามพระราชบัญญัติหรือพระราชกฤษฎีกา

3.อำนาจหน้าที่ในการคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชนทั่วไป เช่น การคุ้มครองสิทธิและรักษาผลประโยชน์ของบุคคลไร้ความสามารถ คนเสมือนไร้ความสามารถ คนสาบสูญ ร้องขอให้ตั้งผู้จัดการมรดก การช่วยจัดหาทนายอาสา และเผยแพร่ความรู้ทางกฎหมายแก่ประชาชนโดยทั่วไป

2.1.2 ค่าสินไหมทดแทน

ความมุ่งหมายในการชดเชยค่าสินไหมทดแทน คือ ให้ผู้เสียหายกลับคืนสู่สถานะเดิมเสมือนว่าไม่มีการกระทำละเมิด (status quo ante)²⁰ เช่น เอาทรัพย์สินของผู้อื่นไป ต้องหาทรัพย์สินมาคืนให้ หากไม่สามารถหาทรัพย์สินมาคืนได้ เพราะทรัพย์สินเสียหายหรือถูกทำลายไป ผู้กระทำความผิดต้องชดเชยด้วยประการอื่นให้ผู้เสียหายกลับคืนสู่ฐานะใกล้เคียงก่อนเกิดความเสียหายขึ้นให้มากที่สุด หรือชดเชยเป็นเงิน (monetary damages)

2.1.2.1 ปฏิญญาว่าด้วยหลักการพื้นฐานเกี่ยวกับการอำนวยความสะดวกแก่ผู้ที่ได้รับความเสียหายจากอาชญากรรมและการใช้อำนาจโดยไม่ถูกต้อง ค.ศ. 1985 (Declaration of Basic Principle for Justice for Victims of Crime and Abuse of Power 1985)

ปฏิญญานี้เกี่ยวกับการให้ความยุติธรรมในด้านต่าง ๆ แก่เหยื่ออาชญากรรม ซึ่งมีส่วนที่เกี่ยวข้องกับค่าสินไหมทดแทน ดังนี้

ข้อ 12. ในกรณีที่ค่าสินไหมทดแทนที่ได้รับจากผู้กระทำความผิดหรือโดยทางอื่น ๆ ยังไม่เพียงพอแก่การชดเชยเยียวยาผู้เสียหาย รัฐพึงใช้ความพยายามในการจัดให้มีมาตรการชดเชยค่าสินไหมทดแทนแก่

(ก) ผู้เสียหายโดยเฉพาะผู้ที่ได้รับบาดเจ็บถึงขั้นพิการหรือเสียโฉมติดตัว หรือกรณีผู้เสียหายที่ต้องพึ่งพิงรักษาไม่ว่าด้านร่างกายหรือสภาพจิตใจจากอาชญากรรมที่ร้ายแรง

(ข) ครอบครัวโดยเฉพาะทายาทของผู้เสียหายที่ได้ถึงแก่ความตายหรือพิการไม่ว่าด้านร่างกายหรือสภาพจิตใจจากการกระทำของผู้กระทำความผิดนั้น

²⁰ Immanuel Goldsmith, *Damages for Personal Injury and Death in Canada*, (Toronto: Carswell, 1959), p.5.

ข้อ 13. การจัดให้มีหรือส่งเสริมหรือขยายกองทุนแห่งชาติเพื่อการชดเชยค่าสินไหมทดแทนแก่ผู้เสียหายนั้นพึงได้รับการสนับสนุน รวมถึงกองทุนอื่นที่มีวัตถุประสงค์อย่างเดียวกัน ซึ่งรวมถึงในกรณีที่รัฐที่ผู้เสียหายถือสัญชาติอยู่ไม่อยู่ในฐานะที่จะดำเนินการชดเชยค่าสินไหมทดแทนแก่ผู้เสียหายด้วย

กล่าวโดยสรุป ปณิธานฉบับนี้สนับสนุนให้รัฐมีส่วนช่วยเหลือเยียวยาอาชญากรรมด้วยการชดเชยเงินให้ ในกรณีที่ผู้กระทำความผิดไม่มีทรัพย์สินเพียงพอชดเชย และเหยื่อได้รับอันตรายอย่างรุนแรงหรือถึงขั้นเสียชีวิต และให้มีกองทุนแห่งชาติเพื่อดำเนินการตามคำแนะนำดังกล่าว

2.1.2.2 ระบบการชดเชยค่าเสียหายแก่ผู้เสียหาย

การชดเชยค่าเสียหายแต่ละประเทศมีความแตกต่างกันไปตามกฎหมาย การเมือง เศรษฐกิจ และปัจจัยต่าง ๆ รวมทั้งแนวคิดรัฐสวัสดิการ (Welfare State) จนได้มีการแบ่งแยกความคิดการจ่ายค่าทดแทนหรือค่าเสียหายโดยรัฐ (compensation) ออกจากการชดเชยโดยผู้กระทำผิด (restitution) อย่างไรก็ดี สามารถแบ่งระบบการเยียวยาผู้เสียหายในคดีอาญาได้²¹ ดังนี้

1) ระบบ Damages หรือ ระบบค่าเสียหาย เป็นการดำเนินคดีที่ถือว่าเป็นสิทธิทางแพ่ง กฎหมายอาญาไม่ได้เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในเรื่องค่าเสียหาย แต่เป็นการแยกการเรียกร้องค่าเสียหายทางแพ่งและทางอาญาออกจากกันอย่างเด็ดขาด ทั้งนี้ คำร้องขอค่าชดเชยจะแยกจากระบบทางอาญา ผู้เสียหายจะสามารถเยียวยาความเสียหายได้จากศาลแพ่งตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง

2) ระบบ Restitution หรือ การชดเชยคืน การทำให้กลับคืนสภาพเดิม ถือว่าการชดเชยค่าเสียหายเป็นสิทธิทางแพ่ง แต่ต้องดำเนินการด้วยคำพิพากษาของศาลอาญา ระบบนี้เป็นระบบที่ใช้แพร่หลายที่สุด แต่ยากในการปรับใช้ในการปฏิบัติงานของศาล เพราะจะต้องเข้าใจความแตกต่างของความผิดทางแพ่งและทางอาญา และศาลมักปฏิเสธที่จะบังคับตามคำขอ ในทางปฏิบัติศาลอาญามักมอบหมายให้ไปพิจารณาในศาลแพ่งเพราะเห็นว่าเป็นเรื่องทางแพ่ง ศาลอาญาจะได้ไม่ถูกหันเหไปจากการพิจารณาคดีอาญา ในบางประเทศ เช่น ประเทศอังกฤษ มีการกำหนดจำนวนเงินที่ศาลจะสั่งจ่ายค่าชดเชยให้ได้ เพื่อป้องกันการหันเหความสนใจของศาลจากคดีอาญา ระบบนี้จึงเพียงให้ความสะดวกต่อผู้เสียหายในการฟ้องเรียกค่าสินไหมทดแทนต่อศาลที่ดำเนินคดีอาญาเท่านั้น

3) ระบบ Compensation หรือ ค่าสินไหมทดแทน มีลักษณะเป็นสิทธิทางแพ่งและดำเนินคดีในศาลอาญา แต่มีแหล่งเงินสนับสนุนโดยรัฐ การจ่ายค่าตอบแทนความเสียหายนี้ไม่ใช่โทษ แม้จะเป็นการตัดสินโดยศาลอาญาก็ตาม เป็นกรณีที่รัฐเข้ามาแก้ไขความบกพร่องที่ไม่อาจป้องกันผู้เสียหายจากอาชญากรรมได้ ซึ่งถือเป็นความรับผิดชอบของรัฐ

²¹อุดม รัฐอมฤต, รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการศึกษาวิจัยเรื่อง การคุ้มครองสิทธิที่จะได้รับการเยียวยาของผู้เสียหาย และจำเลยในคดีอาญา (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2549), หน้า 11.

สำหรับประเทศไทย ศาตราจารย์ ดร.อุดม รัฐอมฤตเห็นว่า มีการนำระบบที่ 2 คือ ระบบ Restitution หรือ การชดใช้คืน การคืน การทำให้กลับคืนสภาพเดิม มาบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาซึ่งเป็นระบบที่มีลักษณะผสมผสานระหว่างสิทธิทางแพ่งและทางอาญา โดยกำหนดให้ผู้เสียหายสามารถเลือกดำเนินคดีในศาลแพ่งหรือศาลอาญาก็ได้ ดังที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 40 ที่ให้อำนาจผู้เสียหายสามารถเลือกฟ้องคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาต่อศาลซึ่งพิจารณาคดีอาญา หรือต่อศาลที่มีอำนาจชำระคดีแพ่งก็ได้

นอกจากนั้น ยังสามารถแบ่งระบบการเยียวยาแก่ผู้เสียหายได้อีกรูปแบบหนึ่ง²² ดังนี้

1) การชดใช้โดยผู้กระทำความผิด (restitution) เมื่อเกิดการกระทำความผิดอาญาและมีผู้เสียหายจากการกระทำความผิดนั้น ผู้ที่ต้องชดเชยความเสียหายแก่ผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรม คือ ผู้กระทำความผิดอาญาที่ก่อความเสียหายนั้น ดังนั้น ผู้เสียหายจึงสามารถฟ้องคดีแพ่งเพื่อเรียกค่าสินไหมทดแทนออกจากผู้กระทำความผิดอาญาที่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ตนได้

2) การชดเชยความเสียหายโดยรัฐ (compensation) แม้โดยหลักผู้กระทำความผิดย่อมต้องเป็นผู้รับผิดชอบโดยตรงต่อการกระทำของตน แต่ได้มีแนวความคิดว่า ในบางกรณีถือว่ารัฐเองมีความบกพร่องในการป้องกันรักษาความสงบเรียบร้อยในรัฐ หรือไม่สามารถนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษได้ เพื่อเป็นการช่วยเหลือผู้เสียหายในคดีอาญาบางประเทศจึงมีกฎหมายเพื่อจ่ายชดเชยความเสียหายให้แก่ผู้เสียหายด้วย ส่วนจำนวนค่าสินไหมทดแทนมากน้อยเท่าใดนั้นขึ้นอยู่กับกฎหมายแต่ละประเทศ

3) ระบบผสม หรือให้ผู้กระทำความผิดหรือหน่วยงานรัฐร่วมกับรับผิดชอบค่าตอบแทนแก่ผู้เสียหาย ได้แก่

การจ่ายเงินและรับช่วงสิทธิของผู้เสียหาย คือการที่รัฐให้ความช่วยเหลือแก่ผู้เสียหายไปก่อน ในกรณีที่ผู้เสียหายอาจมีสิทธิได้รับค่าเสียหาย แล้วไปเรียกร้องกับผู้กระทำความผิดในภายหลัง ถือเป็น การอำนวยความสะดวกให้แก่ผู้เสียหายอีกทางหนึ่งด้วย

การปรับลดค่าเสียหาย หรือลดจ่ายค่าเสียหายกรณีผู้เสียหายอาจได้รับจากทางอื่น เช่น การปรับลดจำนวนเงินทดแทนที่จะจ่ายตามบัญชีหากผู้เสียหายได้รับเงินจากการประกันภัยในลักษณะเดียวกัน ประกันสังคม ซึ่งหากผู้เสียหายมีสิทธิได้รับประโยชน์จากทางอื่นตามกฎหมายอื่นแล้ว หรือศาลพิพากษาให้ได้รับค่าสินไหมทดแทนเต็มจำนวนแล้ว ก็ไม่มีสิทธิได้รับประโยชน์ในส่วนนี้

²² สาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการศึกษาแนวทางการให้ผู้กระทำความผิดหรือหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมร่วมรับผิดชอบชดใช้ค่าเสียหาย : กรณีรัฐจ่ายค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา (กรุงเทพมหานคร: กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม, 2553) หน้า 11-29.

ในประเทศไทยมีพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ.2544 ที่กำหนด ให้รัฐมีหน้าที่ชดเชยให้แก่ผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญาที่บริสุทธิ์ ตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดในกฎกระทรวง ซึ่งสอดคล้องกับระบบการชดใช้ในทางสากลด้วย

2.1.3 ผู้เสียหาย

เมื่อมีการกระทำความผิดและเกิดผลร้ายขึ้นจากการกระทำนั้น ผู้ที่ได้รับผลร้ายจากการกระทำผิด คือ ผู้เสียหาย ในทางกฎหมาย ได้ให้คำนิยามของคำว่า ผู้เสียหาย แตกต่างกันไปตามลักษณะความผิด ขึ้นอยู่กับว่ากฎหมายนั้นมุ่งคุ้มครองบุคคลใด และมุ่งลงโทษการกระทำแบบใด โดยหลักการบุคคลใดจะมีความรับผิดชอบตามกฎหมาย บุคคลนั้นต้องได้กระทำการอันเป็นความผิด หากเป็นความผิดตามหลักเกณฑ์ของกฎหมายแพ่งผู้กระทำความผิดมีความรับผิดชอบทางแพ่ง หากเป็นการกระทำความผิดความผิดกฎหมายอาญา ผู้กระทำต้องรับผิดชอบทางอาญา

2.1.3.1 ผู้เสียหายในทางสากล

ผู้เสียหายในทางสากลตามปฏิญญาว่าด้วยหลักการพื้นฐานเกี่ยวกับการอำนวยความสะดวกแก่ผู้ที่ได้รับความเสียหายจากอาชญากรรมและการใช้อำนาจโดยไม่ถูกต้อง ค.ศ. 1985 (Declaration of Basic Principle for Justice for Victims of Crime and Abuse of Power 1985) ปฏิญญานี้รับรองโดยที่ประชุมสมัชชาทั่วไป โดยมติที่ 40/34 เมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน ค.ศ. 1985 ปฏิญญาสากลฉบับนี้มีหลักการ 2 ส่วน คือ ส่วนแรกเกี่ยวกับผู้เสียหายหรือเหยื่อจากอาชญากรรมที่เกิดจากการกระทำความผิดอาญา และส่วนที่สองเกี่ยวกับผู้เสียหายหรือเหยื่อที่เกิดจากการใช้อำนาจโดยมิชอบ

หลักการสำคัญในส่วนแรกมีการกำหนดมาตรฐานการคุ้มครองผู้เสียหายจากอาชญากรรมไว้ 4 ประการ คือ ²³

- 1) การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมและการปฏิบัติอย่างเป็นธรรม
- 2) การได้รับค่าชดเชยความเสียหายโดยผู้กระทำผิด
- 3) การได้รับการชดเชยความเสียหายแก่ผู้เสียหายหรือเหยื่อโดยรัฐ
- 4) การให้ความช่วยเหลือผู้เสียหายหรือเหยื่อในด้านอื่น ๆ

ปฏิญญาดังกล่าวได้ให้ความหมายของคำว่าผู้เสียหายจากอาชญากรรมไว้ในข้อ 1. ความว่า²⁴ ผู้เสียหายจากอาชญากรรม หมายถึง บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่ได้รับความเสียหายไม่ว่าจะเป็นการ

²³ วีระศักดิ์ แสงสารพันธ์, ผู้เสียหายในคดีอาญา: การศึกษาสิทธิและการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของไทย (วิทยานิพนธ์ นิติศาสตรมหาบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2544), หน้า 85.

บาดเจ็บทางร่างกายหรือสภาพจิตใจ ความเจ็บปวดทางอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด ความสูญเสียทางเศรษฐกิจหรือสิทธิขั้นพื้นฐานโดยเป็นผลจากการกระทำหรือละเว้นการกระทำซึ่งเป็นการละเมิดต่อกฎหมายอาญารวมถึงกฎหมายที่บัญญัติให้การใช้อำนาจหน้าที่โดยไม่ถูกต้องเป็นความผิดทางอาญา อันเป็นกฎหมายของประเทศสมาชิกรุ่นนั้น ๆ

ส่วนข้อ 2. ได้มีการขยายขอบเขตของคำว่าผู้เสียหายต่อไปว่า โดยไม่คำนึงถึงการพบหรือจับกุม ฟ้องร้อง หรือลงโทษผู้กระทำความผิด และไม่คำนึงถึงว่าผู้กระทำความผิดกับผู้เสียหายมีความสัมพันธ์กันอย่างไร นอกจากนี้ในบางกรณี คำว่าผู้เสียหายยังอาจหมายถึงครอบครัวหรือทายาทของผู้เสียหายตลอดจนบุคคลที่ได้รับความเสียหายจากการเข้าไปช่วยเหลือผู้เสียหายให้พ้นจากภัยอันตรายหรือเข้าป้องกันการกระทำร้ายนั้น

2.1.3.2 ผู้เสียหายในคดีแพ่ง

ความรับผิดจะเกิดขึ้นเมื่อผู้กระทำมี “ความผิด” (fault) กล่าวคือ มีการกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อทำให้บุคคลอื่นเสียหาย ตามหลักไม่มีความรับผิดโดยไม่มี ความผิด (No liability without fault) หากกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อก่อความเสียหายที่มีขอบด้วยกฎหมายต่อผู้อื่นจะก่อให้เกิดความรับผิดเพื่อการละเมิด (delictual liability)²⁵ ซึ่งเป็นส่วนที่วิชยานิพนธ์ฉบับนี้ต้องการศึกษา

หลักเกณฑ์ของความรับผิดทางแพ่ง²⁶ การจะถือเป็นความผิด จะต้องเข้าหลักเกณฑ์ดังต่อไปนี้

- 1) มีการกระทำที่รู้สำนึก คือ รู้สำนึกว่าตนกำลังทำอะไรอยู่ มิเช่นนั้นแล้ว กฎหมายไม่อาจกำหนดให้เขาต้องรับผิดได้
- 2) มีความผิด (fault) กล่าวคือมีความจงใจหรือประมาทเลินเล่อ เป็นองค์ประกอบทางจิตใจ โดยอาจเป็นความไม่ระมัดระวังหรือประมาทเลินเล่อจนเกิดความเสียหาย
- 3) มีความเสียหาย ได้แก่ ความเสียหายจากการกระทำละเมิด
- 4) มีความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผล ความเสียหายนั้นต้องเป็นผลจากการกระทำของผู้กระทำ เนื่องจากโดยหลักการ บุคคลจะต้องรับผิดในความเสียหายที่ตนก่อขึ้นเท่านั้น
- 5) มีกฎหมายแพ่งรับรองสิทธิของผู้เสียหายไว้ อาจเป็นประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์หรือกฎหมายพิเศษอื่น ๆ ที่เป็นกฎหมายที่มุ่งเยียวยาคุ้มครองสิทธิผู้เสียหายไม่ใช่ลงโทษผู้กระทำ

²⁴ กิตติพงษ์ กิตยารักษ์ และคณะ, *เรื่องเดิม*, หน้า 115-117.

²⁵ ศันสน์ภรณ์ โสคติพันธุ์, *คำอธิบายกฎหมายลักษณะ ละเมิด จัดการงานนอกสั่ง ลาภมิควรได้*, พิมพ์ครั้งที่ 5 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2557), หน้า 23-24.

²⁶ *เรื่องเดียวกัน*, หน้า 24-25.

6) ผู้กระทำได้รับผิดชอบ ซึ่งแตกต่างกันออกไปตามความเสียหายแต่ละประเภท เช่น ฟ้องร้องให้บังคับตามสัญญา การคืนทรัพย์สิน การใช้ราคา หรือการชำระค่าสินไหมทดแทน เป็นต้น

2.1.3.3 ผู้เสียหายในคดีอาญา

ตามกฎหมายไทย ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2 (4) บัญญัติว่า “ผู้เสียหาย” หมายความว่า บุคคลผู้ได้รับความเสียหาย เนื่องจากการกระทำความผิดฐานใดฐานหนึ่ง รวมทั้งบุคคลอื่นที่มีอำนาจจัดการแทนได้ ดังบัญญัติไว้ในมาตรา 4, 5 และ 6”

จากมาตราดังกล่าวสามารถแบ่งองค์ประกอบของผู้เสียหายออกได้เป็น 3 ข้อ คือ²⁷

- 1) ต้องมีการกระทำความผิดฐานใดฐานหนึ่งทางอาญาเกิดขึ้น
 - 2) บุคคลนั้นเป็นผู้ได้รับความเสียหาย เนื่องจากการกระทำความผิดนั้น (ต้องเป็นผู้เสียหายโดยพฤตินัย)
 - 3) บุคคลนั้นจะต้องไม่มีส่วนร่วมในการกระทำความผิด (ต้องเป็นผู้เสียหายโดยนิตินัย)
- สำหรับการวินิจฉัยว่าบุคคลใดเป็นผู้เสียหายหรือไม่ต้องพิจารณาจากองค์ประกอบทั้งสามเป็นสำคัญ ดังนี้

1) ต้องมีการกระทำความผิดฐานใดฐานหนึ่งทางอาญา หากไม่มีการกระทำความผิดทางอาญาจะไม่สามารถมีผู้เสียหายเกิดขึ้นได้เลย ซึ่งต้องพิจารณาเงื่อนไขในโครงสร้างความรับผิดชอบทางอาญา กล่าวคือ ต้องมีการกระทำ มีองค์ประกอบภายนอก องค์ประกอบภายใน และมีความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผล จึงจะถือได้ว่าการกระทำความผิดฐานใดฐานหนึ่ง ดังนั้น ถ้าไม่ครบองค์ประกอบความผิดทางอาญา จะไม่ถือว่ามีการกระทำความผิดเกิดขึ้น เช่น นายดำต้องการลักขโมยของนายแดงในบริเวณงานวัด แต่ด้วยความมีदनายดำจึงหิบริบองเท้าของตนเองไปโดยเข้าใจว่ารองเท้าที่ตนหยิบไปเป็นของนายแดง เห็นได้ว่าการกระทำของนายดำดังกล่าวไม่เป็นความผิดอาญาฐานใดทั้งสิ้น เนื่องจากไม่มีกฎหมายบัญญัติว่าการลักทรัพย์ของตนเองเป็นความผิดอาญา ดังนั้น นายแดงจึงไม่ใช่ผู้เสียหายในกรณีนี้ เนื่องจากไม่มีความผิดฐานใดฐานหนึ่งเกิดขึ้นนั่นเอง

2) บุคคลนั้นเป็นผู้ได้รับความเสียหาย เนื่องจากการกระทำความผิดนั้น (ต้องเป็นผู้เสียหายโดยพฤตินัย) หรือเรียกอีกอย่างว่า การเป็นผู้เสียหายในข้อเท็จจริง หมายความว่า ตามข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น บุคคลนั้นต้องได้รับความเสียหายด้วย หากไม่ได้รับความเสียหายย่อมไม่เป็นผู้เสียหาย ข้อสำคัญคือ ความเสียหายดังกล่าวโดยหลักต้องเกิดจากการกระทำความผิดทางอาญาซึ่งหมายถึงการเสียสิทธิ

²⁷ อรรถพล ไญ้สว่าง, คำอธิบาย วิชา สัมมนากฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ป.วิ.อ. ภาค 1, ภาค2, ภาค3, ภาค4, ภาค5, ภาค6, ภาค7), พิมพ์ครั้งที่ 5, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท กรุงเทพมหานคร พับลิชชิง จำกัด, 2561), หน้า 37.

ต่าง ๆ ที่กฎหมายกำหนดไว้²⁸ อย่างไรก็ตาม อาจเป็นความเสียหายที่ผู้เสียหายได้รับในทางแพ่งก็ได้ แต่ต้องเป็นความเสียหายที่เกิดจากการกระทำความผิดทางอาญาของผู้กระทำความผิด เช่น นายดำเห็น นายแดงถูกนายขาวใช้มีดแทงได้รับบาดเจ็บ เห็นได้ว่า นายดำไม่ใช่บุคคลที่ได้รับความเสียหายจากความผิดฐานทำร้ายร่างกายตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 295 ที่มีนายขาวเป็นผู้กระทำต่อนายแดงแต่อย่างใด ตามตัวอย่างนี้ถือว่ามีกระทำความผิดอาญาเกิดขึ้นตามองค์ประกอบข้อแรกแล้ว เพียงแต่นายดำไม่ได้เป็นผู้เสียหายโดยพฤตินัยนั่นเอง

3) บุคคลนั้นจะต้องไม่มีส่วนร่วมในการกระทำความผิด (ต้องเป็นผู้เสียหายโดยนิตินัย) หมายความว่าในแง่มูลและผลในทางกฎหมายแล้ว บุคคลนั้นต้องไม่มีส่วนในการกระทำความผิด เช่น การสมัครใจวิวาท (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 7109/2555) เป็นต้น กรณีตัวอย่าง นายดำทำทนายให้นายแดง มาชกต่อยกับตนจนกระทั่งนายดำกับนายแดงชกต่อยกันจริงจึง ปรากฏว่านายดำถูกนายแดงชกคิ้วแตก เมื่อพิจารณาเห็นว่า การกระทำของนายแดงเป็นความผิดฐานทำร้ายร่างกายตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 295 เข้าองค์ประกอบแรกคือ มีความผิดอาญาเกิดขึ้น การที่นายดำคิ้วแตกเข้า องค์ประกอบข้อที่สอง คือ มีบุคคลได้รับความเสียหายจากการกระทำความผิดทางอาญาฐานทำร้ายร่างกายตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 295 แต่เนื่องจากนายดำได้ทำทนายให้นายแดงชกต่อยกับตน การทำทนายของนายดำดังกล่าวถือว่าเป็นการมีส่วนร่วมในการก่อให้เกิดการกระทำความผิดอาญาของนายแดง จึงถือไม่ได้ว่านายดำเป็นผู้เสียหาย เพราะ ไม่เข้าองค์ประกอบข้อสามที่ว่า บุคคลที่ได้รับความเสียหายจากการกระทำความผิดอาญาที่เกิดขึ้นจะต้องไม่มีส่วนร่วมในการก่อให้เกิดการกระทำความผิดอาญา

กล่าวโดยสรุป ผู้เสียหายในแต่ละลักษณะมีความแตกต่างกันไปตามกฎหมายที่ใช้คุ้มครองบุคคล กฎหมายคุ้มครองบุคคลใดบุคคลนั้นจึงเป็นผู้เสียหายตามกฎหมายนั้น อย่างไรก็ตาม การกระทำความผิดบางรูปแบบเป็นความผิดตามกฎหมายมากกว่า 1 ฉบับ ทำให้ผู้เสียหายที่ได้รับความเสียหายจากการกระทำนั้นเป็นผู้เสียหายตามกฎหมายมากกว่า 1 ฉบับ สิ่งที่นำพิจารณาต่อไปคือ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 5400/2560 (ประชุมใหญ่)²⁹ กล่าวโดยสรุปวินิจฉัยว่า ผู้เสียหายที่มีส่วนในการกระทำความผิดด้วย แม้ไม่ใช่ผู้เสียหายในทางนิตินัยในคดีอาญาก็ตาม แต่ก็เป็นผู้เสียหายในทางแพ่ง จึงสามารถยื่นคำร้องเรียกค่าเสียหายทางแพ่งมาในคดีอาญาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความ

²⁸ ชาตรี ศรีนวลนัด, คำอธิบาย ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เรื่อง ผู้เสียหาย , (กรุงเทพมหานคร: กองบัญชาการศึกษา กรมตำรวจ, 2508), หน้า 91.

²⁹ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 5400/2560 (ประชุมใหญ่), ค้นวันที่ 5 มกราคม 2562 จาก <http://deka.supremecourt.or.th/search>

อาญา มาตรา 44/1 ได้ ส่วนการกำหนดค่าสินไหมทดแทนให้พิจารณาว่าฝ่ายผู้เสียหายมีส่วนทำให้เกิดความเสียหายขึ้นมากน้อยเพียงใด ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 223 ประกอบด้วย

คำพิพากษาศาลฎีกาฉบับนี้ แสดงให้เห็นว่าหากเป็นผู้เสียหายทั้งทางแพ่งและทางอาญาซึ่งมีสิทธิบางส่วนขัดแย้งกัน กล่าวคือ มีสิทธิเรียกค่าสินไหมทดแทนในทางแพ่งแต่ก็มีส่วนผิดในคดีอาญาด้วย ดังนี้ สิทธิในการเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนจึงต้องพิจารณาไปตามกฎหมายแพ่ง ส่วนการมีส่วนผิดในคดีอาญานั้นนำมาพิจารณาในเรื่องการกำหนดค่าสินไหมทดแทนแต่ไม่ทำให้หมดสิทธิรับค่าสินไหมทดแทนแต่อย่างใด ซึ่งจะได้ศึกษาคำพิพากษาศาลฎีกาฉบับนี้โดยละเอียดต่อไป

2.2 หลักการและทฤษฎีเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ของพนักงานอัยการ และการดำเนินคดีตามกฎหมาย

ในส่วนต่อไปของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ จะกล่าวถึงหลักการและทฤษฎีในปฎิญญาว่าด้วยหลักการพื้นฐานเกี่ยวกับการอำนวยความยุติธรรมแก่ผู้ที่ได้รับความเสียหายจากอาชญากรรมและการใช้อำนาจโดยไม่ถูกต้อง ค.ศ. 1985 ซึ่งปฎิญญาฉบับนี้ได้กล่าวถึง การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม สิทธิได้รับการชดเชยโดยผู้กระทำผิดและสิทธิได้รับค่าทดแทนโดยรัฐ นอกจากนั้นยังจะกล่าวถึงหลักการในการดำเนินคดีแพ่ง คดีอาญา และคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญา และแนวคิดการชดใช้ค่าสินไหมทดแทน

2.2.1 ปฎิญญาว่าด้วยหลักการพื้นฐานเกี่ยวกับการอำนวยความยุติธรรมแก่ผู้ที่ได้รับความเสียหายจากอาชญากรรมและการใช้อำนาจโดยไม่ถูกต้อง ค.ศ. 1985 (Declaration of Basic Principle for Justice for Victims of Crime and Abuse of Power 1985)

2.2.1.1 การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมและได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรม

ปฎิญญาว่าด้วยหลักการพื้นฐานเกี่ยวกับการอำนวยความยุติธรรมแก่ผู้ที่ได้รับความเสียหายจากอาชญากรรมและการใช้อำนาจโดยไม่ถูกต้อง ค.ศ. 1985 (Declaration of Basic Principle for Justice for Victims of Crime and Abuse of Power 1985) กล่าวว่าไว้ว่า

“ผู้เสียหายพึงได้รับการปฏิบัติด้วยความเห็นอกเห็นใจและเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ผู้เสียหายพึงมีสิทธิเรียกร้องผ่านกระบวนการยุติธรรม มีสิทธิได้รับการชดเชยเยียวยา ตามกฎหมายของประเทศนั้น ๆ สำหรับความเสียหายที่ตนได้รับ”³⁰

องค์กรศาลและองค์กรของฝ่ายบริหารจะต้องจัดวางมาตรการที่จำเป็นเพื่อเอื้ออำนวยให้ผู้เสียหายสามารถได้รับการชดเชยเยียวยาโดยผ่านวิธีพิจารณาที่รวดเร็ว เป็นธรรม ประหยัด และเข้าถึง กระบวนการนั้นได้ง่าย ผู้เสียหายยังพึงได้รับคำแนะนำเกี่ยวกับสิทธิในการเรียกร้องการชดเชยเยียวยา ผ่านองค์กรดังกล่าว³¹ และต้องคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายในการ³²

(ก) ให้คำแนะนำแก่ผู้เสียหายเพื่อให้ผู้เสียหายทราบถึงข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการพิจารณาตั้งแต่ บทบาท หน้าที่ ขอบเขต ระยะเวลา ความคืบหน้าของการดำเนินคดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรณีที่เกี่ยวข้องกับอาชญากรรมร้ายแรงและกรณีที่ผู้เสียหายต้องการทราบข้อมูลเหล่านั้น

(ค) จัดให้มีการช่วยเหลือแก่ผู้เสียหายตามสมควรโดยผ่านกระบวนการทางกฎหมาย

(จ) จัดการทางคดีและการบังคับตามคำสั่งหรือคำพิพากษาเพื่อให้ผู้เสียหายได้รับการชดเชยเยียวยาตามกฎหมายโดยไม่ชักช้าและจะต้องหลีกเลี่ยงไม่ให้เกิดความชักช้าที่ไม่มีเหตุจำเป็น

ในกรณีที่มีความเสียหายเกิดขึ้น การชดเชยในทางแพ่ง คือ การทำให้ผู้เสียหายกลับคืนสู่สถานะเดิมมากที่สุด ซึ่งอาจแบ่งได้ตามปฏิญญาดำเนินการพื้นฐานเกี่ยวกับการอำนวยความสะดวกแก่ผู้ได้รับความเสียหายจากอาชญากรรมและการใช้อำนาจโดยไม่ถูกต้อง ค.ศ. 1985 (Declaration of Basic Principle for Justice for Victims of Crime and Abuse of Power 1985) ได้ 2 ประการ คือการชดเชยโดยผู้กระทำความผิด (Restitution) และการชดเชยโดยรัฐ (Compensation)

2.2.1.2 สิทธิในการได้รับการชดเชยค่าเสียหายโดยผู้กระทำความผิด (Restitution)

การชดเชยความเสียหายให้แก่ผู้เสียหายเป็นวิธีเยียวยาผู้เสียหายจากการกระทำความผิด อีกทั้งยังเป็นการให้ผู้กระทำความผิดรับผิดชอบในสิ่งที่ตนกระทำให้ไป ในปฏิญญาดังกล่าวได้กำหนดแนวทางในการได้รับค่าชดเชย ดังนี้

³⁰ ปฏิญญาดำเนินการพื้นฐานเกี่ยวกับการอำนวยความสะดวกแก่ผู้ได้รับความเสียหายจากอาชญากรรมและการใช้อำนาจโดยไม่ถูกต้อง ค.ศ. 1985, ข้อ 4.

³¹ ปฏิญญาดำเนินการพื้นฐานเกี่ยวกับการอำนวยความสะดวกแก่ผู้ได้รับความเสียหายจากอาชญากรรมและการใช้อำนาจโดยไม่ถูกต้อง ค.ศ. 1985, ข้อ 5.

³² ปฏิญญาดำเนินการพื้นฐานเกี่ยวกับการอำนวยความสะดวกแก่ผู้ได้รับความเสียหายจากอาชญากรรมและการใช้อำนาจโดยไม่ถูกต้อง ค.ศ. 1985, ข้อ 6.

ในส่วนผู้กระทำผิดนั้น ข้อ 8 ได้กล่าวไว้ว่าให้ผู้กระทำความผิดรวมทั้งบุคคลที่สามที่ต้องรับผิดชอบต่อการกระทำของผู้กระทำความผิดนั้นจะต้องชดใช้เยียวยาแก่ผู้เสียหาย ครอบครัวหรือทายาทของผู้เสียหายอย่างเป็นธรรมและเหมาะสม การชดใช้เยียวยาดังกล่าวรวมถึงการจัดการคืนทรัพย์สินหรือใช้ราคาสำหรับการสูญหายหรือเสียหายของทรัพย์สินนั้นตลอดจนการชดใช้คืนให้แก่ผู้เสียหายสำหรับค่าใช้จ่ายที่ผู้เสียหายได้ตรองจ่ายไปก่อนจากการนั้น รวมทั้งค่าใช้จ่ายอื่น ๆ และการชดเชยสิทธิของผู้เสียหายที่ต้องเสียไปนั้น

บัญญัติฉบับนี้ยังกำหนดให้รัฐบาลพิจารณาปรับปรุงข้อปฏิบัติต่าง ๆ ตลอดจนกฎหมายและระเบียบข้อบังคับที่เกี่ยวข้องกับการชดเชยเยียวยาเพื่อให้มาตรการชดเชยเยียวยานั้นเป็นทางเลือกเกี่ยวกับการลงโทษที่มีให้เพิ่มเติมในคดีอาญา³³ หากเจ้าหน้าที่ของรัฐได้ทำความผิดตามกฎหมายอาญาเกี่ยวกับหน้าที่ของตน ผู้เสียหายพึงมีสิทธิได้รับการชดเชยจากรัฐ³⁴

ในกรณีของการก่อความเสียหายแก่สิ่งแวดล้อมนั้น คำสั่งให้ชดใช้เยียวยาควรรวมถึงการสั่งให้ฟื้นฟูสภาพของสิ่งแวดล้อมที่เสียไปจากการกระทำนั้นให้กลับคืนดี การจัดทำหรือซ่อมแซมใหม่ซึ่งสาธารณูปการ การจัดให้มีสาธารณูปโภคของชุมชนท้องถิ่นเพื่อชดเชยส่วนที่สูญเสียไป และการชดใช้เงินคืนสำหรับค่าใช้จ่ายในการจัดหาสถานที่ใหม่ให้กับสาธารณูปการของชุมชนท้องถิ่นในกรณีที่เกิดการก่อความเสียหายนั้นมีผลกระทบถึงขนาดทำให้ต้องย้ายที่ตั้งของชุมชนนั้น³⁵

2.2.1.3 สิทธิในการได้รับค่าทดแทนความเสียหายจากรัฐ (Compensation)

การชดเชยความเสียหายเป็นเงินเป็นมาตรการที่มีความสำคัญและตรงต่อจุดประสงค์ในการให้ผู้เสียหายกลับคืนสู่สถานะเดิมที่สุด แต่หากผู้เสียหายไม่สามารถได้รับการชดเชยจากผู้กระทำผิดได้เต็มจำนวน รัฐต้องพยายามจัดให้มีการจ่ายค่าชดเชยแก่ผู้เสียหาย

ข้อ 12 ในกรณีที่ค่าสินไหมทดแทนที่ได้รับจากผู้กระทำความผิดหรือโดยทางอื่น ๆ ยังไม่เพียงพอแก่การชดใช้เยียวยาผู้เสียหาย รัฐพึงใช้ความพยายามในการจัดให้มีมาตรการชดใช้ค่าสินไหมทดแทนแก่ผู้เสียหายโดยเฉพาะผู้ที่ได้รับบาดเจ็บถึงขั้นพิการหรือเสียโฉมติดตัว หรือกรณีผู้เสียหายที่ต้องฟื้นฟูรักษาไม่ว่าด้านร่างกายหรือสภาพจิตใจจากอาชญากรรมที่ร้ายแรง ครอบครัวโดยเฉพาะ

³³ บัญญัติว่าด้วยหลักการพื้นฐานเกี่ยวกับการอำนวยความสะดวกแก่ผู้ที่ได้รับความเสียหายจากอาชญากรรมและการใช้อำนาจโดยไม่ถูกต้อง ค.ศ. 1985, ข้อ 9.

³⁴ บัญญัติว่าด้วยหลักการพื้นฐานเกี่ยวกับการอำนวยความสะดวกแก่ผู้ที่ได้รับความเสียหายจากอาชญากรรมและการใช้อำนาจโดยไม่ถูกต้อง ค.ศ. 1985, ข้อ 11.

³⁵ บัญญัติว่าด้วยหลักการพื้นฐานเกี่ยวกับการอำนวยความสะดวกแก่ผู้ที่ได้รับความเสียหายจากอาชญากรรมและการใช้อำนาจโดยไม่ถูกต้อง ค.ศ. 1985, ข้อ 10.

ทายาทของผู้เสียหายที่ได้ถึงแก่ความตายหรือพิการไม่ว่าด้านร่างกายหรือสภาพจิตใจจากการกระทำของผู้กระทำความผิดนั้น

กล่าวโดยสรุป ปฎิญญาฉบับนี้ได้กล่าวถึงข้อพึงปฏิบัติในการที่รัฐจะเข้ามาคุ้มครองผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรมให้เข้าถึงความยุติธรรมได้สะดวกขึ้น และได้รับชดเชยค่าเสียหายจากผู้กระทำผิดและรัฐ

2.2.2 หลักการดำเนินคดีแพ่ง คดีอาญา และคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญา

วัตถุประสงค์ของการดำเนินคดีแพ่งและคดีอาญานั้นแตกต่างกัน ในคดีแพ่งนั้นมุ่งประสงค์ให้ผู้เสียหายได้รับการชดเชยจากความเสียหายให้กลับคืนสู่สถานะเดิมมากที่สุดซึ่งคือการชดเชยเงิน ส่วนคดีอาญามุ่งประสงค์ในการลงโทษผู้กระทำผิดซึ่งอาจหมายถึงชีวิตหรืออิสรภาพของผู้กระทำผิด ส่งผลให้หลักการ ขั้นตอน กระบวนการ อำนาจหน้าที่ รวมถึงพยานหลักและมาตรฐานการพิสูจน์มีความแตกต่างกัน

2.2.2.1 หลักการดำเนินคดีแพ่ง

กฎหมายแพ่งเป็นกฎหมายเอกชน เป็นเรื่องระหว่างเอกชนกับเอกชนที่มีความเท่าเทียมกัน วัตถุประสงค์เพื่อปกป้องคุ้มครองสิทธิของเอกชนเอง ความรับผิดชอบแพ่งจะเกิดขึ้นต่อเมื่อมีความเสียหายแก่เอกชนเกิดขึ้น³⁶ โดยบุคคลผู้ได้รับความเสียหายต้องเรียกร้องตามสิทธิของตนเอง ซึ่งความรับผิดชอบแพ่ง คือ การชดเชยค่าสินไหมทดแทน เพื่อให้ผู้เสียหายกลับสู่สถานะเดิมมากที่สุด

หลักการดำเนินคดีแพ่งเป็นไปตามหลักความตกลง (negotiation principle) ซึ่งคู่ความสามารถตกลงกันได้ไม่ว่าคดีอยู่ขั้นตอนใด ส่วนศาลจะตัดสินในประเด็นข้อพิพาทที่คู่ความไม่ยอมรับกัน ด้วยเหตุนี้โดยทั่วไปการดำเนินคดีแพ่งจึงเป็นการต่อสู้ของคู่ความ ศาลนั้นจะทำตัววางเฉย (passive) และคอยควบคุมการสู้คดีของทั้งสองฝ่ายให้เป็นไปตามกฎหมายเท่านั้น³⁷

ภาระการพิสูจน์ (burden of proof) ถือหลัก “ผู้ใดกล่าวอ้างผู้นั้นต้องพิสูจน์ ผู้ปฏิเสธหาได้มีหน้าที่ต้องพิสูจน์ไม่” (ei incumbit probatio qui dicit, non qui negat) หรือผู้ใดกล่าวอ้างผู้นั้นนำสืบ กล่าวคือ คู่ความฝ่ายใดกล่าวอ้างข้อเท็จจริงใดเพื่อสนับสนุนคำคู่ความของตน คู่ความที่กล่าวอ้างมีหน้าที่นำสืบความมียู่แห่งข้อเท็จจริงนั้น แต่ก็มีข้อยกเว้นว่า หากมีข้อสันนิษฐานของ

³⁶ จีต เศรษฐบุตร, **หลักกฎหมายแพ่งลักษณะละเมิด**, พิมพ์ครั้งที่ 6, (กรุงเทพมหานคร: โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2550), หน้า 21.

³⁷ คณิต ฦ นคร, **กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ภาคการดำเนินคดี**, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2552), หน้า 33.

กฎหมาย หรือข้อสันนิษฐานที่ควรจะเป็นซึ่งปรากฏจากสภาพปกติธรรมดาของเหตุการณ์เป็นคุณแก่คู่ความฝ่ายใด คู่ความฝ่ายนั้นต้องพิสูจน์เพียงว่าตนได้ปฏิบัติตามเงื่อนไขแห่งการที่ตนจะได้รับประโยชน์จากข้อสันนิษฐานนั้นครบถ้วนแล้ว³⁸

ส่วนหน้าที่นำพยานเข้าสืบก่อน หรือ ลำดับในการนำสืบ (burden of adducing evidence หรือ order of proof) ศาลจะเป็นผู้กำหนดหน้าที่นำสืบก่อนให้คู่ความโดยพิจารณาจากประเด็นข้อพิพาทในคดี และกำหนดหน้าที่นำสืบก่อนให้แก่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งก็ได้หรืออาจกำหนดให้สืบสลับกันก็ได้ แต่ศาลมักให้คู่ความที่มีภาระการพิสูจน์ในประเด็นสำคัญหรือฝ่ายที่มีภาระการพิสูจน์มากกว่านำสืบก่อน นอกจากนี้คู่ความยังอาจตกลงกันให้ฝ่ายใดสืบก่อนก็ได้³⁹

มาตรฐานการพิสูจน์ในคดีแพ่งเป็นระดับการพิสูจน์ให้เห็นถึงพยานหลักฐานที่น่าเชื่อถือกว่า (preponderance of evidence หรือ balance of probability) กล่าวคือ คู่ความฝ่ายใดมีภาระการพิสูจน์จะต้องนำพยานหลักฐานมาสืบหรือแสดงให้ศาลเห็นถึงความโน้มเอียงหรือความน่าจะเป็นของข้อเท็จจริงตามที่ตนกล่าวอ้างมากกว่าข้อโต้แย้งของอีกฝ่ายหนึ่ง หรือมากกว่า 50 เปอร์เซ็นต์⁴⁰

2.2.2.2 หลักการดำเนินคดีอาญา

กฎหมายอาญาเป็นกฎหมายมหาชน เป็นเรื่องระหว่างเอกชนกับรัฐและองค์กรของรัฐ รวมทั้งระหว่างองค์กรของรัฐด้วยกันเอง⁴¹ ความรับผิดชอบทางอาญาจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อมีความเสียหายแก่สมาคมมนุษย์⁴² ซึ่งเป็นเรื่องของส่วนรวมจนรัฐต้องเข้ามาดำเนินการป้องกันและปราบปรามได้เองโดยไม่ต้องให้ผู้ใดมาร้องทุกข์กล่าวโทษ ยกเว้นความผิดอันยอมความได้เท่านั้น อันเป็นความผิดที่ประกอบด้วยเหตุส่วนตัวของผู้เสียหาย ควรที่รัฐจะเข้าดำเนินการก็ต่อเมื่อเอกชนผู้เสียหายร้องทุกข์เสียก่อน⁴³

กฎหมายอาญาจึงหมายความว่าบรรดากฎหมายทั้งหลายที่ระบุถึงความผิดอาญา โทษ วิธีการเพื่อความปลอดภัย และมาตรการบังคับทางอาญาอื่น นอกจากนี้ยังเป็นกฎหมายที่กำหนดให้ความรับ

³⁸ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 84/1

³⁹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 183

⁴⁰ จรัญ ภักดีธนากุล, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยานหลักฐาน, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพมหานคร: สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา, 2553), หน้า 57.

⁴¹ คณิต ฦ นคร, กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, พิมพ์ครั้งที่ 7, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2549), หน้า 39.

⁴² จิต เศรษฐบุตร, เรื่องเดิม, หน้า 21.

⁴³ จิตติ ดิงศภัทัย, กฎหมายอาญา ภาค 1, พิมพ์ครั้งที่ 10, (กรุงเทพมหานคร: สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา, 2546), หน้า 2.

ผิดอาญาเป็นเงื่อนไขของการใช้โทษ วิธีการเพื่อความปลอดภัย และมาตรการบังคับทางอาญาอื่นนั้นด้วย⁴⁴

หลักการดำเนินคดีอาญาเป็นไปตามหลักการตรวจสอบ (examination principle) คือองค์กรในกระบวนการยุติธรรมทุกฝ่ายมีหน้าที่ตรวจสอบข้อเท็จจริงที่กล่าวหาและต้องตรวจสอบค้นหาความจริงโดยปราศจากข้อผูกมัดใด ๆ⁴⁵ ดังนั้น การดำเนินคดีอาญาโดยทั่วไปเป็นเรื่องระหว่างรัฐกับผู้ถูกกล่าวหา ศาลจึงดำเนินคดีอย่างกระตือรือร้น (active) เพราะศาลมีส่วนในการค้นหาความจริงให้ปรากฏ

ในการรับข้อเท็จจริงคดีอาญา มีหลักว่า “ไม่รับถือว่าปฏิเสธ” ดังนั้นหากจำเลยไม่ให้การยอมรับข้อหาใด ๆ ของโจทก์ หรือไม่ให้การเลย ต้องถือว่าจำเลยปฏิเสธข้อหา นั้น อีกทั้งคดีอาญากฎหมายไม่ยอมให้ศาลพิพากษาไปตามที่คู่ความตกลงทำกัน เพราะคดีอาญาเป็นเรื่องที่จะต้องมีการตรวจสอบให้แน่ชัดเพื่อที่จะนำผู้กระทำความผิดมาลงโทษ⁴⁶

ภาระการพิสูจน์ (burden of proof) ในคดีอาญาจะตกอยู่กับโจทก์เป็นหลัก เนื่องจากรัฐธรรมนูญได้บัญญัติบทสันนิษฐานไว้ก่อนว่า ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาไม่มีความผิด (presumption of innocence) ดังนั้นเมื่อโจทก์ฟ้องร้องกล่าวหาว่าจำเลยกระทำความผิด โจทก์จึงมีภาระการพิสูจน์ให้เห็นถึงข้อเท็จจริงดังที่กล่าวอ้าง แม้จำเลยจะไม่ให้การใด ๆ เลยกก็ตาม จำเลยทำหน้าที่เพียงสืบทายาทหลักฐานโต้แย้งเท่านั้น⁴⁷

หน้าที่นำพยานหลักฐานเข้าสืบก่อน (burden of adducing evidence หรือ order of proof) ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 174 บัญญัติว่า “ก่อนนำพยานเข้าสืบโจทก์มีอำนาจเปิดคดีเพื่อให้ศาลทราบคดีโจทก์ คือแถลงถึงลักษณะของฟ้อง อีกทั้งพยานหลักฐานที่จะนำสืบเพื่อพิสูจน์ความผิดของจำเลย เสร็จแล้วให้โจทก์นำพยานเข้าสืบ...” กล่าวคือ ในคดีอาญาโจทก์มีหน้าที่นำพยานเข้าสืบก่อนเสมอ

มาตรฐานการพิสูจน์ในชั้นพิจารณาของศาล คือ ระดับการพิสูจน์ให้ถึงความชัดเจนโดยปราศจากข้อสงสัยตามสมควร หรือ ปราศจากเหตุอันควรสงสัย (proof beyond reasonable

⁴⁴ คณิต ณ นคร, **กฎหมายอาญาภาคทั่วไป**, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2551), หน้า 32-33.

⁴⁵ คณิต ณ นคร, **กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา**, หน้า 50.

⁴⁶ อุดม รัฐอมฤต, **คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน**, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร: โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2552), หน้า 34-35.

⁴⁷ *เรื่องเดียวกัน*, หน้า 212-213.

doubt) ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 227 ซึ่งเป็นระดับมาตรฐานการพิสูจน์สูงสุดที่ใช้ในกฎหมายของประเทศต่าง ๆ กล่าวคือ โจทก์ต้องพิสูจน์ให้ศาลเห็นด้วยพยานหลักฐานว่า จำเลยเป็นผู้กระทำความผิดตามที่โจทก์กล่าวหาโดยปราศจากเหตุอันควรสงสัย และหากมีเหตุอันควรสงสัยอย่างหนึ่งอย่างใดว่าจำเลยไม่ได้กระทำความผิด ให้ยกประโยชน์แห่งความสงสัยนั้นแก่จำเลย (in dubio pro reo) เพราะในคดีอาญาถือว่าการปล่อยผู้กระทำความผิดไปดีกว่าลงโทษผู้บริสุทธิ์

หลักการดำเนินคดีอาญาในปัจจุบัน รัฐจะเป็นผู้มีหน้าที่ตัดสินใจชี้ขาดโดยใช้อำนาจตุลาการ อย่างไรก็ตามมีความแตกต่างกันในระบบกฎหมายว่า ใครเป็นผู้มีอำนาจฟ้องคดีต่อศาล ซึ่งหลักการดำเนินคดีอาญามี 3 หลัก ดังนี้⁴⁸

1) หลักการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ (Public Prosecution)

หลักการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐเป็นหลักการที่ถือว่า รัฐเป็นผู้เสียหายต่อการกระทำความผิดทางอาญาทุกกรณี ทั้งนี้เพราะการกระทำความผิดทางอาญาเป็นการกระทำที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อสังคมและทำลายความสงบสุขของส่วนรวม ซึ่งรัฐมีหน้าที่ต้องปกป้องรักษาความสงบเรียบร้อยภายในรัฐ⁴⁹

การดำเนินคดีอาญาโดยรัฐถือเป็นการดำเนินคดีอาญาที่ไม่มีคู่ความ แต่เป็นการอำนวยความสะดวกโดยรัฐ ซึ่งมีพนักงานอัยการเป็นผู้รับผิดชอบคดี ทำหน้าที่สอบสวนฟ้องร้อง จึงไม่ถือเป็นคู่ความในเนื้อหา ส่วนตำรวจเป็นผู้มีหน้าที่ช่วยเหลือพนักงานอัยการในการดำเนินคดี

ประเทศที่ใช้หลักการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐนี้ ได้แก่ ประเทศฝรั่งเศส และประเทศเยอรมนี เป็นต้น โดยประเทศฝรั่งเศสจะไม่เปิดโอกาสให้เอกชนฟ้องคดีอาญาได้เอง แต่ผู้เสียหายมีสิทธิฟ้องคดีต่อศาลไต่สวน (Juge d'instruction) ในกรณีที่พนักงานอัยการสั่งไม่ฟ้อง หรืออัยการไม่สั่งคดีภายใน 3 เดือนนับแต่ผู้เสียหายยื่นคำร้องไปที่พนักงานอัยการ ผู้เสียหายก็มีสิทธิฟ้องคดีที่ศาลไต่สวนได้⁵⁰

⁴⁸ จริญญา เคียงกิตวรณ, ผลของคำพิพากษาคดีอาญาที่มีต่อการดำเนินคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญา (นิติศาสตรมหาบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2554), หน้า 12.

⁴⁹ คณิต ฦ นคร, “บทบาทของศาลในคดีอาญา,” วารสารกฎหมายธุรกิจบัณฑิต ปีที่ 1, เล่ม 1 (มกราคม-มิถุนายน 2544): หน้า 51.

⁵⁰ มาตรา 21 ของรัฐบัญญัติหมายเลข 2007-291 ลงวันที่ 5 มีนาคม 2007 บัญญัติว่า “I. ให้เพิ่มข้อความต่อไปนี้ลงในมาตรา 85 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา “อย่างไรก็ตาม การขอเป็นโจทก์ร่วมในคดีอาญาที่ผู้เสียหายอาจทำได้ที่ศาลไต่สวนจะต้องอยู่ในเงื่อนไขที่ว่าผู้เสียหายต้องยื่นคำร้องแสดงความประสงค์ดังกล่าวต่อตำรวจหรืออัยการก่อน ถ้าอัยการไม่ฟ้องคดีอาญา หรือถ้าระยะเวลา 3 เดือนได้ผ่านพ้นไปนับแต่เวลาที่ผู้เสียหายร้องทุกข์ไว้ที่ตำรวจได้ส่งสำเนาคำร้องทุกข์ไปที่

ในกรณีที่ผู้เสียหายฟ้องคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญาที่ศาลไต่สวนแล้ว ศาลไต่สวนจะแจ้งเรื่องไปให้พนักงานอัยการเพื่อให้ทำคำฟ้องคดีอาญา แต่พนักงานอัยการก็สามารถปฏิเสธไม่ฟ้องคดีได้ 4 กรณี คือ เมื่อข้อเท็จจริงที่ผู้เสียหายกล่าวอ้างไม่เป็นความผิดอาญา หรือเมื่อศาลไต่สวนไม่มีเขตอำนาจเหนือคดี หรือเมื่อผู้เสียหายไม่มีคุณสมบัติตามกฎหมาย รวมทั้งพนักงานอัยการสามารถยื่น “คำขอให้ศาลสั่งคดีไม่มีมูล” (requisition de non-lieu) ซึ่งมีผลทำให้ศาลไม่ต้องไต่สวนและสั่งคดีไม่มีมูลได้หากไม่มีพยานหลักฐานอย่างชัดแจ้งว่าข้อเท็จจริงที่ผู้เสียหายกล่าวอ้างไม่ได้เกิดขึ้นจริง⁵¹

กล่าวโดยสรุป การดำเนินคดีอาญาโดยรัฐเป็นการดำเนินคดีที่ทุกภาคส่วนขององค์กรรัฐร่วมมือกันค้นหาตรวจสอบความจริงอย่างกระตือรือร้น รวมถึงองค์กรอิสระ เช่น หน่วยงาน กมีหน้าที่ในการค้นหาความจริงร่วมกับองค์กรรัฐด้วย

2) หลักการดำเนินคดีอาญาโดยเอกชน (Private Prosecution)

หลักการดำเนินคดีอาญาโดยเอกชนมีวิวัฒนาการมาจากกฎหมายของสหรัฐอเมริกา เป็นรูปแบบของการดำเนินคดีแบบดั้งเดิมที่ยังไม่มีการแบ่งแยกความรับผิดชอบทางอาญากับทางแพ่งออกจากกัน โดยมาจากแนวคิดที่ว่า เอกชนผู้ได้รับความเสียหายโดยตรงควรมีหน้าที่สำคัญในการฟ้องร้องดำเนินคดีด้วยตนเอง การดำเนินคดีอาญาโดยเอกชนจึงมีลักษณะคล้ายการดำเนินคดีแพ่ง กล่าวคือ ผู้เสียหายฟ้องให้ศาลลงโทษผู้กระทำผิดและสามารถเรียกร้องค่าเสียหายควบคู่ไปด้วยได้⁵²

ดังนั้น หากเกิดการกระทำความผิดอาญาขึ้น ผู้เสียหายมีหน้าที่จัดการดำเนินคดีนั้นด้วยตนเองและต้องพิสูจน์ให้ได้ว่าสิทธิของตนเองถูกระทบกระเทือน โดยฟ้องผู้กระทำความผิดต่อศาล รวมถึงนำพยานหลักฐานมาพิสูจน์ความผิด อย่างไรก็ตามสิทธิในการฟ้องคดีครอบคลุมไปถึงผู้มีส่วนเกี่ยวข้องซึ่งมักเป็นครอบครัวของผู้เสียหายด้วย แต่เอกชนคนอื่นที่ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องไม่สามารถฟ้อง

อัยการ ผู้เสียหายถึงมีสิทธิฟ้องคดีที่ศาลไต่สวน บทบัญญัติดังกล่าวไม่ใช้กับการดำเนินคดีอาญาในความผิดเกี่ยวกับสื่อสารมวลชน และความผิดเกี่ยวกับกฎหมายเลือกตั้ง อายุความคดีอาญาจะสะดุดหยุดอยู่เพื่อประโยชน์ของผู้เสียหายระหว่างผู้เสียหายรอคำสั่งคดีของพนักงานอัยการซึ่งอายุความสะดุดหยุดอยู่ด้วยเวลามากที่สุดไม่เกิน 3 เดือน ดังที่กล่าวไว้ในมาตรานี้” อ้างใน ปกป้อง ศรีสนิท, “ปัญหาการดำเนินคดีอาญาโดยผู้เสียหาย,” ใน **หนังสือรวมบทความงานวิชาการประจำปี ครั้งที่ 3 พ.ศ.2550**, จัดพิมพ์โดยคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (กรุงเทพมหานคร: คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2550), หน้า 479.

⁵¹ จรัญชัย เคียงกิตติวรรณ, *เรื่องเดิม*, หน้า 13.

⁵² คณิต ณ นคร, *บทบาทของศาลในคดีอาญา*, หน้า 49-50.

คดีนั้น ๆ ต่อศาลได้ และเมื่อเอกชนเป็นคู่ความจึงเป็นการดำเนินคดีอาญาที่มีคู่ความเป็นการต่อสู้ระหว่างเอกชนซึ่งมีฐานะเท่าเทียมกัน

3) หลักการดำเนินคดีอาญาโดยประชาชน (Popular Prosecution)

หลักการดำเนินคดีโดยประชาชน เป็นหลักการดำเนินคดีที่ใช้ในประเทศอังกฤษ ซึ่งถือว่าประชาชนทุกคนมีหน้าที่ร่วมกันรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคม เมื่อมีการกระทำความผิดอาญาเกิดขึ้นจึงถือว่าประชาชนทุกคนเป็นผู้เสียหาย และมีอำนาจฟ้องคดีต่อศาลได้ โดยไม่คำนึงถึงว่าบุคคลผู้ฟ้องคดีนั้นจะเป็นผู้เสียหายที่แท้จริงหรือไม่⁵³

ต่อมานักกฎหมายอังกฤษเห็นว่า การให้เอกชนเป็นผู้ผลักดันกระบวนการยุติธรรมเป็นการปฏิเสธรประโยชน์สาธารณะโดยสิ้นเชิง⁵⁴ จึงมีการจัดตั้ง Director of Public Prosecutions (D.P.P.) ใน ค.ศ.1879 โดยให้หน่วยงานดังกล่าวเป็นผู้มีสิทธิฟ้องคดีอาญาที่มีความสำคัญมากหรือเป็นคดีที่มีความยุ่งยากซับซ้อน และเป็นผู้ให้คำแนะนำแก่เจ้าหน้าที่ตำรวจในการดำเนินคดีอาญาอื่น ๆ รวมทั้งมีอำนาจแทรกแซงคดีอาญาที่บุคคลอื่นฟ้องเป็นคดีในศาลแล้วด้วย⁵⁵ โดยแนวคิด D.P.P. ไม่ได้กระทำการแทนรัฐ แต่กระทำแทนประชาชน จึงไม่ใช่พนักงานอัยการในความหมายที่เข้าใจในปัจจุบัน

แม้มีการจัดตั้ง D.P.P. แล้ว การดำเนินคดีอาญาในประเทศอังกฤษก็ยังคงประสบปัญหาต่อไป จนกระทั่งมีการจัดตั้ง The Royal Commission on Criminal Procedure ใน ค.ศ.1978 และได้จัดตั้ง Crown Prosecution Service (CPS) ค.ศ. 1986 โดยอยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของ D.P.P. และมี Attorney General รับผิดชอบการปฏิบัติงานในคณะรัฐมนตรี โดยให้มีพนักงานอัยการฟ้องคดีที่ตำรวจเป็นผู้สอบสวน และให้คำแนะนำแก่ตำรวจในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินคดีอาญาโดยทั่วไป อย่างไรก็ตาม การฟ้องคดีโดยผู้เสียหายเองตามหลักการฟ้องคดีโดยประชาชนก็ยังคงมีอยู่ในคดีเล็ก ๆ น้อย ๆ ภายใต้การกำกับดูแลของ CPS เช่นกัน⁵⁶

2.2.2.3 หลักการดำเนินคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญา

ในอดีต การที่ประมวลกฎหมายลักษณะอาญามีบทบัญญัติให้ผู้เสียหายสามารถใช้สิทธิฟ้องคดีแพ่งที่เกี่ยวเนื่องกับคดีอาญานั้น ได้รับแนวคิดมาจากประเทศฝรั่งเศส เนื่องจากในช่วงที่

⁵³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 50.

⁵⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 50.

⁵⁵ อุทิศ วีรวัฒน์, อัยการสกอตแลนด์และอัยการอังกฤษ, อัยการกับการสอบสวนคดีอาญา, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์บริการเอกสารและวิชาการ กรมอัยการ, 2553), หน้า 56-57.

⁵⁶ คณิต ณ นคร, บทบาทของศาลในคดีอาญา, หน้า 50-51.

มีการร่างกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ.127 นั้น มีนักกฎหมายต่างประเทศมาช่วยร่างกฎหมาย หนึ่งในนั้นคือ นายยอร์ช ปาดูซ์ ชาวฝรั่งเศส⁵⁷

เหตุผลที่ผู้ร่างได้นำบทบัญญัติดังกล่าวมาบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายลักษณะอาญา ตามบันทึกของ นายยอร์ช ปาดูซ์ เป็นดังนี้⁵⁸ “กฎหมายสยามมักมีความเข้าใจสับสนในเรื่องการฟ้องร้องเพื่อเรียกค่าเสียหายทางแพ่งกับการฟ้องร้องคดีอาญา และในเรื่องโทษปรับกับค่าสินไหมทดแทน ในกฎหมายลักษณะวิวาท โทษปรับนั้นครั้งหนึ่งจะตกอยู่แก่พระคลังข้างที่และอีกครั้งหนึ่งจะตกได้แก่ผู้เสียหาย ในการดำเนินคดีเช่นนี้เป็นลักษณะผสม เพราะเป็นสิทธิของผู้เสียหายฝ่ายเดียวโดยไม่เกี่ยวข้องกับอัยการ แต่การดำเนินคดีศาลอาจกำหนดโทษปรับได้ ซึ่งส่วนหนึ่งจะตกอยู่แก่พระคลังข้างที่ นอกจากนั้นยังมีบทบัญญัติต่าง ๆ ที่มีลักษณะสับสนทำนองเดียวกันนี้อีกมากมาย ซึ่งรัฐบาลก็มีความประสงค์ที่จะให้มีการยกเลิกบทบัญญัติเหล่านี้เสีย โดยบัญญัติไว้เฉพาะเรื่องโทษต่าง ๆ เท่านั้น เนื่องจากการดำเนินคดีอาญามีแต่การกำหนดเฉพาะโทษปรับไว้เท่านั้น จึงเป็นที่เกรงกันว่าการไม่มีบทบัญญัติเรื่องการดำเนินคดีเพื่อเรียกค่าเสียหายทางแพ่งและเรื่องค่าสินไหมทดแทนแล้ว ศาลสยามอาจจะมีความโน้มเอียงที่จะปฏิเสธการให้ค่าสินไหมทดแทน หรือแม้กระทั่งปฏิเสธที่จะพิจารณาคดีของผู้เสียหายอีกด้วย หรือศาลอาจกำหนดค่าสินไหมทดแทนให้อย่างไม่มีหลักเกณฑ์ หรือศาลอาจสั่งให้แบ่งเอาจากเงินค่าปรับก็ได้ ดังนั้น จึงได้ร่างบทบัญญัติบางประการขึ้นมาเกี่ยวกับการดำเนินคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญา ซึ่งบทบัญญัติในส่วนนี้จะได้รับการบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาต่อไป”

1) ความหมายและลักษณะของคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญา

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้บัญญัติหลักเกณฑ์และการดำเนินคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญาไว้ในภาค 1 ลักษณะ 3 หมวด 2 มาตรา 40 ถึงมาตรา 51 แต่ไม่มีนิยามเฉพาะบัญญัติไว้ จากการศึกษาให้ผู้ให้คำนิยามของคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญาไว้ ดังนี้

⁵⁷ แสวง บุญเฉลิมวิภาส, “กฎหมายลักษณะอาญาประมวลกฎหมายฉบับแรกของไทย,” **วารสารนิติศาสตร์** 16, 2 (มิถุนายน 2529): หน้า 111.

⁵⁸ สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล, “บันทึกของ นายยอร์ช ปาดูซ์ (G. Padoux) เกี่ยวกับการร่างกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. 127,” **วารสารนิติศาสตร์** 18, 2 (มิถุนายน 2531): หน้า 34–35.

ศาสตราจารย์ ดร.หยุด แสงอุทัย⁵⁹ ให้ความเห็นว่า “คดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญา หมายความว่า มูลกรณีที่เกิดจากการกระทำของจำเลยที่จะต้องถือว่าเป็นความผิดอาญานั้นได้มีข้ออ้างในคำฟ้องคดีแพ่งว่าเป็นการละเมิด และโจทก์ได้ขออย่างใดอย่างหนึ่ง ดังต่อไปนี้

- 1) การเรียกทรัพย์สินหรือราคาคืน
- 2) เรียกค่าสินไหมทดแทนอันเกิดจากการละเมิดที่จำเลยได้กระทำ”

ดร.เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์⁶⁰ ให้ความเห็นว่า “คดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญา หมายความว่า คดีแพ่งที่มีมูลมาจากการกระทำความผิดอาญา” เช่น เกิดการลักทรัพย์ หรือข่มขืนโดยประมาท หรือทำให้เสียทรัพย์ หรือทำร้ายร่างกาย ซึ่งผู้เสียหายในคดีอาญานี้มีสิทธิฟ้องเรียกค่าสินไหมทดแทนในทางแพ่งด้วย

อาจารย์ธานี เกศพิทักษ์⁶¹ ให้ความเห็นว่า “คดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญา หมายถึง คดีแพ่งที่ฟ้องบังคับตามสิทธิเรียกร้องอันมีมูลฐานความรับผิดชอบอันเนื่องมาจากการกระทำความผิดอาญา”

อาจารย์ธานี สิงหนาท⁶² ให้ความเห็นว่า “คดีแพ่งที่เกี่ยวเนื่องกับคดีอาญา หมายถึง คดีแพ่งที่มีมูลมาจากการกระทำความผิดอาญา” ซึ่งปกติหมายความว่า การกระทำที่ก่อให้เกิดความรับผิดชอบทางแพ่งและอาญา โดยอาศัยกฎหมายความรับผิดชอบในสาระสำคัญเป็นทำนองเดียวกัน หรือเรียกอีกนัยหนึ่งว่า คดีอาญาสินไหม

อาจารย์รชฏ เจริญฉ่ำ⁶³ ให้ความเห็นว่า “ในคดีอาญาบางเรื่องจะมีความรับผิดชอบทางแพ่งอยู่ด้วยเสมอ การดำเนินคดีจึงไม่ใช่เป็นการดำเนินคดีอาญาล้วน ๆ เพราะเอกชนที่ได้รับความเสียหายมีสิทธิที่จะได้รับชดเชยค่าเสียหายหรือค่าสินไหมทดแทนจากผู้กระทำความผิดทางอาญาดังนั้น เมื่อมี

⁵⁹ หยุด แสงอุทัย, **ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาศึกษาทางคำพิพากษาศาลฎีกา**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แม่บ้านการเรือน, 2507), หน้า 456.

⁶⁰ เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์, **คำอธิบายหลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาว่าด้วยการดำเนินคดีในขั้นตอนก่อนการพิจารณา**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ จีรัชการพิมพ์, 2551), หน้า 231.

⁶¹ ธานี เกศพิทักษ์, **คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 1**, พิมพ์ครั้งที่ 5, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โพลสยามการพิมพ์, 2551), หน้า 575.

⁶² ธานี สิงหนาท, **คู่มือการศึกษาพยานหลักฐานคดีแพ่งและคดีอาญา** (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์กรุงสยาม, 2551), หน้า 12.

⁶³ รชฏ เจริญฉ่ำ, **กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา 1**, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2553), หน้า 303.

คดีอาญาเกิดขึ้น ก็ย่อมจะมีผลให้ผู้ได้รับความเสียหายมีสิทธิที่จะเรียกร้องความเสียหายนั้นในทางแพ่งเป็นการชดเชย”

จากที่กล่าวมาข้างต้น คดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญา หมายถึง คดีแพ่งที่มีมูลมาจากการกระทำผิดในทางอาญา กล่าวคือ มีการกระทำผิดในทางอาญาและการกระทำนั้นสามารถเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนในทางแพ่งได้

2) ขอบเขตและลักษณะของคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญา

ในการพิจารณาว่าคดีใดเป็นคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญานั้น เนื่องจากไม่มีบทบัญญัติใดบัญญัติไว้เป็นการเฉพาะว่าคดีใดเป็นคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญา จึงต้องศึกษาจากประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาในหมวดว่าด้วยการฟ้องคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญา ในมาตรา 41 ถึง มาตรา 50 ประกอบกับคำพิพากษาศาลฎีกา โดยพิจารณาจากข้อเท็จจริงในคดีแพ่งว่ามีมูลจากการกระทำผิดอาญาหรือไม่ กล่าวคือ การกระทำความผิดอาญานั้นส่งผลให้ผู้กระทำความผิดต้องรับผิดทางแพ่งด้วย

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 905/2542 วินิจฉัยว่า ประเด็นที่วินิจฉัยในส่วนคดีอาญาและประเด็นที่วินิจฉัยในส่วนคดีแพ่งต่างมีประเด็นสำคัญโดยตรงเป็นอย่างเดียวกัน ถือว่าเป็นคดีแพ่งที่เกี่ยวเนื่องกับคดีอาญา

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3663/2551 คดีแพ่งเรื่องใดจะเป็นคดีแพ่งที่เกี่ยวเนื่องกับคดีอาญาหรือไม่ต้องพิจารณาว่าความรับผิดในคดีแพ่งต้องอาศัยมูลมาจากการกระทำความผิดในทางอาญาหรือไม่ ถ้าต้องอาศัยก็เป็นคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญา

ซึ่งอาจยกตัวอย่างคำพิพากษาศาลฎีกาที่เป็นคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญาได้ ดังนี้

ความรับผิดในคดีนี้ซึ่งเป็นคดีแพ่งต้องอาศัยมูลมาจากการกระทำความผิดในทางอาญา⁶⁴ คดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญานั้นหมายถึงคดีที่การกระทำผิดอาญานั้นก่อให้เกิดสิทธิเรียกร้องทางแพ่งติดตามมาด้วย เมื่อศาลชั้นต้นได้สอบสวนมูลฟ้องคดีส่วนอาญาแล้วมีคำสั่งให้ประทับฟ้องและหมายเรียกจำเลยแก่คดียอมเป็นการสั่งรับฟ้องคดีส่วนอาญาและคำฟ้องคดีส่วนแพ่งด้วยโดยไม่จำเป็นต้องสั่งรับฟ้องคดีส่วนแพ่งอีก ดังนี้ ในการฟ้องคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญาโจทก์จึงต้องฟ้องคดีแพ่งมาพร้อมกับคดีอาญาตั้งแต่แรก⁶⁵

⁶⁴ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 12557/2557

⁶⁵ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 11066/2558

ตัวอย่างของคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญา ได้แก่ ความผิดฐานลักทรัพย์ตาม ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 334 และ 335 ในเรื่องลักทรัพย์นั้นเป็นคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญา⁶⁶ การบุกรุกและขุดต้นยูคาลิปตัสของโจทก์เป็นคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญา⁶⁷ เป็นต้น

การยื่นฟ้องคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญาสามารถเสนอได้ 2 ศาล คือ ศาลซึ่งพิจารณาคดีอาญา หรือ ศาลที่มีอำนาจชำระคดีแพ่งก็ได้ ซึ่งกฎหมายบัญญัติออกมาเพื่อให้เกิดความสะดวกในการที่ผู้เสียหายจะยื่นคำร้องเข้าไปในคดีอาญาที่ศาลอาญา หรือจะฟ้องเป็นคดีแพ่งต่างหากที่ศาลแพ่งก็ได้

สิทธิในการอุทธรณ์ในคดีส่วนแพ่งตามคำร้องขอให้จำเลยชดใช้ค่าสินไหมทดแทนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 ต้องพิจารณาจากทุนทรัพย์ที่พิพาทกันในชั้นอุทธรณ์ เมื่อศาลชั้นต้นพิพากษาให้จำเลยชดใช้ค่าสินไหมทดแทนแก่ผู้เสียหายที่ 1 เป็นเงิน 20,000 บาท ทุนทรัพย์ที่พิพาทกันในชั้นอุทธรณ์ไม่เกิน 50,000 บาท ต้องห้ามมิให้อุทธรณ์ในข้อเท็จจริง ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 224 วรรคหนึ่ง ประกอบประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 40

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 4720/2559 โจทก์ร่วมอยู่ในฐานะเป็นโจทก์คดีส่วนแพ่งตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 วรรค 2 แม้มาตรา 46 บัญญัติว่า ในการพิพากษาคดีส่วนแพ่งศาลจำต้องถือข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนอาญาและศาลฎีกาฟังข้อเท็จจริงคดีส่วนอาญาว่า จำเลยได้กระทำความผิดจริงตามฟ้องโจทก์ โจทก์ร่วมมีสิทธิที่จะเรียกเอาค่าสินไหมทดแทนเพราะเหตุโจทก์ร่วมได้รับอันตรายแก่กายอันเนื่องมาจากการกระทำความผิดของจำเลยได้ตามมาตรา 44/1 วรรค 1 ก็ตาม แต่การพิจารณาคดีส่วนแพ่งก็ต้องเป็นไปตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งตามที่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 40 บัญญัติไว้ เมื่อศาลอุทธรณ์ภาค 9 พิพากษายกคำร้องคดีส่วนแพ่งของโจทก์ร่วม โจทก์ร่วมซึ่งมีฐานะเป็นโจทก์ในคดีส่วนแพ่งไม่ใช่สิทธิยื่นฎีกาคัดค้านคำพิพากษาของศาลอุทธรณ์ภาค 9 ภายใน 1 เดือน นับตั้งแต่วันที่ศาลชั้นต้นอ่านคำพิพากษาศาลอุทธรณ์ภาค 9 ให้โจทก์ร่วมฟังตามกฎหมาย ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 247 (เดิม) ซึ่งใช้บังคับขณะยื่นฟ้อง ประกอบประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 40 คดีส่วนแพ่งของโจทก์ร่วมเป็นอันยุติไปตามคำพิพากษาศาลอุทธรณ์ภาค 9 แล้ว ศาลฎีกาไม่อาจยกเอาคดีส่วนแพ่งขึ้นวินิจฉัยและพิพากษาให้จำเลยชดใช้ค่าสินไหมทดแทนแก่โจทก์ร่วมตามผลของคำพิพากษาคดีส่วนอาญาให้เป็นผลร้ายแก่จำเลยได้อีกเพราะไม่มีบทกฎหมายใดให้อำนาจศาลฎีกาพิพากษาได้

⁶⁶ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1785/2554

⁶⁷ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 9209/2553

2.2.3 หลักการชดเชยค่าสินไหมทดแทน

ค่าสินไหมทดแทนสำหรับการบาดเจ็บในร่างกายมักรวมไปถึงความเสียหายทางเศรษฐกิจในอดีตและอนาคต และความพอใจในการได้รับค่าเสียหายอันไม่อาจคำนวณเป็นตัวเงินได้ เช่น ความเจ็บปวด หรือทุกข์ทรมาน ในประเทศฝรั่งเศส เมื่อค่าเสียหายที่แท้จริงได้รับการเยียวยาแล้วตามปัญหาข้อเท็จจริงและมีปัญหาไปถึงผู้พิพากษา โดยส่วนมากผู้พิพากษาจะให้ค่าเสียหายเพิ่มเติมอีก ในขณะที่ประเทศอังกฤษ หลังจากมีการยกเลิกคณะลูกขุนในการพิจารณาคดีการได้รับบาดเจ็บส่วนบุคคล (personal injury) การคำนวณความเสียหายก็มีมาตรฐานขึ้นมา

โดยทั่วไประบบกฎหมายแบบจารีตประเพณี (common law) มักจะให้ค่าสินไหมทดแทนเป็นก้อนเดียว ในทางตรงข้าม ระบบกฎหมายแบบลายลักษณ์อักษร (civil law) มักจะให้แบ่งชำระค่าสินไหมทดแทนเป็นงวด ๆ ไป อย่างไรก็ตามแนวคิดนี้เป็นไปในทางทฤษฎีมากกว่าที่จะมีการปฏิบัติจริงคือ แม้เป็นกรณีให้แบ่งชำระค่าสินไหมทดแทนเป็นงวด ๆ ศาลก็จะมีคำสั่งให้ชำระเป็นก้อนไปในคราวเดียว ส่วนหนึ่งเพราะ ผู้เสียหายขึ้นชอวิธีนี้น่ามากกว่า ไม่มีความยุ่งยากซับซ้อนในอนาคต และนายความสามารถคำนวณค่าจ้างนายความได้ง่ายกว่า⁶⁸

2.2.3.1 ค่าสินไหมทดแทนตามหลักสากล

ค่าสินไหมทดแทนนั้นสามารถแบ่งได้หลากหลายตามเงื่อนไขในการแบ่ง เช่น แบ่งตามความมุ่งหมาย แบ่งตามลักษณะความเสียหาย แบ่งตามประเภทของความเสียหาย แต่ในทางสากลสามารถแบ่งประเภทของค่าสินไหมทดแทนได้ 2 ประเภทหลัก ๆ ได้แก่ Compensatory Damages และ Punitive Damages⁶⁹

1) Compensatory Damages หรือ Actual Damages (ค่าสินไหมทดแทน) ค่าสินไหมทดแทนประเภทนี้มีวัตถุประสงค์ในการชดเชยเงินแก่ผู้เสียหายที่ได้รับความเสียหาย สามารถพบได้ทั่วไปในเกือบทุกการทำละเมิด ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น General Damages, Special Damages และ Wrongful Death

⁶⁸ Basil S. Markesinis, Tort LAW, คำนวณ วันที่ 18 เมษายน 2562 จาก <https://www.britannica.com/topic/tort/Tort-law-and-alternative-methods-of-compensation>

⁶⁹ NOLO, Types of Compensation in a Personal Injury Case, คำนวณ วันที่ 18 เมษายน 2562 จา ก <https://www.alllaw.com/articles/nolo/personal-injury/types-of-compensation.html?fbclid=IwAR2tZdnADrW3nOYn--ErvtAyzj7Zv46GmeylxGVMLE-NzeTwrehdxhc0Ug>

General Damages ค่าความเสียหายโดยทั่วไปของผู้ที่ได้รับบาดเจ็บสำหรับความเสียหายที่ไม่ใช่ตัวเงินและเป็นความเสียหายที่เกิดขึ้นโดยทั่วไปกับผู้เสียหายที่ได้รับบาดเจ็บทุกคน เช่น ความเจ็บปวดและทุกข์ทรมาน (pain and suffering) หรือความเสียหายทางจิตใจ (mental anguish)

Special Damages ความเสียหายพิเศษที่สามารถคำนวณได้เป็นจำนวนเงินจากรายจ่ายที่เกิดขึ้นหรือรายได้ที่ขาดหายไปเนื่องจากการบาดเจ็บ ต้องพิจารณาเป็นรายกรณีไป ความเสียหายพิเศษนี้ต้องครอบคลุมค่าใช้จ่ายทั้งหมดที่ผู้เสียหายต้องรับภาระอันเกิดมาจากการทำละเมิดนั้น และไม่มีกำหนดว่าเรียกได้เท่าไร ตัวอย่างของความเสียหายพิเศษ เช่น การสูญเสียรายได้ในปัจจุบันและในอนาคต ค่ารักษาพยาบาลในปัจจุบันและอนาคต ค่าใช้จ่ายในบ้าน รวมถึงการต้องยกเลิกสิ่งใด ๆ ที่ผู้เสียหายได้ชำระเงินล่วงหน้าไปแล้ว เช่น การต้องยกเลิกตัวเครื่องบินหรือที่พัก เนื่องจากได้รับบาดเจ็บไม่สามารถใช้บริการได้

Wrongful Death คือการที่ผู้เสียหายเสียชีวิตจากการทำละเมิดนั้น ค่าสินไหมทดแทนจึงตกแก่ครอบครัวของผู้เสียหาย หรือคู่สมรส ค่าสินไหมทดแทนในส่วนนี้ ได้แก่ ค่าปลงศพ ค่าจัดงานศพ ค่ารักษาก่อนเสียชีวิต ค่าอุปการะของครอบครัวและบุตรของผู้เสียชีวิต ความเสียหายทางจิตใจของครอบครัวและคู่สมรสของผู้เสียชีวิต เป็นต้น

2) Punitive Damages (ค่าเสียหายเชิงลงโทษ) ค่าเสียหายเชิงลงโทษไม่ได้มีเพื่อชดเชยจิตใจเพียงอย่างเดียว แต่เพื่อขัดขวาง ป้องปรามไม่ให้จำเลยและผู้ที่จะกระทำความผิดก่อความเสียหายในลักษณะนี้ขึ้นอีก พบได้เฉพาะบางกรณีโดยไม่ได้ขึ้นอยู่กับความเสียหายที่แท้จริง สำหรับการกระทำบางอย่างที่น่ารังเกียจ น่าตำหนิ ซึ่งส่วนมากได้แก่การกระทำที่โหดร้าย หรือการฉ้อโกง รวมถึงการทำร้ายอย่างรุนแรง การคุกคามทางเพศ หรือการฉ้อโกงที่ก่อให้เกิดความเสียหายในวงกว้าง และในกรณีที่เป็นที่สนใจของคนในสังคม เช่น สินค้าบกพร่อง ผลิตภัณฑ์ดูแลสุขภาพ หรือเกี่ยวกับความเสียหายในสิ่งแวดล้อม

กฎหมายของรัฐ South Carolina กำหนดวัตถุประสงค์ของการกำหนดค่าเสียหายเชิงลงโทษไว้ 3 ประการ คือ เพื่อเป็นการลงโทษและยับยั้งการกระทำผิด เพื่อเป็นการแก้แค้นทดแทน และเพื่อทดแทนความเสียหาย อย่างไรก็ตาม ค่าเสียหายประเภทนี้เป็นค่าเสียหายพิเศษซึ่งมีจำนวนมาก ศาลจึงต้องใช้ดุลพินิจอย่างระมัดระวังในการกำหนดค่าเสียหายที่มากเกินไป⁷⁰

⁷⁰ เพิ่ง เพิ่งนิติ, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยละเมิด, พิมพ์ครั้งที่ 7, (กรุงเทพมหานคร: หจก.จิรัชการพิมพ์, 2553), หน้า 401-402.

ตัวอย่างเช่น Liebeck v. McDonald's Restaurants (1994)⁷¹ Stella Liebeck อายุ 79 ปี ทำกาแฟร้อนของร้านแมคโดนัลด์หกใส่หน้าตัวเอง ทำให้เกิดแผลไหม้ระดับที่ 2 และระดับที่ 3 บริเวณต้นขา กัน และอวัยวะเพศ ซึ่งต้องทำการปลูกถ่ายผิวหนัง เธอได้เรียกร้องให้ร้านแมคโดนัลด์จ่ายค่ารักษาพยาบาล 20,000 เหรียญ แต่แมคโดนัลด์ปฏิเสธ

ระหว่างการดำเนินคดีพบว่าเอกสารภายในจากแมคโดนัลด์นั้น ได้รับการร้องเรียนเรื่องที่คล้ายคลึงกันหลายร้อยครั้งจากลูกค้า ที่อ้างว่าโดนลวกจากกาแฟของร้าน จากข้อมูลดังกล่าวคณะลูกขุนทราบว่าแมคโดนัลด์รู้อยู่แล้วว่ากาแฟของร้านนั้นเป็นอันตรายและก่อให้เกิดความเสียหายแก่ลูกค้าอย่างมาก แต่ทางบริษัทก็ไม่ได้ทำอะไรเพื่อเป็นการป้องกันหรือแก้ไขปัญหาลูกขุนตัดสินให้แมคโดนัลด์จ่ายค่าชดเชย (compensatory damages) 200,000 เหรียญ แต่ความเสียหายดังกล่าวมาจากความผิดของ Liebeck เอง 20 เปอร์เซ็นต์ จึงลดค่าชดเชยลงเหลือ 160,000 เหรียญ อย่างไรก็ตาม คณะลูกขุนยังได้ตัดสินให้มีค่าเสียหายเชิงลงโทษ (punitive damages) ถึง 2.7 ล้านเหรียญ ซึ่งเทียบเท่ากับรายได้จากการขายกาแฟ 2 วัน ซึ่งต่อมาศาลได้ลดเหลือ 480,000 เหรียญ

จากกรณีนี้เห็นได้ว่า ความเสียหายที่แท้จริงจากการรักษาพยาบาลในตอนต้นนั้นอาจมีแค่ 20,000 เหรียญเท่านั้น แต่ผู้เสียหายได้รับค่าสินไหมทดแทน 160,000 เหรียญ และมีค่าเสียหายเชิงลงโทษอีก 480,000 เหรียญ คิดเป็น 3 เท่าของจำนวนค่าทดแทน เพื่อลงโทษจำเลยไม่ให้กระทำการเช่นนี้อีก โดยคิดคำนวณจากรายได้ของจำเลย ความเสียหาย รวมถึงการรู้ว่าผลิตภัณฑ์ของตนอันตรายแต่ไม่ได้แก้ปัญหาแต่อย่างใดจนเกิดความเสียหายขึ้น ทั้งนี้ ค่าเสียหายเชิงลงโทษดังกล่าวไม่จำเป็นต้องมีความเสียหายที่แท้จริงก็ได้

2.2.3.2 ค่าสินไหมทดแทนตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

เมื่อมีการทำละเมิดตามมาตรา 420 หรือมาตราอื่น ๆ แล้ว กฎหมายบัญญัติให้ต้องชดเชยค่าสินไหมทดแทน โดยจะชดเชยค่าสินไหมทดแทนหรือรับผิดชอบอย่างไรนั้นมีบัญญัติอยู่ในหมวด 2 มาตรา 438 ถึง มาตรา 448 ซึ่งมาตรา 438 เป็นวิธีการกำหนดค่าสินไหมทดแทนเป็นบททั่วไป มาตราอื่น ๆ เป็นวิธีการกำหนดค่าสินไหมทดแทนเฉพาะเรื่อง วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ประสงค์ที่จะศึกษา มาตรา 438 เป็นหลัก

⁷¹ Lumen, Tort Law, Liability and Damages , ค้นวันที่ 18 เมษายน 2562 จาก <https://courses.lumenlearning.com/wmopen-introbusiness/chapter/tort-law-liability-and-damages/?fbclid=IwAR0fAEDH0Wc23d2EFhJvCwQD4EsP38XQRCJg0-ySjyR9fqOPrRIHnO2bUI>

มาตรา 438 บัญญัติว่า ค่าสินไหมทดแทนจะพึงใช้โดยสถานใดเพียงใดนั้น ให้ศาลวินิจฉัยตามควรแก่พฤติการณ์และความร้ายแรงแห่งละเมิด

อนึ่ง ค่าสินไหมทดแทนนั้น ได้แก่การคืนทรัพย์สินอันผู้เสียหายต้องเสียไปเพราะ ละเมิด หรือใช้ราคาทรัพย์สินนั้น รวมทั้งค่าเสียหายอันจะพึงบังคับให้ใช้เพื่อความเสียหายอย่างใด ๆ อันได้เกิดขึ้นนั้นด้วย

มาตรานี้เป็นหลักทั่วไปในการกำหนดค่าสินไหมทดแทน โดยถือหลักให้ผู้เสียหายกลับคืนสู่สถานะเดิม⁷² เช่น เอาทรัพย์สินของผู้อื่นไปก็ต้องคืนทรัพย์สินนั้น หากคืนไม่ได้เพราะสูญหายหรือถูกทำลายก็ต้องชดใช้ด้วยประการอื่น หรือใช้ราคาทรัพย์สิน อย่างไรก็ตามหากมีกฎหมายบัญญัติวิธีการชดใช้ไว้โดยเฉพาะ เช่น มาตรา 439 ถึงมาตรา 447 หรือกฎหมายพิเศษอื่น ย่อมต้องเป็นไปตามที่กำหนดไว้ นั้น เช่น พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 มาตรา 64 ที่ว่า ให้ชดใช้ค่าเสียหายแก่เจ้าของลิขสิทธิ์หรือสิทธิของนักแสดงตามจำนวนที่ศาลเห็นสมควร โดยคำนึงถึงความร้ายแรงของความเสียหาย รวมทั้งการสูญเสียประโยชน์และค่าใช้จ่ายอันจำเป็นในการบังคับตามสิทธิ หรือมาตรา 76 ที่ว่า ค่าปรับที่ได้ชำระตามคำพิพากษา ให้จ่ายแก่เจ้าของลิขสิทธิ์หรือสิทธิของนักแสดงเป็นจำนวนกึ่งหนึ่ง แต่ทั้งนี้ ไม่เป็นการกระทบกระเทือนถึงสิทธิของเจ้าของลิขสิทธิ์หรือสิทธิของนักแสดงที่จะฟ้องเรียกค่าเสียหายในทางแพ่งสำหรับส่วนที่เกินจำนวนเงินค่าปรับที่เจ้าของลิขสิทธิ์หรือสิทธิของนักแสดงได้รับแล้วนั้น เป็นต้น

ในมาตรา 438 คำว่า “ค่าสินไหมทดแทน” เป็นคำกว้าง สามารถแบ่งเป็น 2 ประเภท ดังนี้

- 1) การคืนทรัพย์สินหรือใช้ราคา
- 2) การใช้ค่าเสียหาย

1) การคืนทรัพย์สินหรือใช้ราคา คือการที่ทรัพย์สินต้องเสียไปเพราะถูกเอาไปโดยละเมิดในลักษณะแย่งการครอบครอง เจ้าของหรือผู้มีสิทธิครอบครองมีสิทธิที่จะติดตามเอาคืนได้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 438 ประกอบกับเรื่องกรรมสิทธิ์ แต่หากคืนทรัพย์สินไม่ได้ก็ต้องใช้ราคาแทน กล่าวคือการชดใช้ค่าเสียหายเป็นเงินจะกระทำได้อต่อเมื่อไม่สามารถชดใช้ด้วยวิธีอื่นที่จะทำให้ผู้เสียหายคืนสู่สภาพเดิมได้เท่านั้น ดังนี้ สิทธิเรียกร้องเอาคืนซึ่งตัวทรัพย์สินนั้น โจทก์จะเจาะจงเรียกเอาแต่ราคาของทรัพย์สินโดยไม่ปรากฏว่าจำเลยไม่อาจที่จะคืนทรัพย์สินนั้นได้ด้วยเหตุใด หาได้ไม่ ศาลมีอำนาจพิพากษาให้จำเลยคืนทรัพย์สินเสียก่อนได้⁷³

2) การใช้ค่าเสียหาย นอกจากการให้คืนหรือใช้ราคาทรัพย์สินที่ถูกทำลายแล้ว ค่าสินไหมทดแทนอีกกรณีหนึ่งคือค่าเสียหาย ซึ่งคือการที่ทำให้เขาเกิดความเสียหายตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา

⁷² เพิ่ง เพิ่งนิติ, เรื่องเดิม, หน้า 390.

⁷³ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1504/2516

420 นั้นเอง โดยโจทก์ยังต้องนำสืบถึงค่าสินไหมทดแทนที่จะให้จำเลยชดใช้ด้วย อย่างไรก็ตาม หากไม่สามารถนำสืบได้ ศาลอาจกำหนดให้ตามพฤติการณ์และความร้ายแรงแห่งละเมิดได้ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 438 วรรค 1 กล่าวคือ แม้โจทก์จะไม่มีใบเสร็จรับเงินมาแสดงค่ารักษาพยาบาลจำนวนเท่าใด ศาลก็กำหนดให้ตามสมควรแก่พฤติการณ์และความร้ายแรงแห่งละเมิดตามมาตรา 438 วรรค 1 ได้⁷⁴

วิธีกำหนดค่าสินไหมทดแทนตามมาตรา 438 กล่าวไว้ว่าให้ใช้ตามพฤติการณ์และความร้ายแรงแห่งละเมิด หากว่าผู้เสียหายมีส่วนผิดอยู่ด้วยศาลอาจแบ่งส่วนความรับผิดชอบได้ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 442⁷⁵

หากแยกพิจารณาตามถ้อยคำแห่งมาตรา 438 พิจารณาได้ดังนี้⁷⁶

“โดยสถานใด” หมายถึง ให้ใช้ค่าสินไหมทดแทนวิธีใด ซึ่งขึ้นอยู่กับการทำละเมิดของจำเลย และความเสียหายที่โจทก์ได้รับ โดยจะให้คืนทรัพย์สินหรือใช้ราคาทรัพย์สินหรือจะให้ใช้ค่าเสียหาย หรือให้โฆษณาทางหนังสือพิมพ์ ให้จำเลยหยุดการกระทำต่อก็ได้

“เพียงใด” คือ จำนวนเงินที่จะให้จำเลยชดใช้ ซึ่งกำหนดโดยศาลใช้ดุลพินิจตามพฤติการณ์และความร้ายแรงแห่งละเมิด โจทก์มีหน้าที่นำสืบให้เห็นถึงความเสียหายที่ได้รับ หากสืบให้ศาลเห็นไม่ได้ศาลอาจกำหนดให้ตามจำนวนที่เห็นสมควร หรืออาจให้โฆษณาขอโทษทางหนังสือพิมพ์

“พฤติการณ์แห่งละเมิด” หมายถึง ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการกระทำของจำเลยนั้นเป็นอย่างไร มีความประมาทเลินเล่อมากน้อยเพียงใด หรือเป็นการกระทำโดยจงใจอกอาจ หรือพฤติการณ์ตามข้อเท็จจริง เช่น ขับรถไปในเขตชุมชนด้วยความเร็ว ซึ่งข้อเท็จจริงเหล่านี้สามารถนำมาประกอบการพิจารณาในการกำหนดค่าเสียหายได้

การใช้ดุลพินิจกำหนดค่าเสียหาย ตามมาตรา 438 วรรค 1 กฎหมายกำหนดให้ใช้ตามควรแก่พฤติการณ์และความร้ายแรงแห่งละเมิด เป็นการให้ใช้ดุลพินิจในการกำหนดค่าเสียหายซึ่งมีอยู่ 3 วิธี ได้แก่

⁷⁴ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1418/2534

⁷⁵ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 442 บัญญัติว่า ถ้าความเสียหายได้เกิดขึ้นเพราะความผิดอย่างหนึ่งอย่างใดของผู้ต้องเสียหายประกอบด้วยไซ้ ท่านให้นับบทบัญญัติแห่งมาตรา 223 มาใช้บังคับ โดยอนุโลม

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 223 วรรค 1 บัญญัติว่า ถ้าฝ่ายผู้เสียหายได้มีส่วนทำความผิดอย่างใดอย่างหนึ่งก่อให้เกิดความเสียหายด้วยไซ้ ท่านว่าหนั้นอันจะต้องใช้ค่าสินไหมทดแทนแก่ฝ่ายผู้เสียหายมากน้อยเพียงใดนั้น ต้องอาศัยพฤติการณ์เป็นประมาณ ข้อสำคัญก็คือว่าความเสียหายนั้นได้เกิดขึ้นเพราะฝ่ายไหนเป็นผู้ก่อยิ่งหย่อนกว่ากันเพียงไร

⁷⁶ เพิ่ง เพิ่งนิติ, เรื่องเดิม, หน้า 399- 416.

- 1)การกำหนดค่าเสียหายเป็นการลงโทษ
- 2)การกำหนดค่าเสียหายน้อยกว่าความจริง
- 3)การกำหนดค่าเสียหายโดยประมาณ

1)การกำหนดค่าเสียหายเป็นการลงโทษ ในการกระทำละเมิดที่มีพฤติการณ์ร้ายแรง ช่มเหงคุกคามผู้อื่น ทารุณโหดร้าย หรือมีผลเสียหายจำนวนมาก ศาลอาจใช้ดุลพินิจกำหนดค่าเสียหายเป็นเยี่ยงอย่าง โดยกำหนดให้ชดใช้ค่าเสียหายมากกว่าที่เป็นจริงหรือสูงกว่าปกติเพื่อลงโทษผู้กระทำความผิด ในศาลต่างประเทศมีการกำหนดค่าเสียหายเชิงลงโทษในหลายคดี ถึงแม้ในประเทศไทยจะไม่ได้มีมากนัก แต่ก็สามารถยกตัวอย่างได้ ดังนี้

บริษัทจำเลยยื่นซื้อบริษัทโจทก์ เป็นการทำให้โจทก์เสียหาย แต่การคิดมูลค่าความเสียหายในการเรียนชื่อนั้นไม่สามารถคิดได้เหมือนราคาทรัพย์สิน ศาลจึงกำหนดให้ตามความร้ายแรงแห่งละเมิด⁷⁷ แม้โจทก์นำสืบไม่ได้ว่าโจทก์เสียหายไปมากน้อยเท่าใด มาตรา 438 ให้ศาลวินิจฉัยตามควรแก่พฤติการณ์และความร้ายแรงแห่งละเมิด⁷⁸

อย่างไรก็ตามกฎหมายเฉพาะในปัจจุบันได้มีการกำหนดค่าเสียหายเชิงลงโทษเป็นลายลักษณ์อักษร เช่น พระราชบัญญัติความลับทางการค้า พ.ศ. 2545 มาตรา 13⁷⁹ พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 42⁸⁰ และพระราชบัญญัติความรับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นจากสินค้าที่ไม่ปลอดภัย พ.ศ. 2551 มาตรา 11⁸¹

⁷⁷ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 64/2501

⁷⁸ คำพิพากษาศาลฎีกา 366/2474

⁷⁹ ในการกำหนดค่าสินไหมทดแทนเมื่อมีการฟ้องคดีตามมาตรา 8 (2) ศาลมีอำนาจกำหนดตาม หลักเกณฑ์ดังต่อไปนี้

...

(3) ในกรณีที่ปรากฏหลักฐานชัดเจนว่า การละเมิดสิทธิในความลับทางการค้าเป็นการกระทำโดยจงใจหรือมีเจตนาถนุถนอม เป็นเหตุให้ความลับทางการค้าดังกล่าวสิ้นสภาพการเป็นความลับทางการค้า ให้ศาลมีอำนาจสั่งให้ผู้ละเมิดจ่ายค่าสินไหมทดแทนเพื่อการลงโทษเพิ่มขึ้นจากจำนวนที่ศาลกำหนดตามข้อ (1) หรือข้อ (2) ได้ แต่ต้องไม่เกินสองเท่าของค่าสินไหมทดแทนตามข้อ (1) หรือข้อ (2)

⁸⁰ ถ้าการกระทำที่ถูกฟ้องร้องเกิดจากการที่ผู้ประกอบการธุรกิจกระทำโดยเจตนาเอาเปรียบผู้บริโภคโดยไม่เป็นธรรมหรือจงใจให้ผู้บริโภคได้รับความเสียหายหรือประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรงไม่นำพาต่อความเสียหายที่จะเกิดแก่ผู้บริโภค หรือกระทำการอันเป็นการฝ่าฝืนต่อความรับผิดชอบในฐานะผู้มีอาชีพหรือธุรกิจอันยอมเป็นที่ไว้วางใจของประชาชน เมื่อศาลมีคำพิพากษาให้ผู้ประกอบ

2)การกำหนดค่าเสียหายน้อยกว่าความจริง กรณีผู้เสียหายมีส่วนผิด ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 442 และมาตรา 223 ให้ศาลใช้ดุลพินิจกำหนดค่าเสียหายให้จำเลยชดใช้ น้อยกว่าความเสียหายที่แท้จริงได้ ซึ่งแบ่งได้เป็น 2 กรณี คือ ผู้เสียหายมีส่วนก่อให้เกิดความเสียหาย และผู้เสียหายไม่ช่วยบรรเทาความเสียหาย

-ผู้เสียหายมีส่วนก่อให้เกิดความเสียหาย หมายความว่าผู้ละเมิดได้ทำละเมิดโดยผู้เสียหายมีส่วนผิดที่ก่อให้เกิดความเสียหายนั้นด้วยไม่ว่าจะโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อ เช่น จำเลยขับรถชนคนทางขวามือถูกจราจร แต่โจทก์ก็ขับแซงซ้ายเกิดชนกัน⁸² ถ้าความผิดหรือความประมาทเลินเล่อพอ ๆ กันศาลอาจให้ค่าเสียหายตกเป็นพับไปได้ โดยถือเอาการทำละเมิดเป็นเกณฑ์ ไม่ใช่พิจารณาถึงความเสียหาย ในเหตุรถชนกันเกิดจากความประมาทเลินเล่อของผู้ตาย และลูกจ้างของจำเลยไม่ยิ่งหย่อนกว่ากัน โจทก์ซึ่งเป็นบิดาผู้ตายไม่มีสิทธิเรียกค่าเสียหายจากจำเลย⁸³ โจทก์เสียหายมากแต่ประมาทน้อยกว่า จำเลยเสียหายน้อยแต่ประมาทมากกว่า เห็นควรให้แบ่งค่าเสียหายทั้งหมดออกเป็น 3 ส่วน

ธุรกิจชดใช้ค่าเสียหายแก่ผู้บริโภค ให้ศาลมีอำนาจสั่งให้ผู้ประกอบธุรกิจจ่ายค่าเสียหายเพื่อการลงโทษ เพิ่มขึ้นจากจำนวนค่าเสียหายที่แท้จริงที่ศาลกำหนดได้ตามที่เห็นสมควร ... ไม่เกินสองเท่าของค่าเสียหายที่แท้จริงที่ศาลกำหนด แต่ถ้าค่าเสียหายที่แท้จริงที่ศาลกำหนดมีจำนวนเงินไม่เกินห้าหมื่นบาท ให้ศาลมีอำนาจกำหนดค่าเสียหายเพื่อการลงโทษได้ไม่เกินห้าเท่าของค่าเสียหายที่แท้จริงที่ศาลกำหนด

⁸¹ นอกจากค่าสินไหมทดแทนเพื่อละเมิดตามที่กำหนดไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ศาลมีอำนาจกำหนดค่าสินไหมทดแทนเพื่อความเสียหายตามหลักเกณฑ์ดังต่อไปนี้ด้วย

...

(2) หากข้อเท็จจริงปรากฏว่าผู้ประกอบการได้ผลิต นำเข้า หรือขายสินค้าโดยรู้อยู่แล้วว่าสินค้านั้นเป็นสินค้าที่ไม่ปลอดภัย หรือมิได้รู้เพราะความประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรง หรือเมื่อรู้ว่าสินค้าไม่ปลอดภัยภายหลังจากการผลิต นำเข้า หรือขายสินค้านั้นแล้วไม่ดำเนินการใด ๆ ตามสมควรเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความเสียหาย ให้ศาลมีอำนาจสั่งให้ผู้ประกอบการจ่ายค่าสินไหมทดแทนเพื่อการลงโทษเพิ่มขึ้นจากจำนวนค่าสินไหมทดแทนที่แท้จริงที่ศาลกำหนดได้ตามที่ศาลเห็นสมควร แต่ไม่เกินสองเท่าของค่าสินไหมทดแทนที่แท้จริงนั้น ...

เมื่อพระราชบัญญัตินี้มีผลใช้บังคับ การกำหนดค่าเสียหายเพิ่มเติมสำหรับความเสียหายที่แท้จริงก็สามารถทำได้ และศาลสามารถกำหนดค่าสินไหมทดแทนสำหรับความเสียหายต่อจิตใจ และค่าเสียหายเชิงลงโทษได้

⁸² คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1422/2496

⁸³ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 230-231/2538

ให้จำเลยรับผิดชอบ 2 ใน 3 ส่วน⁸⁴ จำเลยชักรถยนต์โดยสารรู้ว่าโจทก์เกาะห้อยโหนไปนอกถนนแล้วยังฝืนขับต่อไป รถไปเบียดกับขอบสะพานทำให้โจทก์ได้รับบาดเจ็บสาหัส ถือว่าจำเลยประมาท ต้องชดเชยค่าสินไหมทดแทน แต่โจทก์เกาะห้อยโหนรถมีส่วนประมาทด้วย จึงกำหนดค่าสินไหมทดแทนให้น้อยลงเหลือ 20,000 บาท⁸⁵

ในแง่ของกฎหมายวิธีพิจารณาแม้ผู้เสียหายมีส่วนผิดอยู่ด้วยก็ไม่ตัดอำนาจฟ้องของผู้เสียหาย และแม้จำเลยจะมีได้ยกข้อที่ผู้เสียหายมีส่วนผิดอยู่ด้วยขึ้นต่อสู้ ศาลก็ย่อมมีอำนาจยกเอาเหตุที่ผู้เสียหายมีส่วนผิดอยู่ด้วยขึ้นมาเป็นเหตุลดค่าเสียหายลงได้ตามพฤติการณ์และความร้ายแรงแห่งละเมิดตามมาตรา 438⁸⁶ ซึ่งในส่วนนี้จะสอดคล้องกับประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 43 และมาตรา 44/1 ซึ่งจะได้พิจารณาต่อไป

-ผู้เสียหายไม่ช่วยบรรเทาความเสียหาย ได้แก่ ผู้ทำละเมิดไม่ได้คาดคิดมาก่อนว่าจะเกิดความเสียหายร้ายแรงผิดปกติ เช่น ลูกจ้างไม่ทราบว่าจะต้องขนส่งไปนั้นเป็นของแตกหักง่าย หรือ แก้วชั่งชั่งวางการรังวัดที่ไม่ให้เจ้าของที่ข้างเคียงนำไปขายได้ และผู้เสียหายละเลยไม่บำบัดป้องกันหรือบรรเทาความเสียหาย เช่น จำเลยขับรถไปชนรถของโจทก์ซึ่งบรรทุกน้ำตาลทรายลงไปกองอยู่ข้างทาง โจทก์น่าจะรีบขนน้ำตาลทรายไปเก็บไว้ในที่แห้งได้แต่โจทก์ไม่ทำ ต่อมาฝนตกน้ำตาลทรายละลายทำให้เกิดความเสียหายซึ่งเกิดจากการละเมิดของจำเลย จำเลยต้องรับผิดชอบ แต่โจทก์สามารถบรรเทาความเสียหายได้แต่ไม่ทำ ศาลอาจกำหนดค่าสินไหมทดแทนน้อยลงได้

3)การกำหนดค่าเสียหายโดยประมาณ เป็นการใช้ดุลพินิจกำหนดค่าเสียหายโดยการประมาณ ซึ่งใช้ในการกำหนดค่าสินไหมทดแทนตามมาตรา 438 ในกรณีที่โจทก์ไม่สามารถนำสืบค่าเสียหายได้⁸⁷ หรือการกำหนดค่าสินไหมทดแทนเฉพาะเรื่องตามมาตรา 446 ในเรื่องความเสียหายอื่นอันมิใช่ตัวเงิน และมาตรา 447 เรื่องความเสียหายแก่ชื่อเสียงด้วย

กล่าวโดยสรุป คำว่า “ค่าสินไหมทดแทน” ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 438 เป็นคำกว้างกว่าคำว่า “ค่าเสียหาย” เพราะค่าสินไหมทดแทนนอกจากจะหมายถึงการคืนทรัพย์สินหรือใช้ราคาทรัพย์สินแล้ว ยังรวมถึงค่าเสียหายอันจะพึงบังคับให้ใช้เพื่อความเสียหายอย่างใด ๆ อันได้กระทำละเมิดขึ้นด้วย ยิ่งไปกว่านั้น ค่าสินไหมทดแทนไม่จำเป็นต้องเป็นตัวเงินเพียงอย่างเดียว แต่รวมถึงความเสียหายที่คำนวณเป็นตัวเงินได้ด้วย และรวมถึงหนี้ที่เป็นการกระทำเพื่อให้ผู้เสียหายกลับคืนสู่สถานะเดิมแม้จะมีใช้ค่าเสียหายที่เป็นตัวเงินก็ตาม

⁸⁴ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1666/2514

⁸⁵ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 624/2515

⁸⁶ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1371-1372/2513

⁸⁷ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 909/2497

2.3 ขอบเขตของคำสินไหมทดแทน และค่าธรรมเนียม

ในส่วนนี้จะได้กล่าวถึงลงไปในมาตราที่สำคัญในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ในเรื่องคำสินไหมทดแทน และค่าฤชาธรรมเนียมซึ่งมีความเกี่ยวข้องกัน โดยจะกล่าวถึงฐานความผิด และขอบเขตคำสินไหมทดแทนที่เรียกได้ ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 420 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 43 และมาตรา 44/1 ซึ่งจะทำให้ทราบถึงความแตกต่าง และความเกี่ยวข้องกันในแต่ละมาตรา รวมถึงจะนำข้อมูลในส่วนนี้ไปวิเคราะห์ในบทที่ 4 เรื่องบทบาทของพนักงานอัยการในการเรียกคำสินไหมทดแทนตามกฎหมาย

2.3.1 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 420

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 420 บัญญัติว่า “ผู้ใดจงใจหรือประมาทเลินเล่อ ทำต่อบุคคลอื่นโดยผิดกฎหมายให้เขาเสียหายถึงแก่ชีวิตก็ดี แก่ร่างกายก็ดี อนามัยก็ดี เสรีภาพก็ดี ทรัพย์สินหรือสิทธิอย่างหนึ่งอย่างใดก็ดี ท่านว่าผู้นั้นทำละเมิดจำต้องใช้ค่าสินไหมทดแทนเพื่อการนั้น”

มีหลักเกณฑ์อย่างกว้าง คือ ผู้ใดทำต่อบุคคลอื่นโดยผิดกฎหมาย กระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อ และทำให้เขาเสียหาย ผลคือต้องชดใช้ค่าสินไหมทดแทน

2.3.1.1 ฐานความผิด

การกระทำละเมิดไม่ได้มีเพียงมาตรา 420 เพียงมาตราเดียว เพียงแต่มาตรา 420 เป็นหลักมาตราใหญ่ในเรื่องละเมิด ในความจริงมีมาตราเฉพาะแยกย่อยที่กำหนดให้การกระทำต่าง ๆ เป็นความผิดอยู่มาก เช่น การหมิ่นประมาท หรือการรับผิดในการละเมิดของบุคคลอื่น หรือรับผิดในความเสียหายอันเกิดจากทรัพย์สิน เป็นต้น อย่างไรก็ตามไม่สามารถกล่าวได้ทั้งหมดในส่วนนี้ จึงขอศึกษาพิจารณาตรา 420 เป็นหลัก

ในการละเมิดนั้น มาตรา 420 บัญญัติไว้เป็นหลักเกณฑ์อย่างกว้าง มิได้ลงรายละเอียดว่าการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นการละเมิดโดยเฉพาะเจาะจง แต่แยกตามถ้อยคำตามตัวบทได้ดังนี้⁸⁸

1. ผู้ใดทำต่อบุคคลอื่นโดยผิดกฎหมาย โดยผู้ใดนี้ต้องเป็นบุคคล จะเป็นบุคคลธรรมดาหรือนิติบุคคลก็ได้ บุคคลธรรมนั้นเป็นได้ทั้งผู้เยาว์ คนวิกลจริต คนไร้ความสามารถ หรือเสมือนไร้ความสามารถก็ได้ทั้งสิ้น

⁸⁸ เพิ่ง เพิ่งนิติ, *เรื่องเดิม*, หน้า 10-14, 134-135, 145.

2. กระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อ หมายถึง มีการเคลื่อนไหวร่างกายโดยรู้สึกตัว รู้สำนึกถึงผลเสียหายที่จะเกิดจากการกระทำของตน มิใช่เคลื่อนไหวโดยไม่มีความรู้สึกหรือจิตใจบังคับ ซึ่งการกระทำนี้หมายความรวมถึงการละเว้นหรืองดเว้นด้วย

โดยปกติการละเว้นหรืองดเว้นจะไม่ใช่ละเมิด เว้นแต่ผู้ละเว้นนั้นมีหน้าที่ป้องกันไม่ให้เกิดความเสียหายแก่ผู้เสียหายด้วย หน้าที่นั้นอาจเกิดจาก การมีกฎหมายบัญญัติไว้ เกิดจากข้อตกลงในสัญญา หรือเกิดจากการกระทำครั้งก่อนของตน

มีข้อน่าสังเกตว่า จงใจในทางแพ่งแตกต่างจากเจตนาในทางอาญาอย่างไร คำว่า เจตนาในทางอาญาตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 59 นั้น สามารถแบ่งได้เป็น 2 กรณี คือเจตนาประสงค์ต่อผล กับเจตนาย่อมเห็นผล ซึ่งเจตนาประสงค์ต่อผลคือ รู้ถึงผลเสียหายที่จะเกิดแก่เขา และประสงค์ให้ผลเกิดขึ้นด้วย ใกล้เคียงกับคำว่า จงใจ ในมาตรา 420 แตกต่างกันตรงที่ว่า เจตนาประสงค์ต่อผลนั้นหากผลเกิดมากกว่าที่ประสงค์ไว้ก็ไม่ถือเป็นเจตนาประสงค์ต่อผล ส่วนจงใจนั้นไม่ว่าผลเกิดมากน้อยถือว่าเป็นจงใจทั้งสิ้น

เจตนาย่อมเห็นผลหมายถึงการที่ผู้กระทำไม่ประสงค์ต่อผลแต่ได้กระทำไปทั้ง ๆ ที่เล็งเห็นได้ว่าผลจะเกิดแต่ไม่ใยดีในผลนั้น ซึ่งไม่ถือเป็นการจงใจในทางแพ่ง อย่างมากเป็นเพียงกระทำโดยประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรงเท่านั้น

3. ทำให้เขาเสียหาย ความรับผิดชอบทางละเมิด มุ่งประสงค์ให้มีการชดเชยค่าสินไหมทดแทนไม่ใช่มุ่งลงโทษเหมือนกฎหมายอาญา ซึ่งหมายความว่า แม้จะมีการกระทำที่มีขอบต่อกฎหมายเกิดขึ้นแต่ไม่มีความเสียหาย ย่อมไม่เป็นละเมิด เช่น ยิงปืนใส่ผู้อื่นแต่กระสุนไม่โดน หากไม่มีความเสียหายไม่เป็นละเมิด แต่ในทางอาญาอาจผิดฐานพยายามฆ่าได้

เมื่อครบหลักเกณฑ์ทั้ง 3 ข้อ ผู้กระทำละเมิดต้องใช้ค่าสินไหมทดแทน หรือค่าเสียหายเพื่อเยียวยาผู้เสียหายให้กลับคืนสู่สถานะเดิม

ตัวอย่างคำพิพากษาศาลฎีกา

จำเลยปล่อยกระแสไฟฟ้าไว้ที่ลวดหนามซึ่งตั้งอยู่ด้านในของเสารั้วเขตบ้านจำเลยที่ติดต่อกับห้องเช่าของโจทก์เพื่อป้องกันขโมยลักไก่ โจทก์เก็บผ้าอ้อมที่ปลิวไปติดรั้วบ้านจำเลย เพื่อยืมมือไปถูรั้วลวดหนามจึงถูกกระแสไฟฟ้าดูดเอาบาดเจ็บ จำเลยต้องรับผิดชอบ⁸⁹ รถยนต์ของโจทก์ถูกรถของจำเลยชนขวางอยู่กลางถนน แล้วถูกรถของบุคคลอื่นชนซ้ำโดยไม่ใช้ความประมาทของบุคคลนั้น แม้จะเกิดความเสียหายเพิ่มขึ้นก็เป็นผลโดยตรงอันเกิดจากความประมาทของจำเลย จำเลยต้องรับผิดชอบในความเสียหายที่เพิ่มขึ้นด้วย⁹⁰

⁸⁹ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 646/2513

⁹⁰ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3008-3009/2527

อย่างไรก็ตาม หากผู้เสียหายทำให้เกิดผลเสียหายขึ้นเองจะถือว่าถูกทำละเมิดไม่ได้ เพราะ ผลเสียหายต้องเกิดจากการกระทำของผู้ทำละเมิด เช่น โจรทักซื้อกระแสไฟฟ้า 220 โวลต์จากจำเลย จำเลยส่งกระแสไฟฟ้าตกลงจนโทรทัศน์โจทก์รับไม่ได้ โจรทักจึงต้องเพิ่มไฟโดยนำหม้อเพิ่มไฟมาติด เพื่อให้รับภาพได้ตามปกติ จากนั้นไฟดับลงและติดขึ้นใหม่อย่างแรงสูงในทันที ทำให้เครื่องโทรทัศน์ของโจทก์เสีย ระหว่างที่ไฟฟ้าดับโจทก์ไม่ได้ลดหรือปลดหม้อเพิ่มไฟและไม่ได้ปิดเครื่องโทรทัศน์ ดังนั้น เห็นว่า โจรทักเป็นผู้นำเอาหม้อเพิ่มไฟมาใช้เองเป็นพิเศษ โจรทักต้องมีหน้าที่ระมัดระวังควบคุมหม้อเพิ่มไฟนั้น จะถือว่าจำเลยกระทำผิดหน้าที่หรือขาดความระมัดระวังเป็นการประมาทเลินเล่อไม่ได้ ตามฎีกานี้ถือว่าเหตุเกิดจากการกระทำของโจทก์เอง จำเลยส่งกระแสไฟฟ้าตามปกติ ตามสภาพของเครื่องกำเนิดไฟฟ้า แต่เหตุที่เกิดขึ้นไม่ได้เกิดจากการกระทำของจำเลยแต่เกิดจากโจทก์ใช้ไฟอย่างไม่ระมัดระวังเอง⁹¹

2.3.1.2 ขอบเขตค่าสินไหมทดแทน

การชดเชยค่าสินไหมทดแทนไม่ใช่หลักเกณฑ์ของการทำละเมิด แต่เป็นผลของการละเมิดทำให้เกิดหนี้ที่ต้องชดเชยค่าสินไหมทดแทน วิธีการชดเชยและรายละเอียดการชดเชยเป็นไปตามหมวด 2 เรื่องค่าสินไหมทดแทนเพื่อการละเมิดตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 438 ถึงมาตรา 448 รวมถึงการคืนทรัพย์สินที่ถูกเอาไปโดยละเมิดหรือใช้ราคาแทนกรณีที่ทรัพย์สินสูญหายด้วย

การชดเชยค่าสินไหมทดแทนในการละเมิดหรือรับผิดชอบในความเสียหายตามมาตรา 438 เป็นวิธีการกำหนดค่าสินไหมทดแทนเป็นการทั่วไป และมาตราอื่น ๆ เป็นการกำหนดค่าสินไหมทดแทนเฉพาะเรื่อง

มาตรา 438 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มีหลักการว่า ค่าสินไหมทดแทนจะชดเชยโดยสถานใดเพียงใดนั้น ให้พิจารณาตามสมควรแก่พฤติการณ์และความร้ายแรงแห่งละเมิด ซึ่งค่าสินไหมทดแทนนั้น ได้แก่ การคืนทรัพย์สินที่ผู้เสียหายเสียไปเพราะการละเมิดหรือใช้ราคาทรัพย์สินนั้น รวมถึงค่าเสียหายเพื่อความเสียหายด้วย

มาตรานี้เป็นหลักการทั่วไปในการกำหนดค่าสินไหมทดแทน โดยยึดหลักทำให้ผู้เสียหายกลับคืนสู่ฐานะเดิม เช่น เอาทรัพย์สินผู้อื่นไปก็ต้องคืนทรัพย์สิน หากคืนไม่ได้เพราะถูกทำลายหรือสูญหายก็ต้องชดเชยด้วยวิธีอื่น หรือชดเชยเป็นเงิน

ประเภทหรือขอบเขตของค่าสินไหมทดแทนตามหลักทั่วไปนี้มี 2 กรณี ได้แก่ การคืนทรัพย์สินหรือใช้ราคา และการใช้ค่าเสียหาย⁹²

⁹¹ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 570/2509

⁹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 392-398.

1) การค้ำทรัพย์สินหรือใช้ราคา ทรัพย์สินที่ต้องสูญเสียไปเพราะถูกเอาไปโดยละเมิดในลักษณะแย่งการครอบครอง เจ้าของหรือผู้ครอบครองมีสิทธิติดตามเอาคืนได้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 438 ประกอบมาตรา 1336 หรือมาตรา 1375 หากค้ำทรัพย์ไม่ได้ก็ต้องใช้ราคาแทน

การค้ำหรือใช้ราคาทรัพย์ต้องเป็นไปตามลำดับ คือ หากสามารถค้ำทรัพย์ได้ต้องค้ำทรัพย์ก่อน จะเลือกขอใช้ราคาทั้งที่ยังสามารถหาทรัพย์มาคืนได้นั้นไม่ได้ การจะชดใช้ค่าเสียหายเป็นเงินได้ก็ต่อเมื่อไม่สามารถชดใช้ด้วยวิธีอื่นที่จะทำให้ผู้เสียหายกลับคืนสู่สภาพเดิมได้ เช่น จำเลยหลอกให้โจทก์ขายนาแล้วจำเลยไปซื้อนานั้นจากคนที่ซื้อจากโจทก์ ก็ต้องให้จำเลยคืนนานั้น (ฎีกา 863-864/2596) แต่ถ้าทรัพย์สินที่ต้องค้ำนั้นเสื่อมเสียหรือถูกทำลายลงโดยอุบัติเหตุก่อนการเอาคืน ผู้ทำละเมิดก็ต้องรับผิดชอบตามมาตรา 439

สิทธิเรียกร้องเอาคืนซึ่งตัวทรัพย์สินนั้น โจทก์จะเจาะจงเรียกเอาแต่ราคาทรัพย์โดยไม่ปรากฏว่าจำเลยไม่อาจจะคืนทรัพย์หาได้ไม่⁹³ ศาลพิพากษาให้จำเลยโอนกรรมสิทธิ์ในที่ดิน 2 แปลงที่พิพาทให้แก่โจทก์ หากไม่ปฏิบัติตามให้ถือว่าคำพิพากษาแทนการแสดงเจตนาของจำเลย หรือให้จำเลยใช้เงินค่าที่ดินแก่โจทก์ในส่วนที่จำเลยไม่สามารถโอนคืนแก่โจทก์ได้ เป็นเรื่องที่กำหนดให้จำเลยชำระหนี้ทีละอย่างก่อนหลังตามลำดับในคำพิพากษา จำเลยไม่มีสิทธิเลือกปฏิบัติการชำระหนี้ตามอำเภอใจเมื่อข้ออ้างที่จำเลยไม่ยอมโอนที่พิพาทให้แก่โจทก์ไม่ใช่เหตุพ้นวิสัย จำเลยจึงไม่มีสิทธิชดใช้ราคาที่ดินพิพาทแทน⁹⁴

ในกรณีใช้ราคาทรัพย์สิน ผู้ละเมิดจะต้องเสียดอกเบี้ยในราคาทรัพย์ด้วยตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 440 เมื่อโจทก์มีสิทธิได้รับการชดใช้ค่าเสียหายตามมาตรา 438 หากเป็นตัวเงินจำเลยต้องรับผิดชอบดอกเบี้ยอัตราร้อยละ 7.5 ต่อปี โดยมาตรา 206 และมาตรา 224 นั้น⁹⁵ สามารถสรุปได้ว่า ในเหตุละเมิดลูกหนี้ได้ชื่อว่าผิดนัดแต่วันทำละเมิด เมื่อเป็นหนี้เงินก็ต้องใช้ดอกเบี้ยอัตราร้อยละ 7.5 ต่อปีนับแต่วันเวลาผิดนัด คือวันทำละเมิด

⁹³ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1504/2516

⁹⁴ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1087/2542

⁹⁵ มาตรา 206 ในกรณีหนี้อันเกิดแต่มูลละเมิด ลูกหนี้ได้ชื่อว่าผิดนัดมาแต่เวลาที่ทำละเมิด

มาตรา 224 หนี้เงินนั้น ท่านให้คิดดอกเบี้ยในระหว่างเวลาผิดนัดร้อยละเจ็ดกึ่งต่อปี ถ้าเจ้าหนี้อาจจะเรียกดอกเบี้ยได้สูงกว่านั้นโดยอาศัยเหตุอย่างอื่นอันชอบด้วยกฎหมาย ก็ให้คงส่งดอกเบี้ยต่อไปตามนั้น

ท่านห้ามมิให้คิดดอกเบี้ยซ้อนดอกเบี้ยในระหว่างผิดนัด

การพิสูจน์ค่าเสียหายอย่างอื่นนอกกว่านั้น ท่านอนุญาตให้พิสูจน์ได้

2) การใช้ค่าเสียหาย นอกเหนือไปจากการคืนหรือใช้ราคาทรัพย์สินแล้ว ค่าสินไหมทดแทนอีกกรณีก็คือ ค่าเสียหาย ซึ่งหมายถึง การทำให้ผู้อื่นเกิดความเสียหายตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 420 แก่ชีวิต ร่างกาย อนามัย เสรีภาพ ทรัพย์สิน หรือสิทธิอย่างอื่น

ในการพิจารณาว่าจะคืนทรัพย์สินหรือใช้ราคาหรือใช้ค่าเสียหายนั้น ต้องดูว่าโจทก์ฟ้องเรียกร้องอะไร ในคดีละเมิดนอกจากโจทก์ฟ้องว่าจำเลยทำละเมิดแล้ว โจทก์ยังต้องนำสืบถึงค่าสินไหมทดแทนที่จะให้จำเลยชดใช้ด้วย แต่หากนำสืบไม่ได้ศาลจะกำหนดให้ตามพฤติการณ์และความร้ายแรงแห่งละเมิดได้ ตามมาตรา 438 วรรค 1 ซึ่งได้กล่าวไว้โดยละเอียดแล้วในหัวข้อ 2.2.3.2

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3101/2524 โจทก์ฎีกาว่าจำเลยนำสืบไม่ได้ว่าจำเลยเสียหายเท่าใด จึงไม่อาจรับฟังได้ว่าจำเลยเสียหายโจทก์ไม่ต้องรับผิดชอบใช้ค่าเสียหายแก่จำเลย ศาลเห็นว่า เมื่อข้อเท็จจริงฟังได้ว่าโจทก์ละเมิดเครื่องหมายการค้าของจำเลย จำเลยย่อมได้รับความเสียหาย เพราะอาจทำให้ผู้ซื้อสินค้าของโจทก์โดยเข้าใจผิดว่าเป็นของจำเลย โจทก์จึงต้องชดใช้ค่าเสียหายแก่จำเลย แม้จำเลยนำสืบไม่ได้แน่ชัดว่าความเสียหายเป็นเท่าใด ศาลก็มีอำนาจกำหนดให้ได้ตามที่เห็นสมควร

อย่างไรก็ตาม การใช้ค่าสินไหมทดแทนไม่ได้มีเพียงการคืนทรัพย์สินหรือใช้ราคาเท่านั้น กรณีทำให้ผู้อื่นเสียหายแก่ชื่อเสียง ศาลอาจสั่งให้จัดการเพื่อให้ชื่อเสียงคืนดีตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 447 ก็ถือเป็นการใช้ค่าสินไหมทดแทนอย่างหนึ่งด้วย การให้หยุดทำละเมิดต่อเนื่อง หรือการระงับความเดือดร้อนรำคาญ หรือเรียกให้จัดการเพื่อป้องกันอันตรายอันพึงเกิดจากสิ่งปลูกสร้างตามมาตรา 435 ก็เป็นการใช้ค่าสินไหมทดแทนทั้งสิ้น ตัวอย่างเช่น

1) ค่าสินไหมทดแทนกรณีทำให้ตาย ได้แก่ ค่าปลงศพ ค่าใช้จ่ายอันจำเป็น ค่ารักษาพยาบาล ก่อนตาย ค่าขาดประโยชน์ทำมาหาได้ก่อนตาย ค่าขาดไร้อุปการะ (มาตรา 443) ค่าขาดแรงงาน (มาตรา 445)

2) ค่าสินไหมทดแทนแก่ร่างกายหรืออนามัย ได้แก่ ค่าใช้จ่ายอันตนต้องเสียไป ค่าเสียความสามารถประกอบกิจการงานในปัจจุบัน ค่าเสียความสามารถในการประกอบกิจการงานในอนาคต (มาตรา 444 วรรค 1) ค่าขาดแรงงานของบุคคลภายนอก (มาตรา 445) ค่าเสียหายอย่างอื่นอันมิใช่ตัวเงิน (มาตรา 446)

3) ค่าสินไหมทดแทนแก่เสรีภาพ ได้แก่ มาตรา 445 และมาตรา 446 วรรค 1 ผู้ถูกทำละเมิดสามารถฟ้องเรียกค่าขาดแรงงานกับค่าขาดแรงงานของบุคคลภายนอกในครัวเรือนหรือในอุตสาหกรรม และค่าเสียหายอย่างอื่นอันมิใช่ตัวเงินด้วยก็ได้

4) ค่าสินไหมทดแทนแก่ชื่อเสียง คือการทำให้เสื่อมเสียชื่อเสียง ดูหมิ่น หมิ่นประมาท มาตรา 447

เมื่อผู้เสียหายมีสิทธิเรียกค่าสินไหมทดแทนเนื่องจากถูกละเมิดแล้ว หากลูกหนี้ไม่ยอมชำระ ผู้เสียหายย่อมฟ้องคดีต่อศาลส่วนแพ่งเพื่อบังคับตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา

55 แต่หากการละเมิดเป็นคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญา ผู้เสียหายสามารถฟ้องต่อศาลซึ่งพิจารณาคดีอาญาหรือต่อศาลที่มีอำนาจชำระคดีแพ่งก็ได้ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 40 และในคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญานี้ หากพนักงานอัยการเป็นผู้ฟ้องคดีอาญา และเหตุละเมิดนั้นเป็นความผิดอาญาลักษณะลักทรัพย์ ชิงทรัพย์ ปล้นทรัพย์ โจรสลัด กรรโชก ฉ้อโกง ยกยอกหรือรับของโจร ถ้าผู้เสียหายมีสิทธิเรียกร้องทรัพย์สินหรือราคาที่สูงสูญเสียไปเนื่องจากการกระทำผิดคดีนั้น เมื่อพนักงานอัยการยื่นฟ้องคดีอาญา ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 43 กำหนดให้พนักงานอัยการเรียกทรัพย์สินหรือราคาแทนผู้เสียหายด้วย

หากไม่ใช่ความผิด 9 ฐานดังกล่าว หรือไม่สามารถเรียกทรัพย์สินหรือราคาคืนได้ ผู้เสียหายมีสิทธิยื่นคำร้องต่อศาลในคดีอาญาบังคับจำเลยชดเชยค่าสินไหมทดแทนแก่ตนได้ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 ซึ่งทั้งตามมาตรา 43 และมาตรา 44/1 จะได้ศึกษาในรายละเอียดต่อไป

2.3.2 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 43

มาตรา 43 บัญญัติว่า “คดีลักทรัพย์ ชิงทรัพย์ ปล้นทรัพย์ โจรสลัด กรรโชก ฉ้อโกง ยกยอกหรือรับของโจร ถ้าผู้เสียหายมีสิทธิที่จะเรียกร้องทรัพย์สินหรือราคาที่เขาสูญเสียไปเนื่องจากการกระทำผิดคดีนั้น เมื่อพนักงานอัยการยื่นฟ้องคดีอาญา ก็ให้เรียกทรัพย์สินหรือราคาแทนผู้เสียหายด้วย”

สำหรับคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญาที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ เมื่อพนักงานอัยการยื่นฟ้องต่อศาลในความผิดดังกล่าวให้พนักงานอัยการเรียกทรัพย์สินหรือราคาแทนผู้เสียหายด้วย โดยพนักงานอัยการจะขอรวมไปกับคดีอาญาหรือจะยื่นคำร้องในระยะใดระหว่างที่คดีอาญากำลังพิจารณาอยู่ในศาลชั้นต้นก็ได้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44 วรรค 1 และคำพิพากษาในส่วนเรียกทรัพย์สินหรือราคานั้นให้รวมเป็นส่วนหนึ่งแห่งคำพิพากษาอาญาตาม มาตรา 44 วรรค 2

2.3.2.1 ฐานความผิด

ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 43 ฐานความผิดที่พนักงานอัยการสามารถเรียกทรัพย์สินหรือราคาแทนผู้เสียหายได้นั้น มี 9 ฐานความผิด ดังนี้

- 1.ลักทรัพย์
- 2.ชิงทรัพย์
- 3.ชิงทรัพย์
- 4.ปล้นทรัพย์
- 5.โจรสลัด

6.กรรโชก

7.ฉ้อโกง

8.ยักยอก

9.รับของโจร

ตัวอย่างคำพิพากษาศาลฎีกาที่เกี่ยวกับประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 43

สิทธินำคดีอาญามาฟ้องในความผิดฐานยักยอกตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 253 ของโจทก์ระงับไปแล้ว ย่อมทำให้คำขอส่วนคดีแพ่งที่ให้จำเลยคืนหรือใช้ราคาทรัพย์สินแก่โจทก์ร่วมของโจทก์เป็นอันตกไป⁹⁶

หากผู้เสียหายได้ทรัพย์สินคืนแล้ว พนักงานอัยการไม่สามารถขอให้คืนทรัพย์สินหรือใช้ราคาอีกได้ ดังนี้ รอยนต์ของผู้เสียหายถูกถอดอุปกรณ์ส่วนควบออกเป็นอะไหล่ชิ้นส่วนต่าง ๆ คงเหลือซากที่เป็นรอยนต์มีได้ถูกทำลายสูญหายไปทั้งหมด เมื่อผู้เสียหายได้รับอุปกรณ์ส่วนควบซึ่งเป็นของกลางที่เจ้าพนักงานเก็บรักษาไว้คืนแล้ว พนักงานอัยการโจทก์จะขอให้คืนทรัพย์สินหรือใช้ราคาแก่ผู้เสียหายตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 43 อีกไม่ได้⁹⁷ จำเลยกระทำความผิดฐานรับของโจร ความผิดทางแพ่งของจำเลยจะต้องมีอยู่เฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับความผิดทางอาญารับของโจรเท่านั้น เมื่อปรากฏว่าโจทก์ร่วมได้รับของกลางที่จำเลยรับของโจรไว้คืนไปแล้ว พนักงานอัยการโจทก์จึงไม่มีอำนาจขอให้คืนทรัพย์สินหรือใช้ราคาได้อีก⁹⁸

อย่างไรก็ตาม การยักยอกสลากกินแบ่งรัฐบาลที่ถูกรางวัล พนักงานอัยการสามารถเรียกให้คืนหรือใช้ราคาเท่ากับจำนวนเงินรางวัลที่สูญเสียไปได้ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 11224/2555 และคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 772/2520 ประชุมใหญ่ การยักยอกสลากกินแบ่งรัฐบาลที่ถูกรางวัลและนำไปรับเงินแล้วถือว่าผู้เสียหายหมดโอกาสที่จะได้รับเงินรางวัลอีก เท่ากับผู้เสียหายต้องสูญเสียเงินรางวัลไปจากการกระทำความผิดฐานยักยอกของจำเลย พนักงานอัยการโจทก์สามารถเรียกให้จำเลยคืนหรือใช้ราคาเท่ากับจำนวนเงินรางวัลให้แก่โจทก์ร่วมได้ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 43 อีกทั้งโจทก์ร่วมได้รับความเสียหายในทางทรัพย์สินเนื่องมาจากการกระทำผิดของจำเลยทั้งสอง ย่อมมีสิทธิที่จะขอให้บังคับจำเลยทั้งสองใช้ค่าสินไหมทดแทนแก่โจทก์ร่วมโดยเรียกดอกเบี้ยในจำนวนเงินที่ต้องใช้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 440 ประกอบประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 ได้

⁹⁶ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2650/2557

⁹⁷ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 8459/2552

⁹⁸ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 12779/2553

กล่าวโดยสรุป ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 43 กำหนดฐานความผิดที่พนักงานอัยการสามารถเรียกร้อยทรัพย์สินหรือราคาแทนผู้เสียหายได้เฉพาะ 9 ฐานความผิดที่กฎหมายให้อำนาจไว้

2.3.2.2 ขอบเขตค่าสินไหมทดแทน

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 43 ได้บัญญัติเกี่ยวกับขอบเขตการเรียกร้อยค่าสินไหมทดแทน ดังนี้ “...ถ้าผู้เสียหายมีสิทธิที่จะเรียกร้อยทรัพย์สินหรือราคาที่เขาสูญเสียไปเนื่องจากการกระทำผิดคืบ เมื่อพนักงานอัยการยื่นฟ้องคดีอาญา ก็ให้เรียกร้อยทรัพย์สินหรือราคาแทนผู้เสียหายด้วย” กล่าวคือ พนักงานอัยการจะสามารถเรียกร้อยได้เฉพาะสิ่งที่ผู้เสียหายสูญเสียไปจากการทำความผิดเท่านั้น

จากการพิจารณาประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 43 พบว่า กฎหมายได้บัญญัติขอบเขตค่าสินไหมทดแทนที่ผู้เสียหายจะเรียกร้อยได้ในมาตรานี้เป็น 2 กรณี คือ

1) ทรัพย์สินที่สูญเสียไปจากการกระทำผิด

2) ราคาของทรัพย์สินนั้น

กรณีการเรียกร้อยทรัพย์สินที่สูญเสียไปจากการกระทำผิดคืบ

การฉ้อโกงเอาหนังสือสัญญาไป ทรัพย์สินที่ผู้เสียหายสูญเสียไปก็คือหนังสือสัญญาที่พนักงานอัยการคงเรียกคืนได้แต่ตัวหนังสือสัญญาเท่านั้น จะขอมาด้วยว่า ถ้าหากจำเลยส่งสัญญาไม่ได้ให้ใช้เงินอันเป็นหนี้ตามสัญญาแทนนั้น หาได้ไม่⁹⁹ การลักทรัพย์โฉนดที่ดินของผู้เสียหายทรัพย์สินที่ผู้เสียหายสูญเสียไปเป็นเอกสารคืบโฉนดที่ดิน พนักงานอัยการคงมีสิทธิเรียกคืนได้แต่โฉนดที่ดินเท่านั้น จะขอให้จำเลยใช้เงิน 1,000,000 บาท เท่ากับราคาที่ดินตาม ป.วิ.อ. มาตรา 43 หาได้ไม่¹⁰⁰

ค่าเสียหายที่จำเลยกระทำต่อทรัพย์สินของผู้เสียหาย แม้เกี่ยวข้องกับความผิดที่ระบุไว้ในมาตรา 43 ก็ไม่ใช่ทรัพย์สินที่ผู้เสียหายสูญเสียไปเนื่องจากการทำความผิด

รถยนต์ของผู้เสียหายถูกถอดอุปกรณ์ส่วนควบออกเป็นอะไหล่ชิ้นส่วนต่าง ๆ คงเหลือซากที่เป็นรถยนต์ มิได้ถูกทำลายสูญหายไปทั้งหมดหรือแปรเปลี่ยนนำไปเป็นของอื่น เมื่อผู้เสียหายได้รับอุปกรณ์ส่วนควบซึ่งเป็นของกลางที่เจ้าพนักงานเก็บรักษาไว้คืนแล้วพนักงานอัยการโจทก์จะขอให้คืนหรือใช้ราคาทรัพย์สินแก่ผู้เสียหายจากการถอดชิ้นส่วนรถยนต์ตาม ป.วิ.อ. มาตรา 43 อีกไม่ได้¹⁰¹ เงินที่จำเลยได้มาจากการนำทองรูปพรรณของผู้เสียหายซึ่งปล้นมาได้ไปขาย มิใช่ทรัพย์สินของ

⁹⁹ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 40/2508

¹⁰⁰ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 5168/2552

¹⁰¹ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 8459/2552

ผู้เสียหายที่ถูกปล้นเอาไป ศาลจะสั่งคืนให้ผู้เสียหายไม่ได้¹⁰² การที่ผู้เสียหายถูกฉ้อโกงหลอกลวงให้นำที่ดินไปจดทะเบียนจำนองค้ำประกันหนี้เงินกู้ของจำเลย โดยไม่ปรากฏว่าผู้เสียหายได้สูญเสียทรัพย์สินเป็นจำนวนเงินตามที่โจทก์ขอเรียกคืน โจทก์จึงไม่มีสิทธิขอเรียกให้จำเลยใช้เงินจำนวนนี้¹⁰³

ในส่วนของดอกเบี้ยนั้น พนักงานอัยการไม่มีอำนาจในการเรียก เพราะ ดอกเบี้ยไม่ใช่ทรัพย์สินหรือราคาของผู้เสียหายสูญเสียไปเนื่องจากการกระทำความผิด ดังคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1976-1977/2505 ประชุมใหญ่ กล่าวว่า ในคดีอาญาพนักงานอัยการไม่มีอำนาจฟ้องขอให้เรียกดอกเบี้ยในจำนวนเงินที่จำเลยยกออกไปเพราะดอกเบี้ยไม่ใช่ทรัพย์สินหรือราคาของผู้เสียหายสูญเสียไปเนื่องจากการกระทำความผิดตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 43

ส่วนต่อไปที่ต้องพิจารณา ได้แก่ ความซ้ำซ้อนในการเรียกต้นเงินและดอกเบี้ยของพนักงานอัยการกับผู้เสียหาย หากผู้เสียหายขอเข้าร่วมเป็นโจทก์ในคดีอาญาและใช้สิทธิฟ้องคดีแพ่งเรียกต้นเงินและดอกเบี้ยจากจำเลย

กรณี ต้นเงิน หากคดีอาญาของพนักงานอัยการมีคำพิพากษาถึงที่สุดแล้ว ฟ้องของผู้เสียหายในส่วนแพ่งจะกลายเป็นฟ้องซ้ำ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 148 เพราะถือว่าคำพิพากษาคดีอาญานั้นมีคดีส่วนแพ่งปนอยู่ (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 991/2529, คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 583/2538) แต่หากคดีอาญาของพนักงานอัยการโจทก์อยู่ระหว่างพิจารณาฟ้องในส่วนคดีแพ่งของผู้เสียหายจะกลายเป็นฟ้องซ้อน ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 173 วรรค 2 (1) (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 4615/2543)

กรณี ดอกเบี้ย หากคดีอาญาของพนักงานอัยการมีคำพิพากษาถึงที่สุดแล้ว ฟ้องของผู้เสียหายในส่วนคดีแพ่งไม่เป็นฟ้องซ้ำ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 148 หรือแม้คดีอยู่ระหว่างการพิจารณาในส่วนคดีแพ่งของผู้เสียหายก็ไม่เป็นฟ้องซ้อน ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 173 วรรค 2 (1) (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 12414/2547, คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 8392/2549)

ในเรื่องเขตอำนาจศาลนั้นมีคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 14915/2557¹⁰⁴ กล่าวว่า โจทก์ฟ้องขอให้ลงโทษจำเลยฐานกระทำโดยประมาทและการกระทำนั้นเป็นเหตุให้ผู้อื่นรับอันตรายสาหัสตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 300 ผู้เสียหายทั้งสองมีสิทธิเรียกเอาค่าสินไหมทดแทนเพราะเหตุได้รับอันตรายแก่กายหรือได้รับความเสียหายในทางทรัพย์สินอันเนื่องมาจากการกระทำความผิดของจำเลย ซึ่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 วรรค 1 ให้อำนาจผู้เสียหายในการ

¹⁰² คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 384/2519

¹⁰³ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2392/2541

¹⁰⁴ อรรถพล ใหญ่สว่าง, *เรื่องเดิม*, หน้า 133.

ยื่นคำร้องขอต่อศาลที่พิจารณาคดีอาญาขอให้บังคับจำเลยชดใช้ค่าสินไหมทดแทนแก่ตนได้ ในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ และมาตรา 44 วรรค 2 บัญญัติว่าคำพิพากษาในส่วนที่เรียกทรัพย์สินหรือราคาให้รวมเป็นส่วนหนึ่งแห่งคำพิพากษาในคดีอาญาโดยไม่ได้คำนึงว่าผู้เสียหายจะเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนมากน้อยเพียงใด แม้ค่าสินไหมทดแทนที่ผู้เสียหายทั้งสองเรียกจากจำเลยมีทุนทรัพย์เกิน 300,000 บาท เกินอำนาจพิจารณาพิพากษาของผู้พิพากษาคนเดียวตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรม มาตรา 25 (4) ก็ตาม ผู้พิพากษาคนเดียวย่อมมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีส่วนแบ่งได้

จากการพิจารณาประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 43 ทั้งหมดแล้ว ต้องยอมรับว่ามีข้อจำกัดอยู่หลายประการ ได้แก่ พนักงานอัยการมีอำนาจเพียงขอให้ศาลบังคับให้จำเลยคืนทรัพย์สินหรือใช้ราคาในความผิดเกี่ยวกับทรัพย์บางประเภทเท่านั้น คือ 9 ฐานความผิดที่กำหนดไว้ โดยไม่รวมถึงความผิดอื่น ๆ เช่น การทำร้ายร่างกาย การกระทำความเสียหาย เป็นต้น นอกจากนี้ ผู้เสียหายที่ได้รับความเสียหายอย่างอื่นที่ประสงค์จะเรียกค่าสินไหมทดแทนจากผู้กระทำผิด ต้องไปดำเนินคดีในส่วนแบ่งด้วยตนเองและต้องเสียค่าธรรมเนียมในการดำเนินคดี จึงทำให้ผู้เสียหายเกิดความเดือดร้อนเพิ่มขึ้นจากการที่ไม่สามารถดำเนินคดีให้เสร็จไปได้ในคราวเดียว ต่อมาจึงมีการแก้ไขประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา โดยให้ผู้เสียหายมีสิทธิยื่นคำร้องขอให้จำเลยชดใช้ค่าสินไหมทดแทนเข้ามาในคดีอาญาที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ได้โดยไม่ต้องฟ้องเป็นคดีต่างหาก รวมทั้งยกเว้นค่าธรรมเนียมสำหรับการดำเนินกระบวนการพิจารณาดังกล่าวให้แก่ผู้เสียหายเพื่อให้การวินิจฉัยคดีส่วนแบ่งเป็นไปด้วยความรวดเร็วและเป็นธรรมแก่ผู้เสียหายยิ่งขึ้น

2.3.3 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 ได้วางหลักว่า ในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ ถ้าผู้เสียหายมีสิทธิที่จะเรียกเอาค่าสินไหมทดแทนเพราะเหตุได้รับอันตรายแก่ชีวิต ร่างกาย จิตใจ หรือได้รับความเสื่อมเสียต่อเสรีภาพในร่างกาย ชื่อเสียงหรือได้รับความเสียหายในทางทรัพย์สิน อันเนื่องมาจากการกระทำความผิดของจำเลย ให้ผู้เสียหายยื่นคำร้องต่อศาลที่พิจารณาคดีอาญาขอให้บังคับจำเลยชดใช้ค่าสินไหมทดแทนแก่ตนได้

ในการยื่นคำร้องนั้น ผู้เสียหายต้องยื่นคำร้องก่อนเริ่มสืบพยาน หากไม่มีการสืบพยานให้ยื่นคำร้องก่อนศาลวินิจฉัยชี้ขาดคดี และคำร้องดังกล่าวถือเป็นคำฟ้องตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งและผู้เสียหายอยู่ในฐานะโจทก์ในคดีส่วนแบ่ง

ในเมื่อคำร้องดังกล่าวถือเป็นคดีส่วนแบ่ง คำร้องดังกล่าวจึงต้องแสดงรายละเอียดตามสมควรเกี่ยวกับความเสียหายและจำนวนค่าสินไหมทดแทนที่เรียกร้อง หากศาลเห็นว่าคำร้องนั้นยังขาดสาระสำคัญบางเรื่อง ศาลอาจมีคำสั่งให้ผู้ร้องแก้ไขคำร้องให้ชัดเจนได้ อย่างไรก็ตาม คำร้องดังกล่าวจะมีคำขอประการอื่นที่มีใช้คำขอบังคับให้จำเลยชดใช้ค่าสินไหมทดแทนไม่ได้ และต้องไม่ขัดหรือแย้ง

กับคำฟ้องในคดีอาญาของพนักงานอัยการโจทก์ และในกรณีที่พนักงานอัยการได้ดำเนินการตาม มาตรา 43 แล้ว ผู้เสียหายจะยื่นคำร้องเพื่อเรียกทรัพย์สินหรือราคาแทนทรัพย์สินอีกไม่ได้

2.3.3.1 ฐานความผิด

การใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 เป็นวิธีพิจารณาความ ที่ยื่นขอและอิงกับการพิจารณาคดีอาญา ถึงแม้จะมีการเรียกค่าสินไหมทดแทน ดังนี้ การยื่นคำร้อง ตามมาตรา 44/1 นี้ ต้องบรรยายเกี่ยวกับการที่ผู้ยื่นคำร้องได้รับความเสียหายจากการกระทำความผิดตามที่พนักงานอัยการฟ้องว่าตนเสียหายอย่างไร เป็นจำนวนเท่าใด

มาตรา 44/1 นี้ ใช้หลักการเดียวกับความเสียหายเรื่องละเมิดในทางแพ่ง ที่ไม่ได้จำกัดฐาน ความผิดไว้แน่ชัด ต่างจากมาตรา 43 ที่กำหนดไว้เพียง 9 ฐานความผิด จึงเป็นหน้าที่ของผู้เสียหายเอง ที่จะดำเนินการนำสืบให้ศาลทราบถึงความผิดและความเสียหายที่เกิดขึ้น เพื่อที่ได้รับค่าสินไหม ทดแทน โดยการนำสืบย่อมเป็นไปตามที่มาตรา 44/1 บัญญัติไว้ว่า “...ถ้าผู้เสียหายมีสิทธิที่จะเรียก เอาค่าสินไหมทดแทนเพราะเหตุได้รับอันตรายแก่ชีวิต ร่างกาย จิตใจ หรือได้รับความเสื่อมเสียต่อ เสรีภาพในร่างกาย ชื่อเสียงหรือได้รับความเสียหายในทางทรัพย์สินอันเนื่องมาจากการกระทำความ ผิดของจำเลย...” เห็นได้ว่า การที่มาตรา 44/1 บัญญัติไว้เช่นนี้กฎหมายอาญามุ่งประสงค์จะ ค้ำครองผู้เสียหาย ถ้ามีการประทุษร้ายต่อสิ่งเหล่านี้แล้วเกิดความเสียหายใด ๆ ที่ผู้เสียหายมีสิทธิจะ เรียกค่าสินไหมทดแทนตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 420 ได้แล้ว ย่อมสามารถเรียก ค่าสินไหมทดแทนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 44/1 ได้เช่นกัน

โดยความเสียหายที่ได้รับนั้นต้องเป็นความเสียหายทางแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา หรือมี มูลเหตุมาจากการกระทำความผิดทางอาญา และผู้ที่มีสิทธิยื่นคำร้องต้องมีชื่อปรากฏในฟ้องของ พนักงานอัยการโจทก์ในฐานะผู้เสียหายเท่านั้น ส่วนคดีอาญาที่ผู้เสียหายเป็นโจทก์ฟ้องเอง ผู้เสียหาย รายอื่นไม่อาจยื่นคำร้องขอให้บังคับจำเลยชดใช้ค่าสินไหมทดแทนเข้าไปในคดีอาญาดังกล่าวได้ แม้มูล กรณีที่ทำให้เกิดความเสียหายเป็นมูลกรณีเดียวกันก็ตาม

ในการยื่นคำร้องตามมาตรา 44/1 เพื่อเรียกค่าสินไหมทดแทนในทางแพ่งไม่ใช่การขอเข้าร่วมเป็น โจทก์ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 30 ดังนั้น ผู้เสียหายจึงสามารถนำพยาน เข้าสืบได้เฉพาะในประเด็นที่เกี่ยวกับค่าสินไหมทดแทนว่ามีเพียงใดเท่านั้น ไม่สามารถนำพยานเข้าสืบ ในเรื่องเกี่ยวกับข้อเท็จจริงในการกระทำความผิดของจำเลยได้ และคำร้องดังกล่าวต้องไม่ขัดหรือแย้งกับคำ ฟ้องของพนักงานอัยการ กล่าวคือ ต้องยึดข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายเป็นอย่างเดียวกับฟ้องของ พนักงานอัยการ เช่น หากพนักงานอัยการฟ้องว่าจำเลยขับรถโดยประมาทผู้เสียหายจะกล่าวอ้างในคำ ร้องว่าจำเลยกระทำโดยเจตนาเพื่อเป็นฐานในการเรียกค่าสินไหมทดแทนให้สูงขึ้นไม่ได้

2.3.3.2 ขอบเขตค่าสินไหมทดแทน

สิ่งที่น่าพิจารณา คือ ใครมีสิทธิยื่นคำร้องตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 นี้ แต่เดิมการยื่นคำร้องตามมาตรา 44/1 ในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ ผู้ที่มีสิทธิยื่นคำร้องต่อศาลที่พิจารณาคดีอาญาขอให้บังคับจำเลยชดใช้ค่าสินไหมทดแทนแก่ตนจะต้องเป็นผู้เสียหายโดยนิตินัย (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 5419/2554, คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 4928/2555, คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 17584/2555, คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2367/2556, คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 8794/2556) แต่ต่อมามีคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 5400/2560 (ประชุมใหญ่) วินิจฉัยว่า แม้มิใช่ผู้เสียหายโดยนิตินัยก็ย่อมมีอำนาจยื่นคำร้องได้¹⁰⁵

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 5400/2560 (ประชุมใหญ่) วินิจฉัยว่า “ป.วิ.อ. มาตรา 44/1 บัญญัติว่า “ในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ ถ้าผู้เสียหายมีสิทธิที่จะเรียกเอาค่าสินไหมทดแทนเพราะเหตุที่ได้รับอันตรายแก่ชีวิต ร่างกาย จิตใจหรือได้รับความเสื่อมเสียต่อเสรีภาพในร่างกาย ชื่อเสียงหรือได้รับความเสียหายในทางทรัพย์สินอันเนื่องมาจากการกระทำผิดของจำเลย ผู้เสียหายจะยื่นคำร้องต่อศาลที่พิจารณาคดีอาญาขอให้บังคับจำเลยชดใช้ค่าสินไหมทดแทนแก่ตนก็ได้” เป็นบทบัญญัติที่มีเจตนารมณ์จะช่วยให้ผู้ที่ได้รับความเสียหายในทางแพ่งได้รับความสะดวกรวดเร็วในการได้รับชดใช้ค่าสินไหมทดแทนและไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีแพ่งเป็นอีกคดีหนึ่ง ทั้งคดีแพ่งและคดีอาญาจะได้เสร็จสิ้นไปในคราวเดียวกัน โดยให้ผู้ได้รับความเสียหายมีสิทธิยื่นคำร้องขอให้จำเลยชดใช้ค่าสินไหมทดแทนในคดีอาญาทุกประเภทที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ต่อเนื่องไปได้เพื่อให้การพิจารณาคดีส่วนแพ่งเป็นไปโดยรวดเร็วดังที่ปรากฏในหมายเหตุท้าย พ.ร.บ.แก้ไขเพิ่มเติม ป.วิ.อ. (ฉบับที่ 24) พ.ศ.2548 สมควรแก้ไขให้ผู้เสียหายยื่นคำร้องขอให้จำเลยชดใช้ค่าสินไหมทดแทนในคดีอาญาทุกประเภทต่อเนื่องไปได้เพื่อให้การพิจารณาคดีส่วนแพ่งเป็นไปโดยรวดเร็ว รวมทั้งยกเว้นค่าธรรมเนียมสำหรับการดำเนินคดีดังกล่าวเพื่อลดภาระให้แก่ผู้เสียหาย แม้ตาม ป.วิ.อ. ได้มีคำอธิบายคำว่า ผู้เสียหายไว้ในมาตรา 2 (4) ซึ่งบัญญัติว่า “ผู้เสียหาย หมายถึง บุคคลผู้ได้รับความเสียหายเนื่องจากการกระทำผิดฐานใดฐานหนึ่ง รวมทั้งบุคคลอื่นที่มีอำนาจจัดการแทนได้ ดังที่บัญญัติไว้ในมาตรา 4, 5 และ 6” แต่ข้อความตามมาตรา 44/1 ที่บัญญัติให้ผู้เสียหายมีสิทธิที่จะเรียกค่าสินไหมทดแทนได้นั้นย่อมมีความหมายในตัวเอง หมายถึง ผู้ที่มีสิทธิเรียกค่าสินไหมทดแทน จึงมีความหมายที่แตกต่างชัดกับความหมายของผู้เสียหาย ที่บัญญัติไว้ในมาตรา 2 (4) การตีความคำว่าผู้เสียหายตามมาตรา 44/1 จึงไม่ต้องถือตามความหมายเช่นเดียวกับมาตรา 2 (4) ทั้งนี้เป็นไปตาม ป.วิ.อ. มาตรา 1 ที่บัญญัติว่า “ในประมวลกฎหมายนี้ ถ้าคำใดมีคำอธิบายไว้แล้วให้ถือตามความหมายดังได้อธิบายไว้ เว้นแต่ข้อความในตัวเองจะขัดกับคำอธิบายนั้น” ดังนั้น การพิจารณาว่าผู้ใดจะมีสิทธิยื่นคำร้องต้องพิจารณาจากสิทธิในทางแพ่ง ไม่ใช่กรณีที่จะนำความหมายของคำว่า ผู้เสียหายในทางอาญา เช่น เป็นผู้เสียหายโดยนิตินัย

¹⁰⁵ อรรถพล ใหญ่สว่าง, *เรื่องเดิม*, หน้า 137.

นายหรือผู้มีอำนาจจัดการแทนตาม ป.วิ.อ. มาตรา 5 (2) มาบังคับใช้¹⁰⁶ ตัวอย่างเช่น แม้ผู้เสียหายมีส่วนประมาทอยู่ด้วย แต่เมื่อศาลชั้นต้นฟังข้อเท็จจริงว่าจำเลยมีส่วนประมาทมากกว่า ผู้เสียหายย่อมมีสิทธิเรียกค่าสินไหมทดแทนจากจำเลยได้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 ประกอบพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแขวงและวิธีพิจารณาความในศาลแขวง พ.ศ.2499 มาตรา 4 และพระราชบัญญัติให้นำวิธีพิจารณาความในศาลแขวงมาใช้บังคับในศาลจังหวัด พ.ศ.2520 มาตรา 3 โดยจำเลยจะต้องชดใช้ค่าสินไหมทดแทนในส่วนที่จำเลยก่อมากกว่าตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 223 วรรคแรก ประกอบมาตรา 442 (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 5589/2557)¹⁰⁷

ประเด็นต่อไป คือ ผู้เสียหายมีสิทธิได้รับดอกเบี้ยจากการกระทำผิดของจำเลยหรือไม่ ค่าสินไหมทดแทนตาม ป.วิ.อ. มาตรา 44/1 ย่อมถือว่าเป็นคดีส่วนแพ่งและอยู่ในหมวดการฟ้องคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญา ดังนั้น หากมีดอกเบี้ยผู้เสียหายย่อมยื่นคำร้องขอให้บังคับจำเลยชดใช้ค่าสินไหมทดแทนในส่วนดอกเบี้ยของต้นเงินตาม ป.วิ.อ. มาตรา 44/1 วรรค 1 ได้ (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1385/2555)

อย่างไรก็ตาม ในคดีอาญาพนักงานอัยการไม่มีอำนาจฟ้องขอให้เรียกดอกเบี้ยในจำนวนเงินที่จำเลยยกออกไปเพราะดอกเบี้ยไม่ใช่ทรัพย์สินหรือราคาของผู้เสียหายสูญเสียไปเนื่องจากการกระทำ ความผิดตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 43 (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1976-1977/2505 ประชุมใหญ่)

เมื่อคำร้องตามมาตรา 44/1 เข้าสู่การพิจารณาของศาลตามหลักเกณฑ์ ศาลจะทำการพิจารณาเป็นรายกรณีไปว่า ผู้เสียหายคนหนึ่งเสียหายเป็นจำนวนเท่าใดหรืออย่างไร และจะสั่งให้มีการชดใช้ค่าสินไหมทดแทนไปตามนั้น โดยผู้เสียหายที่ยื่นคำร้องเข้ามาในคดีมีฐานะเป็นโจทก์ในคดีแพ่ง และการสืบถึงค่าสินไหมทดแทนที่ควรได้รับนั้นจะใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ประหนึ่งมีการพิจารณาคดีแพ่งควบคู่ไปกับคดีอาญา

มีข้อน่าสงสัยว่า ค่าสินไหมทดแทนที่ผู้เสียหายมีสิทธิเรียกร้องตามมาตรา 44/1 นี้ หมายถึงค่าเสียหายที่เป็นตัวเงินเท่านั้นหรือไม่ มีผู้ให้ความเห็นว่า คำว่า “ค่าสินไหมทดแทน” ที่ผู้ทำละเมิดจะต้องชดใช้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 438 นั้น ไม่ได้จำกัดว่าต้องเป็นค่าเสียหายที่เป็นตัวเงินเท่านั้น หากแต่รวมถึงหนี้ที่เกิดจากการทำให้ผู้เสียหายกลับคืนสู่สถานะเดิม เช่น ขอให้ขับไล่ เป็นต้น ดังนั้นการที่มาตรา 44/1 วรรค 2 บัญญัติให้คำร้องของผู้เสียหายต้องแสดงรายละเอียดตามสมควรเกี่ยวกับจำนวนค่าสินไหมทดแทนที่เรียกร้องนั้น จึงมีความหมายแต่เพียงว่าค่าสินไหม

¹⁰⁶ เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์, คำอธิบายหลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาว่าด้วยการดำเนินคดีในขั้นตอนก่อนการพิจารณา, หน้า 354-355.

¹⁰⁷ อรรถพล ใหญ่สว่าง, เรื่องเดิม, หน้า 140.

ทดแทนที่เรียกร้อยมีอะไรบ้าง จำนวนมาน้อยเพียงใด หากได้มุ่งหมายที่จะให้แสดงเฉพาะค่าสินไหมทดแทนที่เป็นตัวเงินแต่เพียงอย่างเดียว¹⁰⁸

อีกความเห็นหนึ่งกล่าวว่า การยื่นคำร้องตามมาตรา 44/1 กฎหมายใช้คำว่า “ค่าสินไหมทดแทน” ซึ่งมีความหมายเช่นเดียวกับประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 438 ได้แก่ การคืนทรัพย์สินหรือใช้ราคาทรัพย์สิน รวมถึงค่าเสียหายเพื่อความเสียหายอย่างใด ๆ ที่เกิดขึ้นจากการละเมิดนั้น และรวมถึงหนี้เพื่อกระทำให้ผู้เสียหายกลับคืนสู่ฐานะเดิม เช่น หนี้กระทำการ หรืองดเว้นกระทำการ ดังนั้นสำหรับค่าสินไหมทดแทนแล้ว จึงไม่จำเป็นต้องเป็นตัวเงินเพียงอย่างเดียว แต่รวมถึงที่อาจคำนวณเป็นตัวเงินได้ด้วย เช่น ค่าขาดประโยชน์จากการใช้ทรัพย์สิน เป็นต้น ถ้าเป็นความเสียหายอันแน่นอนและเป็นผลจากการกระทำความผิดแล้ว ผู้กระทำก็ต้องรับผิดชอบ¹⁰⁹ ซึ่งผู้เสียหายสามารถเรียกจากผู้กระทำผิดหรือจำเลยได้ แม้ว่าพนักงานอัยการจะได้มีคำขอให้เรียกทรัพย์สินหรือราคาแทนผู้เสียหายตามมาตรา 43 แล้วก็ตาม อันเป็นหน้าที่ตามกฎหมายของพนักงานอัยการที่กฎหมายกำหนดไว้ แต่การใช้สิทธิของผู้เสียหายตามมาตรา 44/1 นี้ เป็นกรณีที่กฎหมายให้สิทธิแก่ผู้เสียหายในการยื่นคำร้องขอเรียกค่าสินไหมทดแทนในคดีอาญาที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ฟ้องคดี ดังนั้นผู้เสียหายจึงสามารถใช้สิทธิในการเรียกค่าขาดประโยชน์จากการใช้ทรัพย์สินซึ่งถือเป็นค่าสินไหมทดแทนประการหนึ่งตามมาตรา 44/1 ได้

อย่างไรก็ตาม มาตรา 44/1 วรรค 3 ได้กำหนดไว้ชัดเจนว่า จะมีคำขอประการอื่นที่มีใช้คำขอบังคับให้จำเลยชดเชยค่าสินไหมทดแทนอันเนื่องมาจากการกระทำความผิดของจำเลยในคดีอาญามีได้ เช่น ในคดีหมิ่นประมาท ผู้เสียหายมีสิทธิที่จะยื่นคำร้องขอให้จำเลยชดเชยค่าเสียหายได้ แต่จะขอให้ประกาศโฆษณาคำพิพากษาหรือคำขอขมาไม่ได้ เป็นต้น¹¹⁰

¹⁰⁸ ปิติพร วิมลภักตรานนท์, พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับที่ 24) พ.ศ.2548 : ศึกษาเฉพาะกรณีของมาตรา 44/1 (ปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2552), หน้า 52-53.

¹⁰⁹ ไพจิตร บุญพันธุ์, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ลักษณะละเมิดและหลักกฎหมายลักษณะละเมิด เรื่องข้อสันนิษฐานความผิดทางกฎหมาย, พิมพ์ครั้งที่ 11, . (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติบรรณการ, 2548), หน้า 150.

¹¹⁰ สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล, ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ฉบับอ้างอิง ตัวบทคำอธิบาย และเอกสารอ้างอิง เรียงมาตรา, พิมพ์ครั้งที่ 7 (กรุงเทพมหานคร: บริษัทสำนักพิมพ์วิญญูชน จำกัด, 2551), หน้า 120-121.

กล่าวโดยสรุป ผู้เสียหายตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 นี้ไม่จำเป็นต้องเป็นผู้เสียหายโดยนิตินัย กล่าวคือ แม้มีส่วนผิดอยู่ด้วยก็สามารถยื่นคำร้องเข้ามาในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์เพื่อเรียกค่าสินไหมทดแทนได้ อย่างไรก็ตาม ในการพิจารณาค่าสินไหมทดแทนของศาลนั้นจะนำประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยเรื่องการกำหนดค่าสินไหมทดแทน มาตรา 438 มาใช้พิจารณาด้วย ซึ่งค่าสินไหมทดแทนอาจไม่ใช่ตัวเงินเพียงอย่างเดียว และหากผู้เสียหายมีส่วนผิดอยู่ด้วย ศาลจะนำประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 223 มาปรับใช้ด้วย กล่าวคือพิจารณาว่าใครเป็นผู้ก่อความเสียหายยิ่งหย่อนกว่ากันเพียงใด และนำไปสู่การคำนวณความเสียหายที่ควรจะเป็น

ในประเด็นเรื่องระยะเวลาการยื่นคำร้องเข้ามาในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 วรรค 2 นั้น เป็นกำหนดเวลาที่ผู้เสียหายส่วนใหญ่ไม่ทราบถึงขั้นตอนการดำเนินคดีของพนักงานอัยการ หากมีการนำกระบวนการดำเนินคดีแบบกลุ่มมาปรับใช้ในคดีที่มีผู้เสียหายจำนวนมาก อาจทำให้การรวบรวมผู้เสียหาย รวมถึงแจ้งข้อมูลแก่ผู้เสียหายทำได้สะดวกมากขึ้น ซึ่งจะได้ศึกษาต่อไปในส่วนข้อเสนอแนะ

2.3.4 ค่าธรรมเนียม ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 253

ค่าธรรมเนียมในคดีอาญามีมาตราที่เกี่ยวข้องหลายมาตรา คือ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 252 มาตรา 253 มาตรา 255 มาตรา 256 และมาตรา 258 แต่มาตราหลักที่ใช้ศึกษาในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ได้แก่ มาตรา 252 มาตรา 253 และมาตรา 254

โดยหลักนั้นกฎหมายไม่ให้ศาลยุติธรรมเรียกค่าธรรมเนียมในคดีอาญาจากคู่ความ ตามมาตรา 252 ที่บัญญัติว่า “ในคดีอาญาทั้งหลายห้ามมิให้ศาลยุติธรรมเรียกค่าธรรมเนียม นอกจากที่บัญญัติไว้ในหมวดนี้”

ในการเรียกค่าธรรมเนียมนั้น แบ่งได้เป็น 2 กรณีคือ¹¹¹

1. ในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ ตามมาตรา 253 วรรค 1 ตอนต้น¹¹² ซึ่งมีคำร้องขอให้คืนหรือใช้ราคาทรัพย์สินมากับฟ้องอาญา ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 43

¹¹¹ อรรถพล ใหญ่สว่าง, *เรื่องเดิม*, หน้า 652.

¹¹² ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 253 “ในคดีพนักงานอัยการเป็นโจทก์ ซึ่งมีคำร้องให้คืนหรือใช้ราคาทรัพย์สินติดมากับฟ้องอาญาตามมาตรา 43 หรือมีคำขอของผู้เสียหายขอให้บังคับจำเลยชดเชยค่าสินไหมทดแทน มิให้เรียกค่าธรรมเนียม เว้นแต่ในกรณีที่ศาลเห็นว่าผู้เสียหายเรียกเอาค่าสินไหมทดแทนสูงเกินสมควรหรือดำเนินคดีโดยไม่สุจริต ให้ศาลมีอำนาจสั่งให้

หรือ คำขอของผู้เสียหายขอให้บังคับจำเลยชดใช้ค่าสินไหมทดแทน เช่น ตาม ป.วิ.อ.มาตรา 44/1 หลักคือ ห้ามเรียกค่าธรรมเนียม ตัวอย่างฎีกาที่น่าสนใจ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1278/2557 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 253 วรรค 1 มิให้เรียกค่าธรรมเนียม ดังนี้ ต้องคืนค่าธรรมเนียมที่โจทก์ร่วมกันชำระเป็นค่าขึ้นศาลในชั้นอุทธรณ์ในส่วนที่ขอให้บังคับจำเลยทั้งสองร่วมกันชดใช้ค่าสินไหมทดแทนแก่โจทก์ร่วม ปัญหาที่ศาลชั้นต้นเรียกค่าธรรมเนียมมาโดยไม่ชอบด้วยประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 253 เป็นข้อกฎหมายที่เกี่ยวกับความสงบเรียบร้อย แม้ไม่มีคู่ความฝ่ายใดอุทธรณ์ฎีกา ศาลฎีกามีอำนาจยกขึ้นวินิจฉัยเองได้ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 195 วรรค 2 ประกอบมาตรา 225 (ฎ.9044/2557)

อย่างไรก็ดี ตามมาตรา 253 วรรค 1 ตอนท้าย ได้กำหนดข้อยกเว้นไว้ว่า เว้นแต่กรณีที่ศาลเห็นว่าผู้เสียหายเรียกเอาค่าสินไหมทดแทนสูงเกินสมควร หรือดำเนินคดีโดยไม่สุจริต ให้ศาลมีอำนาจสั่งให้ผู้เสียหายชำระค่าธรรมเนียมทั้งหมดหรือแต่บางส่วน ภายในระยะเวลาที่ศาลกำหนดได้ และถ้าผู้เสียหายเพิกเฉยไม่ปฏิบัติ ให้ถือว่าเป็นการทิ้งฟ้องในคดีส่วนแพ่ง

มาตรา 253 วรรค 2 ได้กำหนดต่อไปว่า ในกรณีมีคำพิพากษาหรือคำสั่งให้คืนหรือใช้ราคาทรัพย์สินหรือค่าสินไหมทดแทน หากศาลยังจะต้องจัดการเพื่อบังคับผู้ที่ได้รับคืนทรัพย์สินหรือราคาหรือค่าสินไหมทดแทน ต้องเสียค่าธรรมเนียมดังคดีแพ่งสำหรับการจัดการนั้น

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1103-1104/2496 คดีอาญาที่พนักงานอัยการฟ้องขอให้ลงโทษจำเลยฐานปล้นทรัพย์ และขอให้จำเลยคืนหรือใช้ราคาทรัพย์สินด้วยนั้น แม้ผู้เสียหายจะขอเข้าเป็นโจทก์ร่วมกับพนักงานอัยการ ผู้เสียหายก็ไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียมสำหรับทุนทรัพย์ที่ขอให้จำเลยคืนนั้น ตามมาตรา 253 วรรค 1

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 13630/2555 คดีที่โจทก์ร่วมได้ยื่นคำร้องขอให้บังคับจำเลยทั้งสองชดใช้ค่าสินไหมทดแทนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 ซึ่งตาม มาตรา 253 วรรค 1 มิให้เรียกค่าธรรมเนียมจากโจทก์ร่วม เมื่อโจทก์ร่วมไม่ได้เสียค่าธรรมเนียม จึงไม่อาจกำหนดให้จำเลยทั้งสองร่วมกันใช้ค่าทนายความแก่โจทก์ร่วมได้

2.ในคดีที่ผู้เสียหายเป็นโจทก์ โดยหลักตามมาตรา 254¹¹³ วรรค 1 ในคดีที่ผู้เสียหายเป็นโจทก์เรียกร้องให้คืนหรือใช้ราคาทรัพย์สินหรือใช้ค่าสินไหมทดแทนมากับคดีอาญาหรือฟ้องเป็นคดี

ผู้เสียหายชำระค่าธรรมเนียมทั้งหมดหรือแต่เฉพาะบางส่วนภายในระยะเวลาที่ศาลกำหนดก็ได้ และถ้าผู้เสียหายเพิกเฉยไม่ปฏิบัติตามคำสั่งศาล ให้ถือว่าเป็นการทิ้งฟ้องในคดีส่วนแพ่งนั้น...”

¹¹³ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาคriminal มาตรา 254 “ภายใต้บังคับแห่งมาตรา 253 วรรคหนึ่ง ในคดีที่ผู้เสียหายเรียกร้องให้คืนหรือใช้ราคาทรัพย์สิน หรือใช้ค่าสินไหมทดแทนซึ่งติดมากับฟ้องคดีอาญาหรือที่ฟ้องเป็นคดีแพ่งโดยลำพัง ให้เรียกค่าธรรมเนียมดังคดีแพ่ง...”

แพ่ง ให้เรียกค่าธรรมเนียมดังคดีแพ่ง แต่ในวรรค 2 มีข้อยกเว้นว่า ในคดีส่วนแพ่งที่ผู้เสียหายเรียกร้องให้คืนหรือใช้ราคาทรัพย์สินหรือใช้ค่าสินไหมทดแทนนั้น หากผู้เสียหายซึ่งเป็นโจทก์มีความประสงค์จะยกเว้นค่าธรรมเนียมศาล ให้ยื่นคำขอต่อศาลชั้นต้นที่ได้ยื่นฟ้องไว้พร้อมกับคำฟ้อง หากศาลชั้นต้นเห็นว่าคดีอาญาที่ฟ้องมีมูลและการเรียกค่าสินไหมทดแทนนั้นไม่เกินสมควร ให้ศาลมีคำสั่งอนุญาตตามคำขอ แต่ถ้าศาลมีคำสั่งยกเว้นค่าธรรมเนียมศาลให้แก่โจทก์แต่เฉพาะบางส่วนหรือมีคำสั่งยกคำขอ ก็ให้กำหนดเวลาให้โจทก์ในการชำระค่าธรรมเนียมตามคำสั่งด้วย ซึ่งคำสั่งยกเว้นค่าธรรมเนียมดังกล่าวมีผลในการดำเนินคดีตั้งแต่ชั้นศาลที่คดีนั้นอยู่ระหว่างพิจารณาไปจนกว่าคดีจะถึงที่สุด เว้นแต่พฤติการณ์แห่งคดีเปลี่ยนแปลงไป ศาลที่พิจารณาคดีจะเปลี่ยนแปลงแก้ไขคำสั่งนั้นก็ได้

ตามตาราง 1 ค่าธรรมเนียมศาล (ค่าขึ้นศาล) ท้ายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ในข้อ (1) คดีที่มีคำขอให้ปลดปล่อยทุกข้ออันอาจคำนวณเป็นราคาเงินได้ ให้คิดค่าขึ้นศาลตามทุนทรัพย์ดังต่อไปนี้ ทุนทรัพย์ไม่เกิน 50 ล้านบาท เสียค่าธรรมเนียม ร้อยละ 2 แต่ไม่เกิน 200,000 บาท ส่วนที่เกิน 50 ล้านบาทขึ้นไปเสียร้อยละ 0.1 ดังนั้น หากโจทก์ผู้เสียหายฟ้องเรียกค่าสินไหมทดแทนในคดีมีทุนทรัพย์เป็นจำนวนเงิน 100,000 บาท โจทก์ย่อมไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียม 2,000 บาท หรือหากโจทก์เสียหาย 1 ล้านบาท โจทก์ไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียมถึง 20,000 บาท

กล่าวโดยสรุป ค่าธรรมเนียมในคดีแพ่งเกี่ยวข้องกับคดีอาญาแบ่งออกได้เป็น 2 กรณี คือ

กรณีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 253 วรรค 1 กำหนดว่า ในคดีพนักงานอัยการเป็นโจทก์ซึ่งมีคำร้องให้คืนหรือใช้ราคาทรัพย์สินติดมากับฟ้องอาญาตามมาตรา 43 หรือมีคำขอของผู้เสียหายขอให้บังคับจำเลยชดใช้ค่าสินไหมทดแทน ตามมาตรา 44/1 มิให้เรียกค่าธรรมเนียม ซึ่งรวมถึงคดีที่ผู้เสียหายเข้าร่วมเป็นโจทก์ (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1103-1104/2496) และยื่นคำร้องขอให้ชดใช้ค่าสินไหมทดแทนตาม ป.วิ.อ.มาตรา 44/1 ด้วย (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 13630/2555)¹¹⁴ ซึ่งถือเป็นประโยชน์แก่ผู้เสียหายอย่างมาก ในการให้พนักงานอัยการบังคับให้จำเลยคืนหรือใช้ราคาทรัพย์สิน ตามมาตรา 43 และยื่นคำร้องขอชดใช้ค่าสินไหมทดแทนตามมาตรา 44/1

กรณีผู้เสียหายเป็นโจทก์ฟ้องเอง ป.วิ.อ.มาตรา 254 วรรค 1 กำหนดว่า ในคดีที่ผู้เสียหายเรียกร้องให้คืนหรือใช้ราคาทรัพย์สิน หรือใช้ค่าสินไหมทดแทนซึ่งติดมากับฟ้องคดีอาญาหรือที่ฟ้องเป็นคดีแพ่งโดยลำพัง ให้เรียกค่าธรรมเนียมดังคดีแพ่ง อย่างไรก็ตาม ป.วิ.อ.มาตรา 254 วรรค 2 ผู้เสียหายที่เป็นโจทก์สามารถขอยกเว้นค่าธรรมเนียมได้

¹¹⁴ อรรถพล ใหญ่สว่าง, *เรื่องเดิม*, หน้า 131.

บทที่ 3

หลักเกณฑ์การใช้สิทธิเรียกร้องทางแพ่งของผู้เสียหายตามกฎหมายไทยและ กฎหมายต่างประเทศ

3.1 หลักเกณฑ์การใช้สิทธิเรียกร้องทางแพ่งของผู้เสียหายตามกฎหมายไทย

ในประวัติศาสตร์ประเทศไทยคำว่า “อัยการ” ปรากฏขึ้นครั้งแรกในสมัยกรุงศรีอยุธยาในจดหมายเหตุของ ซีมง เดอ ลา ลูแบร์ (Simon de la Loubère) เอกอัครราชทูตฝรั่งเศสที่มายังกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. 2230 สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ได้มีบันทึกข้อความว่า “...หากคำพิพากษานั้นมีอาการว่าไม่เป็นไปตามความยุติธรรมไซ้ ก็เป็นหน้าที่ของยกกระบัตรหรืออัยการแผ่นดินจะบอกกล่าวเตือนให้ศาลทราบ...”¹¹⁵ ซึ่งตำแหน่งอัยการในสมัยนั้นเรียกว่า “ยกกระบัตร” มีหน้าที่ออกไปประจำตามหัวเมืองเพื่อสอดส่องอรรถคดี และถวายรายงานความเป็นไปในกิจการบ้านเมืองในเรื่องต่าง ๆ เกี่ยวกับความมั่นคง เช่น งานพระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัจจาในหัวเมือง เป็นต้น ดังนั้นตำแหน่งยกกระบัตรจึงเป็นตำแหน่งที่มีความสำคัญต่อบ้านเมืองตลอดช่วงกรุงศรีอยุธยาจนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น¹¹⁶

ในสมัยกรุงศรีอยุธยาและกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น การดำเนินคดีมีลักษณะเป็นการให้บุคคลผู้ได้รับความเสียหายเป็นโจทก์ฟ้องคดีเอง และยังไม่มี การแบ่งแยกคดีแพ่งหรือคดีอาญาแต่อย่างใด เพราะคดีทุกประเภทมีวัตถุประสงค์ลงโทษจำเลยเช่นเดียวกัน ต่อมา ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ประเทศไทยเป็นที่หมายตาในการเข้ายึดครองของประเทศอังกฤษและฝรั่งเศส จึงได้ผ่อนหนักเป็นเบาโดยตกลงยินยอมทำสนธิสัญญาเบาริงกับประเทศอังกฤษ ค.ศ. 1855 เป็นเหตุให้ยอมรับว่าประเทศอังกฤษมีสิทธิสภาพนอกอาณาเขต (Extraterritorial rights) ส่งผลให้คน

¹¹⁵ นพดล พลกุล, *เรื่องเดิม*, หน้า 9.

¹¹⁶ สำนักงานอัยการสูงสุด, *ประวัติความเป็นมา ยกกระบัตรกับอัยการ*, ค้นวันที่ 11 มีนาคม 2563 จาก <http://www.ago.go.th/history.php#2>

ในบังคับของประเทศอังกฤษที่กระทำความผิดในประเทศไทยไม่ต้องขึ้นศาลไทย แต่ให้ขึ้นศาลกงสุลแทน จึงมีการพิจารณาทบทวนถึงกระบวนการยุติธรรมของประเทศไทยที่ยังไม่เป็นสากล ไม่มีความแน่นอน และล่าช้าอยู่มาก¹¹⁷

วันที่ 5 มีนาคม ร.ศ. 110 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 จึงทรงจัดตั้งกระทรวงยุติธรรมขึ้น โดยนำศาลที่อยู่ในกระทรวง ทบวง กรม ต่าง ๆ มาไว้ในสังกัดเดียวกัน แต่ยังไม่มีการอัยการ และไม่มีการแต่งตั้งตำแหน่งอัยการ ระบบพนักงานอัยการ (System of Public Prosecutor) ปรากฏครั้งแรกในกฎกระทรวงยุติธรรมว่าด้วยคนอนาถาจากฟ้องความ ลงวันที่ 9 มีนาคม ร.ศ. 111 ความว่า “เจ้าพนักงานกรมอัยการอาจขอให้ศาลสั่งห้ามมิให้โจทก์ว่าความอย่างคนอนาถาได้ ถ้าปรากฏว่าโจทก์มิได้เป็นคนอนาถาจริง” ส่วนการทำหน้าที่ของพนักงานอัยการในฐานะโจทก์ฟ้องคดีอาญาของแผ่นดินหรือทนายแผ่นดินนั้น ปรากฏครั้งแรกในหนังสือธรรมสารทวิจฉัยเล่ม 1 เรื่อง พระยาสิทธิราชเดชไชยต้องหาว่าเขียนนายโตตาย คดีพิจารณาวันที่ 20 มิถุนายน ร.ศ. 111 คดีนี้หลวงรัตนานุปัติเป็นเจ้าพนักงานอัยการของกรมอัยการเป็นผู้ว่าคดีในฐานะทนายความแผ่นดินให้โจทก์ ซึ่งถือได้ว่าในวันนั้น ประเทศไทยมีการแต่งตั้งตำแหน่งพนักงานอัยการขึ้นแล้ว และมีการตั้งกรมอัยการขึ้นในปี ร.ศ. 112¹¹⁸

3.1.1 บทบาทและอำนาจหน้าที่ของพนักงานอัยการตามกฎหมาย

กฎหมายเฉพาะที่กำหนดอำนาจหน้าที่ของพนักงานอัยการที่ใช้เป็นหลัก คือ พระราชบัญญัติองค์กรอัยการและพนักงานอัยการ พ.ศ. 2553 ซึ่งได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา ให้มีผลบังคับใช้วันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2553 เป็นต้นมา พระราชบัญญัติฉบับนี้ว่าด้วยเรื่ององค์กรอัยการ ตำแหน่งหน้าที่ของพนักงานอัยการ อัตราค่าเลี้ยงของพนักงานอัยการ และที่สำคัญได้บัญญัติเรื่องอำนาจและหน้าที่ของพนักงานอัยการไว้ รวมไปถึงอำนาจหน้าที่ของสำนักงานอัยการสูงสุดในการช่วยเหลือประชาชน

ในส่วนนี้ขอกล่าวถึงอำนาจและหน้าที่ของพนักงานอัยการที่บัญญัติอยู่ในพระราชบัญญัติฉบับนี้ ดังนี้

มาตรา 14 พนักงานอัยการมีอำนาจและหน้าที่ ดังต่อไปนี้

- (1) อำนาจและหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญ
- (2) ในคดีอาญา มีอำนาจและหน้าที่ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและตามกฎหมายอื่นซึ่งบัญญัติว่าเป็นอำนาจและหน้าที่ของสำนักงานอัยการสูงสุดหรือพนักงานอัยการ

¹¹⁷ สำนักงานอัยการสูงสุด, การก่อกำเนิดสถาบันอัยการไทย, ค้นวันที่ 11 มีนาคม 2563 จาก <http://www.ago.go.th/history.php#2>

¹¹⁸ เรื่องเดียวกัน

...

(10) ปฏิบัติหน้าที่อื่นตามที่กฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจและหน้าที่ของพนักงานอัยการ การดำเนินคดีอาญาเป็นภารกิจหลักของพนักงานอัยการ ดังนั้น พระราชบัญญัติองค์กรอัยการและพนักงานอัยการ พ.ศ. 2553 จึงได้บัญญัติไว้เป็นหลักเกณฑ์อย่างกว้าง ส่วนรายละเอียดจำต้องไปดูในกฎหมายที่บัญญัติไว้ในกรณีนั้น ๆ เพิ่มเติม ซึ่งจะกล่าวภาพรวมอย่างกว้างในเรื่องทั่วไป และลงรายละเอียดในเรื่องที่เกี่ยวข้อง โดยแบ่งเป็น อำนาจหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญ, อำนาจหน้าที่ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายอื่น

3.1.1.1 อำนาจหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560

มาตรา 248 องค์กรอัยการมีหน้าที่และอำนาจตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญและกฎหมาย พนักงานอัยการมีอิสระในการพิจารณาสั่งคดีและการปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นไปโดยรวดเร็วเที่ยงธรรม และปราศจากอคติทั้งปวง และไม่ให้อัตราเป็นคำสั่งทางปกครอง

3.1.1.2 อำนาจหน้าที่ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเป็นกฎหมายหลักในการดำเนินคดีอาญาโดยทั่วไป และกฎหมายฉบับนี้ได้กำหนดบทบาทอำนาจหน้าที่ของพนักงานอัยการไว้เป็นจำนวนมาก จึงขอยกตัวอย่างอำนาจหน้าที่ที่สำคัญบางกรณี เช่น

1) การเป็นโจทก์ฟ้องคดีอาญา ตามมาตรา 28¹¹⁹ อำนาจหน้าที่ตามบทบัญญัตินี้เป็นอำนาจหน้าที่โดยทั่วไปของพนักงานอัยการไม่ว่าความผิดอาญาที่เกิดขึ้นจะเป็นความผิดต่อส่วนตัว หรือความผิดต่อแผ่นดิน หากมีการร้องทุกข์ต่อพนักงานสอบสวนตามกฎหมาย พนักงานสอบสวนทำการสอบสวนเสร็จสิ้นแล้วสรุปสำนวนส่งให้พนักงานอัยการ เมื่อพนักงานอัยการพิจารณาแล้วเห็นว่าคดีมีพยานหลักฐานเพียงพอสั่งฟ้อง พนักงานอัยการก็มีอำนาจหน้าที่เป็นโจทก์ฟ้องผู้ต้องหาต่อศาลได้ทุกคดี

2) การขอเข้าร่วมเป็นโจทก์กับผู้เสียหาย มาตรา 31¹²⁰ สำหรับคดีอาญาที่เป็นความผิดต่อแผ่นดิน นอกจากพนักงานอัยการมีอำนาจหน้าที่เป็นโจทก์ฟ้องคดีเองแล้ว ผู้เสียหายก็สามารถเป็นโจทก์ฟ้องคดีด้วยตนเองได้ และหากผู้เสียหายเป็นโจทก์ฟ้องคดีเองนั้นก็ไม่ได้ตัดอำนาจของพนักงาน

¹¹⁹ มาตรา 28 บุคคลเหล่านี้มีอำนาจฟ้องคดีอาญาต่อศาล

(1)พนักงานอัยการ

(2)ผู้เสียหาย

¹²⁰ มาตรา 31 คดีอาญาที่มีโทษความผิดต่อส่วนตัวซึ่งผู้เสียหาย ยื่นฟ้องแล้ว พนักงานอัยการจะยื่นคำร้องขอเข้าร่วมเป็นโจทก์ใน ระยะใดก่อนคดีเสร็จเด็ดขาดก็ได้

อัยการที่จะขอเข้าร่วมเป็นโจทก์กับผู้เสียหายในภายหลัง แต่พนักงานอัยการต้องขอเข้าร่วมเป็นโจทก์ก่อนคดีจะเสร็จเด็ดขาด

3) การเรียกทรัพย์สินหรือราคาแทนผู้เสียหาย มาตรา 43 พนักงานอัยการมีอำนาจหน้าที่เป็นโจทก์ในคดีอาญา เป็นการกระทำหน้าที่แทนรัฐ แต่ไม่ได้มีฐานะเป็นผู้เสียหายในคดี ดังนั้น ความผิดเกี่ยวกับทรัพย์ 9 ฐานความผิด ได้แก่ ลักทรัพย์ วิ่งราว ชิงทรัพย์ ปล้นทรัพย์ โจรสลัด กรรโชก ฉ้อโกง ยักยอก และรับของโจร ซึ่งผู้เสียหายที่แท้จริงมีสิทธิได้รับทรัพย์สินคืน หรือหากผู้กระทำผิดไม่อาจนำทรัพย์สินนั้นมาคืนได้ ผู้เสียหายก็มีสิทธิได้รับการชดเชยราคาจากผู้กระทำผิด กฎหมายจึงให้พนักงานอัยการมีอำนาจหน้าที่เรียกร้องทรัพย์สินหรือการชดเชยราคานี้แทนผู้เสียหายด้วย และต้องเรียกไปในคดีอาญาที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ยื่นฟ้องนั้น เพื่อศาลจะได้พิจารณาพิพากษาไปในคราวเดียว

4) การสั่งให้งดการสอบสวนหรือสอบสวนต่อไป กรณีไม่ปรากฏว่าผู้ใดกระทำความผิด มาตรา 140 เมื่อพนักงานสอบสวนสอบสวนเสร็จสิ้น ต้องส่งสำนวนการสอบสวนให้พนักงานอัยการเพื่อให้พิจารณาสั่งสำนวนคดีต่อไป หากภายหลังการสอบสวนไม่ปรากฏผู้กระทำความผิดและความผิดนั้นมีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงไม่เกินสามปี ให้พนักงานสอบสวนงดการสอบสวนได้ แล้วส่งสำนวนดังกล่าวให้พนักงานอัยการพิจารณาอีก เมื่อพนักงานอัยการรับสำนวนพนักงานอัยการมีอำนาจสั่งให้งดการสอบสวนตามความเห็นของพนักงานสอบสวน หรือสั่งให้พนักงานสอบสวนทำการสอบสวนต่อไปก็ได้

5) การสั่งฟ้อง สั่งไม่ฟ้อง หรือสั่งให้สอบสวนเพิ่มเติมกรณีผู้กระทำความผิด มาตรา 141-143 เมื่อพนักงานสอบสวนทำการสอบสวนพบว่าผู้ใดเป็นผู้ต้องหว่าทำความผิด พนักงานสอบสวนต้องทำความเห็นไปในสำนวนที่เสนอพนักงานอัยการว่า ควรสั่งฟ้อง หรือ ควรสั่งไม่ฟ้อง เมื่อพนักงานอัยการพิจารณาสำนวนมีอำนาจออกคำสั่ง สั่งฟ้อง หรือ สั่งไม่ฟ้อง หรืออาจสั่งให้พนักงานสอบสวนทำการสอบสวนเพิ่มเติมแล้วจึงมีคำสั่งต่อไปก็ได้

3.1.1.3 อำนาจหน้าที่ตามกฎหมายอื่น

อำนาจหน้าที่ของพนักงานอัยการกำหนดโดยพระราชบัญญัติองค์กรอัยการและพนักงานอัยการ พ.ศ. 2553 เป็นกรอบการทำงานอย่างกว้าง และในกฎหมายวิธีสบัญญัติ รวมถึงกฎหมายสารบัญญัติ ก็ได้กำหนดบทบาทให้พนักงานอัยการมีอำนาจหน้าที่ดำเนินการต่าง ๆ ซึ่งในปัจจุบันยังมีพระราชบัญญัติและพระราชกำหนดหลายฉบับที่มีบทบัญญัติเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ของพนักงานอัยการเอาไว้โดยเฉพาะ จึงได้คัดเลือกมาเฉพาะส่วนที่เกี่ยวกับการเรียกค่าเสียหาย ค่าสินไหมทดแทน ดังนี้

พระราชกำหนดการกู้ยืมที่เป็นการฉ้อโกงประชาชน พ.ศ. 2527

มาตรา 9 บัญญัติว่า “เมื่อพนักงานอัยการได้ฟ้องคดีอาญาแก่ผู้ใดในความผิดตามมาตรา 4 หรือมาตรา 5 ถ้าผู้ให้กู้ยืมเงินร้องขอ ให้พนักงานอัยการมีอำนาจเรียกต้นเงินคืนให้แก่ผู้นั้นได้ และจะเรียกผลประโยชน์ตอบแทนที่เป็นสิทธิอันชอบด้วยกฎหมายให้แก่ผู้นั้นด้วยก็ได้ ในการนี้ ให้นำ

บทบัญญัติว่าด้วยการฟ้องคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาบังคับใช้โดยอนุโลม”

โดยมาตรา 4 ได้วางหลักเกณฑ์ว่า ผู้ใดโฆษณาหรือประกาศให้บุคคลตั้งแต่ 10 คนขึ้นไปว่าตนจะกู้ยืมเงิน และจะจ่ายดอกเบี้ยในอัตราที่สูงกว่าอัตราดอกเบี้ยสูงสุดที่สถาบันการเงินตามกฎหมายว่าด้วยดอกเบี้ยเงินให้กู้ยืมของสถาบันการเงินจะพึงจ่าย ด้วยวิธีการนำเงินกู้จากบุคคลอื่นมาจ่ายหมุนเวียนให้แก่ผู้ให้กู้ โดยที่ตนรู้หรือควรรู้อยู่แล้วว่าตนหรือบุคคลนั้นไม่สามารถประกอบกิจการใด ๆ โดยชอบด้วยกฎหมายที่จะให้ผลประโยชน์ตอบแทนพอเพียงที่จะนำมาจ่ายในอัตรานั้นได้ และเป็นเหตุให้ตนหรือบุคคลอื่นได้กู้ยืมเงินไป เป็นความผิดฐานกู้ยืมเงินที่เป็นการฉ้อโกงประชาชน

มาตรา 5 ได้กล่าวถึงรายละเอียดแห่งพฤติการณ์เพิ่มเติมจากมาตรา 4 โดยแบ่งเป็น (1) การกระทำ และ (2) ตัวผู้กระทำ ได้แก่ (ก) มีการโฆษณา (ข) ดำเนินกิจการกู้ยืมเงินเป็นปกติธุระ และจ่ายหรือโฆษณา ประกาศ แพร่ข่าว หรือตกลงว่าจะจ่ายผลประโยชน์ตอบแทนให้แก่ผู้ให้กู้ยืมเงินในอัตราที่สูงกว่าอัตราดอกเบี้ยสูงสุดที่สถาบันการเงินตามกฎหมายว่าด้วยดอกเบี้ยเงินให้กู้ยืมของสถาบันการเงินจะพึงจ่ายได้ ซึ่งกระทำความผิดตามมาตรา 5 ต้องระวางโทษเช่นเดียวกับผู้กระทำความผิดฐานกู้ยืมเงินอันเป็นการฉ้อโกงประชาชนตามมาตรา 4 เว้นแต่ผู้นั้นจะสามารถพิสูจน์ได้ว่า กิจการของตนหรือของบุคคลที่ตนอ้างถึงนั้นเป็นกิจการที่ให้ผลประโยชน์ตอบแทนพอเพียงที่จะนำมาจ่ายดอกเบี้ยได้ตามที่อ้าง หรือ เกิดมีสภาวะการณ์ทางเศรษฐกิจที่ผิดปกติอันไม่อาจคาดหมายได้ หลังจากพนักงานอัยการยื่นฟ้องบุคคลใดในความผิดฐานกู้ยืมเงินที่เป็นการฉ้อโกงประชาชน ตามมาตรา 4 และมาตรา 5 แห่งพระราชกำหนดนี้ ถ้าผู้เสียหายในคดีหรือผู้ให้กู้ร้องขอให้พนักงานอัยการเรียกเงินต้นคืน พนักงานอัยการมีอำนาจยื่นคำขอต่อศาลให้สั่งคืนเงินต้นพร้อมด้วยดอกเบี้ยตามกฎหมายให้แก่ผู้เสียหายได้ โดยจะขอรวมไปในคำขอท้ายฟ้องคดีอาญา หรือยื่นเป็นคำร้องขอไปภายหลังขณะคดีอยู่ระหว่างพิจารณาก็ได้ โดยนำบทบัญญัติว่าด้วยคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญามาบังคับใช้โดยอนุโลม

พระราชบัญญัติธุรกิจสถาบันการเงิน พ.ศ. 2551

มาตรา 151 บัญญัติว่า “ความผิดมาตรา 140 มาตรา 141 มาตรา 142 มาตรา 143 มาตรา 144 มาตรา 145 มาตรา 146 หรือมาตรา 148 มาตรา 149 และมาตรา 150 เมื่อพนักงานอัยการยื่นฟ้องคดีอาญา ให้พนักงานอัยการมีอำนาจเรียกทรัพย์สิน หรือราคาหรือค่าสินไหมทดแทนเพื่อความเสียหายแทนผู้เสียหายด้วย และให้ได้รับยกเว้นไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียมศาล”

ซึ่งความผิดมาตรา 140 มาตรา 141 มาตรา 142 มาตรา 143 มาตรา 144 มาตรา 145 มาตรา 146 หรือมาตรา 148 มาตรา 149 และมาตรา 150 กล่าวโดยสรุปได้แก่ กรรมการ ผู้จัดการ หรือผู้มีอำนาจในการจัดการของสถาบันการเงิน โดยทุจริต หลอกลวงด้วยการแสดงข้อความอันเป็นเท็จแก่ประชาชน หรือด้วยการปกปิดความจริง ซึ่งควรบอกให้แก่ประชาชนทราบ และโดยการ

หลอกลวงดังกล่าวนั้นได้ไปซึ่งทรัพย์สินจากประชาชน ผู้ถูกหลอกลวงหรือบุคคลที่สาม หรือ กระทำผิดหน้าที่ของตนด้วยประการใด ๆ โดยทุจริตจนเป็นเหตุให้เกิดความเสียหาย เบียดบังเอาทรัพย์สินนั้นเป็นของตนหรือบุคคลที่สาม หรือ เอาไปเสีย ทำให้เสียหาย ทำลาย ทำให้เสื่อมค่า หรือทำให้ไร้ประโยชน์ซึ่งทรัพย์สิน หรือ แสวงหาประโยชน์ที่มิควรได้โดยชอบด้วยกฎหมาย เป็นต้น สังเกตได้ว่าล้วนแล้วแต่เป็นเรื่องเกี่ยวกับทรัพย์สิน และเมื่อพนักงานอัยการยื่นฟ้องผู้ต้องหาในความผิดต่าง ๆ ข้างต้น พนักงานอัยการมีอำนาจหน้าที่เรียกให้ผู้กระทำความผิดคืนทรัพย์สิน หรือเรียกให้ชดใช้ราคา หรือ เรียกค่าสินไหมทดแทนความเสียหายแทนผู้เสียหายด้วย

พระราชบัญญัติประกันชีวิต พ.ศ. 2535 (กรรมการประกันภัยเป็นผู้เสียหายตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา)

มาตรา 115 วรรค 3 “ในความผิดตามมาตรา 115 เมื่อพนักงานอัยการยื่นฟ้องคดีอาญา ให้พนักงานอัยการมีอำนาจเรียกทรัพย์สิน หรือราคา หรือค่าสินไหมทดแทนเพื่อความเสียหายแทนผู้ได้รับความเสียหายด้วย ในการนี้ให้นำบทบัญญัติว่าด้วยการฟ้องคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาบังคับใช้โดยอนุโลม”

ความผิดตามมาตรา 115 ได้แก่ บริษัท กรรมการหรือบุคคลใดซึ่งรับผิดชอบในบริษัท ผู้สอบบัญชี กระทำความผิดเกี่ยวกับทรัพย์สินตามประมวลกฎหมายอาญา หรือพระราชบัญญัติกำหนดความผิดเกี่ยวกับห้างหุ้นส่วนจดทะเบียน ห้างหุ้นส่วนจำกัด บริษัทจำกัด สมาคม และมูลนิธิ พ.ศ. 2499 หรือเป็นผู้ใช้ให้กระทำความผิดหรือเป็นผู้สนับสนุนการกระทำความผิด เมื่อพนักงานอัยการยื่นฟ้องคดีอาญา พนักงานอัยการมีอำนาจหน้าที่เรียกให้ผู้กระทำความผิดคืนทรัพย์สิน ชดใช้ราคา หรือชดใช้ค่าสินไหมทดแทนให้แก่ผู้เสียหาย และพระราชบัญญัติประกันวินาศภัย พ.ศ. 2535 ก็ได้บัญญัติไว้ในทำนองเดียวกัน

พระราชบัญญัติหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ พ.ศ. 2535 (สำนักงานคณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์เป็นผู้เสียหายตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา)

มาตรา 48 วรรค 2 “ในกรณีตามวรรคหนึ่ง เมื่อพนักงานอัยการยื่นฟ้องคดีอาญา ให้พนักงานอัยการ มีอำนาจเรียกทรัพย์สิน หรือราคา หรือค่าสินไหมทดแทนเพื่อความเสียหายแทนผู้ได้รับความเสียหายด้วย ในการนี้ให้นำบทบัญญัติว่าด้วยการฟ้องคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาใช้บังคับโดยอนุโลม”

ซึ่งกรณีตามวรรค 1 คือ ผู้แทนผู้ถือหุ้นกู้กระทำความผิดเกี่ยวกับทรัพย์สินตามบทบัญญัติในหมวด 1 หมวด 3 หมวด 4 หมวด 5 หรือหมวด 7 ของลักษณะ 12 แห่งประมวลกฎหมายอาญา กล่าวคือ เป็นความผิดเกี่ยวกับทรัพย์สิน ได้แก่ หมวดหลักทรัพย์และวิงราวทรัพย์ หมวดฉ้อโกง หมวดโกง

เจ้าหน้าที่ หมดอายุยกออก และหมดทำให้เสียทรัพย์สิน เมื่อพนักงานอัยการยื่นฟ้องผู้แทนผู้ถือหุ้นกู้ พนักงานอัยการก็มีอำนาจหน้าที่ยื่นคำร้องต่อศาล ให้เรียกทรัพย์สินหรือราคาหรือค่าสินไหมทดแทนจากผู้กระทำผิด

พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ.2522

มาตรา 39 “ในกรณีที่คณะกรรมการเห็นสมควรเข้าดำเนินคดีเกี่ยวกับการละเมิดสิทธิของผู้บริโภค หรือเมื่อได้รับคำร้องจากผู้บริโภคที่ถูกละเมิดสิทธิ ซึ่งคณะกรรมการเห็นว่าการดำเนินคดีนั้นจะเป็นประโยชน์แก่ผู้บริโภคเป็นส่วนรวม คณะกรรมการมีอำนาจแต่งตั้งพนักงานอัยการ โดยความเห็นชอบของอธิบดีกรมอัยการ หรือข้าราชการในสำนักงานคณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภค ซึ่งมีคุณวุฒิไม่ต่ำกว่าปริญญาตรีทางนิติศาสตร์ เป็นเจ้าหน้าที่คุ้มครองผู้บริโภคเพื่อให้มีหน้าที่ ดำเนินคดีแพ่งและคดีอาญาแก่ผู้กระทำการละเมิดสิทธิของผู้บริโภคในศาล และเมื่อคณะกรรมการได้แจ้งไปยังกระทรวงยุติธรรมเพื่อแจ้งให้ศาลทราบแล้ว ให้เจ้าหน้าที่คุ้มครองผู้บริโภคมีอำนาจดำเนินคดีตามที่คณะกรรมการมอบหมายได้

ในการดำเนินคดีในศาล ให้เจ้าหน้าที่คุ้มครองผู้บริโภคมีอำนาจฟ้องเรียกทรัพย์สิน หรือค่าเสียหายให้แก่ผู้บริโภคที่ร้องขอได้ด้วย และในการนี้ให้ได้รับยกเว้นค่าฤชาธรรมเนียมทั้งปวง”

กล่าวโดยสรุป กฎหมายเฉพาะที่กล่าวมาให้อำนาจหน้าที่แก่พนักงานอัยการในการเรียกทรัพย์สินหรือราคาหรือค่าสินไหมทดแทนแก่ผู้เสียหายได้ โดยใช้บทบัญญัติเรื่องการดำเนินคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญาในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาใช้บังคับโดยอนุโลม

3.1.2 หลักเกณฑ์การเรียกค่าสินไหมทดแทน

ในประเทศไทย การเรียกค่าสินไหมทดแทนเป็นไปตามกฎหมายแพ่งเป็นหลัก คือ การที่ผู้เสียหายยื่นฟ้องด้วยตนเองเป็นคำฟ้องต่อศาลแพ่งตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ อย่างไรก็ตามคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 ที่บัญญัติให้ผู้เสียหายยื่นคำร้องเข้ามาในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ เพื่อเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนจากมูลความผิดคดีอาญาได้ อย่างไรก็ตาม ในหัวข้อก่อนหน้านี้ได้อธิบายในรายละเอียดของหลักการดำเนินคดีและรายละเอียดในแต่ละมาตราไปแล้ว ในส่วนนี้จึงขออธิบายเปรียบเทียบถึงความแตกต่างของการเรียกค่าสินไหมทดแทนในประเทศไทยให้เห็นเป็น 2 กรณี ดังนี้

1)การเรียกค่าสินไหมทดแทนในคดีแพ่ง เกิดจากการโต้แย้งสิทธิในคดีแพ่ง ซึ่งผู้เสียหายสามารถยื่นฟ้องด้วยตนเองต่อศาลแพ่งที่มีเขตอำนาจ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับประเภทคดี สถานที่เกิดเหตุแห่งการโต้แย้งสิทธิ และภูมิลาเนาด้วย

ผู้เสียหายต้องทำเป็นคำฟ้องเพื่อยื่นฟ้องต่อศาล คำฟ้องนั้นต้องแสดงโดยแจ้งชัดซึ่งสภาพแห่งข้อหาของโจทก์และคำขอบังคับทั้งข้ออ้างที่อาศัยเป็นหลักแห่งข้อหาเช่นว่านั้น ศาลอาจมีคำสั่งให้ทำมาใหม่ หรือแก้ไขเพิ่มเติม ภายในเวลาที่กำหนดได้ หรืออาจไม่รับหรือคืนคำฟ้องนั้นได้หากฟ้องผิดศาล ซึ่งผู้เสียหายต้องจัดการหาทนายความในการร่างคำฟ้องรวมถึงเพื่อทราบเขตอำนาจศาลก่อนจะยื่นคำฟ้องด้วย

เมื่อผู้เสียหายยื่นฟ้องคดีแพ่งเองจะต้องเสียค่าธรรมเนียมตามกฎหมาย และต้องเสียค่าทนายความในการดำเนินคดี และหากคดีอาญายังไม่เสร็จ บางครั้งศาลที่พิจารณาคดีแพ่งอาจมีคำสั่งให้รอผลคำพิพากษาในคดีอาญาด้วยว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดหรือไม่ ซึ่งจะทำให้เกิดความล่าช้าต่อกฎคดีแพ่ง

กล่าวโดยสรุป ในการยื่นฟ้องคดีแพ่งนั้น ถึงแม้ผู้เสียหายจะมีอิสระมากกว่า โดยจะยื่นฟ้องเมื่อใดก็ได้ภายในกำหนดอายุความ และอาจยื่นฟ้องได้หลายศาลที่มีเขตอำนาจ แต่ก็มีข้อเสียในเรื่องค่าใช้จ่ายที่ต้องเสียค่าธรรมเนียมและค่าทนายความในการดำเนินคดี รวมไปถึงอาจเกิดความล่าช้าหากศาลแพ่งสั่งให้รอการพิจารณาพิพากษาจากศาลอาญาก่อน อย่างไรก็ตาม หากเป็นคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญา ผู้เสียหายมีทางเลือกอีกประการหนึ่ง คือ การเรียกค่าสินไหมทดแทนในคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญาที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์

2) การเรียกค่าสินไหมทดแทนในคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญาที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1¹²¹ เกิดจากคดีแพ่งที่ฟ้องบังคับตามสิทธิเรียกร้องในคดีอาญา หรือมูลเหตุการกระทำความผิดในคดีอาญา เช่น ความผิดฐานทำร้ายร่างกาย ผู้เสียหายมีสิทธิเรียกค่ารักษาพยาบาล ค่าขาดแรงงาน เป็นต้น

ค่าสินไหมทดแทนที่ผู้เสียหายมีสิทธิเรียกร้องในคดีอาญามีความหมายตรงกับ “ค่าสินไหมทดแทน” ที่ผู้ทำละเมิดจะต้องชดใช้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 438 ซึ่งเป็นการชดใช้ความเสียหายอันเกิดจากการละเมิดโดยการคืนทรัพย์สินหรือใช้ราคาแทนกรณีไม่อาจคืนทรัพย์สินได้ รวมทั้งค่าเสียหายอย่างใด ๆ เพื่อให้ผู้เสียหายกลับคืนสู่สถานะเดิมหรือใกล้เคียงสถานะเดิม และไม่จำกัดว่าความเสียหายนั้นจะต้องเป็นจำนวนเงินเท่านั้น อาจรวมถึงหนี้ที่เกิดจากการกระทำ เช่น ขับไล่จำเลยออกจากอสังหาริมทรัพย์

¹²¹ ศาลจังหวัดนครนายก, **คู่มือฉบับประชาชน การขอรับเงินค่าสินไหมทดแทนทางแพ่งใน**

ผู้เสียหาย ที่ยื่นคำร้องด้วยวิธีนี้จะได้รับยกเว้นค่าธรรมเนียมสำหรับการดำเนินคดี เว้นแต่ศาลเห็นว่าผู้เสียหายเรียกค่าสินไหมทดแทนสูงเกินสมควร หรือไม่สุจริต และหากผู้เสียหายเป็นคนยากจน ไม่สามารถหาทุนความได้ ศาลจะตั้งทุนความให้แก่ผู้เสียหายด้วย

ผู้ที่มีสิทธิยื่นคำร้องขอชดใช้ค่าสินไหมทดแทน ได้แก่ ผู้เสียหาย และผู้มีอำนาจจัดการแทนในกรณีผู้เสียหายถูกทำร้ายถึงแก่ความตายหรือบาดเจ็บจนไม่สามารถจัดการเองได้ ซึ่งผู้มีอำนาจจัดการแทน คือ บุพการี ผู้สืบสันดานถือตามความเป็นจริงไม่จำเป็นต้องชอบด้วยกฎหมาย สามิภรรยาต้องชอบด้วยกฎหมายขณะมีการกระทำผิด หรือหากผู้เสียหายเป็นผู้เยาว์หรือเป็นผู้ไร้ความสามารถ ให้ผู้แทนโดยชอบธรรมหรือผู้อนุบาลเป็นผู้ยื่นคำร้อง แต่ไม่จำเป็นต้องเป็นผู้เสียหายโดยนิตินัย

ยื่นคำร้องได้ต่อศาลที่พนักงานอัยการยื่นฟ้องจำเลยในคดีอาญา เมื่อผู้เสียหายได้รับความเสียหายแก่ชีวิต ร่างกาย จิตใจ เสื่อมเสียต่อเสรีภาพ ชื่อเสียง หรือได้รับความเสียหายในทางทรัพย์สินจากการกระทำผิดอาญา ผู้เสียหายสามารถเรียกค่าสินไหมทดแทนได้ทั้งสิ้น เช่น ค่าปลงศพ ค่ารักษาพยาบาล ค่าขาดไร้อุปการะ ค่าขาดรายได้ ค่าซ่อมแซมทรัพย์สิน ค่าเสียหายทางชื่อเสียง เป็นต้น โดยสามารถยื่นคำร้องได้แม้ไม่ใช่คู่ความในคดีอาญา แต่คำร้องดังกล่าวถือว่าผู้ร้องเป็นโจทก์ในทางแพ่ง สามารถสืบพยานและใช้สิทธิอุทธรณ์ ฎีกาได้เฉพาะในคดีแพ่งที่ตนเรียกค่าสินไหมทดแทนเท่านั้น

ระยะเวลาในการยื่นคำร้อง คือ กรณีคดีอาญามีการสืบพยาน ผู้เสียหายจะต้องยื่นคำร้องก่อนการสืบพยาน สามารถยื่นในวันสืบพยานได้แต่ต้องก่อนการสืบพยาน ไม่รวมการสืบพยานล่วงหน้า กรณีที่คดีอาญาไม่มีการสืบพยาน เช่น จำเลยรับสารภาพ ผู้เสียหายต้องยื่นคำร้องก่อนศาลวินิจฉัยชี้ขาดคดีหรือมีคำพิพากษาคดีอาญา

คำร้องนั้นต้องแสดงรายละเอียดตามสมควรเกี่ยวกับความเสียหายและจำนวนค่าสินไหมทดแทนที่เรียกร้อง เช่น ใบรับรองแพทย์ หรือบรรยายความเสียหายที่ได้รับ แต่จะมีคำขอบังคับให้จำเลยชดใช้ค่าสินไหมทดแทนที่ไม่มีในฟ้องคดีอาญาไม่ได้ เช่น พนักงานอัยการฟ้องจำเลยฐานกระทำโดยประมาทเป็นเหตุให้ผู้อื่นได้รับอันตรายสาหัส ผู้เสียหายจะยื่นคำร้องขอให้ชดใช้ค่าซ่อมแซมรถยนต์ไม่ได้ ถือเป็นคำขออื่นที่ไม่ได้เกิดจากการกระทำความผิดของจำเลย

แม้คดีอาญาได้ยื่นฟ้องต่อศาลแขวงซึ่งมีอำนาจพิจารณาคดีแพ่งที่มีทุนทรัพย์ไม่เกิน 300,000 บาท ผู้เสียหายก็สามารถยื่นคำร้องต่อศาลแขวงได้ แม้จำนวนค่าสินไหมทดแทนที่เรียกร้องมากกว่า 300,000 บาทก็ตาม

กล่าวโดยสรุป การเรียกค่าสินไหมทดแทนในคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญาที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ มีเจตนารมณ์ที่จะช่วยเหลือผู้เสียหายที่ได้รับความเสียหายทางแพ่งให้ได้รับความสะดวก รวดเร็วในการได้รับค่าสินไหมทดแทนและไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีแพ่งต่างหาก และทำให้คดีแพ่งและคดีอาญาเสร็จสิ้นไปในคราวเดียว

เอกสารที่ใช้ในการยื่นคำร้องขอเรียกค่าสินไหมทดแทนในคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญา ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 ได้แก่

- บัตรประจำตัวประชาชนของผู้ร้อง
- ทะเบียนบ้านของผู้ร้อง
- ใบเปลี่ยนชื่อตัว-ชื่อสกุล ของผู้ร้อง (ถ้ามี)
- เอกสารเกี่ยวกับหลักฐานแสดงความเสียหายที่เกิดขึ้น เช่น ใบรับรองแพทย์ หรือใบเสร็จรับเงินค่าใช้จ่ายต่าง ๆ (ถ้ามี)
- กรณีผู้เสียหายถึงแก่ความตาย ผู้จัดการแทนต้องแสดงใบมรณบัตร

3.2 หลักเกณฑ์การใช้สิทธิเรียกร้องทางแพ่งของผู้เสียหายตามกฎหมายต่างประเทศ

ในการพิจารณาว่ากฎหมายไทยเป็นอย่างไร ควรมีการแก้ไขปรับปรุงหรือไม่ มีความจำเป็นต้องพิจารณาศึกษากฎหมายในต่างประเทศที่มีการกำหนดบทบาท อำนาจหน้าที่ของพนักงานอัยการในการเรียกค่าสินไหมทดแทนแทนผู้เสียหายไว้อย่างไร แล้วจึงนำมาเปรียบเทียบกับกฎหมายในประเทศไทย เพื่อเป็นข้อมูลในการพิจารณาแก้ไขกฎหมายต่อไป

3.2.1 ประเทศสหรัฐอเมริกา

ประเทศสหรัฐอเมริกาใช้กฎหมายระบบ Common Law มีอัยการสูงสุด (Attorney General) ได้รับการแต่งตั้งจากประธานาธิบดีเป็นรัฐมนตรีกระทรวงยุติธรรม มีหน่วยงานด้านกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในฝ่ายบริหารอยู่ในสังกัด¹²² กระบวนการยุติธรรมทางอาญาในประเทศสหรัฐอเมริกาคือระบบ Dual Sovereignty กล่าวคือ มีการแยกอำนาจในการดำเนินคดีระหว่างรัฐบาลกลาง (Federal System) และมลรัฐ (State System) ออกจากกัน ทั้งรัฐบาลกลางและมลรัฐมีอำนาจในการพิจารณาเพื่อดำเนินคดีจำเลยในการกระทำผิดเดียวกันหากผิดกฎหมายทั้งของรัฐบาลกลางและมลรัฐในคราวเดียว¹²³

¹²² เฉลิมวุฒิ บัวบาน, *เรื่องเดิม*, หน้า 214.

¹²³ น้ำแท้ มีบุญสร้าง, *กระบวนการยุติธรรมทางอาญาเปรียบเทียบ Comparative Criminal Justice System*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุทรไพศาล, 2554), หน้า 1.

พนักงานอัยการในประเทศสหรัฐอเมริกาแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่ม คือ ได้รับการเลือกตั้งจากประชาชน และได้รับการแต่งตั้งจากประธานาธิบดี¹²⁴

1.อัยการประจำมลรัฐ (State Prosecutors) ได้รับการเลือกตั้งจากประชาชนในท้องที่ และมีหน้าที่ฟ้องร้องดำเนินคดีอาญาตามกฎหมายของมลรัฐที่ตนมีเขตอำนาจ

2.อัยการประจำสหพันธรัฐ (Federal Prosecutors) ได้รับการแต่งตั้งจากประธานาธิบดี ของสหรัฐอเมริกา โดยความเห็นชอบของวุฒิสภา และมีหน้าที่ดำเนินคดีต่อผู้ทำผิดกฎหมายของประเทศ

3.2.1.1 บทบาทและอำนาจหน้าที่ของพนักงานอัยการตามกฎหมาย

บทบาทของพนักงานอัยการในประเทศสหรัฐอเมริกาได้รับอิทธิพลและพัฒนามาจากประเทศอังกฤษ¹²⁵ โดยแรกเริ่มพนักงานอัยการในประเทศสหรัฐอเมริกามีบทบาทน้อยเช่นเดียวกับในอังกฤษ แต่ได้มีการเปลี่ยนแปลงมาเป็นลำดับจนปัจจุบันพนักงานอัยการสหรัฐอเมริกามีอำนาจในขั้นตอนการสอบสวนฟ้องร้องในทำนองเดียวกับประเทศฝรั่งเศส ควบคุมการสอบสวนของพนักงานสอบสวน อยู่ร่วมในการสอบสวน ให้คำปรึกษาแนะนำข้อกฎหมายแก่ตำรวจ ตลอดจนมีอำนาจในการบังคับให้เป็นไปตามกฎหมายและคำพิพากษา หรือหากเห็นว่าคดีนั้นไม่มีพยานหลักฐานเพียงพอให้ฟ้องร้อง พนักงานอัยการอาจร้องต่อศาลให้ปล่อยผู้ต้องหาไปได้ พนักงานอัยการจึงต้องวางตัวเป็นกลาง ปราศจากอคติในการพิจารณาพยานหลักฐาน และต้องใช้ความพยายามอย่างเต็มที่ในการค้นหาข้อเท็จจริง¹²⁶ ดังนั้น ในทางทฤษฎี พนักงานอัยการไม่ใช่คู่ความในคดี จึงไม่ควรคาดหวังต่อผลแพ้ชนะในคดี แต่มีหน้าที่ทำความจริงให้ปรากฏเพื่ออำนวยความยุติธรรมแก่ทุกฝ่าย นอกจากนั้น พนักงานอัยการยังสามารถริเริ่มคดีโดยการสอบสวนคดีอาญาได้ด้วยตนเองโดยไม่ต้องรอตำรวจส่งสำนวนมาให้พิจารณาก็ได้¹²⁷

ในระดับสหพันธรัฐมีอัยการแห่งสหพันธรัฐ (United States Attorneys) ทำหน้าที่ในนามรัฐบาล (Federal Government) ในศาลแห่งสหพันธรัฐ (Federal Court) ในการดำเนินคดีทั้งทาง

¹²⁴ ปัญญา แสงสุข, **กระบวนการตรวจสอบก่อนการพิจารณาคดี** (นิติศาสตรมหาบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2549), หน้า 34.

¹²⁵ กมล พิชราวณิช, “ระบบอัยการของสหรัฐอเมริกา,” **วารสารอัยการ** 1 (12/2521): หน้า 16.

¹²⁶ ศุภณัฐ ชูลาก, **บทบาทพนักงานอัยการในการสอบสวนคดีอาญา : ศึกษาเฉพาะกรณีการสอบสวนคดีความผิดนอกราชอาณาจักร** (นิติศาสตรมหาบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์ปริธี พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2556), หน้า 70.

¹²⁷ สถาบันกฎหมายอาญา, **สารานุกรมกระบวนการยุติธรรมนานาชาติ**, (กรุงเทพมหานคร: เซเวนพรีนติ้ง, 2540), หน้า 83.

แพ่งและทางอาญาที่ขัดต่อกฎหมายของรัฐบาลกลางตามหัวข้อ 28 มาตรา 547 ของประมวลกฎหมายของสหรัฐอเมริกา (Title 28, United States Code, Section 547)¹²⁸ บัญญัติให้เป็นหน้าที่ของพนักงานอัยการมีอำนาจหน้าที่ดำเนินคดีความผิดทุกประเภทที่ฝ่าฝืนกฎหมายรัฐบาลกลางที่เกิดในพื้นที่ของตน รวมทั้งฟ้องคดีและแก้ต่างแทนรัฐบาลในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีสำนักงานอัยการแห่งสหพันธรัฐ (United States Attorneys Offices) ตั้งอยู่ตามเขตต่าง ๆ ทั่วประเทศ¹²⁹

ส่วนในระดับมลรัฐจะมีระบบที่แตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น ซึ่งมักแบ่งเป็น ระดับมลรัฐ (State System) และระดับท้องถิ่น (Local System หรือ County) ซึ่งคดีเล็ก ๆ น้อย ๆ ส่วนมากจะได้รับการจัดการในระดับ County โดยสำนักงานอัยการประจำท้องถิ่น (The District Attorney Office : D.A.)

พนักงานอัยการในประเทศสหรัฐอเมริกาจากการเลือกตั้ง มาจากหลักการที่ว่า อำนาจอธิปไตยซึ่งเป็นอำนาจสูงสุดต้องมีที่มาจากประชาชน โดยเริ่มจากตำแหน่งผู้พิพากษาในศาลท้องถิ่น มาจากการเลือกตั้งของประชาชน ต่อมาจึงมีการเลือกตั้งพนักงานอัยการด้วย ในปี ค.ศ. 1832 มลรัฐ Mississippi เป็นมลรัฐแรกที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญของมลรัฐให้ตำแหน่งพนักงานอัยการแต่ละท้องถิ่นที่มาจากการเลือกตั้ง

บทบาทของพนักงานอัยการมีหน้าที่ควบคุมการสอบสวนและสามารถอยู่ร่วมในการสอบสวนกับเจ้าหน้าที่ตำรวจได้¹³⁰ และคอยให้คำปรึกษาแนะนำเรื่องข้อกฎหมายแก่ตำรวจ การที่พนักงานอัยการสามารถอยู่ร่วมสอบสวนกับตำรวจได้นั้นมาจาก “หลักการคานอำนาจระหว่างองค์กร” (Check and Balance) เพื่อตรวจสอบและยับยั้งการสอบสวนที่มีขอบของตำรวจได้ พนักงานอัยการในประเทศสหรัฐอเมริกาไม่เพียงแต่สอบสวนคดีอาญาตามที่ตำรวจส่งเรื่องมาเท่านั้น ยังสามารถริเริ่มคดีโดยการสอบสวนคดีอาญาได้ด้วยตนเองโดยไม่ต้องรอให้ตำรวจส่งเรื่องมาให้พิจารณาก็ได้ บทบาท

¹²⁸ U.S. Code 547. Duties

Except as otherwise provided by law, each United States attorney, within his district, shall

- (1) Prosecute for all offenses against the United State;
- (2) Prosecute or defend, for the Government, all civil actions, suits or proceedings in which the United States is concerned;

¹²⁹ น้ำแท้ มีบุญสูงล้ำ, *กระบวนการยุติธรรมทางอาญาเปรียบเทียบ*, หน้า 5-6.

¹³⁰ เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์, “ดุลพินิจในการไม่ฟ้องคดีอาญาที่มีมูลของอัยการในสหรัฐอเมริกา,” *วารสารนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์* ปีที่ 10 (1/2521): หน้า 159-162.

ของพนักงานอัยการในประเทศสหรัฐอเมริกาถือว่ามีความสำคัญมาก โดยเฉพาะการใช้ดุลพินิจของพนักงานอัยการในการสั่งฟ้องหรือสั่งไม่ฟ้องผู้ต้องหาต่อศาล ซึ่งอธิบายต่อไปนี้¹³¹

1) การสืบสวนสอบสวน (Investigation)

ในกระบวนการยุติธรรมระดับท้องถิ่น ผู้เสียหายสามารถแจ้งเหตุแห่งคดีต่อตำรวจ หรือพนักงานสอบสวน จากนั้นเจ้าหน้าที่ตำรวจจะรวบรวมพยานหลักฐาน สืบสวนสอบสวน หากพบว่ามีมูลคดีเพียงพออาจร้องขอหมายจับจากพนักงานอัยการได้ โดยนำรายงานแห่งคดีไปเข้าพบพนักงานอัยการ หากพนักงานอัยการเห็นว่ามีมูลคดีและพยานหลักฐานเพียงพอ (Probable Cause) พนักงานอัยการจะลงชื่อรับรองการออกหมายจับ และเมื่อเจ้าหน้าที่ตำรวจทำรายงานการสอบสวนเสร็จโดยรวบรวมข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานและสรุปรายงานการดำเนินคดีส่งให้พนักงานอัยการ โดยไม่ต้องทำความเข้าใจว่าควรสั่งฟ้องหรือไม่เหมือนในประเทศไทย และส่งมอบให้พนักงานอัยการที่มีหน้าที่ตรวจรับที่สำนักงาน

การดำเนินคดีอาญาทั้งในระดับสหพันธรัฐและมลรัฐจะเป็นหน้าที่ของพนักงานอัยการเท่านั้น ประชาชนไม่สามารถนำคดีอาญาขึ้นฟ้องต่อศาลได้ เหตุเพราะการควบคุมการดำเนินคดีอาญาเป็นภารกิจของรัฐ และยังเป็นการป้องกันเอกชนในการนำคดีอาญามาฟ้องร้องกันเอง ในกรณีที่ไม่มีพยานหลักฐานเพียงพอเอาผิดผู้กระทำผิด พนักงานอัยการมีสิทธิปฏิเสธการรับสำนวนแต่ต้น แม้หากรับสำนวนมาแล้วตรวจพบภายหลัง ก็มีสิทธิปฏิเสธการฟ้องคดีต่อศาลโดยไม่นำเข้าสู่กระบวนการพิจารณาของคณะลูกขุนได้ ในทางกลับกัน หากพบว่ามีพยานหลักฐานที่จำเป็นขาดหายไปหรือยังไม่ได้มา พนักงานอัยการเจ้าของสำนวนมีอำนาจมอบหมายให้เจ้าหน้าที่สืบสวนสอบสวนประจำสำนักงานรวบรวมพยานหลักฐานเพิ่มเติมหรือสั่งให้เจ้าหน้าที่ตำรวจดำเนินการก็ได้

ในคดีที่มีความสำคัญ มีผลกระทบต่อความสงบส่วนรวม หรือคดีที่เจ้าหน้าที่ตำรวจไม่ดำเนินการ หากมีการร้องขอจากผู้เสียหายหรือพนักงานอัยการทราบเอง พนักงานอัยการประจำท้องถิ่นมีอำนาจริเริ่มคดีขึ้นได้เอง โดยสั่งให้เจ้าหน้าที่สืบสวนสอบสวนประจำสำนักงานดำเนินการ เพื่อให้ได้มาซึ่งพยานหลักฐานในคดีโดยไม่ต้องรอรายงานการสอบสวนจากเจ้าหน้าที่ตำรวจ¹³²

2) การดำเนินคดีในศาล

ในกระบวนการฟ้องคดีอาญาต่อศาล คดีที่มีโทษไม่มาก เช่น คดีจرائم คดีเยาวชน หรือความผิดลหุโทษ (Misdemeanors) พนักงานอัยการสามารถฟ้องต่อศาลโดยคำฟ้องที่เรียกว่า

¹³¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 7-9.

¹³² น้ำแท้ มีบุญส้าง, กระบวนการยุติธรรมทางอาญาเปรียบเทียบ, หน้า 9.

Information แต่ในความผิดที่มีอัตราโทษสูง (Felony) พนักงานอัยการต้องยื่นคำร้องต่อคณะลูกขุนใหญ่ (Grand Jury) เพื่อให้ได้มาซึ่งคำฟ้อง หรือที่เรียกว่า Indictment

คณะลูกขุนใหญ่ (Grand Jury) ในศาลระดับท้องถิ่น ผู้พิพากษาผู้รับผิดชอบในท้องถิ่นเป็นผู้กำหนดรายชื่อของคณะลูกขุนใหญ่โดยเลือกบุคคล 5 คนเป็นกรรมการสรรหาคณะลูกขุนใหญ่ และแต่ละคนจะคัดเลือกบุคคลมา 10 คน รวมเป็น 50 คน ผู้พิพากษาจะคัดเลือกเหลือ 12 คน เพื่อทำหน้าที่เป็นคณะลูกขุนใหญ่เป็นเวลา 4 เดือน

เมื่อพนักงานอัยการได้รับสำนวนและเป็นคดีที่มีโทษมาก พนักงานอัยการจะจัดประชุมคณะลูกขุนใหญ่เพื่อขอคำฟ้อง (Indictment) พนักงานอัยการจะร่างคำฟ้องและให้คณะลูกขุนใหญ่ซึ่งเป็นประชาชนธรรมดาพิจารณาว่าคดีนั้นมีหลักฐานเพียงพอในการฟ้องหรือไม่ โดยต้องได้คะแนนเสียง 9 ใน 12 เพื่อลงคะแนนให้ฟ้องได้ (True Bill) แต่หากคณะลูกขุนใหญ่ปฏิเสธข้อหาที่พนักงานอัยการต้องการฟ้อง (No Bill) พนักงานอัยการที่เป็นหัวหน้าประจำสำนักงานท้องถิ่นนั้นมียอำนาจตัดสินใจเพื่อรื้อคณะลูกขุนใหญ่ชุดใหม่ที่จะเข้ามาแทนทุก ๆ 4 เดือน

การพิจารณาคดีเริ่มจากพนักงานอัยการผู้แทนรัฐแถลงเปิดคดีต่อคณะลูกขุนโดยการให้ข้อเท็จจริงและข้อกล่าวหาแก่คณะลูกขุน จากนั้นเป็นหน้าที่ของทนายจำเลยแถลงเปิดคดี ก่อนที่พนักงานอัยการจะแสดงพยานหลักฐานใด ๆ พนักงานอัยการจะต้องให้ทนายจำเลยทราบเกี่ยวกับพยานหลักฐานนั้นเพื่อเปิดโอกาสให้ทนายจำเลยคัดค้านความถูกต้องของพยานหลักฐานดังกล่าว กระบวนการพิจารณาคดีในศาลคล้ายกับประเทศไทย คือ พนักงานอัยการไม่สามารถใช้คำถามชี้้นำคำตอบแก่พยานได้ และเมื่อพนักงานอัยการเสร็จสิ้นคำถาม ทนายจำเลยจะตั้งคำถามแก่พยานสลับกันไป แต่สิ่งที่แตกต่างคือ ทั้งพนักงานอัยการและทนายจำเลยสามารถตั้งคำถามกับพยานได้ไม่จำกัดจำนวนครั้ง ทำให้ทนายจำเลยสามารถทำการถามค้านพยานได้ตลอดเวลาในขณะที่พนักงานอัยการกำลังถามพยาน ทั้งนี้ หากมีการละเมิดกฎขณะพิจารณาคดี ศาลจะเป็นผู้ชี้ขาดและไม่อนุญาตให้ตั้งคำถามก็ได้

เห็นได้ว่า พนักงานอัยการในประเทศสหรัฐอเมริกา มีบทบาทและอำนาจหน้าที่อย่างมากในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ตั้งแต่การสืบสวนสอบสวน ทั้งมีอำนาจริเริ่มคดีได้เอง การขอคำฟ้อง (Indictment) จากคณะลูกขุนใหญ่ รวมถึงการดำเนินคดีในศาลจนได้มาซึ่งคำพิพากษาด้วย

3.2.1.2 หลักเกณฑ์การเรียกค่าสินไหมทดแทน

การชดเชยค่าเสียหายแก่ผู้เสียหายนั้น แต่เดิมผู้เสียหายในคดีอาญาต้องฟ้องเรียกค่าเสียหายที่เกิดขึ้นจากการกระทำความผิดอาญาโดยการฟ้องเป็นคดีแพ่งต่างหาก แต่ในปี ค.ศ. 1982 ได้มีการตรากฎหมายคำสั่งชดเชยค่าเสียหายแก่เหยื่อ หรือ Mandatory Victims Restitution Act 1996 (MVRA) บังคับใช้ในปี ค.ศ. 1996 ซึ่งเป็นกฎหมายที่รวบรวมการออกคำสั่งชดเชยค่าเสียหายโดย

ผู้กระทำความผิดภายหลังมีการตัดสินว่าผู้กระทำความผิดนั้นกระทำความผิดจริงโดยกำหนดไว้เป็นส่วนหนึ่งของคำพิพากษาคดีอาญา ทำให้การออกคำสั่งของศาลกว้างขวางและครอบคลุมมากขึ้น¹³³

แนวคิดที่สำคัญ คือ การให้อำนาจศาลที่พิจารณาคดีอาญา สามารถมีคำสั่งให้มีการชดเชยค่าสินไหมทดแทนตามความเป็นจริงได้เต็มจำนวนแก่ผู้เสียหายในคดีที่ศาลพบว่ามีพยานหลักฐานอย่างชัดแจ้งว่าจำเลยกระทำความผิด โดยเฉพาะในคดีต่อไปนี้¹³⁴

- 1) อาชญากรรมร้ายแรง (a crime of violence) ตามคำนิยามในประมวลกฎหมายอาญา และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา
- 2) การกระทำความผิดต่อทรัพย์สิน (an offer against property) โดยการฉ้อโกงหรือหลอกลวง (fraud) หรือการฉ้อโกงโดยผ่านวิทยุหรือโทรทัศน์
- 3) การกระทำความผิดในสินบนเกี่ยวกับผลผลิตของผู้บริโภค (tampering with consumer products)
- 4) การกระทำความผิดทางเพศ
- 5) การแสวงหาผลประโยชน์ทางเพศ หรือการกระทำความผิดทางเพศต่อผู้เยาว์ และการใช้ความรุนแรงกับสมาชิกในครอบครัว (domestic violence)

อย่างไรก็ดี มีข้อยกเว้นสำหรับการออกคำสั่งให้ชดเชยค่าเสียหายดังกล่าว ในกรณีกระทำความผิดต่อทรัพย์สิน หากว่า

- 1) ผู้เสียหายมีจำนวนมากจนการชดเชยค่าเสียหายไม่สามารถปฏิบัติได้
- 2) การวินิจฉัยข้อเท็จจริงเกี่ยวกับประเด็นต่าง ๆ ในคดี ทั้งสาเหตุ หรือจำนวนความเสียหาย จะทำให้เกิดความยุ่งยากหรือทำให้คดีล่าช้า หรือค่าเสียหายของคนหนึ่งคนใดเป็นการสร้างภาระที่หนักเกินไปแก่กระบวนการพิจารณาคดี

นอกจากนั้นศาลอาจสั่งให้จำเลยดำเนินการ

- 1) กรณีความผิดอาญาเป็นผลให้เกิดความเสียหายหรือทำให้ทรัพย์สินของผู้เสียหายได้รับความเสียหาย

ก. ให้จำเลยคืนทรัพย์สินแก่เจ้าของหรือบุคคลที่เจ้าของทรัพย์สินนั้นมอบอำนาจไว้

¹³³ Matthew Spohn, “A Statutory Chameleon: The Mandatory Victim Restitution Act’s Challenge to the Civil/Criminal Divide,” *S6 IOWA LAW REVIEW*, (2001: p.1013. อ้างถึงใน นิธิพัฒน์ เรืองวิวัฒน์โรจน์, นิธิพัฒน์ เรืองวิวัฒน์โรจน์, การยื่นคำร้องขอบังคับชดเชยค่าสินไหมทดแทนในคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญา (ปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2552) หน้า 54.

¹³⁴ 18.U.S.C. 3663 A. – Mandatory restitution to victims of certain crimes

ข.ถ้าการคืนทรัพย์สินไม่อาจกระทำได้ ศาลจะสั่งให้จำเลยชดเชยราคาในวันที่ทรัพย์สินนั้นถูกทำลาย หรือวันที่มีค่าพิพาท

2)กรณีความผิดอาญาเป็นผลให้ร่างกายของผู้เสียหายได้รับบาดเจ็บ ศาลจะสั่งให้

ก.จ่ายค่าเสียหายเป็นค่ารักษาพยาบาล ค่าบริการทางการแพทย์ที่ใช้ในการรักษา

ข.ค่าใช้จ่ายอันจำเป็นในการฟื้นฟูร่างกายและจิตใจของผู้เสียหาย

ค.ชดเชยค่าขาดรายได้เนื่องมาจากการกระทำความผิด

จากบทบัญญัติดังกล่าวสังเกตได้ว่ามีความคล้ายคลึงกับมาตรา 43 และมาตรา 44/1 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของประเทศไทย

สหรัฐอเมริกามีกฎหมายและนโยบายที่ให้เหยื่ออาชญากรรมทั้งระดับรัฐบาลกลางและมลรัฐได้รับสิทธิและบริการที่จำเป็นระหว่างกระบวนการยุติธรรมให้แก่เหยื่อจากการก่อการร้าย นอกจากนี้เหยื่ออาชญากรรมยังได้รับชดเชยค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวกับอาชญากรรม เช่น ค่ารักษาพยาบาลทั้งทางร่างกายและจิตใจ รวมถึงค่าใช้จ่ายในการจัดงานศพ¹³⁵

การพิจารณาค่าเสียหาย ศาลจะสั่งให้เจ้าพนักงานคุมประพฤติทำการรวบรวมข้อมูลเสนอต่อศาล โดยรายงานนั้นจะมีบัญชีความเสียหายต่าง ๆ ของผู้เสียหายแต่ละคน หน้าที่ใหม่ที่ประนีประนอมกันได้ สถานภาพทางเศรษฐกิจของจำเลย หลังจากที่มีการตัดสินว่าจำเลยกระทำผิดจริง พนักงานคุมประพฤติจะสอบถามผู้เสียหายถึงความเสียหายที่เกิดขึ้นเพื่อให้ได้มาซึ่งรายงานผลกระทบของเหยื่อ (Victim Impact Statement) ซึ่งผู้เสียหายจะได้กล่าวถึงผลกระทบจากการกระทำของจำเลยในด้านต่าง ๆ เช่น การเงิน จิตใจ หรือการรักษาฟื้นฟู เป็นต้น ศาลจะพิจารณาเพื่อมีคำสั่งให้จำเลยชดเชยค่าเสียหายจากพยานหลักฐานที่แท้จริง ถูกต้อง เพื่อเยียวยาผู้เสียหาย ส่วนในชั้นบังคับคดี มีหน่วยงานฟ้องร้องทางการเงิน (Financial Litigation Unit : FLU) เป็นหน่วยงานที่บังคับตามคำพิพากษาโดยจะติดตามบังคับคดีเป็นเวลา 20 ปี นับจากวันที่ศาลมีคำพิพากษา¹³⁶

นอกจากนี้แต่ละรัฐยังมีบทบาทในการชดเชยค่าตอบแทนให้แก่ผู้เสียหาย (Compensation) กล่าวคือ มีโครงการจ่ายค่าตอบแทนความเสียหายแก่เหยื่ออาชญากรรมเป็นการช่วยเหลือด้านการเงิน โดยแต่ละมลรัฐจะมีโครงการของตนเองตามกฎหมายซึ่งได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลกลาง ผู้มีสิทธิ

¹³⁵ United Nations, **Victims of Terrorism Support Portal Government Support: United States of America**, Retrieved September 25, 2018 from <https://www.un.org/victimsofterrorism/en/node/1845>

¹³⁶ นิธิพัฒน์ เรื่องวิวัฒนาการ, *เรื่องเดิม*, หน้า 56-57.

ร้องขอค่าชดเชยตอบแทนความเสียหาย ได้แก่ เหี้ยออาชญากรรม ทายาทของเหยื่อ ผู้ถูกฆาตกรรม และญาติของเหยื่อ ซึ่งมลรัฐส่วนใหญ่จะจ่ายค่าตอบแทนขั้นสูง 15,000 – 25,000 ดอลลาร์สหรัฐ¹³⁷

ประเทศสหรัฐอเมริกา มีการแบ่งแยกการดำเนินคดีแพ่งและการดำเนินคดีอาญาออกจากกัน โดยมีความแตกต่างที่เห็นชัด ได้แก่ ภาระการพิสูจน์ (Burden of proof) ในคดีแพ่งใช้ระดับความน่าเชื่อถือกว่าของพยานหลักฐาน (Preponderance of evidence) ส่วนในคดีอาญาใช้ระดับพิสูจน์จนสิ้นสงสัยตามสมควรหรือปราศจากเหตุอันควรสงสัย (beyond a reasonable doubt)¹³⁸ และไม่มีคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญาเช่นเดียวกับประเทศอังกฤษ อีกเหตุผลหนึ่งอาจเป็นเพราะประเทศสหรัฐอเมริกาใช้คณะลูกขุนในการตัดสินคดี การนำคดีแพ่งและคดีอาญามาปะปนกันอาจทำให้คณะลูกขุนซึ่งไม่มีผู้พิพากษาอาชีพเกิดความสับสนและเกิดอคติ โน้มเอียงไปเข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้

กล่าวโดยสรุป การที่ประเทศสหรัฐอเมริกาใช้ระบบกฎหมายแบบ common law และมีการแยกอำนาจการดำเนินคดีระหว่างรัฐบาลกลาง และมลรัฐ อีกทั้งพนักงานอัยการมาจากการเลือกตั้ง บทบาทของพนักงานอัยการจึงแตกต่างไปจากประเทศไทย

ในประเทศสหรัฐอเมริกา พนักงานอัยการมีอำนาจในขั้นตอนการสอบสวนและฟ้องร้องคดีค่อนข้างมาก สามารถอยู่ร่วมในการสอบสวน อีกทั้งอาจริเริ่มคดีอาญาได้ด้วยตนเอง และมีอำนาจแต่เพียงผู้เดียวในการฟ้องคดีอาญาตามหลักการฟ้องคดีอาญาโดยรัฐ ในขั้นตอนการดำเนินคดีในศาล พนักงานอัยการมีบทบาทสำคัญตั้งแต่การแถลงเปิดคดี นำสืบ และขอคำตัดสินจากคณะลูกขุน

ผู้มีอำนาจหน้าที่ในการรวบรวมและเรียกองค์สำเนาไหมทดแทน คือ พนักงานอัยการ ตำรวจ และพนักงานคุมประพฤติ เริ่มตั้งแต่ขั้นตอนการสืบสวนสอบสวนโดยตำรวจ และการเรียกองค์สำเนาไหมทดแทนในระหว่างการดำเนินคดีในศาลของพนักงานอัยการ โดยผู้เสียหายสามารถนำเสนอข้อมูลความเสียหายต่อเจ้าหน้าที่ของรัฐได้

3.2.2 ประเทศฝรั่งเศส

ประเทศฝรั่งเศสใช้ระบบกฎหมายแบบประมวลกฎหมาย (Civil Law) และใช้ระบบวิธีพิจารณาคดีอาญาในระบบไต่สวน (Inquisitorial system) สิ่งที่มีความโดดเด่นในกระบวนการยุติธรรมและเป็นลักษณะเฉพาะของตำรวจฝรั่งเศสคือ ช่วยเหลือการสืบสวนสอบสวนของฝ่ายตุลาการ ซึ่งหมายถึงทั้งพนักงานอัยการและผู้พิพากษา ทั้งสืบสวนหาตัวผู้กระทำผิด รวบรวมพยานหลักฐาน และจับกุม จึงเป็นที่มาของคำว่า Judicial Police แม้พนักงานอัยการฝรั่งเศสจะมีสถานะเป็นตุลาการ ทำนองเดียวกับผู้พิพากษาแต่มีอำนาจหน้าที่แตกต่างกันชัดเจน ในกรณีที่มีการกระทำผิดทางอาญา

¹³⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 57.

¹³⁸ จริญญา เคียงกิตวิวรรณ, เรื่องเดิม, หน้า 74.

ร้ายแรง Judicial Police จะแจ้งให้พนักงานอัยการทราบ และหากมีการกระทำความผิดอาญาที่ร้ายแรงอย่างยิ่งจะแจ้งตุลาการ หรือผู้พิพากษาไต่สวน(Magistrate) ทั้งนี้ พนักงานอัยการและผู้พิพากษาจะเป็นผู้สั่งการในการดำเนินการสืบสวนสอบสวนและทำงานอย่างใกล้ชิดกับตำรวจตั้งแต่ต้น ซึ่งการสอบสวนโดยพนักงานอัยการหรือผู้พิพากษานี้เป็นลักษณะที่โดดเด่นของระบบไต่สวน¹³⁹

การฟ้องคดีอาญาในประเทศฝรั่งเศสเป็นอำนาจของรัฐแต่เพียงผู้เดียว โดยมีพนักงานอัยการเป็นผู้ดำเนินการฟ้องในนามรัฐ เมื่อมีความเสียหายเกิดขึ้นถือว่ารัฐเท่านั้นเป็นผู้ได้รับความเสียหาย เนื่องจากการกระทำความผิดอาญากระทบถึงผลประโยชน์โดยรวมของสังคม แม้ความผิดอาญาที่เกิดขึ้นจะกระทบกับผู้เสียหายโดยตรง ผู้เสียหายก็ไม่มีสิทธิฟ้องและดำเนินคดีอาญาได้โดยลำพัง พนักงานอัยการจะเป็นผู้ฟ้องและดำเนินคดีอาญาในนามสังคม อย่างไรก็ตาม ผู้เสียหายยังคงมีสิทธิในการร้องทุกข์กล่าวโทษต่อตำรวจหรือพนักงานอัยการได้¹⁴⁰

3.2.2.1 บทบาทและอำนาจหน้าที่ของพนักงานอัยการตามกฎหมาย

บทบาทหน้าที่หลักของพนักงานอัยการประเทศฝรั่งเศส คือ การดำเนินการในนามรัฐให้มีการปฏิบัติตามกฎหมายที่เกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยของสาธารณะ ทั้งในทางอาญา แพ่ง และปกครอง อย่างไรก็ตาม อำนาจหน้าที่ของพนักงานอัยการไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะในการดำเนินคดีในชั้นศาลเท่านั้น¹⁴¹ อำนาจหน้าที่อื่น ๆ เช่น การเป็นเจ้าพนักงานตำรวจฝ่ายคดีชั้นผู้ใหญ่ เป็นต้น พนักงานอัยการจะฟ้องคดีอาญาในนามรัฐ มิใช่เพียงเพื่อลงโทษจำเลย แต่เพื่ออำนวยความยุติธรรมแก่สังคม ในการปฏิบัติภารกิจดังกล่าว อัยการแห่งสาธารณรัฐอาจดำเนินการด้วยตนเองหรือให้มีการดำเนินการสืบสวนสอบสวนทุกเรื่องที่เกี่ยวข้องในการแสวงหาพยานหลักฐานและการฟ้องคดีอาญา ในการนี้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาให้สิทธิพิเศษแก่อัยการแห่งสาธารณรัฐโดยกำหนดให้มีฐานะเช่นเดียวกับเจ้าพนักงานตำรวจฝ่ายคดี รวมทั้งการอำนวยความสะดวกปฏิบัติงานของเจ้าพนักงานตำรวจฝ่ายคดี ซึ่งการดำเนินคดีอาญาของพนักงานอัยการในประเทศฝรั่งเศสใช้หลักการฟ้องคดีอาญาโดยดุลพินิจ (Opportunity principle) โดยประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของฝรั่งเศส ค.ศ. 1958 มาตรา 40 บัญญัติให้พนักงานอัยการมีดุลพินิจในการพิจารณาว่าจะดำเนินการอย่างไรกับคำร้องทุกข์และคำกล่าวโทษ พนักงานอัยการจึงมีอำนาจอย่างกว้างขวางในการสั่งคดี หรืออาจมีดุลพินิจในการสั่ง

¹³⁹ น้ำแท้ มีบุญส้าง, *กระบวนการยุติธรรมทางอาญาเปรียบเทียบ*, หน้า 35-37.

¹⁴⁰ อุทัย อาทิวะ, “สิทธิของผู้เสียหายในกฎหมายฝรั่งเศส,” *บทบัญญัติ* 61 ฉ.1 (มีนาคม 2548): หน้า 2.

¹⁴¹ อุทัย อาทิวะ, *รวมบทความกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส* (กรุงเทพมหานคร: วิ.เจ.พรินติ้ง, 2554), หน้า 129.

ไม่ฟ้องในกรณีที่จำเลยได้รับการเยียวยาชดใช้จากผู้เสียหายแล้ว¹⁴² นอกจากนี้ยังมีดุลพินิจที่จะใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาใช้ในการบริหารจัดการในทางคดีด้วย ตัวอย่างกระบวนการยุติธรรมทางเลือกได้แก่ การไกล่เกลี่ยทางอาญา (Médiation pénale) โดยมีวัตถุประสงค์ในการแก้ปัญหาข้อพิพาทเล็กน้อยจากการกระทำผิดเพื่อไม่ให้ผู้กระทำผิดเล็กน้อยต้องถูกจำกัดสิทธิ เสรีภาพมากเกินไป¹⁴³ และความตกลงทางอาญา (La composition pénale) ประยุกต์มาจากการต่อรองคำรับสารภาพ (Plea bargaining) ในประเทศสหรัฐอเมริกา ใช้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารคดีซึ่งมีอัตราโทษไม่ร้ายแรง ให้นักงานอัยการมีหน้าที่ต้องเสนอเรื่องต่อศาลเพื่อพิจารณาให้ความเห็นชอบกับข้อเสนอของพนักงานอัยการเสียก่อน ความตกลงที่ผู้ต้องหาให้ความยินยอมจึงจะมีผลใช้บังคับได้ รวมไปถึงการกำหนดหน้าที่ให้ผู้ต้องหาปฏิบัติเพื่อแลกเปลี่ยนกับการยุติการฟ้องคดี เช่น หน้าที่ในการชดใช้ค่าสินไหมทดแทนแก่ผู้เสียหาย หน้าที่ในการรักษาพยาบาล การปฏิบัติตามข้อกำหนดเกี่ยวกับสุขภาพ สังคม และการอาชีพ เป็นต้น

อำนาจหน้าที่ของพนักงานอัยการปรากฏตามประมวลกฎหมายการจัดองค์กรในกระบวนการยุติธรรมแห่งประเทศฝรั่งเศส (The French Code of Judicial Organization) ซึ่งกำหนดอำนาจหน้าที่ของพนักงานอัยการในการดำเนินคดีแพ่งไว้นอกเหนืออำนาจหน้าที่ในทางอาญาว่า พนักงานอัยการมีอำนาจควบคุมการปฏิบัติตามกฎหมายและตามคำพิพากษา โดยพนักงานอัยการจะใช้อำนาจดังกล่าวในขณะใดก็ได้โดยอิสระ เมื่อเห็นว่าเป็นเรื่องเกี่ยวกับนโยบายสาธารณะ¹⁴⁴ ซึ่งในทางปฏิบัติ พนักงานอัยการฝรั่งเศสจะเข้าร่วมในการดำเนินคดีแพ่งเกือบทุกคดีที่เกี่ยวข้องกับประโยชน์สาธารณะ โดยพนักงานอัยการฝรั่งเศสมีสิทธิดำเนินคดีได้ทุกชั้นศาล ทั้งในคดีที่พนักงานอัยการเป็นคู่ความเองแต่แรกและในคดีที่เป็นคู่ความร่วมมือภายหลัง¹⁴⁵

ในระบบการดำเนินคดีอาญาของประเทศฝรั่งเศสนั้นไม่ได้มีแนวคิดในการแบ่งแยกการสอบสวนออกจากการฟ้องร้องคดีอย่างเช่นในระบบกฎหมายไทย หลักการดำเนินคดีอาญาในประเทศฝรั่งเศสถือว่าผู้ที่มีอำนาจในการสอบสวนและฟ้องคดีอาญาคือ พนักงานอัยการซึ่งเป็นไปตามหลักการ

¹⁴² สถาบันกฎหมายอาญา, *เรื่องเดิม*, หน้า 361.

¹⁴³ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส มาตรา 41 วรรค 7 “ก่อนฟ้องคดีอัยการแห่งสาธารณรัฐอาจสั่งให้มีการไกล่เกลี่ยทางอาญาได้ ถ้าหากผู้เสียหายและผู้กระทำความผิดยินยอม และอัยการแห่งสาธารณรัฐพิจารณาแล้วเห็นว่าการไกล่เกลี่ยทางอาญาจะเป็นหลักประกันการชดใช้ค่าสินไหมทดแทนความเสียหายที่เกิดขึ้นแก่ผู้เสียหาย ทำให้ข้อพิพาทอันเกิดจากการกระทำความผิดสิ้นสุดลงและจะมีส่วนช่วยในการที่ผู้กระทำความผิดกลับคืนเข้าสู่สังคม”

¹⁴⁴ The French Code of Judicial Organization, Article L. 751-2.

¹⁴⁵ French New Code of Civil Procedure, Article 421-429.

ดำเนินคดีอาญาโดยรัฐอย่างแท้จริง ดังนั้น ในระบบการดำเนินคดีอาญาของประเทศฝรั่งเศสจึงไม่ได้แบ่งแยกการสอบสวนออกจากการฟ้องร้องคดี พนักงานอัยการเป็นผู้รับผิดชอบการสอบสวนโดยอาจจะทำการสอบสวนด้วยตนเองหรือมอบให้ตำรวจฝ่ายคดีดำเนินการแทนก็ได้ แต่โดยทั่วไปแล้วพนักงานอัยการจะมอบให้ตำรวจฝ่ายคดีดำเนินการสอบสวนแทน โดยพนักงานอัยการเป็นผู้กำหนดทิศทางและกำกับดูแลการทำงานของตำรวจฝ่ายคดี

อำนาจควบคุมการสอบสวนการปฏิบัติงานของตำรวจฝ่ายคดีหรือพนักงานสอบสวนในประเทศฝรั่งเศสนั้นมิใช่การทำงานที่เป็นอิสระจากหน่วยงานอื่นในกระบวนการยุติธรรม แต่เป็นการปฏิบัติงานที่มีความสัมพันธ์ของอำนาจระหว่างตำรวจฝ่ายคดีกับตุลาการซึ่งเป็นผู้อำนวยความยุติธรรมอันประกอบด้วยพนักงานอัยการและผู้พิพากษาได้ส่วนโดยถือว่าตำรวจเป็นเครื่องมือหรือกลไกของการอำนวยความยุติธรรมทางอาญา ซึ่งมีพนักงานอัยการเป็นผู้กำกับดูแลและควบคุมทิศทางการสอบสวน

ตำรวจฝ่ายคดีปฏิบัติหน้าที่ภายใต้การอำนวยการของอัยการแห่งสาธารณรัฐ (ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส มาตรา 12 (1) ตำรวจฝ่ายคดีอยู่ภายใต้การสอดส่องดูแลของอธิบดีอัยการและภายใต้การควบคุมของศาลไต่สวน (Chambre de l'instruction) สอดคล้องกับที่บัญญัติไว้ในมาตรา 224 (ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส มาตรา 13)

3.2.2.2 หลักเกณฑ์การเรียกค่าสินไหมทดแทน

อำนาจในการฟ้องร้องคดีของประเทศฝรั่งเศส การฟ้องคดีในทางแพ่งสิทธิจะเป็นของผู้มีส่วนได้เสียในคดี คือผู้ได้รับความเสียหายจากการกระทำผิดทางแพ่งแต่เพียงผู้เดียว ส่วนการฟ้องร้องคดีอาญานั้นเป็นอำนาจหน้าที่ของพนักงานอัยการเท่านั้น¹⁴⁶ ตาม Code d'instruction criminelle คือ ประมวลสอบสวนคดีอาญามาตรา 1¹⁴⁷ ซึ่งมีใจความว่า สิทธิในการฟ้องร้องให้ลงอาญานี้ ได้แก่ ข้าราชการซึ่งได้รับหน้าที่ตามกฎหมาย หรือคือ พนักงานอัยการนั่นเอง

การฟ้องร้องขอให้ลงโทษทางอาญาเรียกว่า Action publique เจ้าทุกข์จะใช้ Action publique ไม่ได้ แต่มีสิทธิเรียกค่าเสียหายในทางแพ่งได้ 2 กรณี คือ ฟ้องเป็นคดีแพ่ง หรือ ฟ้องขอค่าเสียหายในคดีอาญาที่พนักงานอัยการฟ้องร้อง ในกรณีหลังหากพนักงานอัยการไม่ได้ฟ้องร้อง เจ้าทุกข์สามารถทำ Citation directe คือ ร้องขอค่าเสียหายต่อศาล ทำให้ศาลรู้ว่าจำเลยกระทำความผิดอาญาซึ่งเป็นรากฐานของการได้รับค่าเสียหาย ดังนี้ เจ้าทุกข์จึงทำให้ศาลต้องลงโทษทางอาญาแก่จำเลย เพราะเมื่อเจ้าทุกข์ทำ Citer directement จะทำให้มี Action publique ขึ้น

¹⁴⁶ จิต เศรษฐบุตร, *เรื่องเดิม*, หน้า 22.

¹⁴⁷ Art 1: “ L'action pour l'application des peines n'appartient qu'aux fonctionnaires auxquels elle est confiée par la loi...”

พนักงานอัยการจำต้องแถลงการณ์ศาลรับรู้ว่าจำเลยกระทำผิด นำไปสู่การลงโทษทางอาญา มีข้อสังเกตว่า Citation directe ใช้ได้กับเฉพาะคดีไม่อุกฉกรรจ์เท่านั้น¹⁴⁸ และการที่ผู้เสียหายได้รับค่าเสียหาย เสมือนเป็นการบังคับทางอ้อมให้พนักงานอัยการจำต้องเข้ามาฟ้องคดีอาญานั้นเอง

คำฟ้องต่อศาลอาญาประเทศฝรั่งเศสมี 2 ประเภท¹⁴⁹ คือ คำฟ้องคดีอาญา (Action publique) และคำฟ้องคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญา (Action civile) โดยคำฟ้องคดีอาญาจะเป็นการฟ้องต่อศาลซึ่งกระทำในนามของสังคมเพื่อให้มีการพิจารณาถึงความผิดที่กระทำลงไป รวมถึงกำหนดบทลงโทษ ซึ่งเป็นอำนาจหน้าที่ของพนักงานอัยการเท่านั้น ส่วนคำฟ้องคดีแพ่งที่เกี่ยวเนื่องกับคดีอาญาเป็นการฟ้องเพื่อให้มีการชดเชยค่าสินไหมทดแทนซึ่งปกติอำนาจฟ้องจะเป็นของผู้เสียหาย¹⁵⁰ โดยจะฟ้องได้ต่อเมื่อได้รับความเสียหายทางทรัพย์สิน ทางกาย หรือทางจิตใจโดยตรงจากการกระทำ ความผิดอาญานั้น ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 3 วรรค 2¹⁵¹

นอกจากนี้ ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาประเทศฝรั่งเศส มาตรา 3 วรรค 1¹⁵² และมาตรา 4 วรรค 1¹⁵³ ได้บัญญัติให้ฟ้องคดีอาญาสินไหม (คดีแพ่งที่เกี่ยวเนื่องกับคดีอาญา) พร้อมกับการฟ้องคดีอาญาต่อศาลที่พิจารณาคดีอาญาได้ ทำให้ผู้เสียหายมีสิทธิที่จะเลือกฟ้องและดำเนินคดีแพ่งที่เกี่ยวเนื่องกับคดีอาญาที่ศาลแพ่งหรือศาลอาญาก็ได้

หากผู้เสียหายเลือกฟ้องคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญาที่ศาลที่มีอำนาจพิจารณาคดีอาญา จะทำให้การพิจารณาเรื่องค่าเสียหายเป็นไปโดยรวดเร็วกว่าการฟ้องคดีแยกที่ศาลแพ่ง แต่หากผู้เสียหายเลือกฟ้องคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญาที่ศาลแพ่ง ผู้เสียหายจะมีฐานะเป็นโจทก์ในคดีแพ่ง และต้องดำเนินการตามกระบวนการพิจารณาคดีแพ่ง ทั้งกฎหมายแพ่งและกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ซึ่งผู้เสียหายสามารถดำเนินการเรียกร้องค่าเสียหายได้โดยอิสระ อย่างไรก็ตาม พนักงานอัยการยังคงมี

¹⁴⁸ จิต เศรษฐบุตร, *เรื่องเดิม*, หน้า 22.

¹⁴⁹ อุดม รัฐอมฤต, “การฟ้องคดีอาญา,” ใน **หนังสือรวมบทความทางวิชาการเนื่องในโอกาสครบรอบ 80 ปี ศาสตราจารย์ไพโรจน์ ชัยนาม**, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2535), หน้า 479.

¹⁵⁰ จริญญา เคียงกิตวรณ์, *เรื่องเดิม*, หน้า 49.

¹⁵¹ Article 3 “... It is admissible for any cause of damage, whether material, bodily or moral, which ensure from the actions prosecuted.”

¹⁵² Article 3 “The civil action may be exercised at the same time as the public prosecution and before the same court”

¹⁵³ Article 4 “The civil action may also be exercised separately from the public prosecution.”

สิทธิฟ้องคดีอาญาต่อศาลอาญาได้ ซึ่งอาจเกิดปัญหาว่าศาลแพ่งและศาลอาญารับฟังข้อเท็จจริงแตกต่างกัน¹⁵⁴ ตามกฎหมายของฝรั่งเศสให้ศาลในคดีแพ่งยึดถือข้อเท็จจริงตามศาลในคดีอาญาที่ได้วินิจฉัยแล้ว (L'autorité de la chose jugée au criminel sur le civil)¹⁵⁵ โดยมีเจตนารมณ์เพื่อให้ศาลทั้งสองวินิจฉัยข้อเท็จจริงให้เหมือนกัน นอกจากนั้น ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาประเทศฝรั่งเศส มาตรา 4 วรรค 2¹⁵⁶ วางหลักว่า “คำพิพากษาใด ๆ ของศาลแพ่งอาจถูกระงับไปจนกว่าจะมีคำพิพากษาคดีอาญาในเรื่องเดียวกัน”

กล่าวโดยสรุป พนักงานอัยการประเทศฝรั่งเศสมีความโดดเด่นในการสืบสวน สอบสวน รวบรวมพยานหลักฐานต่าง ๆ ในคดีด้วยตนเอง โดยทำงานร่วมกับตำรวจในการหาข้อเท็จจริงโดยไม่มีการแบ่งแยกการสอบสวนออกจากการฟ้องร้องคดี และมีอำนาจในการใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกเพื่อบริหารจัดการคดีอีกด้วย

การเรียกค่าสินไหมทดแทนในประเทศฝรั่งเศสสามารถทำได้ 2 วิธี คือผู้เสียหายสามารถยื่นฟ้องคดีแพ่งได้เองต่างหาก หรือเข้าเป็นคู่ความฝ่ายแพ่งในคดีอาญาของพนักงานอัยการ เพื่อฟ้องเรียกค่าสินไหมทดแทนไปในคราวเดียว ซึ่งคล้ายคลึงกับประเทศไทยเป็นอย่างมาก

3.2.3 ประเทศญี่ปุ่น

กฎหมายแพ่งของประเทศญี่ปุ่นถอดแบบมาจากประเทศฝรั่งเศสและประเทศเยอรมนี และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งใกล้เคียงกับประเทศเยอรมนีอย่างมาก จึงใช้ระบบกฎหมายแบบ Civil Law แต่หลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้มีการแก้กฎหมายครั้งใหญ่ กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งได้เปลี่ยนจากระบบไต่สวนมาเป็นระบบกล่าวหา โดยเน้นความสำคัญของคู่ความในคดี และไม่มีลูกขุนในการพิจารณาคดีแพ่ง อย่างไรก็ตามอำนาจหน้าที่ของพนักงานอัยการญี่ปุ่นยังคงคล้ายคลึงกับของพนักงานอัยการในภาคพื้นยุโรป¹⁵⁷

ประเทศญี่ปุ่นนอกจากจะอยู่ในภูมิภาคใกล้เคียงกับประเทศไทยยังมีการปกครองแบบรัฐเดี่ยว เช่นเดียวกับประเทศไทยอีกด้วย ศาลในประเทศญี่ปุ่นใช้ระบบ 3 ชั้นศาล โดยศาลล่างทั้งสองศาลจะ

¹⁵⁴ จริญญา เคียงกิตวิวรรณ, *เรื่องเดิม*, หน้า 50.

¹⁵⁵ จิต เศรษฐบุตร, *เรื่องเดิม*, หน้า 27-28.

¹⁵⁶ Article 4 “However, the judgment in any action exercised before the civil court is suspended until a final decision is made on the merits of the public prosecution where such a prosecution has been initiated.”

¹⁵⁷ สุข เปรนาวิน, "ระบบอัยการในต่างประเทศ," ใน *ระบบอัยการสากล* (กรุงเทพมหานคร: กองทุนสวัสดิการ ศูนย์บริการเอกสารและวิชาการ กรมอัยการ, 2526), หน้า 44.

พิจารณาทั้งข้อเท็จจริงและข้อกฎหมาย ส่วนศาลสูงจะพิจารณาเฉพาะปัญหาข้อกฎหมายเท่านั้น และยังมีการแบ่งทุนทรัพย์ศาลไทยอีกด้วย

ประเทศญี่ปุ่นใช้ระบบการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ กล่าวคือ เฉพาะพนักงานอัยการเท่านั้นเป็นผู้มีอำนาจฟ้องคดีอาญา ผู้เสียหายจะฟ้องคดีอาญาเองไม่ได้ พนักงานอัยการญี่ปุ่นนั้น มีอำนาจตั้งแต่เริ่มต้นและควบคุมการสอบสวน¹⁵⁸ ฟ้องร้อง และบังคับให้เป็นไปตามคำพิพากษาของศาล¹⁵⁹

พนักงานอัยการในประเทศญี่ปุ่นสังกัดกระทรวงยุติธรรม ซึ่งอยู่ฝ่ายบริหารโดยถือกระทรวงยุติธรรมเป็นหลัก และได้จัดองค์กรภายในกระทรวงยุติธรรมคือ สำนักงานอัยการ (Public Prosecutor's office) เป็นองค์กรที่มีความสำคัญที่สุดในกระทรวงยุติธรรมของญี่ปุ่นมีขอบเขตการรับผิดชอบในหน่วยงานอย่างกว้างขวางและได้จัดองค์กรภายในคือ

1.สำนักงานอัยการสูงสุด (The Supreme Public Prosecutor's Office) สำนักงานอัยการสูงสุดเป็นหน่วยงานระดับเดียวกับศาลยุติธรรม กล่าวคือ พนักงานอัยการของสำนักงานอัยการสูงสุดนี้จะเรียกว่าอัยการชั้นฎีกา ซึ่งมีอำนาจในการดำเนินคดีอาญาที่อยู่ในอำนาจพิพากษาของศาลสูงสุดหรือศาลฎีกา (The Supreme Court) การบังคับบัญชานั้นมีหัวหน้าพนักงานอัยการรับผิดชอบการบริหารเรียกว่า The Prosecutor General ซึ่งมีสถานะสูงกว่ารัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงยุติธรรม การปฏิบัติหน้าที่ขึ้นตรงต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมเท่านั้น

2.สำนักงานอัยการชั้นอุทธรณ์ (High Public Prosecutor's Office) สำนักงานอัยการชั้นอุทธรณ์จะมีพนักงานอัยการดำเนินคดีอาญาในศาลอุทธรณ์เช่นเดียวกับศาลยุติธรรม และจะมีจำนวนเท่ากับศาลอุทธรณ์ที่ตั้งแต่ละจังหวัด สำนักงานอัยการชั้นอุทธรณ์มีเท่ากับจำนวนของศาลอุทธรณ์สำหรับการบังคับบัญชาอยู่ในความรับผิดชอบของหัวหน้าแต่ละสำนักงานเรียกว่า The Superintending Prosecutor

3.สำนักงานอัยการชั้นต้นประจำเขต (District Public Prosecutor's Offices) สำนักงานอัยการชั้นต้นประจำเขตจะอยู่ทั่วไปตามเมืองใหญ่ซึ่งถือว่ามีความสำคัญเพราะเป็นการดำเนินคดีตั้งแต่ชั้นต้น มีอำนาจดำเนินคดีอาญาในศาลชั้นต้นประจำเขต (District Courts) นอกจากนี้สำนักงานอัยการประจำเขตยังมีอำนาจดำเนินคดีทางแพ่งเกี่ยวกับความสัมพันธ์ในครอบครัว และการดำเนินคดีอาญาเกี่ยวกับเด็กกระทำผิดอีกด้วย (Family Courts) สำหรับการบังคับบัญชามีหัวหน้าเป็นผู้รับผิดชอบในการบังคับบัญชาเรียกว่า Chief Public Prosecutor

¹⁵⁸ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาญี่ปุ่น มาตรา 189, 191.

¹⁵⁹ จิตรลดา จุงวงศ์, **แนวทางในการตรวจสอบควบคุมการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐในความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการ** (นิติศาสตรมหาบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2541), หน้า 87.

4.สำนักงานอัยการศาลแขวง (Local Public Prosecutor's Office) สำนักงานอัยการศาลแขวง เป็นพนักงานอัยการที่รับผิดชอบเกี่ยวกับคดีแพ่งและคดีอาญาในความผิดเล็กน้อย มีอำนาจดำเนินคดีในศาลแขวง (Summary Courts) สำนักงานอัยการศาลแขวงมีเท่ากับจำนวนของศาลแขวงทั่วประเทศ สำหรับการบังคับบัญชาที่มีหัวหน้าเป็นผู้รับผิดชอบในการบังคับบัญชาเรียกว่า Chief Public Prosecutor

3.2.3.1 บทบาทและอำนาจหน้าที่ของพนักงานอัยการตามกฎหมาย

พนักงานอัยการในประเทศญี่ปุ่นมีอำนาจหน้าที่ในการสืบสวนคดีอาญา ฟ้องคดีอาญาต่อศาล ควบคุมและให้คำแนะนำในการบังคับให้เป็นไปตามคำพิพากษาซึ่งโดยส่วนใหญ่เป็นคดีอาญารวมถึงเป็นตัวแทนในการรักษาผลประโยชน์ของรัฐ ซึ่งการฟ้องคดีอาญาเป็นหน้าที่ของพนักงานอัยการเท่านั้น ประชาชนทั่วไปไม่สามารถฟ้องคดีอาญาได้เอง

เป็นผู้แทนผลประโยชน์ของประชาชนในทางแพ่ง¹⁶⁰ ปัจจุบันกฎหมายที่ใช้กำหนดบทบาทอำนาจหน้าที่ของพนักงานอัยการในประเทศญี่ปุ่น คือ พระราชบัญญัติสำนักงานอัยการ ค.ศ.1947¹⁶¹ ซึ่งกำหนดบทบาทของพนักงานอัยการไว้ 5 ประการ ได้แก่¹⁶²

- 1.สืบสวนสอบสวนและดำเนินการเกี่ยวกับคดีอาญาที่เสนอต่อพนักงานอัยการโดยเจ้าพนักงานตำรวจ
- 2.สืบสวนสอบสวนและดำเนินการเกี่ยวกับคดีอาญาที่เอกชนได้ร้องทุกข์หรือกล่าวโทษต่อพนักงานอัยการ หรือที่พนักงานอัยการได้ทราบมาไม่ว่าจะโดยทางใด
- 3.มีอำนาจสั่งฟ้องหรือไม่ฟ้องคดีอาญาต่อศาล เนื่องจากกฎหมายญี่ปุ่นไม่อนุญาตให้ประชาชนฟ้องคดีอาญาเอง¹⁶³ เป็นดุลพินิจของพนักงานอัยการเท่านั้น
- 4.ดำเนินการดูแลให้การบังคับคดีเป็นไปตามคำพิพากษาของศาลโดยถูกต้อง
- 5.ปฏิบัติการอื่น ๆ ในฐานะผู้แทนหรือผู้รักษาผลประโยชน์ของประชาชน (as representatives of the public interest)

ในการสอบสวนคดีอาญานั้น พนักงานอัยการมีอำนาจที่จะเริ่มและควบคุมการสอบสวนได้ หากมีการกระทำผิดเกิดขึ้น¹⁶⁴ แม้ตำรวจเป็นผู้ทำการสอบสวนในเบื้องต้นแต่ในระหว่างดำเนินการ

¹⁶⁰ Yosiyuki Noda, *Introduction to Japanese Law*, trans. Anthony H. Angelo, 6th ed., (Tokyo: University of Tokyo Press, 1984), p.135.

¹⁶¹ Public Procurator's Office Act. (Law No.61' April 16" 1947)

¹⁶² ทวีศักดิ์ ฌ ตะกั่วทุ่ง, "งานอัยการของประเทศญี่ปุ่น," *ระบบอัยการสากล* (กรุงเทพมหานคร: กองทุนสวัสดิการ ศูนย์บริการเอกสารและวิชาการ กรมอัยการ, 2526), หน้า 103.

¹⁶³ The Code of Criminal Procedure, Article 247

พนักงานอัยการมีอำนาจที่จะทำการสืบสวนและสอบสวนเพิ่มเติมได้ โดยจะสอบสวนบุคคลใดเป็นผู้ต้องหาเพิ่มเติมจากที่เจ้าพนักงานตำรวจได้สอบสวนไว้ก็ได้¹⁶⁵ หรือจะสั่งให้เจ้าพนักงานตำรวจกระทำแทนก็ได้¹⁶⁶ หรือพนักงานอัยการอาจทำการสอบสวนคดีเองจนกว่าจะได้ข้อเท็จจริงที่เพียงพอที่จะวินิจฉัยสั่งฟ้องคดีหรือไม่ฟ้องก็ได้¹⁶⁷ นอกจากนี้พนักงานอัยการญี่ปุ่นยังมีอำนาจทำการสืบสวนและสอบสวนคดีเองได้หากมีเหตุควรเชื่อได้ว่ามีการกระทำความผิดเกิดขึ้น¹⁶⁸ และยังมีอำนาจจับกุมผู้กระทำความผิดเองได้อีกด้วย¹⁶⁹ แต่ในทางปฏิบัติพนักงานอัยการจะให้ตำรวจดำเนินการเนื่องจากมีความคล่องตัวมากกว่า เว้นแต่คดีที่ประชาชนสนใจ หรือที่เป็นข่าวคึกโครม พนักงานอัยการจะเป็นผู้จับกุมและสอบสวนเอง เพราะพนักงานอัยการสูงสุด (The Prosecutor General) จะต้องรายงานให้คณะรัฐมนตรีรับทราบเป็นระยะ ๆ เพื่อที่คณะรัฐมนตรีจะสามารถตอบกระทู้ถามในรัฐสภาได้¹⁷⁰ และยังต้องรับผิดชอบในการบังคับตามคำพิพากษาของศาลด้วย นับแต่โทษปรับถึงประหารชีวิต จะต้องกระทำภายใต้การกำกับดูแลของพนักงานอัยการเสมอ

ภารกิจในประการสุดท้าย หมายถึง พนักงานอัยการมีอำนาจหน้าที่ในการเป็นผู้แทนของประชาชนเพื่อการดูแลคุ้มครองผลประโยชน์ของประชาชนส่วนรวม (public interest) โดยปฏิบัติหน้าที่ตามกฎหมายบัญญัติ ซึ่งคือการทำหน้าที่ในการเป็นโจทก์หรือจำเลยในคดีแพ่งที่เกี่ยวกับผลประโยชน์ของประชาชนนั่นเอง กล่าวคือ พนักงานอัยการของญี่ปุ่นจะถือเป็นผู้แทนในการรักษา

¹⁶⁴ The Public Prosecutors Office Law, Article 6

¹⁶⁵ Criminal Justice in Japan, Edited by ministry of Justice. (1975) p. 10 ใน สมชาย แก้วพันธ์, โครงสร้างองค์กรการบริหารงานบุคคลของข้าราชการอัยการในประเทศไทย (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538) หน้า 92.

¹⁶⁶ The Code of Criminal Procedure, Article 192

¹⁶⁷ พงศกร จันทรศัพท์ และ นารี ตันตเสถียร, “ระบบกระบวนการยุติธรรมทางอาญาญี่ปุ่น การสอบสวนและฟ้องคดี,” อัยการนิเทศ, 50 (2531): หน้า48-70.

¹⁶⁸ The Code of Criminal Procedure, Article 193

¹⁶⁹ The Code of Criminal Procedure, Article 204

¹⁷⁰ ชัยรัตน์ กรรณิการ์, อำนาจอัยการสูงสุดในการสอบสวนคดีอาญาที่เกิดขึ้นนอก ราชอาณาจักร (วิทยานิพนธ์ นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539), หน้า 25.

ผลประโยชน์ของประชาชนในคดีแพ่ง¹⁷¹ ซึ่งคล้ายคลึงกับอำนาจหน้าที่ของพนักงานอัยการฝรั่งเศสที่เป็นต้นแบบของประเทศญี่ปุ่น¹⁷²

3.2.3.2 หลักเกณฑ์การเรียกค่าสินไหมทดแทน

คดีแพ่งถือเป็นเรื่องส่วนตัว ผู้เสียหายจึงต้องฟ้องคดีเองต่อศาล ซึ่งคำฟ้องต้องมีรายละเอียด เช่น คู่ความอีกฝ่าย ข้ออ้าง เหตุผล สำเนาข้อมูลสำคัญต่าง ๆ เป็นต้น

ความผิดฐานละเมิดได้บัญญัติอยู่ในประมวลกฎหมายแพ่ง (Civil Code) เป็นหลัก ตั้งแต่มาตรา 709-724 ในส่วนที่ 3 โดยหลักการที่กฎหมายแพ่งญี่ปุ่นยึดถือมี 2 หลักการ ได้แก่ หลัก Fault Liability หรือ ไม้มีความผิด ไม้ต้องรับโทษ และ หลัก Self-responsibility หรือ บุคคลไม้ต้องรับผิดชอบในการกระทำของบุคคลอื่น

โจทก์หรือเหยื่อต้องทำการพิสูจน์ ดังต่อไปนี้ จำเลยจงใจหรือประมาท และการกระทำของจำเลยเป็นความผิด และโจทก์ได้รับความเสียหาย และมีความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำของจำเลยกับความเสียหายของโจทก์

ประเทศญี่ปุ่นมีกฎหมายการจ่ายเงินช่วยเหลือเหยื่ออาชญากรรม (Crime Victims Benefit Payment Law) เริ่มใช้บังคับวันที่ 1 มกราคม ค.ศ.1981 โดยมีองค์กรตำรวจเป็นหน่วยงานหลักในการให้ความช่วยเหลือคุ้มครองเยียวยาเหยื่อในคดีอาญา¹⁷³

ในปี ค.ศ.2004 ประเทศญี่ปุ่นได้บัญญัติกฎหมายเกี่ยวกับการให้ความช่วยเหลือเยียวยาแก่ผู้เสียหายจากการกระทำผิดอาญาขึ้นเรียกว่า กฎหมายพื้นฐานว่าด้วยเหยื่ออาชญากรรม ซึ่งให้ความช่วยเหลือเหยื่อในเรื่องการเงิน และทางด้านจิตใจ รวมถึงเข้าร่วมในการดำเนินคดีอาญาของเหยื่ออาชญากรรม

บุคคลที่มีสิทธิได้รับเงินช่วยเหลือจากรัฐมี 3 กรณี คือ¹⁷⁴

1)กรณีเหยื่ออาชญากรรมถึงแก่ความตาย และมีทายาทที่ยังมีชีวิตอยู่ (กฎหมายการจ่ายเงินช่วยเหลือเหยื่ออาชญากรรม มาตรา 4(1))

¹⁷¹ Hiroshi Oda, **Japanese Law**, 2nd ed. (Oxford: Oxford University Press, 1999), p. 90.

¹⁷² Hideo Tanaka, **The Japanese Legal System**, (Tokyo: University of Tokyo Press, 1975), p. 554.

¹⁷³ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, โครงการศึกษาแนวทางการจ่ายเงินค่าตอบแทนการให้ความช่วยเหลือแก่เหยื่อในคดีอาญา: กรณีการให้ความช่วยเหลือในคดีอาญาของประเทศญี่ปุ่น (เสนอต่อกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ), พฤษภาคม 2558, หน้า 2.

¹⁷⁴ *เรื่องเดียวกัน*, หน้า 8.

2)กรณีเหยื่ออาชญากรรมได้รับบาดเจ็บหรือเจ็บป่วยรุนแรง (กฎหมายการจ่ายเงินช่วยเหลือเหยื่ออาชญากรรม มาตรา 4(2))

3)กรณีเหยื่ออาชญากรรมตกเป็นผู้พิการ (กฎหมายการจ่ายเงินช่วยเหลือเหยื่ออาชญากรรม มาตรา 4(3))

โดยมีคณะกรรมการความปลอดภัยสาธารณะประจำจังหวัดเป็นผู้รับคำร้องและพิจารณาจ่ายเงินช่วยเหลือแก่เหยื่ออาชญากรรม และสามารถเรียกให้ผู้ยื่นคำขอรับเงินช่วยเหลือหรือบุคคลอื่นใดที่เกี่ยวข้องให้ส่งมอบเอกสารหรือวัตถุใด ๆ หรือเรียกให้เข้าพบเพื่อสอบถามข้อมูลเพิ่มเติม แม้กระทั่งให้เข้าพบแพทย์เพื่อตรวจร่างกายก็ได้ จากสถิติพบว่าเหยื่ออาชญากรรม 94 เปอร์เซ็นต์ ที่ยื่นคำขอรับเงินช่วยเหลือได้รับการจ่ายเงินช่วยเหลือให้ โดยงบประมาณมาจากงบประมาณทั่วไปที่รัฐบาลจัดสรรให้กับสำนักงานตำรวจแห่งชาติ¹⁷⁵

กล่าวโดยสรุป ระบบเงินช่วยเหลือของรัฐเป็นระบบสุดท้ายในการเยียวยาที่ไม่เพียงพอจากช่องทางอื่น ๆ ต่อการเสียหายที่เกิดขึ้น จึงจำกัดไว้เพียงกรณี เสียชีวิต บาดเจ็บรุนแรง และพิการ โดยหน่วยงานหลัก คือ เจ้าหน้าที่ตำรวจท้องที่มีหน้าที่ในการให้คำปรึกษาและแจ้งสิทธิแก่ผู้เสียหาย และส่งเรื่องไปที่คณะกรรมการความปลอดภัยสาธารณะประจำจังหวัดเป็นผู้กำหนดว่าจะจ่ายเงินช่วยเหลือเหยื่ออาชญากรรมหรือไม่ เป็นจำนวนเท่าใด โดยมีแนวความคิดว่าเจ้าหน้าที่ตำรวจเป็นบุคคลใกล้ชิดกับผู้เสียหายมากที่สุดในกระบวนการยุติธรรม

จากการศึกษาบทบาทอำนาจหน้าที่ของพนักงานอัยการในประเทศไทยและต่างประเทศ มีทั้งจุดเหมือน จุดแตกต่าง และจุดเด่นมากมาย จึงขอสรุปเป็นตาราง ดังนี้

¹⁷⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 27-29.

ตารางที่ 3.1 ตารางสรุปเปรียบเทียบแต่ละประเทศ

	ไทย	สหรัฐอเมริกา	ฝรั่งเศส	ญี่ปุ่น
การฟ้องคดีอาญา	พนักงานอัยการและผู้เสียหาย	พนักงานอัยการ	พนักงานอัยการ	พนักงานอัยการ
บทบาทของพนักงานอัยการ	ฟ้องคดีต่อศาล	สืบสวนสอบสวนและฟ้องคดีต่อศาล	สืบสวนสอบสวนและฟ้องคดีต่อศาล	สืบสวนสอบสวนและฟ้องคดีต่อศาล
การเรียกค่าสินไหมทดแทน	ผู้เสียหายฟ้องเป็นคดีเอง และโดยพนักงานอัยการ	ผู้เสียหายฟ้องเป็นคดีเอง และโดยพนักงานอัยการ	ผู้เสียหายฟ้องเป็นคดีเอง และโดยพนักงานอัยการ	ผู้เสียหายฟ้องเป็นคดีเอง
ลักษณะเด่น	คดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญา	MVRA และการให้พนักงานคุมประพฤติรวบรวมข้อมูลค่าเสียหายของผู้เสียหาย	การแจ้งสิทธิโดยตำรวจ และ คดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับ คดีอาญา คล้ายไทย	พนักงานอัยการมีส่วนสำคัญในคดี ตั้งแต่ริเริ่มคดี ไปจนถึงการบังคับตามคำพิพากษา
ระบบกฎหมาย	Civil Law	Common Law	Civil Law	Civil Law

บทที่ 4

วิเคราะห์ข้อกำหนดของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และบทบาทของพนักงานอัยการในการเรียกค่าสินไหมทดแทนแทนผู้เสียหาย

ในบทนี้จะพิจารณาถึงหลักการและเหตุผลในการปรับปรุงแก้ไขประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 43 และมาตรา 44/1 ซึ่งเป็นเรื่องการเรียกค่าสินไหมทดแทนในคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญา เพื่อชดเชยค่าสินไหมทดแทนแก่ผู้เสียหายอย่างสะดวก รวดเร็ว และประหยัดค่าใช้จ่าย อย่างไรก็ตาม กฎหมายทั้ง 2 มาตรานั้นมีข้อกำหนดที่ทำให้ไม่สามารถบรรลุเจตนารมณ์ในการตรากฎหมายขึ้นมาได้อย่างแท้จริง

วัตถุประสงค์ของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 43 คือให้ผู้เสียหายได้รับการเยียวยาความเสียหายที่เกิดจากการกระทำผิดใน 9 ฐานความผิดเกี่ยวกับทรัพย์ โดยการคืนทรัพย์ หรือใช้ราคาแทนด้วยความรวดเร็วและประหยัดค่าใช้จ่าย เพื่อลดปริมาณคดีที่จะขึ้นสู่ศาล ส่วนมาตรา 44/1 นั้นถูกตราขึ้นมาเพื่อลดข้อจำกัด และเพิ่มความครอบคลุมในการเรียกค่าสินไหมทดแทนไปในความผิดประเภทอื่น ๆ ด้วย ซึ่งจะได้กล่าวต่อไป

4.1 ข้อจำกัดของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 43 และมาตรา 44/1

ถึงแม้เจตนารมณ์ในการออกกฎหมายทั้ง 2 มาตราดังกล่าว จะเป็นเจตนาดีในการอำนวยความสะดวกให้แก่ผู้เสียหายโดยให้พนักงานอัยการดำเนินการ หรือผู้เสียหายเองยื่นคำร้องเข้าไปในคดีอาญา แต่ในทางปฏิบัติมีข้อจำกัดสำคัญทำให้ทั้ง 2 มาตรา ไม่สามารถบังคับใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4.1.1 ข้อจำกัดของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 43

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 43 กำหนดให้เมื่อพนักงานอัยการยื่นฟ้องคดีอาญา ให้เรียกร้องทรัพย์คืนหรือราคาที่ผู้เสียหายสูญเสียไปจากการกระทำผิดใน 9 ฐานความผิด

ได้แก่ ลักทรัพย์ ชิงทรัพย์ ปล้นทรัพย์ โจรสลัด กรรโชก ฉ้อโกง ยักยอก และรับของโจร แทนผู้เสียหายด้วย

เห็นได้ว่า ข้อจำกัดประการแรกของมาตรานี้คือ การกำหนดขอบเขตฐานความผิดไว้เพียง 9 ฐานความผิด ที่ให้พนักงานอัยการดำเนินการเรียกทรัพย์คืนหรือราคาแทนผู้เสียหาย หากเกินกว่า 9 ฐานที่บัญญัติไว้ พนักงานอัยการย่อมไม่มีอำนาจจัดการแทนผู้เสียหายได้ เหตุที่จำกัดไว้ 9 ฐานความผิด เพราะ เป็นความผิดที่เกี่ยวกับทรัพย์โดยตรง และมีผลเสียหายที่ชัดเจน สะดวกต่อการพิสูจน์และดำเนินคดี

ข้อจำกัดประการที่สอง คือ การให้พนักงานอัยการดำเนินการแทนผู้เสียหายเฉพาะการเรียกทรัพย์คืนหรือราคาแทนผู้เสียหาย อันเกิดจากการกระทำความผิดเท่านั้น พนักงานอัยการไม่สามารถเรียกค่าสินไหมทดแทนนอกเหนือจากกรณีดังกล่าวได้ เช่น ดอกเบี้ย เป็นต้น เหตุเพราะ การคืนทรัพย์คืนหรือราคานั้นเป็นสิ่งที่ผู้เสียหายสูญเสียไปโดยตรงจากการกระทำความผิด ส่วนดอกเบี้ยนั้นถือเป็นส่วนเพิ่มที่เกินไปกว่าความเสียหายที่แท้จริง จึงไม่ควรให้พนักงานอัยการเข้าไปก้าวล่วงในส่วนที่เป็นคดีแพ่งของเอกชน

ข้อจำกัดประการที่สาม คือ ค่าธรรมเนียมที่ผู้เสียหายต้องเสีย หากดำเนินคดีแพ่งเองต่างหาก หากผู้เสียหายมีค่าสินไหมทดแทนที่พึงได้รับมากกว่าที่พนักงานอัยการสามารถเรียกร้องให้ได้ตามมาตรานี้ ผู้เสียหายต้องไปฟ้องเป็นคดีแพ่งเองต่างหาก และย่อมมีค่าใช้จ่ายตามมาอีกพอสมควร ทั้งค่าทนายความ ค่าธรรมเนียมศาล ซึ่งอาจสูงถึง 2 แสนบาท (คดีที่มีค่าขอให้ปลดปล่อยทุกข้ออ้างคำนวณเป็นราคาเงินได้ คิดในอัตราร้อยละ 2) รวมถึงเวลาที่ต้องใช้ไปกับการเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนดังกล่าว ทั้งที่พนักงานอัยการได้ดำเนินคดีอาญาและฟ้องเรียกทรัพย์คืนหรือราคาแทนในส่วนที่พนักงานอัยการสามารถเรียกได้แล้ว แต่ผู้เสียหายต้องดำเนินคดีเดียวกันซ้ำอีกหนึ่งรอบเพื่อเรียกในส่วนน้อยที่พนักงานอัยการไม่สามารถเรียกร้องให้ได้ จึงอาจไม่คุ้มค่าที่ผู้เสียหายจะเรียกร้องอีกต่างหากทำให้ผู้เสียหายเสียสิทธิในสิ่งที่ควรจะได้ไป

4.1.2 ข้อจำกัดของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 ได้รับการตราออกมาเพื่อแก้ไขข้อบกพร่องของมาตรา 43 ตามหมายเหตุท้ายพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับที่ 24) พ.ศ. 2548 ที่ว่า เนื่องจากการดำเนินคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาบัญญัติให้พนักงานอัยการมีเพียงอำนาจในการเรียกทรัพย์คืนหรือราคาแทนผู้เสียหายในความผิดเกี่ยวกับทรัพย์บางประเภทเท่านั้นผู้เสียหายซึ่งได้รับความเสียหายจากการกระทำความผิดของจำเลยต้องไปดำเนินคดีส่วนแพ่งเพื่อเรียกค่าสินไหมทดแทนอื่นด้วยตนเอง และต้องเสียค่าธรรมเนียมในการเรียกค่า

สินไหมทดแทนอันเป็นภาระยิ่งขั้นให้แก่ผู้เสียหาย ดังนั้น สมควรแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาให้ผู้เสียหายมีสิทธิยื่นคำร้องขอให้จำเลยชดใช้ค่าสินไหมทดแทนในคดีอาญาทุกประเภทที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ต่อเนื่องไปได้เพื่อให้การพิจารณาคดีส่วนแบ่งเป็นไปโดยรวดเร็ว รวมทั้งยกเว้นค่าธรรมเนียมสำหรับการดำเนินคดีดังกล่าวเพื่อลดภาระให้แก่ผู้เสียหาย จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้

ต้องยอมรับว่าประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 นั้น ได้ถูกออกแบบมาเพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้เสียหายให้ดำเนินการเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนไปได้ในคราวเดียวกับคดีที่พนักงานอัยการฟ้องคดีอาญา ในคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญาโดยไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียม ซึ่งช่วยแก้ไขข้อจำกัดทั้ง 3 ประการของมาตรา 43 ดังกล่าวข้างต้นได้หมดสิ้น อย่างไรก็ตามมีข้อจำกัดใหม่ที่สำคัญอยู่สองประการที่ว่า ผู้เสียหายไม่ทราบถึงสิทธิของตน ว่าตนมีสิทธิในการยื่นคำร้องเพื่อเข้ารับค่าสินไหมทดแทน หรือถึงทราบสิทธิดังกล่าว ก็ไม่ทราบว่าพนักงานอัยการดำเนินการถึงขั้นตอนใดแล้ว

ข้อจำกัดประการแรกของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 คือ ผู้เสียหายไม่ทราบถึงสิทธิของตนในการยื่นคำร้องเข้ามาในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ จากการศึกษาพบว่า ผู้เสียหาย 102 คน จาก 177 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 57.6 ไม่ทราบว่าตนมีสิทธิเรียกค่าเสียหายในคดีอาญาที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ฟ้อง โดยไม่ต้องไปฟ้องเป็นคดีแพ่งเอง¹⁷⁶ ปัญหาดังกล่าวเกิดขึ้นเนื่องจากไม่มีผู้แจ้งสิทธิให้ผู้เสียหายทราบถึงสิทธิดังกล่าว ซึ่งจากการศึกษาเห็นว่า ควรให้พนักงานสอบสวนเป็นผู้แจ้งสิทธิในเบื้องต้นแก่ผู้เสียหาย เพื่อผู้เสียหายได้เตรียมการยื่นคำร้องเข้าไปในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์

ข้อจำกัดประการที่สองคือ ผู้เสียหายไม่ทราบถึงขั้นตอนการดำเนินการของพนักงานอัยการตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 วรรค 2 กล่าวว่า “การยื่นคำร้องตามวรรคหนึ่ง ผู้เสียหายต้องยื่นคำร้องก่อนเริ่มสืบพยาน ในกรณีที่ไม่มี การสืบพยานให้ยื่นคำร้องก่อนศาลวินิจฉัยชี้ขาดคดี” และวรรค 3 ที่ว่า “คำร้องตามวรรคหนึ่งจะมีคำขอประการอื่นที่มีใช้คำขอบังคับให้จำเลยชดใช้ค่าสินไหมทดแทนอันเนื่องมาจากการกระทำความผิดของจำเลยในคดีอาญามีได้และต้องไม่ขัดหรือแย้งกับคำฟ้องในคดีอาญาที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์” ผู้เสียหายไม่อาจทราบได้เลยว่า ณ เวลานี้ พนักงานอัยการได้ยื่นฟ้องคดีของตนไปแล้วหรือยัง หรือจะเริ่มมีการสืบพยานเมื่อใด หรือมีการสืบพยานหรือไม่ หากทราบภายหลังอาจทำให้สิทธิในการยื่นคำร้องดังกล่าวหมดเวลาไป ในส่วนนี้พิจารณาแล้วเห็นว่า คงมีแต่พนักงานอัยการเท่านั้นที่ทราบถึงขั้นตอนการดำเนินคดีของตนอย่างแน่ชัด อีกทั้งเป็นผู้มีความรู้ความสามารถในทางกฎหมาย ที่จะแนะนำได้ว่าคำร้องของผู้เสียหายนั้นขัด

¹⁷⁶ ประยุทธ์ เพชรคุณ, *เรื่องเดียวกัน*, หน้า 70.

หรือแย้งกับสิ่งที่ตนได้ยื่นฟ้องไปหรือไม่ เพราะถ้าคำร้องของผู้เสียหายขัดหรือแย้งกับฟ้องของพนักงานอัยการ ศาลก็มีอำนาจพิจารณาคำร้องนั้นได้ ในขั้นตอนนี้จึงเห็นควรให้เป็นหน้าที่ของพนักงานอัยการในการแจ้งกำหนดเวลาในการยื่นคำร้องแก่ผู้เสียหายรวมถึงให้คำแนะนำในการเขียนคำร้อง และตรวจสอบว่าคำร้องนั้นขัดหรือแย้งกับคำฟ้องของตนหรือไม่ ซึ่งจะได้นำเสนอในส่วนข้อเสนอแนะต่อไป

4.2 ขอบเขตค่าสินไหมทดแทนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 กับ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 420

เจตนารมณ์ของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 ต้องการให้ผู้เสียหายได้รับค่าสินไหมทดแทนคืนอย่างครบถ้วน ไม่เพียงแต่สินทรัพย์หรือใช้ราคาทรัพย์สินอย่างมาตรา 43 เท่านั้น ถ้อยคำในกฎหมายได้เปิดโอกาสให้ผู้เสียหายที่ได้รับผลกระทบในด้าน ชีวิต ร่างกาย จิตใจ เสรีภาพ ชื่อเสียง และทรัพย์สิน สามารถยื่นคำร้องเข้ามาในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ได้โดยไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียม จึงกล่าวได้ว่ามาตรานี้ต้องการให้ผู้เสียหายจากการกระทำผิดทางอาญามีสิทธิเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนได้ในความผิดเกือบทุกประเภท โดยไม่ต้องฟ้องเป็นคดีแพ่งต่างหาก มูลคดีที่เป็นส่วนอาญาเป็นหน้าที่ของพนักงานอัยการในการดำเนินคดีต่อศาล ส่วนผู้เสียหายที่ยื่นคำร้องเข้าไปมีหน้าที่สืบพยานเกี่ยวกับค่าสินไหมทดแทนเท่านั้น อย่างไรก็ตาม หากพนักงานอัยการเรียกทรัพย์สินหรือราคาทรัพย์สินแทนผู้เสียหายตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 43 ให้แก่ผู้เสียหายแล้ว ผู้เสียหายจะเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนซ้ำในส่วนที่พนักงานอัยการเรียกร้องแล้วไม่ได้

ในการดำเนินคดีในชั้นศาล เมื่อพนักงานอัยการสืบพยานเกี่ยวกับคดีอาญาแล้วเสร็จ ศาลจะอนุญาตให้ผู้เสียหายนำพยานเข้าสืบเกี่ยวกับค่าสินไหมทดแทนได้เท่าที่จำเป็น หรือศาลจะพิจารณาพิพากษาคดีอาญาไปก่อนแล้วจึงพิจารณาพิพากษาคดีส่วนแพ่งภายหลังก็ได้ เมื่อผู้เสียหายนำสืบเกี่ยวกับความเสียหายแล้ว ศาลจะกำหนดค่าเสียหายให้ตามสมควร แต่ไม่เกินที่ผู้เสียหายร้องขอ และคำพิพากษาในคดีอาญาที่ให้จำเลยใช้ค่าสินไหมทดแทนแก่ผู้เสียหายทำให้ผู้เสียหายเป็นเจ้าหนี้ตามคำพิพากษาเพื่อขอหมายบังคับคดีต่อไป¹⁷⁷

¹⁷⁷ กฤษฎา ภูวรักษ์, ปัญหาในการพิจารณาคำร้องขอให้ชดเชยค่าสินไหมทดแทนในคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญา (ผลงานส่วนบุคคลการอบรมหลักสูตรผู้พิพากษาผู้บริหารในศาลชั้นต้น รุ่นที่ 10 สถาบันพัฒนาข้าราชการตุลาการศาลยุติธรรม, 2555), หน้า 8.

มีประเด็นปัญหาว่า ค่าสินไหมทดแทนที่เรียกได้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 420 กับประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 นั้นเป็นค่าสินไหมทดแทนเดียวกันหรือไม่ หรือมีขอบเขตต่างกันอย่างไร เนื่องจากถ้อยคำในทั้งสองมาตรานี้มีความแตกต่างกัน กล่าวคือ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 44/1 บัญญัติว่า “...ถ้าผู้เสียหายมีสิทธิที่จะเรียกเอาค่าสินไหมทดแทนเพราะเหตุได้รับอันตรายแก่ชีวิต ร่างกาย จิตใจ หรือได้รับความเสื่อมเสียต่อเสรีภาพในร่างกายชื่อเสียงหรือได้รับความเสียหายในทางทรัพย์สิน...” ในขณะที่ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 420 บัญญัติว่า “...เสียหายถึงแก่ชีวิตก็ดี แก่ร่างกายก็ดี อนามัยก็ดี เสรีภาพก็ดี ทรัพย์สินหรือสิทธิอย่างหนึ่งอย่างใดก็ดี...”

จากการศึกษาพบว่า ค่าสินไหมทดแทนทั้งสองกรณีเป็นค่าสินไหมทดแทนตัวเดียวกัน กล่าวคือ หากในความเสียหายนั้นสามารถเรียกค่าสินไหมทดแทนจากการละเมิดตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 420 ได้ ก็สามารถเรียกค่าสินไหมทดแทนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 ได้เช่นเดียวกัน แต่ในการเรียกค่าสินไหมทดแทนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 นั้น ต้องเป็นคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญาเท่านั้น คือ ต้องเป็นค่าสินไหมทดแทนที่เรียกจากมูลการกระทำผิดในคดีอาญา

ประเด็นต่อไป ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 ไม่ได้บัญญัติคำว่า “อนามัย” อย่างไรก็ตาม ผู้เสียหายสามารถเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนในส่วนนี้ได้หากเกิดจากความเสียหายในมูลคดีอาญา ด้วยเหตุที่กล่าวไปแล้วว่าหากในความเสียหายนั้นสามารถเรียกค่าสินไหมทดแทนจากการละเมิดตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 420 ได้ ก็สามารถเรียกค่าสินไหมทดแทนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 ได้เช่นเดียวกัน

มากไปกว่านั้น ค่าสินไหมทดแทนตามมาตรา 44/1 ยังมีความหมายเช่นเดียวกับประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 438 จึงไม่จำเป็นต้องเป็นค่าสินไหมทดแทนที่เป็นตัวเงินเพียงอย่างเดียว อาจรวมถึงความเสียหายที่คำนวณเป็นตัวเงินและหนี้ที่เป็นการกระทำเพื่อให้ผู้เสียหายกลับคืนสู่สถานะเดิมด้วย แต่ไม่ครอบคลุมไปถึงค่าสินไหมทดแทนเพื่อการลงโทษซึ่งจะมีกฎหมายบัญญัติไว้โดยเฉพาะ¹⁷⁸ ดังนั้น ค่าสินไหมทดแทนเพื่อความเสียหายอย่างอื่นอันมิใช่ตัวเงิน ผู้เสียหายสามารถเรียกได้เฉพาะกรณีเสียหายต่อร่างกาย อนามัย เสรีภาพ ดังคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2501/2517 ความเป็นค่าเสียหายที่โจทก์จำต้องให้แพทย์ทำศัลยกรรมตกแต่งใบหน้าเพื่อลบรอยแผลเป็นย่อมจัดเป็นค่า

¹⁷⁸ สาธิตา คุลิเมคิน, ปัญหาการเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนของผู้เสียหาย ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 (นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ปริธี พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2560), หน้า 531-532.

สินไหมทดแทนเพื่อความเสียหายอย่างอื่นอันมิใช่ตัวเงินตามความในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 446

ส่วนความเสียหายทางจิตใจที่มีบัญญัติอยู่ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 ซึ่งกำหนดให้ผู้เสียหายสามารถเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนในส่วนนี้ได้ แต่ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 420 ไม่ได้รวมค่าสินไหมทดแทนทางจิตใจไว้ด้วย เช่น ความวิบโยค โทมนัส ความว้าเหว่ ที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกาได้มีคำพิพากษาเป็นบรรทัดฐานในคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1742/2499 ความว่า จำเลยได้ละเมิดโจทก์เพราะทำให้บุตรโจทก์ถึงแก่ความตาย จำเลยต้องรับผิดชอบชดเชยค่าเสียหายแก่โจทก์ฐานขาดรู้อุปการะ ส่วนที่โจทก์เรียกค่าวิบโยคเศร้าโศกเสียใจนั้น ศาลไม่คิดให้ เพราะไม่มีกฎหมายบัญญัติให้เรียกร้องได้ และต่อมาได้มีคำพิพากษาของศาลฎีกาเดินตามแนวบรรทัดฐานนี้ เช่น คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 789/2502 และคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 4550/2518¹⁷⁹

อย่างไรก็ตาม แนวคิดเกี่ยวกับค่าสินไหมทดแทนทางจิตใจได้มีการเปลี่ยนแปลงไป โดยมีการยอมรับความเสียหายทางด้านจิตใจมากขึ้นสังเกตได้จากคำพิพากษาศาลฎีกาดังต่อไปนี้ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2488/2523 ค่าเสียหายที่โจทก์ได้รับความตกใจและทุกข์ทรมานจากเหตุที่ถูกสุนัขจ่าเลยกัด เชื่อได้ว่าโจทก์ได้รับความตกใจมากทั้งอันตรายและความทุกข์ทรมานที่ได้รับไม่ใช่เล็กน้อย ที่ศาลอุทธรณ์กำหนดค่าเสียหายในส่วนนี้เป็นเงิน 4,000 บาทนั้นชอบแล้ว คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3357/2538 ขณะเกิดเหตุโจทก์เป็นนักเรียนกำลังเรียนอยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ได้รับอันตรายสาหัสจากการละเมิด ต้องพักรักษาตัวหลายเดือน ต้องขาดเรียนและเรียนช้าขึ้น โจทก์ย่อมได้รับความทุกข์ทรมานทางกายและจิตใจมาก โจทก์ย่อมมีสิทธิเรียกค่าเสียหายอันมิใช่ตัวเงินในส่วนนี้ได้ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 292/2542 ภายหลังจากโจทก์ทำการผ่าตัดกับจำเลย โจทก์มีอาการเครียดเนื่องจากมีอาการเจ็บปวด ต่อมาภายหลังพบว่าการทำศัลยกรรมไม่ได้ผลทำให้โจทก์เครียดมาก กังวลและนอนไม่หลับรุนแรงกว่าก่อนผ่าตัด ความเครียดของโจทก์จึงเป็นผลโดยตรงจากการผ่าตัด จำเลยต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายที่โจทก์ต้องรักษา และคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 6303/2547 ความทุกข์ทรมานที่เกิดขึ้นเป็นความเสียหายอันเป็นที่มาของความทุกข์ทรมานทั้งร่างกายและจิตใจอย่างแสนสาหัส โจทก์จึงมีสิทธิเรียกร้องค่าเสียหายที่ไม่ใช่ตัวเงินได้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 446

นอกจากคำพิพากษาศาลฎีกาเกี่ยวกับความเสียหายทางจิตใจแล้ว ในกฎหมายเฉพาะ เช่น พระราชบัญญัติความรับผิดต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นจากสินค้าที่ไม่ปลอดภัย พ.ศ.2551 มีบทนิยามในมาตรา 4 ดังนี้ “ความเสียหายต่อจิตใจ” หมายความว่า ความเจ็บปวด ความทุกข์ทรมาน ความ

¹⁷⁹ สุนันทา จันทรแก้ว, คำสินไหมทดแทนกรณีละเมิดที่ก่อให้เกิดความเสียหายทางจิตใจ (สำนักงานคณะกรรมการการกฤษฎีกา,ม.ป.ป.), หน้า 11-12.

หวาดกลัว ความวิตกกังวล ความเศร้าโศกเสียใจ ความอับอาย หรือความเสียหายต่อจิตใจอย่างอื่นที่มีลักษณะทำนองเดียวกัน และในมาตรา 11 (1) ศาลมีอำนาจกำหนดค่าเสียหายสำหรับความเสียหายต่อจิตใจอันเป็นผลเนื่องมาจากความเสียหายต่อร่างกาย สุขภาพ หรืออนามัยของผู้เสียหาย และหากผู้เสียหายถึงแก่ความตาย สามี ภริยา บุพการี หรือผู้สืบสันดานของบุคคลนั้นชอบที่จะได้รับค่าเสียหายสำหรับความเสียหายต่อจิตใจ อันเนื่องมาจากสินค้าที่ไม่ปลอดภัย

ในคดีปกครองพบว่ามีกรกล่าวถึงความเสียหายทางจิตใจในคำพิพากษาศาลปกครองสูงสุด บางคดี เช่น คำพิพากษาศาลปกครองสูงสุด ที่ อ.703/2555 โดยกำหนดให้ผู้ฟ้องคดีได้รับการเยียวยาความเสียหายอันเนื่องมาจากการที่ตนต้องรอและติดตามผลการสอบสวน ซึ่งสร้างความคับข้องใจและความทุกข์ใจให้กับผู้ฟ้องคดี คำพิพากษาศาลปกครองสูงสุด ที่ อ.414/2553 ซึ่งเป็นคดีพิพาททางวินัย และศาลปกครองสูงสุดกำหนดค่าเสียหายทางจิตใจให้แก่ผู้ฟ้องคดีอันเนื่องมาจากความเสียหายในเกียรติยศชื่อเสียง หรือคำพิพากษาศาลปกครองสูงสุด ที่ อ.86/2555 ศาลปกครองสูงสุดไม่ได้กำหนดค่าเสียหายทางจิตใจตามที่ผู้ฟ้องคดีร้องขอ โดยอ้างเหตุผลว่าค่าเสียหายทางจิตใจที่ผู้ฟ้องคดีกล่าวอ้างมานั้น ไม่ถือเป็นความเสียหายโดยตรงจากการที่ผู้ฟ้องคดีต้องออกจากอสังหาริมทรัพย์ที่ถูกเวนคืน

กล่าวโดยสรุป ความเสียหายใด ๆ ที่เกิดจากการกระทำความผิดอาญา หากสามารถเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนในทางแพ่งตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 420 ได้ ย่อมสามารถยื่นคำร้องขอชดเชยค่าสินไหมทดแทนในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 ได้ และอาจกล่าวได้ว่าค่าสินไหมทดแทนในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 กว้างกว่าประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 420 เนื่องจากมาตรา 420 ไม่รวมความเสียหายทางด้านจิตใจ เหตุเพราะกฎหมายไม่เปิดช่องให้เรียกร้อง และมีแนวคำพิพากษาศาลฎีกาว่าเป็นบรรทัดฐานไว้ อย่างไรก็ตาม คำพิพากษาศาลฎีกาในช่วงหลังได้มีการยอมรับค่าเสียหายทางจิตใจมากขึ้น รวมถึงกฎหมายเฉพาะในพระราชบัญญัติความรับผิดชอบความเสียหายที่เกิดขึ้นจากสินค้าที่ไม่ปลอดภัย พ.ศ.2551 และคดีปกครองบางคดี จึงเป็นที่น่าสนใจว่าในอนาคตประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์จะมีการแก้ไขให้ผู้ถูกละเมิดสามารถเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนจากความเสียหายทางจิตใจได้หรือไม่

4.3 ปัญหาการกำหนดบทบาทให้พนักงานอัยการเรียกค่าสินไหมทดแทนแทนผู้เสียหาย

4.3.1 เหตุผลที่ไม่ให้พนักงานอัยการเรียกค่าสินไหมทดแทนแทนผู้เสียหาย

จากที่กล่าวมาข้างต้น ผู้เสียหายในคดีอาญาส่วนใหญ่ไม่ทราบว่าตนมีสิทธิเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนในคดีอาญาโดยยื่นคำร้องเข้าไปในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ได้เลย จึงมีแนวคิดว่าจะหากให้พนักงานอัยการผู้ซึ่งยื่นฟ้องคดีอาญาอยู่แล้วทำคำร้องขอให้ศาลพิจารณาค่าสินไหมทดแทนของผู้เสียหายไปเลยในคราวเดียวกับที่ตนยื่นฟ้องคดีอาญา โดยรวบรวมข้อมูลจากผู้เสียหายและพนักงานสอบสวนเพื่อนำสืบถึงค่าสินไหมทดแทนที่ผู้เสียหายพึงได้ไปในการพิจารณาคดีของศาลเลยเป็นไปได้หรือไม่

จากการศึกษาเอกสารประกอบการพิจารณาร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับที่..) พ.ศ. (การดำเนินคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญา)¹⁸⁰ ในบันทึกสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาประกอบร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับที่ ..) พ.ศ. เรื่องเสร็จที่ 85-86/2547 พบว่า เหตุผลที่ไม่ให้พนักงานอัยการเรียกค่าสินไหมทดแทนแทนผู้เสียหาย มี 2 ประการ ได้แก่

1. พนักงานอัยการมีคดีอาญาที่ต้องรับผิดชอบจำนวนมาก
2. การดำเนินคดีแพ่งเพื่อเรียกค่าสินไหมทดแทนมีความจำเป็นต้องรวบรวมพยานหลักฐานเพื่อประกอบการพิจารณาของศาลมากกว่าการยื่นคำร้องเพื่อขอให้คืนหรือใช้ราคาทรัพย์สินตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 43

“คณะกรรมการกฤษฎีกาจึงเห็นชอบตามหลักการที่สำนักงานศาลยุติธรรมและคณะกรรมการประสานงานสภาผู้แทนราษฎรเสนอมา โดยมีข้อสังเกตว่า ภายภาคหน้าหากระบบมีความพร้อมก็อาจจะแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เพื่อกำหนดให้พนักงานอัยการเป็นผู้มีอำนาจยื่นคำร้องตามที่สำนักงานอัยการสูงสุดเสนอ”¹⁸¹

คณะกรรมการพิจารณาปรับปรุงประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้กำหนดให้เป็นสิทธิของผู้เสียหายในการเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนเข้ามาในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ ด้วยความเห็นว่า น่าจะเหมาะสมกว่า โดยคำนึงถึงผลดีในด้านที่ไม่เป็นภาระของรัฐ และทำให้ผู้เสียหายได้แสดงความประสงค์ของตนเองในการเรียกค่าสินไหมทดแทน เนื่องจากหลักการดำเนินคดีแพ่งนั้นเป็น

¹⁸⁰ สำนักกฎหมาย สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา วุฒิสภา เอกสารประกอบการพิจารณาร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับที่..) พ.ศ. (การดำเนินคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญา) (สภาผู้แทนราษฎรลงมติเห็นชอบแล้ว) บรรจุระเบียบวาระการประชุมวุฒิสภา ครั้งที่ 25 (สมัยสามัญนิติบัญญัติ) วันอังคารที่ 2 พฤศจิกายน 2547 อ.พ. 31/2547

¹⁸¹ บันทึกสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาประกอบร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับที่ ..) พ.ศ. เรื่องเสร็จที่ 85-86/2547 หน้า 8.

เรื่องของผู้เสียหายโดยเฉพาะ เมื่อพิจารณาถึงข้อจำกัดหากให้รัฐบาลฟ้องคดีแทนเอกชนจะทำให้ระยะเวลาการดำเนินคดีของพนักงานอัยการและพนักงานสอบสวนล่าช้าไป ผู้เสียหายจึงควรรับภาระในการฟ้องคดีส่วนแบ่งเอง แต่ได้ประโยชน์ในการที่ผู้เสียหายได้เข้ามามีส่วนร่วมในคดีอาญาโดยความยินยอมสมัครใจของผู้เสียหายเอง ดังนั้น จึงกำหนดให้ในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ ผู้เสียหายสามารถยื่นคำร้องต่อศาลขอให้บังคับจำเลยชดใช้ค่าสินไหมทดแทนแก่ตนได้โดยเข้ามาเป็นโจทก์เฉพาะในคดีส่วนแบ่ง และจำกัดประเด็นเฉพาะค่าสินไหมทดแทนเพียงเรื่องเดียว¹⁸²

กล่าวโดยสรุป เหตุที่กฎหมายไม่ให้พนักงานอัยการเรียกค่าสินไหมทดแทนแทนผู้เสียหายตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 เนื่องจากพิจารณาแล้วว่าจะเป็นภาระของรัฐในด้านต่าง ๆ มากเกินจำเป็น ทั้งในด้านจำนวนคดีที่มากเกินไป รวมถึงความยุ่งยากที่พนักงานอัยการต้องเจอในแต่ละคดีจะทำให้การดำเนินคดีโดยส่วนรวมเกิดความล่าช้า อีกทั้งยังเป็นการก้ำก๋ายในคดีแพ่งที่เป็นสิทธิของเอกชนอีกด้วย อย่างไรก็ตาม มีข้อควรพิจารณาว่าสำนักงานอัยการสูงสุดเห็นสมควรกำหนดให้พนักงานอัยการเป็นผู้ยื่นคำร้องในอนาคต หากระบบต่าง ๆ สามารถดำเนินการได้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

4.3.2 กรณีความผิดที่ให้พนักงานอัยการเรียกค่าสินไหมทดแทนแทนผู้เสียหายในประเทศไทยและต่างประเทศ

มาตรการเยียวยาความเสียหายแก่ผู้เสียหายในคดีอาญาโดยศาลต่างประเทศนั้นแตกต่างกันไปตามประวัติศาสตร์ การพัฒนากฎหมายและแนวคิด ตลอดจนนิติวิธี อย่างไรก็ตามสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ระบบ คือ

1. ระบบประเทศที่ใช้กฎหมายแบบ Civil Law ในภาคพื้นยุโรปโดยส่วนใหญ่ให้ผู้เสียหายเป็นผู้เริ่มคดีด้วยตนเอง เสมือนว่าขอใช้ค่าสินไหมทดแทนด้วยตัวเอง และการเข้ามาในคดีของพนักงานอัยการนั้นเป็นการตัดสินใจของผู้เสียหายที่จะไปฟ้องร้องคดีเอง เช่น ประเทศฝรั่งเศส เป็นต้น

2. ระบบประเทศที่ใช้กฎหมายแบบ Common Law ซึ่งให้อำนาจศาลในการสั่งให้จำเลยชดใช้ค่าสินไหมทดแทนไปในคดีอาญาที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ได้ทันที โดยผู้เสียหายไม่จำเป็นต้องขอเข้ามาในคดี แต่มีข้อจำกัดว่าการที่ศาลสั่งให้จำเลยชดใช้นั้นอาจไม่ครอบคลุมความเสียหายทั้งหมดที่เกิดขึ้นจริง จึงไม่จำกัดสิทธิหากผู้เสียหายจะฟ้องร้องเป็นคดีเองต่างหากเพื่อเรียกร้องความเสียหายในส่วนที่ขาดไป เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกา เป็นต้น

ในการกำหนดบทบาทของพนักงานอัยการในประเทศไทยนั้น ต้องศึกษาถึงบทบาทของพนักงานอัยการในต่างประเทศด้วยว่ามีบทบาทอำนาจหน้าที่อย่างไร ในส่วนนี้จะศึกษาเฉพาะกรณีที่

¹⁸² นิธิพัฒน์ เรื่องวิวัฒนาการ, *เรื่องเดิม*, หน้า 29-30.พ

ให้พนักงานอัยการเรียกค่าสินไหมทดแทนแทนผู้เสียหายในคดีต่าง ๆ ของประเทศไทย สหรัฐอเมริกา ฝรั่งเศส และญี่ปุ่น

1.ประเทศไทย

พนักงานอัยการในประเทศไทยมีอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายหลายฉบับ ได้แก่ อำนาจหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และตามกฎหมายอื่นที่กำหนดหน้าที่ไว้โดยเฉพาะ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการเรียกค่าสินไหมทดแทนมีดังนี้

1)ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 43 การเรียกทรัพย์สินหรือราคาแทนผู้เสียหาย ในความผิดเกี่ยวกับทรัพย์ 9 ฐานความผิด ได้แก่ ลักทรัพย์ วิ่งราว ชิงทรัพย์ ปล้นทรัพย์ โจรสลัด กรรโชก ฉ้อโกง ยักยอก และรับของโจร ใน 2 วิธีการ คือ การเรียกทรัพย์สินหรือราคา ซึ่งผู้เสียหายที่แท้จริงมีสิทธิได้รับทรัพย์สินคืน หรือหากผู้กระทำผิดไม่อาจนำทรัพย์สินนั้นมาคืนได้ ผู้เสียหายก็มีสิทธิได้รับการชดใช้ราคาจากผู้กระทำผิด

2)พระราชกำหนดการกู้ยืมที่เป็นการฉ้อโกงประชาชน พ.ศ. 2527 มาตรา 9 กำหนดให้พนักงานอัยการเรียกคืนเงินและผลประโยชน์ตอบแทนตามกฎหมายแก่ผู้ให้กู้ได้ หากผู้ให้กู้นั้นร้องขอในความผิดฐานกู้ยืมเงินที่เป็นการฉ้อโกงประชาชน และให้นำบทบัญญัติว่าด้วยการฟ้องคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องเนื่องกับคดีอาญาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาใช้บังคับโดยอนุโลม

3)พระราชบัญญัติธุรกิจสถาบันการเงิน พ.ศ. 2551 มาตรา 151 กำหนดให้ เมื่อพนักงานอัยการยื่นฟ้องในความผิดเกี่ยวกับ การฉ้อโกงของสถาบันการเงิน การกระทำผิดหน้าที่ ยักยอก ทำให้เสียทรัพย์สิน หรือโกงเจ้าหนี้ ของกรรมการ ผู้จัดการ หรือผู้มีอำนาจในการจัดการของสถาบันการเงิน ให้พนักงานอัยการมีอำนาจเรียกทรัพย์สินหรือราคาหรือค่าสินไหมทดแทนเพื่อความเสียหายแทนผู้เสียหายด้วย และให้ได้รับยกเว้นไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียมศาล

4)พระราชบัญญัติประกันชีวิต พ.ศ. 2535 มาตรา 115 วรรค 3 กำหนดให้ เมื่อพนักงานอัยการยื่นฟ้องคดีอาญา ให้มีอำนาจเรียกทรัพย์สินหรือราคา หรือค่าสินไหมทดแทนเพื่อความเสียหายแทนผู้ได้รับความเสียหายด้วย ในความผิดที่กรรมการหรือบุคคลซึ่งรับผิดชอบในบริษัทกระทำ ความผิดเกี่ยวกับ ลักทรัพย์ วิ่งราวทรัพย์ ฉ้อโกง โกงเจ้าหนี้ ยักยอก และทำให้เสียทรัพย์สินตามประมวลกฎหมายอาญา หรือตามพระราชบัญญัติกำหนดความผิดเกี่ยวกับห้างหุ้นส่วนจดทะเบียน ห้างหุ้นส่วนจำกัด บริษัทจำกัด สมาคม และมูลนิธิ พ.ศ. 2499 และพระราชบัญญัติ บริษัทมหาชนจำกัด พ.ศ. 2535 ในเรื่องโกงเจ้าหนี้ แสวงหาประโยชน์โดยมิชอบด้วยกฎหมาย ปลอมเอกสาร รวมถึงการกระทำผิดของผู้สอบบัญชีด้วย และให้นำบทบัญญัติว่าด้วยการฟ้องคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องเนื่องกับคดีอาญาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาใช้บังคับโดยอนุโลม

5)พระราชบัญญัติหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ พ.ศ. 2535 มาตรา 48 วรรค 2 กำหนดว่า เมื่อพนักงานอัยการยื่นฟ้องคดีอาญา ให้พนักงานอัยการมีอำนาจเรียกทรัพย์สินหรือราคาหรือค่า

สินไหมทดแทนเพื่อความเสียหายแทนผู้ได้รับความเสียหายด้วย ในความผิดที่ผู้แทนผู้ถือหุ้นกู้กระทำฐานลักทรัพย์ วิ่งราวทรัพย์ ฉ้อโกง โกงเจ้าหนี้ ยักยอก ทำให้เสียทรัพย์ด้วย และให้นำบทบัญญัติว่าด้วยการฟ้องคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาใช้บังคับโดยอนุโลม

6)พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ.2522 มาตรา 39 ที่ว่าเมื่อคณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภคเห็นสมควรหรือได้รับคำร้องจากผู้บริโภค คณะกรรมการสามารถแต่งตั้งพนักงานอัยการเป็นเจ้าหน้าที่คุ้มครองผู้บริโภคเพื่อให้มีอำนาจดำเนินคดีแพ่งและอาญาแก่ผู้ละเมิดสิทธิของผู้บริโภค และมีอำนาจฟ้องเรียกทรัพย์สินหรือค่าเสียหายให้แก่ผู้บริโภคที่ร้องขอได้ด้วย และให้ยกเว้นค่าฤชาธรรมเนียมทั้งปวง

สังเกตได้ว่า พนักงานอัยการค่อนข้างมีบทบาทมากตามที่บัญญัติไว้ในกฎหมายเฉพาะในการเรียกค่าสินไหมทดแทนหรือค่าเสียหายแทนผู้เสียหาย ซึ่งบางส่วนให้ผู้เสียหายร้องขอเข้ามาเอง และทุกกรณีข้างต้นไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียมแต่อย่างใด

2.ประเทศสหรัฐอเมริกา¹⁸³

แต่เดิมพนักงานอัยการในประเทศสหรัฐอเมริกามีบทบาทน้อยเช่นเดียวกับประเทศที่ใช้ระบบกฎหมาย Common law เช่นประเทศอังกฤษ แต่ต่อมาได้มีการเพิ่มบทบาทและอำนาจขึ้นและเป็นผู้รับผิดชอบในขั้นตอนการสอบสวน ฟ้องร้องในทำนองเดียวกับประเทศฝรั่งเศส ตลอดจนมีอำนาจการบังคับตามกฎหมายในคดีอาญาและกฎหมายแพ่งบางฉบับ รวมถึงการบังคับให้เป็นไปตามคำพิพากษาของศาล

พนักงานอัยการมีบทบาทหน้าที่ในการสอบสวนร่วมกับพนักงานสอบสวน และเป็นพี่ปรึกษาให้คำแนะนำข้อกฎหมายแก่ตำรวจตามหลักการคานอำนาจระหว่างองค์กร (Check and Balance) นอกจากนี้ พนักงานอัยการในประเทศสหรัฐอเมริกาสามารถริเริ่มคดีได้ด้วยตนเองโดยไม่ต้องรอสำนวนจากเจ้าหน้าที่ตำรวจ เห็นได้ว่าบทบาทของพนักงานอัยการในประเทศสหรัฐอเมริกามีความสำคัญตั้งแต่ต้นทางในการใช้ดุลพินิจว่าจะสั่งฟ้องผู้ต้องหาหรือไม่ การตรวจสอบพยานหลักฐาน การชี้แจงนำพยานหลักฐาน ไปจนถึงปลายทางในการดำเนินคดีและบังคับให้เป็นไปตามคำพิพากษาของศาล

ในการเรียกค่าสินไหมทดแทน แต่เดิมผู้เสียหายต้องฟ้องเรียกค่าสินไหมทดแทนจากการกระทำผิดทางอาญาเป็นคดีแพ่งต่างหาก ต่อมาสภา Congress ได้ตรากฎหมายคำสั่งชดใช้ความเสียหายแก่เหยื่อ (Mandatory Victims Restitution Act 1996 หรือ MVRA) มีผลบังคับใช้วันที่ 24 เมษายน ค.ศ.1996 ซึ่งกฎหมายนี้ทำการรวบรวมกระบวนการในการออกคำสั่งชดใช้ค่าประกันความ

¹⁸³ นิธิพัฒน์ เรื่องวิวัฒนาการ, *เรื่องเดิม*, หน้า 54-56.

เสียหายและกำหนดบทบังคับให้ผู้กระทำผิดชดใช้ความเสียหาย ภายหลังมีการตัดสินลงโทษผู้กระทำผิดแล้ว โดยกำหนดไว้เป็นส่วนหนึ่งของคำพิพากษาคดีอาญา ทำให้การออกคำสั่งของศาลมีความกว้างขวางครอบคลุมการชดใช้ค่าเสียหายโดยคำนึงถึงความเสียหายเป็นฐาน¹⁸⁴

แนวคิดของกฎหมาย MVRA นั้นให้อำนาจศาลที่พิจารณาคดีอาญาสามารถสั่งให้มีการชดใช้ค่าเสียหายตามความเป็นจริงเต็มจำนวนได้ในคดีที่มีพยานหลักฐานชัดเจนว่าจำเลยเป็นผู้กระทำผิด ซึ่งศาลอาจสั่งให้จำเลยชดใช้ค่าเสียหายแก่ผู้เสียหายโดยไม่ต้องคำนึงถึงสภาพทางเศรษฐกิจของจำเลย โดยเฉพาะคดีอาชญากรรมร้ายแรง การกระทำผิดต่อทรัพย์สิน เป็นต้น และกระบวนการในการสั่งให้ผู้กระทำผิดชดใช้ค่าสินไหมทดแทนแก่ผู้เสียหายคดีอาญายังนำไปเป็นเงื่อนไขในการคุมประพฤติอีกด้วย ซึ่งหลักเกณฑ์ต่าง ๆ ได้กล่าวถึงแล้วในหัวข้อ 3.2.1 หลักเกณฑ์การใช้สิทธิเรียกร้องทางแพ่งของผู้เสียหาย

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้น เห็นได้ว่าเมื่อผู้เสียหายได้รับความเสียหายจากการกระทำผิดอาญา และเกิดความเสียหายในทางแพ่ง ผู้เสียหายจะได้รับการชดเชยโดยศาลมีอำนาจสั่งให้ผู้กระทำผิดชดใช้ค่าสินไหมทดแทนแก่ผู้เสียหายตามที่กฎหมายกำหนดหลักเกณฑ์ไว้ โดยมีพนักงานอัยการเป็นผู้นำเสนอคดีอาญาต่อศาลตามหลักการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ

3. ประเทศฝรั่งเศส

ประเทศฝรั่งเศสเป็นประเทศที่พนักงานอัยการมีบทบาทในเชิงรุกอย่างมาก และทำงานร่วมกับตำรวจและผู้พิพากษาเพื่อค้นหาความจริง ตั้งแต่การสืบสวนสอบสวนคดีอาญา อีกทั้งมีอำนาจแต่เพียงผู้เดียวในการฟ้องคดีอาญาต่อศาล

ผู้เสียหายในประเทศฝรั่งเศสที่มีสิทธิเรียกร้องค่าเสียหายทางแพ่งนั้นมีหลักเกณฑ์ว่า ต้องได้รับความเสียหายโดยตรงจากการกระทำผิด แต่ไม่จำเป็นต้องเป็นผู้เสียหายโดยนิสินัย¹⁸⁵ นอกจากนั้นผู้เสียหายในประเทศฝรั่งเศสสามารถเป็นได้ทั้งบุคคลธรรมดาและนิติบุคคลอีกด้วย

ในการเรียกค่าสินไหมทดแทนทางแพ่งนั้นสามารถทำได้ 2 วิธี

1) ผู้เสียหายยื่นฟ้องคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญาต่อศาลที่พิจารณาคดีอาญาเอง โดยศาลแพ่งจะทำการหยุดพิจารณาคดีแพ่งเพื่อรอคำตัดสินในคดีอาญาก่อน เนื่องจากประเทศฝรั่งเศสให้ความสำคัญกับคดีอาญามาก และคดีแพ่งในประเทศฝรั่งเศสมีโอกาสใช้เวลาและค่าใช้จ่ายสูง

2) ผู้เสียหายฟ้องขอเข้าร่วมเป็นคู่ความฝ่ายแพ่งในคดีอาญาของพนักงานอัยการ เมื่อพนักงานอัยการฟ้องคดีอาญาต่อศาลแล้ว ผู้เสียหายที่มีสิทธิเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนในคดีดังกล่าวสามารถขอเข้าเป็นคู่ความฝ่ายแพ่งในคดีอาญา ในการนี้ผู้เสียหายต้องปฏิบัติตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณา

¹⁸⁴ Matthew Spohn, *op. cit.* p.1013.

¹⁸⁵ อุทัย อาทิเวช, สิทธิของผู้เสียหายในกฎหมายฝรั่งเศส, หน้า 1-19.

ความแพ่งและมีฐานะเป็นโจทก์โดยมีหน้าที่หลักในการเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนที่เกิดจากการกระทำผิดอาญาเท่านั้น โดยมีสิทธิเข้าฟังการพิจารณาคดีของศาลและนำพยานมาสืบในประเด็นเกี่ยวกับค่าสินไหมทดแทนได้ ซึ่งเป็นที่นิยมมากกว่าวิธีแรก

การที่ผู้เสียหายร้องขอเข้าเป็นคู่ความฝ่ายแพ่งในคดีอาญานี้เองที่คล้ายคลึงกับประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 ที่ให้ผู้เสียหายยื่นคำร้องเข้ามาในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์เพื่อเรียกร้องค่าสินไหมทดแทน และสามารถนำพยานเข้าสืบในเรื่องเกี่ยวกับค่าสินไหมทดแทนได้

การแจ้งสิทธิให้ผู้เสียหายทราบ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส มาตรา 75 กำหนดให้เจ้าหน้าที่ตำรวจมีหน้าที่แจ้งสิทธิให้แก่ผู้เสียหายที่จะได้รับค่าสินไหมทดแทน และผู้เสียหายสามารถเข้าร่วมเป็นคู่ความฝ่ายแพ่งในคดีอาญาได้เมื่อพนักงานอัยการฟ้องคดีต่อศาล หรือผู้เสียหายอาจยื่นฟ้องผู้กระทำผิดต่อศาลเป็นคดีแพ่งโดยตรงก็ได้ อย่างไรก็ตามประเทศไทยยังไม่ได้มีการกำหนดถึงการแจ้งสิทธิดังกล่าว

ในส่วนต่อไปจะกล่าวเปรียบเทียบอำนาจหน้าที่ของพนักงานอัยการประเทศฝรั่งเศส กับประเทศไทย จะเห็นได้ว่ามีความคล้ายคลึงกันในหลายเรื่อง เพราะฝรั่งเศสเป็นต้นแบบของประเทศไทยที่ใช้ประมวลกฎหมายในยุโรปและมีอิทธิพลต่อระบบกฎหมายในประเทศไทยอย่างมากโดยเฉพาะสมัยหลังรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา และในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญานั้น ประเทศไทยถูกกดดันจากประเทศฝรั่งเศสและอังกฤษให้นาระบบของแต่ละประเทศมาใช้ในกฎหมายไทย ประเทศไทยจึงได้นำวิธีการดำเนินคดีอาญาทั้งสองระบบคือระบบกล่าวหาและระบบไต่สวนมารวมอยู่ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา¹⁸⁶

อำนาจหน้าที่ในคดีแพ่ง พนักงานอัยการไทยมีอำนาจหน้าที่เป็นผู้แทนฝ่ายบริหารยื่นคำร้องขอต่อศาลให้มีคำสั่งต่าง ๆ เพื่อคุ้มครองสิทธิเสรีภาพและผลประโยชน์ของประชาชน ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ประมวลกฎหมายอาญา ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เช่น การขอให้ศาลสั่งให้เป็นบุคคลไร้ความสามารถ เป็นบุคคลสาบสูญ การยกเลิกมรดก การพิพากษาว่าการสมรสเป็นโมฆะ การตั้งผู้ปกครอง การจัดการมรดก การว่าต่างคดีแพ่งและคดีอาญาให้รัฐ เป็นต้น

อำนาจหน้าที่ในการดำเนินคดีอาญา คดีอาญาในประเทศไทยใช้ระบบกล่าวหาจากประเทศอังกฤษ ดังนั้น กระบวนการดำเนินคดีอาญาในประเทศไทยจึงต่างจากประเทศฝรั่งเศสในหลายกรณี เช่น การสอบสวนคดีอาญา พนักงานอัยการในประเทศไทยไม่มีส่วนร่วมในการสอบสวนคดีอาญากับพนักงานสอบสวนเหมือนประเทศฝรั่งเศส ในกรณีการฟ้องคดีอาญาในประเทศไทย ได้ให้อำนาจแก่ทั้ง

¹⁸⁶ กุลพล พลวัน, องค์การอัยการไทยกับองค์การอัยการฝรั่งเศส พัฒนาการแห่งองค์การกระบวนการยุติธรรมประเทศไทย, (ม.ป.ท., 2556), หน้า 211-215.

พนักงานอัยการและผู้เสียหายเป็นผู้ฟ้องคดี ทั้งนี้มาจากการผสมกันระหว่างกฎหมายของประเทศอังกฤษที่ยึดหลักการฟ้องคดีโดยประชาชน กับประเทศฝรั่งเศสที่ยึดหลักการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ อย่างไรก็ตาม พนักงานอัยการไทยและฝรั่งเศสมีความเหมือนกันในหลักการฟ้องคดีตามดุลพินิจ (Opportunity Principle) กล่าวคือ พนักงานอัยการมีอำนาจสั่งไม่ฟ้องได้หากการฟ้องคดีนั้นไม่เกิดประโยชน์ต่อสังคมหรือผู้เสียหายได้รับการชดเชยจากผู้ต้องหาคดีจนเป็นที่พอใจแล้ว

4. ประเทศญี่ปุ่น¹⁸⁷

ประเทศญี่ปุ่นมีระบบกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมคล้ายคลึงกับประเทศไทย เนื่องจากใช้ระบบกฎหมายแบบประมวลกฎหมายและเป็นรัฐเดี่ยวเหมือนกัน กระบวนการยุติธรรมจึงมีลักษณะรวมศูนย์และมีหน่วยงานในส่วนภูมิภาคภายใต้การกำกับดูแลจากส่วนกลางอีกชั้นหนึ่ง

องค์กรอัยการของญี่ปุ่นกับไทยมีความเหมือนและต่างกัน ดังนี้

ความเหมือน

- 1) มีการรวมศูนย์อำนาจที่ส่วนกลาง แล้วจึงกระจายไปส่วนภูมิภาค
- 2) พนักงานอัยการญี่ปุ่นและไทยมีอำนาจดำเนินคดีแพ่ง คดีอาญา และการคุ้มครองผลประโยชน์ของประชาชน

3) พนักงานอัยการญี่ปุ่นใช้หลักการฟ้องคดีตามดุลพินิจ (Opportunity Principle) เช่นเดียวกับพนักงานอัยการประเทศไทย

ความแตกต่าง

- 1) การดำเนินคดีอาญา ประเทศญี่ปุ่นใช้หลักการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ ประชาชนผู้เสียหายไม่มีสิทธิฟ้องคดีเอง
- 2) พนักงานอัยการมีอำนาจเข้าร่วมการสอบสวนกับพนักงานสอบสวน ไม่แบ่งแยกอำนาจสอบสวนกับอำนาจฟ้องขาดจากกันเหมือนประเทศไทย
- 3) กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของญี่ปุ่นไม่มีมาตรการกั้นการสั่งไม่ฟ้องของพนักงานอัยการ ดังเช่นประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 145 ของไทย อย่างไรก็ตามศาลญี่ปุ่นอาจสั่งให้มีการฟ้องคดีแทนพนักงานอัยการได้ โดยการแต่งตั้งทนายความทำหน้าที่แทนพนักงานอัยการ แต่ผู้เสียหายที่พนักงานอัยการสั่งไม่ฟ้องคดีนั้นต้องยื่นคำร้องให้พนักงานอัยการตรวจสอบทบทวนชั้นหนึ่งก่อน หากพนักงานอัยการไม่เห็นด้วยจึงจะไปสู่กระบวนการของศาล

อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาไม่พบว่าพนักงานอัยการในประเทศญี่ปุ่นสามารถเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนแทนผู้เสียหายในคดีแพ่งหรือคดีอาญาได้ จึงเป็นหน้าที่ของผู้เสียหายในการรักษาสิทธิของตนเองนำสืบถึงความเสียหายที่เกิดขึ้น

¹⁸⁷ อัยการกับการดำเนินคดีอาญาในต่างประเทศ, หน้า 94.

จากการศึกษากฎหมายและบทบาทอำนาจหน้าที่ของพนักงานอัยการในต่างประเทศ พบว่า ไม่พบความผิดที่ให้พนักงานอัยการในประเทศใด ๆ เรียกค่าสินไหมทดแทนแทนผู้เสียหาย โดยส่วนใหญ่จะเป็นพนักงานอัยการที่ยื่นฟ้องคดีอาญาต่อศาล และหากผู้เสียหายได้รับความเสียหายจากการกระทำผิดอาญา ผู้เสียหายสามารถเรียกร้องเข้าไปในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ได้ เช่น ในประเทศสหรัฐอเมริกา และฝรั่งเศส ซึ่งในประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นอำนาจของศาลที่จะสั่งให้จำเลยชดใช้ค่าสินไหมทดแทนแก่ผู้เสียหาย ส่วนประเทศฝรั่งเศสมีความโดดเด่นในเรื่องการเข้าเป็นคู่ความฝ่ายแพ่งในคดีอาญาเพื่อเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนคล้ายกับประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 ของประเทศไทย

4.3.3 ผลกระทบจากการอนุญาตให้พนักงานอัยการเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 แทนผู้เสียหาย

หากให้พนักงานอัยการเรียกค่าสินไหมทดแทนแทนผู้เสียหายตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 เช่นเดียวกับมาตรา 43 ย่อมเป็นประโยชน์แก่ผู้เสียหายอย่างมาก เนื่องจากผู้เสียหายแทบทุกคดีจะได้รับสิทธิในการเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนจากจำเลยในคดีอาญาไปในคราวเดียวกับการพิจารณาคดีอาญาของศาลในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ อย่างไรก็ตามมีผลกระทบที่อาจตามมา 2 ประการ คือ

- 1.ภาระของพนักงานอัยการและอัตรากำลังพล พนักงานอัยการทุกท่านล้วนแล้วแต่ทำงานอย่างหนักและเต็มกำลังความสามารถ การเพิ่มภาระให้พนักงานอัยการในการรวบรวมข้อมูลพยานหลักฐานเกี่ยวกับค่าสินไหมทดแทนจากผู้เสียหายและพนักงานสอบสวน รวมไปถึงการนำสืบถึงค่าสินไหมทดแทนดังกล่าวแทนผู้เสียหายในชั้นศาล ย่อมจะเป็นการเพิ่มภาระหน้าที่แก่พนักงานอัยการเป็นอย่างมาก เพราะคดีความในการเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนนั้นถือเป็นคดีส่วนใหญ่ในศาลมีความซับซ้อน ละเอียดอ่อน และไม่แน่นอน อีกทั้งยังเป็นการให้พนักงานอัยการก้าวเข้าไปในการดำเนินคดีแพ่งซึ่งควรเป็นของเอกชน

- 2.การรวบรวมพยานหลักฐาน และความคลาดเคลื่อนของค่าสินไหมทดแทนที่ผู้เสียหายพึงได้ในการเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนนั้น หากผู้เสียหายกับพนักงานอัยการคิดต่างกันว่าค่าสินไหมทดแทนควรจะเป็นเท่าใด ย่อมเกิดปัญหาในการนำสืบต่อศาล เช่น ผู้เสียหายคิดว่าตนเสียหายเป็นเงิน 1 ล้านบาท แต่พนักงานอัยการพิจารณาว่าความเสียหายเป็นจำนวน 1 แสนบาท และดำเนินการเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนไปตามที่ตนเห็นควร ต่อมาภายหลังผู้เสียหายย่อมรู้สึกไม่ได้รับความเป็นธรรม เนื่องจากคิดว่าตนเสียหายมากกว่านั้นมาก การให้พนักงานอัยการดำเนินการเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนแทนผู้เสียหายทั้งหมดนั้นย่อมทำให้เกิดการคลาดเคลื่อนผิดใจกันเกิดขึ้น

พิจารณาโดยรอบด้านแล้วเห็นว่า หากให้พนักงานอัยการเรียกค่าสินไหมทดแทนแทนผู้เสียหายตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 อาจมีผลเสียที่จะตามมา มากกว่าผลดี เพื่อให้ชัดเจนยิ่งขึ้นจะขอพิจารณาเปรียบเทียบข้อดี ข้อเสียในหัวข้อถัดไป

4.4 เปรียบเทียบผลกระทบของการกำหนดบทบาทให้พนักงานอัยการเรียกค่าสินไหมทดแทนแทนผู้เสียหาย

หากให้พนักงานอัยการเรียกค่าสินไหมทดแทนแทนผู้เสียหายในคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญา จะมีผลกระทบกับผู้เสียหายและพนักงานอัยการ ดังนี้

1. ผู้เสียหาย

ข้อดี ผู้เสียหายย่อมได้รับความสะดวกในการดำเนินคดีอย่างมาก คือ ตนเพียงแต่ร้องทุกข์กับพนักงานสอบสวนถึงการกระทำความผิดอาญา พนักงานสอบสวนก็จะรวบรวมข้อมูลรวมถึงค่าสินไหมทดแทนที่พึงได้ส่งให้พนักงานอัยการดำเนินคดีต่อศาลต่อไป พนักงานอัยการจำเป็นต้องดำเนินการร่างฟ้อง ยื่นฟ้องต่อศาลและยังเรียกค่าสินไหมทดแทนให้อีกด้วย เรียกได้ว่าผู้เสียหายแทบไม่มีส่วนร่วมกระบวนการยุติธรรมเลย

ข้อเสีย ไม่มี ผู้เสียหายจำต้องดำเนินคดีเองเช่นเดียวกับปัจจุบัน ที่ต้องยื่นคำร้องเข้าไปในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ต่อศาล และนำสืบถึงค่าสินไหมทดแทนที่ตนพึงได้จากการกระทำผิดของจำเลยตามฟ้องของพนักงานอัยการ ปัญหาจึงอยู่ที่การทราบถึงสิทธิที่มีและการติดตามขั้นตอนการดำเนินงานของพนักงานอัยการและศึกษาหรือขอคำแนะนำจากพนักงานอัยการในการยื่นคำร้องเท่านั้น ซึ่งปัญหานี้อาจสามารถแก้ไขได้และจะนำเสนอวิธีการแก้ไขในส่วนข้อเสนอแนะต่อไป

2. พนักงานอัยการ

ข้อดี พนักงานอัยการสามารถอำนวยความสะดวกให้กับผู้เสียหายได้อย่างรวดเร็ว โดยการเรียกค่าสินไหมทดแทนแทนผู้เสียหายในคดีที่ตนเองเป็นโจทก์ไปในคราวเดียว ซึ่งจะช่วยประหยัดทรัพยากรของผู้เสียหายที่ไม่มีความรู้ หรือประหยัดเวลาที่ผู้เสียหายต้องมานำสืบความเสียหาย รวมถึงป้องกันการที่ผู้เสียหายจะไปฟ้องเป็นคดีแพ่งเองต่างหาก ทั้งหมดนี้จะช่วยประหยัดทรัพยากรที่ผู้เสียหายต้องเสียไปได้มหาศาล

ข้อเสีย การให้พนักงานอัยการเรียกค่าสินไหมทดแทนแทนผู้เสียหาย ย่อมจะเกิดปัญหามากในแง่ของภาระหน้าที่ที่พนักงานอัยการต้องรับผิดชอบ ทั้งการรวบรวมข้อมูลค่าสินไหมทดแทนของผู้เสียหายจากพนักงานสอบสวนและอาจต้องซักถามกับผู้เสียหายเอง หากมีความเห็นต่างในจำนวนค่าสินไหมทดแทนย่อมเกิดปัญหาในการเรียกค่าสินไหมทดแทนด้วย ประกอบกับอัตราค่าล้างผลของ

พนักงานอัยการมีไม่มากนักหากเทียบกับจำนวนคดีที่ต้องรับผิดชอบ ซึ่งโดยรวมทั้งหมดอาจเกิดผลกระทบตามมาอีกมาก

3. ในส่วนของกระบวนการยุติธรรม

ข้อดี อาจทำให้กระบวนการยุติธรรมเฉพาะบุคคลมีประสิทธิภาพมากขึ้น กล่าวคือ ผู้เสียหายได้รับค่าสินไหมทดแทนจากการที่พนักงานอัยการดำเนินการทุกอย่างให้ตั้งแต่การฟ้องคดี การเรียกค่าสินไหมทดแทนและการนำสืบ เนื่องจากพนักงานอัยการมีความรู้ความสามารถ และเชี่ยวชาญในการปฏิบัติหน้าที่รวมถึงรู้ข้อกฎหมายเป็นอย่างดี

ข้อเสีย อาจส่งผลตรงข้ามกับกระบวนการยุติธรรมโดยรวม คือ ด้วยอัตรากำลังใจพลของพนักงานอัยการที่มีไม่เพียงพอ การทุ่มเทกับคดีใดคดีหนึ่งโดยเฉพาะเจาะจงมากเกินไป ย่อมส่งผลให้คดีอื่น ๆ ถูกกละเลย ในเมื่อภาระหน้าที่ของพนักงานอัยการในคดีหนึ่ง ๆ เพิ่มขึ้น พนักงานอัยการย่อมใช้เวลาในการดำเนินคดีนั้นให้แล้วเสร็จงานขึ้น ส่งผลกระทบต่อไปยังคดีอื่น ๆ และกระบวนการยุติธรรมโดยรวมในที่สุด

อย่างไรก็ตามมีหลักการดำเนินคดีรูปแบบหนึ่งที่มีความเป็นไปได้ในการลดจำนวนคดี ลดค่าใช้จ่าย ลดความซ้ำซ้อน รวมถึงลดเวลาของผู้เสียหายแต่ละคนที่ต้องไปดำเนินคดีเอง คือ กระบวนการดำเนินคดีแบบกลุ่ม (Class Action) ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ซึ่งจะได้กล่าวต่อไปในข้อเสนอแนะ

บทที่ 5

สรุปและข้อเสนอแนะ

5.1 สรุป

พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับที่ 24) พ.ศ. 2548 ตราขึ้นเพื่อแก้ไขข้อจำกัดของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 43 ที่ให้พนักงานอัยการเรียกทรัพย์สินหรือราคาแทนผู้เสียหายในความผิดเกี่ยวกับทรัพย์สินบางประเภทในคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญา ซึ่งให้ผู้เสียหายเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนส่วนที่เหลือเองเป็นคดีแพ่งต่างหาก จึงได้มีการแก้ไขให้ผู้เสียหายมีสิทธิยื่นคำร้องขอให้จำเลยชดใช้ค่าสินไหมทดแทนในคดีอาญาที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ได้เพื่อให้การพิจารณาคดีเป็นไปโดยรวดเร็ว รวมถึงยกเว้นค่าธรรมเนียมจากการเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนดังกล่าว ด้วยเหตุผลว่าประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 43 ไม่สามารถคุ้มครองเยียวยาความเสียหายของผู้เสียหายในคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญาได้อย่างทั่วถึง และให้สอดคล้องกับหลักเกณฑ์สากลในการดูแลสิทธิของผู้เสียหาย คือ ปฏิญญาว่าด้วยหลักการพื้นฐานเกี่ยวกับการอำนวยความสะดวกแก่ผู้ที่ได้รับความเสียหายจากอาชญากรรมและการใช้อำนาจโดยไม่ถูกต้อง ค.ศ. 1985 (Declaration of Basic Principle for Justice for Victims of Crime and Abuse of Power 1985)

จากการศึกษาพบว่าประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 ที่ได้รับการแก้ไขใหม่นี้แม้จะลบข้อจำกัดของมาตรา 43 ไปได้ แต่มีข้อจำกัดใหม่เพิ่มขึ้นมาแทน ได้แก่

ประการที่หนึ่ง ผู้เสียหายไม่ทราบถึงสิทธิของตนในการยื่นคำร้องเข้ามาในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 44/1 จากการศึกษาพบว่าผู้เสียหาย 102 คน จาก 177 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 57.6 ไม่ทราบว่าตนมีสิทธิเรียกค่าเสียหายในคดีอาญาที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ฟ้อง โดยไม่ต้องฟ้องเป็นคดีแพ่งเอง ทำให้กฎหมายที่ตราขึ้นมานั้นไม่ได้ผลตามที่ตั้งใจ

ประการที่สอง ผู้เสียหายไม่รู้ถึงขั้นตอนของพนักงานอัยการ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 วรรค 2 กำหนดว่า ผู้เสียหายต้องยื่นคำร้องเรียกค่าสินไหมทดแทนก่อนเริ่ม

สืบพยาน หากไม่มีการสืบพยานให้ยื่นคำร้องก่อนศาลวินิจฉัยชี้ขาดคดี หากพนักงานอัยการไม่แจ้งผู้เสียหายถึงกำหนดการต่าง ๆ เป็นการยากที่ผู้เสียหายจะติดตามทราบถึงวันเวลาตามที่กฎหมายกำหนด จึงอาจพลาดโอกาสในการยื่นคำร้องเข้ามาในคดีที่พนักงานอัยการฟ้องต่อศาล

ประการที่สาม ผู้เสียหายต้องเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนเอง เมื่อผู้เสียหายยื่นคำร้องเข้ามาในคดีอาญาที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์แล้ว ผู้เสียหายมีฐานะเป็นโจทก์ในคดีแพ่ง มีหน้าที่นำสืบพยานหลักฐาน ความเสียหายให้ศาลเห็นเพื่อเรียกร้องค่าสินไหมทดแทน ซึ่งมีข้อกังวลเกี่ยวกับความล่าช้าในการดำเนินคดี รวมถึงการฟ้องเรียกค่าสินไหมทดแทนนั้นมีความขัดหรือแย้งกับฟ้องของพนักงานอัยการหรือไม่ ถือเป็นรายละเอียดในการดำเนินคดีซึ่งผู้เสียหายทราบได้ยาก

นอกจากนี้บทบาทของพนักงานของรัฐในการช่วยเหลือผู้เสียหายในกระบวนการยุติธรรมย่อมเป็นเรื่องสำคัญ เนื่องจากในหลักการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ ถือว่ารัฐมีหน้าที่ดูแลไม่ให้เกิดการกระทำผิดทางอาญา ทั้งนี้หากเกิดการกระทำผิดขึ้นถือว่ารัฐต้องรับผิดชอบจัดการกับความบกพร่องดังกล่าว โดยเฉพาะบทบาทของเจ้าหน้าที่ตำรวจ พนักงานอัยการ และศาล ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการดำเนินคดี ซึ่งทุกฝ่ายควรมีหน้าที่ร่วมกันค้นหาความจริงในคดีเพื่ออำนวยความยุติธรรมแก่ผู้เสียหายให้ได้มากที่สุด

ทั้งนี้ บทบาทของเจ้าหน้าที่รัฐส่วนใหญ่โดยเฉพาะศาลยุติธรรมจะวางตัวเป็นกลาง รับฟังพยานหลักฐานเฉพาะที่โจทก์นำเสนอและตัดสินให้ชดใช้ค่าสินไหมทดแทนเท่าที่โจทก์มีพยานหลักฐาน แม้กฎหมายได้เปิดช่องให้ศาลมีอำนาจในการตรวจสอบความจริงได้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 42 และพนักงานอัยการหากติดต่อแจ้งข่าวแก่ผู้เสียหายถึงขั้นตอนการดำเนินคดีอาญาของตนจะทำให้การเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนของผู้เสียหายมีประสิทธิภาพมากขึ้นด้วย

การเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนในต่างประเทศมีความหลากหลายขึ้นอยู่กับระบบกฎหมาย กระบวนการยุติธรรม และประวัติศาสตร์ โดยประเทศส่วนใหญ่จะให้ดำเนินการเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนไปพร้อมกับการดำเนินคดีอาญาของพนักงานอัยการ ในประเทศกลุ่ม common law เช่น สหรัฐอเมริกา มีกฎหมายเฉพาะในการจ่ายค่าชดเชยแก่ผู้เสียหาย คือ กฎหมายคำสั่งชดใช้ความเสียหายแก่เหยื่อ หรือ Mandatory Victims Restitution Act 1996 (MVRA) บังคับใช้ในปี ค.ศ. 1996 ซึ่งเป็นกฎหมายที่รวบรวมการออกคำสั่งชดใช้ค่าเสียหายโดยผู้กระทำผิดภายหลังมีการตัดสินว่าผู้กระทำผิดนั้นกระทำผิดจริงโดยกำหนดไว้เป็นส่วนหนึ่งของคำพิพากษาคดีอาญา ทำให้คดีอาญาและการเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนเสร็จไปพร้อมกันในคราวเดียว

ส่วนในประเทศกลุ่ม civil law เช่น ประเทศฝรั่งเศส ให้บทบาทแก่พนักงานอัยการเป็นหลักในการดำเนินกระบวนการยุติธรรม และให้ผู้เสียหายยื่นคำร้องเข้ามาเป็นคู่ความฝ่ายแพ่งในคดีอาญาของพนักงานอัยการ เพื่อเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนไปในคราวเดียวซึ่งได้รับความนิยมมากกว่าการที่ผู้เสียหายจะไปฟ้องร้องคดีแพ่งเองต่างหาก

ประการต่อมาในเรื่องถ้อยคำของกฎหมาย คำว่าค่าสินไหมทดแทนในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 กับประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 420 มีความซ้อนทับและเป็นค่าสินไหมทดแทนเดียวกันแต่มีความแตกต่างกันเล็กน้อย กล่าวคือ ความเสียหายใด ๆ ที่เกิดจากการกระทำความผิดอาญา หากสามารถเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนในทางแพ่งตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 420 ได้ ย่อมสามารถยื่นคำร้องขอชดใช้ค่าสินไหมทดแทนในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 ได้

มากไปกว่านั้นอาจกล่าวได้ว่าค่าสินไหมทดแทนในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 กว้างกว่าประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 420 เนื่องจากมาตรา 420 ไม่รวมความเสียหายทางด้านจิตใจ เนื่องจากกฎหมายไม่เปิดช่องให้เรียกร้องและมีแนวคำพิพากษาศาลฎีกาว่าเป็นบรรทัดฐานไว้ แต่มาตรา 44/1 กฎหมายบัญญัติไว้ว่าสามารถเรียกค่าสินไหมทดแทนในความเสียหายด้านจิตใจได้ อย่างไรก็ตามดังที่ได้นำเสนอไปข้างต้น ศาลไทยได้มีการยอมรับค่าเสียหายทางจิตใจในคดีแพ่งมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งกฎหมายพิเศษ และคดีปกครอง คดีสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป ถึงแม้ประเทศส่วนใหญ่จะยังไม่มียกกฎหมายให้อำนาจหน้าที่แก่พนักงานอัยการในการเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนแทนผู้เสียหาย อย่างไรก็ตาม แต่ละประเทศจะมีกฎหมายที่ตราขึ้น โดยเฉพาะในการให้ผู้เสียหายดำเนินการเอง กระบวนการยุติธรรมที่เหมาะสม หรือการชดเชยที่เอื้อประโยชน์ อำนาจความสะดวกให้แก่ผู้เสียหาย เนื่องจากเป็นผู้ได้รับความเดือดร้อนเสียหายจากการที่รัฐบกพร่องในการปกป้องดูแลประชาชนของตน ในประเทศไทยแม้จะมีกฎหมายให้ผู้เสียหายยื่นคำร้องเข้ามาในคดีอาญาที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 แต่กลับไม่สามารถปฏิบัติให้เกิดผลได้โดยสมบูรณ์ ทั้งนี้ ถ้าเพียงแค่พนักงานเจ้าหน้าที่ของรัฐช่วยกันแจ้งสิทธิแก่ผู้เสียหาย ติดต่อสอบถาม จะทำให้กระบวนการยุติธรรมของประเทศไทยมีประสิทธิภาพขึ้นอีกมาก เพราะกฎหมายได้เปิดช่องให้ผู้เสียหายเรียกค่าสินไหมทดแทนไปพร้อมกับพนักงานอัยการได้ในคราวเดียว เพียงแต่ผู้เสียหายไม่ทราบถึงสิทธิของตน

5.2 ข้อเสนอแนะ

การศึกษาทั้งหมดในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีขึ้นเพื่อการแก้ไข ปรับปรุง พัฒนาประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 ให้สามารถบรรลุเจตนารมณ์ในการตราออกมาช่วยอำนวยความสะดวกในการเรียกค่าสินไหมทดแทนในคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญา ซึ่งปัญหาหลักคือ ผู้เสียหายไม่ทราบถึงสิทธิของตน ครั้นจะให้พนักงานอัยการเรียกค่าสินไหมทดแทนแทนผู้เสียหายไปในคราวเดียว ย่อมจะมีปัญหาใหม่ตามมาอีก ในส่วนนี้จึงขอเสนอแนะทางออกที่เป็นไปได้และหาจุดสมดุลในการเพิ่ม

ประสิทธิภาพในการเรียกค่าสินไหมทดแทนของผู้เสียหายและไม่เป็นการเพิ่มภาระหน้าที่ของพนักงานอัยการมากเกินไป ดังนี้

5.2.1 ให้พนักงานสอบสวนแจ้งสิทธิในการยื่นคำร้องตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 และให้พนักงานอัยการแจ้งขั้นตอนการดำเนินคดีและตรวจสอบคำร้องแก่ผู้เสียหาย

ในข้อนี้เป็นมาตรฐานขั้นต่ำที่สมควรได้รับการปฏิบัติ โดยเริ่มเมื่อผู้เสียหายร้องทุกข์ต่อพนักงานสอบสวนในคดีอาญาแล้ว ให้พนักงานสอบสวนซึ่งเป็นบุคคลแรกที่พบเจอกับผู้เสียหายแจ้งสิทธิแก่ผู้เสียหายว่า ความเสียหายที่ผู้เสียหายได้รับนั้นสามารถเรียกเรียกค่าสินไหมทดแทนไปพร้อมกับคดีอาญาได้หรือไม่ และจะทำได้อย่างไร โดยเพียงอธิบายในเบื้องต้นให้ทราบเท่านั้น โดยทำการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 ว่า “ให้พนักงานสอบสวนแจ้งให้ผู้เสียหายทราบถึงสิทธิในการเรียกค่าสินไหมทดแทนตามวรรคหนึ่ง” และเมื่อพนักงานสอบสวนส่งสำนวนให้พนักงานอัยการ ให้แจ้งผู้เสียหายอีกทีว่าตนได้ส่งสำนวนต่อแล้ว และให้ผู้เสียหายทำคำร้องไปยื่นให้พนักงานอัยการเสีย เมื่อสำนวนถึงมือพนักงานอัยการ ให้พนักงานอัยการแจ้งผู้เสียหายอีกครั้งถึงขั้นตอน กระบวนการที่ตนจะดำเนินคดีต่อศาลพร้อมแนะนำการเขียนคำร้องและกำหนดเวลาให้ผู้เสียหายยื่นคำร้องให้ตน เมื่อผู้เสียหายยื่นคำร้องมาแล้วให้พนักงานอัยการตรวจสอบคำร้องว่าขัดหรือแย้งกับคำฟ้องหรือไม่ เมื่อคดีขึ้นสู่ศาล พนักงานอัยการเพียงนัดผู้เสียหายมานำสืบถึงความเสียหายในคดีแพ่งที่ผู้เสียหายได้รับ ในขั้นตอนทั้งหมดนี้เพิ่มภาระให้แก่พนักงานสอบสวนและพนักงานอัยการเพียงเล็กน้อยแต่ส่งผลดีต่อกระบวนการยุติธรรมโดยรวมอย่างมาก เนื่องจากผู้เสียหายไม่ต้องไปฟ้องคดีแพ่งเองต่างหาก ช่วยลดจำนวนคดีที่ขึ้นสู่ศาลและลดค่าใช้จ่ายที่ผู้เสียหายต้องจ่ายอีกด้วย รวมถึงให้ความยุติธรรมแก่ผู้เสียหายได้อย่างรวดเร็วและเป็นธรรม

อนึ่ง จากการศึกษาพบว่า ในประเทศสหรัฐอเมริกา ศาลจะให้เจ้าพนักงานคุมประพฤติรวบรวมข้อมูลความเสียหายของผู้เสียหาย หนี้ใหม่ที่ประนีประนอมกันได้ สถานภาพทางเศรษฐกิจของจำเลย จัดทำเป็นรายงานผลกระทบของเหยื่อ (Victim Impact Statement) ซึ่งศาลจะใช้ในการพิจารณาหลังจากพิพากษาว่าจำเลยกระทำผิดจริง และสั่งให้จำเลยจ่ายค่าสินไหมทดแทนแก่ผู้เสียหาย

ในประเทศญี่ปุ่น องค์กรตำรวจเป็นหน่วยงานหลักในการให้ความช่วยเหลือคุ้มครองเหยื่อเหยื่อในคดีอาญา แสดงให้เห็นถึงการที่เจ้าหน้าที่รัฐเข้ามามีส่วนร่วมในการรวบรวมข้อมูล ตรวจสอบและดูแลผู้เสียหาย ซึ่งเห็นควรนำมาปรับใช้ในประเทศไทย

5.2.2 ให้พนักงานอัยการเรียกค่าสินไหมทดแทนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 แทนผู้เสียหายเฉพาะค่าสินไหมทดแทนบางประเภท

ในข้อนี้จะเป็นการเพิ่มบทบาทของพนักงานอัยการให้มากขึ้น ซึ่งจะเป็นการดีอย่างมากหากสามารถปฏิบัติได้ กล่าวคือ เมื่อพนักงานอัยการได้รับคำร้องและรายการความเสียหายของผู้เสียหายแล้ว ให้พนักงานอัยการพิจารณาว่าความเสียหายใดที่ผู้เสียหายเสียหายโดยชัดแจ้ง โดยอาจพิจารณาจากเอกสารหลักฐานต่าง ๆ เช่น ใบเสร็จ ใบรับรองแพทย์ เป็นต้น และความเสียหายนั้นมีจำนวนไม่มากเกินสมควร ให้พนักงานอัยการเรียกค่าสินไหมทดแทนแทนผู้เสียหายได้ภายใต้ความยินยอมของผู้เสียหาย กล่าวอย่างง่ายคือ ในความเสียหายที่แจ้งชัดและพอสมควรนั้น ให้พนักงานอัยการเรียกค่าสินไหมทดแทนแทนผู้เสียหายไปได้เลย โดยทำความตกลงกับผู้เสียหายก่อน ซึ่งอาจทำให้หลาย ๆ คดีดำเนินการเสร็จไปได้อย่างรวดเร็ว ในส่วนอื่นที่พนักงานอัยการไม่เห็นด้วยกับผู้เสียหาย หรือผู้เสียหายไม่แน่ใจว่าตนเสียหายเท่าใด ย่อมเป็นหน้าที่ของผู้เสียหายในการนำสืบความเสียหายนั้นต่อศาลตามปกติ

แม้จากการศึกษาไม่พบว่าพนักงานอัยการในต่างประเทศสามารถเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนแทนผู้เสียหายได้ แต่ด้วยความแตกต่างในด้านต่าง ๆ เช่น ระบบกฎหมาย การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม การดำเนินคดีอาญาโดยรัฐหรือโดยเอกชน ทำให้ไม่สามารถนำมาเปรียบเทียบกันได้ทั้งหมด อีกทั้งการที่ต่างประเทศไม่ได้กำหนดบทบาทให้พนักงานอัยการเรียกค่าสินไหมทดแทน ไม่ได้หมายความว่าประเทศไทยไม่สามารถทำได้ เพราะแต่ละประเทศย่อมมีกระบวนการยุติธรรมเป็นเอกเทศและเหมาะสมกับประเทศของตน เพียงแค่อาจต้องรอความพร้อมและการให้ความสนใจจากคนในประเทศ

5.2.3 การดำเนินคดีแบบกลุ่ม (Class Action)

การดำเนินคดีแบบกลุ่มเป็นกระบวนการพิจารณาคดีรูปแบบหนึ่งที่แตกต่างไปจากกระบวนการพิจารณาคดีทั่วไป ทั้งในเรื่องหลักเกณฑ์ต่าง ๆ คู่ความ ผลของคำพิพากษา และยังยกเว้นหลักกฎหมายบางหลัก เช่น คำพิพากษาผูกพันคู่ความด้วย จึงต้องมีการบัญญัติกฎหมายขึ้นใหม่เพื่อรองรับการดำเนินคดีแบบกลุ่มโดยเฉพาะ

ในการดำเนินคดีแบบกลุ่มนี้ อาจนำไปใช้ในกรณีที่มีผู้เสียหายจากคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญาเป็นจำนวนมาก เช่น อุบัติเหตุบนท้องถนน หรือ การฉ้อโกงประชาชน เป็นต้น เมื่อมีผู้เสียหายจำนวนมาก การดำเนินคดีสามัญแยกกันไปในนั้นอาจทำให้เกิดความยุ่งยาก และซ้ำซ้อนขึ้น และด้วยเหตุว่ามูลคดีของผู้เสียหายนั้นมาจากการกระทำความผิดเดียวกัน จึงเป็นการง่ายกว่ามากหากจะทำการพิจารณาคดีพร้อมกันไปในคราวเดียว โดยให้มีตัวแทนกลุ่มเข้ามาเป็นคู่ความในคดีทำการดำเนินคดีแทนสมาชิกกลุ่มคนอื่น ๆ

อย่างไรก็ตาม มีปัญหาทั้งในหลักการและการปฏิบัติอยู่พอสมควร โดยเฉพาะการจะเชื่อมคดีแพ่งที่เกี่ยวเนื่องกับคดีอาญาให้มาใช้วิธีพิจารณาความแพ่งในเรื่องการดำเนินคดีแบบกลุ่ม และ

บทบาทของพนักงานอัยการในการดำเนินคดีแบบกลุ่มว่าจะเป็นผู้ฟ้องคดีตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 43 และมาตรา 44/1 และเป็นผู้แทนกลุ่มด้วยได้หรือไม่ หรือจะเรียกร้องผลประโยชน์ให้สมาชิกกลุ่มได้อย่างไร หรือหากจะให้พนักงานอัยการเป็นตัวแทนกลุ่มต้องแก้กฎหมายมาตราใดหรือไม่ ถึงแม้จะมีความยากลำบากในการนำไปปฏิบัติแต่ก็มีการศึกษาแนวคิดดังกล่าวแล้วในต่างประเทศ¹⁸⁸ ในส่วนนี้จึงจะพิจารณาถึงแนวคิดที่น่าสนใจและอาจนำไปปฏิบัติได้ เพื่อท่านที่สนใจศึกษาเพิ่มเติมในอนาคตจะสามารถทำให้ความคิดนี้เกิดขึ้นได้จริง และเชื่อได้น่าจะเป็นประโยชน์ต่อกระบวนการยุติธรรมอย่างมหาศาล

ที่มาของการดำเนินคดีแบบกลุ่ม

ในทางประวัติศาสตร์พบว่า การดำเนินคดีแบบ Class Action พัฒนามาจากหลัก Equity¹⁸⁹ เพื่อใช้ในกรณีที่ผู้มีส่วนได้เสียจำนวนมากในมูลเหตุแห่งการฟ้องคดี เพราะการให้ผู้มีส่วนได้เสียทุกคนเข้ามาเป็นคู่ความในคดีร่วมกันเป็นสิ่งที่ไม่สามารถปฏิบัติได้¹⁹⁰ เพื่อหลีกเลี่ยงความซ้ำซ้อนในการพิจารณาและการฟ้องร้องคดี รวมถึงประหยัดเวลาและค่าใช้จ่าย และได้มาซึ่งการตัดสินคดีที่มีผลผูกพันโดยคำพิพากษาไม่ขัดแย้งกัน อีกทั้งยังจัดปัญหาการแยกฟ้องเพราะเขตอำนาจศาล หรือเพราะบุคคลเหล่านั้นไม่ทราบถึงสิทธิที่ตนมีอยู่

ความหมายของ “Class Action” ตาม Black’s Law Dictionary 5th. Ed, 1979. “Class Action means one who stands in place of, and represents the interest of, another. A person who oversees the legal affairs of another” ซึ่งแปลได้ว่า “Class Action” คือ การที่บุคคลหนึ่งเป็นตัวแทนผลประโยชน์ของบุคคลอื่น หรือบุคคลที่ดูแลการดำเนินการทางกฎหมายให้แก่บุคคลอื่น

ในการดำเนินคดี Class Action ผู้ที่จะเข้ามาเป็นสมาชิกของกลุ่มเพื่อดำเนินคดีไปในคราวเดียวกันนั้นต้องเป็นผู้มีส่วนได้เสียร่วมกัน (Common interest) เป็นการที่คนกลุ่มหนึ่งมีจุดมุ่งหมายเดียวกันคือการเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนจากการที่ตนถูกโต้แย้งสิทธิในความเสียหายที่เกิดจากการกระทำเดียวกัน¹⁹¹ ฟ้องเข้ามาในคดีเดียวกันเพื่อให้ศาลมีคำพิพากษาและตัดสินไปในคราวเดียว

¹⁸⁸ Adam S. Zimmerman and David M. Jaros, “The Criminal Class Action,” *University of Pennsylvania Law Review* vol.159 (2011): p.1385-1455.

¹⁸⁹ Milton D. Green, *Basic Civil Procedure*, (New York: The Foundation Press, 1972), p. 80.

¹⁹⁰ Carrington D. Paul and Babecok Allen Barbara, *Civil Procedure*, (USA: Little, Brown & Company, 1979), p. 1174.

¹⁹¹ Ibid., p.213.

Class Action ในประเทศสหรัฐอเมริกา

Class Action ในประเทศสหรัฐอเมริกาได้รับการบัญญัติใน Federal Rule of Civil Procedure ข้อ 23 หรือ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ซึ่งบังคับใช้กับกรณีทั่วไปทั้งประเทศ ไม่ได้บังคับใช้เฉพาะบางฐานความผิดแต่อย่างใด และยังเป็นต้นแบบของร่างพระราชบัญญัติการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง (ฉบับที่ 26) พ.ศ.2558 ว่าด้วยการดำเนินคดีแบบกลุ่มซึ่งบัญญัติในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งหมวด 4 มาตรา 222/1 ถึง 222/49 ของประเทศไทย โดย Rule 23 มีหลักเกณฑ์สำคัญดังนี้

Rule 23 (a) ข้อกำหนด (Prerequisites) สมาชิกกลุ่มบุคคลหนึ่งหรือมากกว่านั้น อาจฟ้องหรือถูกฟ้องเป็นตัวแทนในนามของสมาชิกทั้งหมด ถ้า

- (1) มีสมาชิกจำนวนมาก (numerous) ซึ่งการรวมกันของสมาชิกทั้งหมดนั้นไม่สามารถกระทำได้ (impracticable);
- (2) สมาชิกในกลุ่มมีปัญหาข้อกฎหมายหรือปัญหาข้อเท็จจริงเป็นอย่างเดียวกัน (question of law or fact common to the class);
- (3) ข้อเรียกร้องหรือข้อต่อสู้ของตัวแทนกลุ่มเป็นอย่างเดียวกันกับข้อเรียกร้องหรือข้อต่อสู้ของสมาชิกกลุ่ม (typical of the claims or defenses of the class);
- (4) ตัวแทนกลุ่มสามารถปกป้องผลประโยชน์ของสมาชิกได้อย่างเป็นธรรมและเพียงพอ (fairly and adequately protect the interest)

ที่มาของการดำเนินคดีแบบกลุ่มในประเทศไทย

ในประเทศไทยเองก่อนที่จะมีพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง (ฉบับที่ 26) พ.ศ.2558¹⁹² ว่าด้วยการดำเนินคดีแบบกลุ่ม ได้มีการกำหนดองค์กรผู้ฟ้องคดีแทนเอกชนไว้ในกฎหมายเฉพาะ เรียกว่า การดำเนินคดีแทนบุคคลอื่น เช่น คณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภค หรือ สมาคมที่มีวัตถุประสงค์ในการคุ้มครองผู้บริโภค¹⁹³, คณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภค สมาคม และมูลนิธิซึ่งคณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภคให้การรับรองตามกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองผู้บริโภค¹⁹⁴, คณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภคหรือสมาคมที่คณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภค รับรอง

¹⁹² ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 132 ตอนที่ 28 ก หน้า 1 ถึง 17 วันที่ 8 เมษายน 2558 มีผลบังคับใช้วันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ.2558

¹⁹³ มาตรา 39 ถึง 41 แห่งพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ.2522

¹⁹⁴ มาตรา 10 แห่งพระราชบัญญัติความรับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดจากสินค้าที่ไม่ปลอดภัย พ.ศ.2551

ตามกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองผู้บริโภค¹⁹⁵, สำนักงานคณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์¹⁹⁶, คณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภค หรือสมาคมตามกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองผู้บริโภค¹⁹⁷, นิติบุคคลหมู่บ้านจัดสรร¹⁹⁸ เป็นต้น

ต่อมา สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาเห็นควรนำหลักการการดำเนินคดีแบบกลุ่มมาใช้กับคดีที่มีผู้เสียหายจำนวนมากในคดีแพ่ง¹⁹⁹ เช่น มูลละเมิด หรือการผิดสัญญา หรือความเสียหายที่เกิดจากกฎหมายเฉพาะต่าง ๆ ที่ประสงค์คุ้มครองผู้เสียหายจำนวนมาก เช่น คดีสิ่งแวดล้อม คดีเกี่ยวกับแรงงาน คดีเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

กระบวนการดำเนินคดีแบบกลุ่มตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง

ปรากฏตามบันทึกหลักการและเหตุผล²⁰⁰ และหมายเหตุท้ายพระราชบัญญัติความเดียวกันว่า “เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ คือ โดยที่การดำเนินคดีแบบกลุ่มเป็นกระบวนการดำเนินคดีที่ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการอำนวยความสะดวกยุติธรรมให้กับประชาชน เนื่องจากเป็นวิธีการที่สามารถ คุ้มครองผู้เสียหายจำนวนมากได้ในการดำเนินคดีเพียงครั้งเดียว และสามารถอำนวยความสะดวกให้ผู้เสียหาย ที่ไม่มีความสามารถฟ้องคดีเพื่อเยียวยาความเสียหายด้วยตนเองได้ หรือผู้เสียหายที่ได้รับความเสียหายจำนวนเพียงเล็กน้อย เช่น คดีที่ผู้บริโภคได้รับความเสียหาย การดำเนินคดีแบบกลุ่มจึงเป็นมาตรการที่สร้างความเข้มแข็งให้แก่ประชาชนผู้ด้อยโอกาสในสังคมได้เป็นอย่างดี ประกอบกับการดำเนินคดีแบบกลุ่มเป็นวิธีการที่ประหยัดเวลาและค่าใช้จ่ายในการดำเนินการ และยังช่วยหลีกเลี่ยงความซ้ำซ้อนในการฟ้องคดีและป้องกัน ความขัดแย้งกันของคำพิพากษาตลอดจนเป็นมาตรการในการลดปริมาณคดีที่จะขึ้นสู่ศาลได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกทางหนึ่ง สมควรแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งเพื่อกำหนดกระบวนการพิจารณาเกี่ยวกับ การดำเนินคดีแบบกลุ่ม จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้”

หลักเกณฑ์การดำเนินคดีแบบกลุ่มในประเทศไทย

¹⁹⁵ มาตรา 19 แห่งพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ.2551

¹⁹⁶ มาตรา 47 แห่งพระราชบัญญัติหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ พ.ศ.2535

¹⁹⁷ มาตรา 40 แห่งพระราชบัญญัติแข่งขันทางการค้า พ.ศ.2542

¹⁹⁸ มาตรา 48 แห่งพระราชบัญญัติจัดสรรที่ดิน พ.ศ.2543

¹⁹⁹ นนทวัชร นวตระกูลพิสุทธิ์, “การดำเนินคดีแบบกลุ่ม: ข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยการดำเนินคดีแบบกลุ่มของไทยและบทบาท ‘ใหม่’ ของศาล,” **วารสารนิติศาสตร์** ปีที่ 40 (มิถุนายน 2554): หน้า 291–292.

²⁰⁰ บันทึกหลักการและเหตุผลประกอบร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง (ฉบับที่ ...) พ.ศ. ...

การดำเนินคดีแบบกลุ่มเป็นการดำเนินคดีแพ่งโดยบุคคลคนหนึ่ง หรือหลายคน เพื่อประโยชน์ร่วมกัน (Interest in common) ของบุคคลจำนวนมากที่ได้รับความเสียหายจากเหตุการณ์เดียวกัน โดยผู้เสียหายเหล่านั้นได้รวมตัวกันเป็น กลุ่มบุคคล (Class) และตั้งผู้เสียหายคนหนึ่ง หรือหลายคน เป็นโจทก์เพื่อฟ้องร้องและดำเนินคดีดังกล่าวเป็นแบบกลุ่ม²⁰¹ โดยผู้เสียหายคนอื่น ๆ มิได้เข้าร่วมเป็นคู่ความในคดี และไม่ต้องมอบอำนาจให้โจทก์แต่อย่างใด เพื่อให้คำพิพากษาของศาลในคดีนั้นผูกพันผู้ที่ได้รับความเสียหายจากเหตุการณ์เดียวกันนั้นทุกคน โดยมีทนายความโจทก์ให้คำปรึกษาและช่วยเหลือในการดำเนินคดี ทั้งนี้ จะดำเนินคดีแบบกลุ่มได้ก็ต่อเมื่อศาลอนุญาตเท่านั้น

กระบวนการและขั้นตอนโดยรวมของการดำเนินคดีแบบกลุ่ม สามารถแสดงได้ดังแผนภาพต่อไปนี้²⁰²

ภาพที่ 5.1 แผนภาพแสดงกระบวนการและขั้นตอนโดยรวมของการดำเนินคดีแบบกลุ่ม

²⁰¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 293.

²⁰² เรื่องเดียวกัน, หน้า 294.

หลักเกณฑ์เกี่ยวกับกลุ่มบุคคลและสมาชิกกลุ่ม

“กลุ่มบุคคล” หมายความว่า บุคคลหลายคนที่มีสิทธิอย่างเดียวกันอันเนื่องมาจากข้อเท็จจริง และหลักกฎหมายเดียวกันและมีลักษณะเฉพาะของกลุ่มเหมือนกัน แม้ว่าจะมีลักษณะของความเสียหายที่แตกต่างกันก็ตาม

เห็นได้ว่าการดำเนินคดีแบบกลุ่มเกี่ยวข้องกับคดีที่มีผู้เสียหายจำนวนมาก ซึ่งได้รวมกันเป็นกลุ่มผู้เสียหาย หรือตามบทนิยามใช้คำว่า “กลุ่มบุคคล” ดังนั้นศาลจะอนุญาตให้ดำเนินคดีแบบกลุ่มได้นั้น จึงต้องมีเงื่อนไขในเชิงปริมาณของจำนวนผู้เสียหายด้วย โดยสังเกตได้จากบทบัญญัติในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง เช่น “คดีที่มีสมาชิกกลุ่มจำนวนมากดังต่อไปนี้ โจทก์ซึ่งเป็นสมาชิกกลุ่มอาจร้องขอให้ดำเนินคดีแบบกลุ่มได้...”²⁰³ และ “... ศาลจะอนุญาตให้ดำเนินคดีแบบกลุ่มได้ต่อเมื่อเป็นที่พอใจแก่ศาลว่า (3) กลุ่มบุคคลมีสมาชิกกลุ่มจำนวนมาก ซึ่งการดำเนินคดีอย่างคดีสามัญจะทำให้เกิดความยุ่งยากและไม่สะดวก...”²⁰⁴

นอกจากกลุ่มบุคคลแล้ว ผู้มีส่วนได้เสียที่สำคัญที่สุดในคดี คือ โจทก์หรือผู้แทนกลุ่ม เนื่องจากว่าผู้เสียหายทุกคนไม่ได้มีส่วนร่วมในการดำเนินคดีด้วยตัวเอง หากแต่ดำเนินการโดยผู้แทนกลุ่มซึ่งได้รับคัดเลือกจากสมาชิกกลุ่มทำหน้าที่เป็นโจทก์ในการฟ้องคดีเพื่อประโยชน์ของสมาชิกทั้งหมด และโจทก์เท่านั้นที่มีสถานะเป็นคู่ความในคดีที่มีการดำเนินคดีแบบกลุ่ม กล่าวคือ โจทก์ต้องเป็นสมาชิกกลุ่มและมีสิทธิฟ้องคดีด้วยตนเอง ข้อเรียกร้องและข้อต่อสู้ของโจทก์จะต้องเป็นอย่างเดียวกันกับของสมาชิกกลุ่ม (Typicality) และโจทก์ต้องสามารถคุ้มครองผลประโยชน์ของสมาชิกกลุ่มได้อย่างเพียงพอและเหมาะสม (adequacy of representative)²⁰⁵

ขอบเขตการบังคับใช้การดำเนินคดีแบบกลุ่ม

หลักเกณฑ์ในส่วนนี้ได้แก่ การกระทำที่ทำให้เกิดความเสียหายหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ที่เป็นเหตุให้โจทก์ฟ้องคดีต่อศาล ได้แก่²⁰⁶ คดีละเมิด คดีสัญญา คดีเรียกร้องสิทธิตามกฎหมายต่าง ๆ เช่น กฎหมายเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม การคุ้มครองผู้บริโภค แรงงาน หลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ การแข่งขันทางการค้า และโจทก์ต้องแสดงเหตุตามสมควรที่ศาลจะอนุญาตให้มีการดำเนินคดีแบบกลุ่มด้วย²⁰⁷

²⁰³ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 222/8

²⁰⁴ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 222/12

²⁰⁵ นนทวัชร นวตระกูลพิสุทธิ์, เรื่องเดิม, หน้า 297.

²⁰⁶ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 222/8

²⁰⁷ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 222/9 วรรค 2

ผลของการดำเนินคดีแบบกลุ่ม

การดำเนินคดีแบบกลุ่มนำมาซึ่งผลทางกฎหมายประการสำคัญ คือ ความผูกพันของโจทก์และสมาชิกกลุ่มตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลในคดีแบบกลุ่ม กล่าวอีกนัยหนึ่ง คำพิพากษาของศาลที่มีต่อฝ่ายโจทก์ในคดีแบบกลุ่มไม่ว่าจะเป็นไปในทางที่เป็นประโยชน์ (โจทก์ชนะคดี) หรือเสียประโยชน์ (โจทก์แพ้คดี) ย่อมมีผลผูกพันถึงสมาชิกกลุ่มทุกคนด้วย อันเป็นการยกเว้นหลักคำพิพากษาผูกพันคู่ความตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 145²⁰⁸ โดยโจทก์หรือทนายความฝ่ายโจทก์มีอำนาจดำเนินการบังคับคดีแทนโจทก์และสมาชิกกลุ่ม

ปัญหาที่ควรพิจารณา

ประเด็นปัญหาที่น่าสนใจในการพิจารณานำการดำเนินคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญาที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์มาใช้กระบวนการพิจารณาคดีแบบกลุ่ม ได้แก่

1. กระบวนการดำเนินคดีแบบกลุ่มสามารถใช้กับคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญาได้หรือไม่

ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 222/7 ซึ่งวางหลักไว้ว่า ในกรณีที่การฟ้องคดีแบบกลุ่มเป็นคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญาแม้จะมีการฟ้องคดีอาญาแล้ว ศาลที่พิจารณาคดีแบบกลุ่มอาจพิจารณาคดีต่อไปโดยไม่ต้องรอศาลอาญามีคำพิพากษาออกก่อนก็ได้ แสดงว่ากฎหมายได้เปิดช่องให้สามารถนำคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญามาใช้กระบวนการพิจารณาคดีแบบกลุ่มได้

2. การดำเนินคดีแบบกลุ่มจะช่วยรวบรวมผู้เสียหายและแจ้งข้อมูลและสิทธิแก่ผู้เสียหายในคดีได้ดีกว่าวิธีการดำเนินคดีตามปกติหรือไม่

การดำเนินคดีแบบกลุ่มถือเป็นกระบวนการดำเนินคดีแบบพิเศษที่มีลักษณะแตกต่างไปจากกระบวนการดำเนินคดีแบบธรรมดา ซึ่งได้บัญญัติแยกต่างหากอยู่ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง หมวด 4 มาตรา 222/1 - 222/49 ทั้งนี้ เมื่อมีการรวมกลุ่มกันฟ้องคดีและศาลอนุญาตให้ดำเนินคดีแบบกลุ่มแล้ว กฎหมายกำหนดให้มีการบอกกล่าวให้สมาชิกกลุ่มทราบ รวมถึงประกาศในหนังสือพิมพ์ที่แพร่หลายติดต่อกัน 3 วัน และทางสื่อมวลชนหรือวิธีอื่นใดตามสมควร ทำให้ผู้เสียหายที่ยังไม่ได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มมีโอกาสทราบและเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มมากกว่าการดำเนินคดีตามปกติ อีกทั้งยังมีเจ้าหน้าที่ของรัฐให้ความช่วยเหลือ เช่น เจ้าพนักงานคดีแบบกลุ่ม เป็นต้น โดย

²⁰⁸ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 145 วรรคหนึ่ง บัญญัติว่า “ภายใต้บังคับบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายนี้ว่าด้วยการอุทธรณ์ ฎีกา และการพิจารณาใหม่ คำพิพากษาหรือคำสั่งใด ๆ ให้ถือว่าผูกพันคู่ความในกระบวนการพิจารณา ของศาลที่พิพากษาหรือมีคำสั่ง นับตั้งแต่วันที่ได้พิพากษาหรือมีคำสั่ง จนถึงวันที่คำพิพากษาหรือคำสั่ง นั้นได้ถูกเปลี่ยนแปลง แก้ไข กลับหรือดเสียถ้าหากมี”

ผู้เสียหายที่เข้าร่วมในคดีนั้นจะเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มและมีส่วนได้ค่าสินไหมทดแทนไปโดยปริยาย หากไม่ได้แจ้งความประสงค์ออกจากกลุ่ม และอาจกำหนดระยะเวลายื่นคำร้องตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 เป็นกรณีพิเศษก็ได้ กระบวนการพิเศษทั้งหมดนี้น่าจะทำให้การรวบรวมผู้เสียหายและการเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนในกรณีที่มีผู้เสียหายจำนวนมากทำได้ดีกว่าการดำเนินคดีโดยวิธีการปกติทั่วไป

3. พนักงานอัยการเป็นตัวแทนกลุ่มได้หรือไม่

ขณะนี้พนักงานอัยการยังไม่สามารถเป็นโจทก์หรือตัวแทนกลุ่มได้ เพราะประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 222/12 (5) วางหลักว่า โจทก์ได้แสดงให้เห็นว่าโจทก์เป็นสมาชิกกลุ่มที่มีคุณสมบัติ ส่วนได้เสีย รวมตลอดทั้งการได้มาซึ่งสิทธิการเป็นสมาชิกกลุ่ม ซึ่งต้องมีข้อเรียกร้องและข้อต่อสู้เป็นอย่างเดียวกันกับของสมาชิกกลุ่ม

4. พนักงานอัยการจะเรียกค่าสินไหมทดแทนแทนสมาชิกกลุ่มเช่นเดียวกับประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 43 ได้หรือไม่

การพิจารณาว่าพนักงานอัยการจะเรียกค่าสินไหมทดแทนแทนสมาชิกกลุ่มได้หรือไม่นั้น ต้องทราบก่อนว่าพนักงานอัยการเข้าไปมีส่วนในฐานะใดของกลุ่ม กล่าวคือ การจะให้พนักงานอัยการเรียกค่าสินไหมทดแทนแทนสมาชิกกลุ่มได้นั้น พนักงานอัยการต้องเป็นโจทก์ในการฟ้องคดีแบบกลุ่มเสียก่อน จึงจะมีอำนาจเรียกทรัพย์สินหรือราคาแทนผู้เสียหายในส่วนที่ผู้เสียหายได้รับความเสียหายจากการกระทำผิด ทั้งนี้ ตามที่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 43 วางหลักว่า เมื่อพนักงานอัยการฟ้องคดีอาญา ก็ให้เรียกทรัพย์สินหรือราคาแทนผู้เสียหายด้วย ดังนี้ หากพนักงานอัยการยังไม่มีฐานะเป็นโจทก์ในการดำเนินคดีแบบกลุ่ม ย่อมไม่สามารถใช้อำนาจหน้าที่ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 43 ในการเรียกทรัพย์สินหรือราคาแทนสมาชิกกลุ่มได้เลย

5. พนักงานอัยการจะเรียกค่าสินไหมทดแทนแทนสมาชิกกลุ่มเช่นเดียวกับประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 ได้หรือไม่

การจะให้พนักงานอัยการเรียกค่าสินไหมทดแทนแทนผู้เสียหายตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 แทนสมาชิกกลุ่มได้นั้น ต้องให้อำนาจพนักงานอัยการในการเรียกค่าสินไหมทดแทนแทนผู้เสียหายในคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญาธรรมดาเสียก่อน กล่าวคือมีการแก้ไขกฎหมายให้พนักงานอัยการสามารถเรียกค่าสินไหมทดแทนแทนผู้เสียหายตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 ในความเสียหายบางประเภท ตามข้อเสนอแนะของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เสียก่อน แล้วต่อ ยอดให้พนักงานอัยการมีอำนาจเรียกค่าสินไหมทดแทนแทนผู้เสียหายในการดำเนินคดีแบบกลุ่มภายหลัง

กล่าวโดยสรุป การจะนำการดำเนินคดีแบบกลุ่มมาใช้ในคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญา และให้พนักงานอัยการเรียกค่าสินไหมทดแทนแทนผู้เสียหายตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 43 และมาตรา 44/1 ซึ่งเป็นการต่อยอดโดยนำการดำเนินคดีแบบกลุ่มเข้ามาใช้ในการดำเนินคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญาที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์นั้น มีข้อสังเกตดังต่อไปนี้

1. พนักงานอัยการต้องมีฐานะเป็นตัวแทนกลุ่มเสียก่อน
2. พนักงานอัยการต้องมีอำนาจในการเรียกค่าสินไหมทดแทนแทนผู้เสียหายตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1

ซึ่งในปัจจุบันกฎหมายยังไม่เปิดช่องให้กระทำได้ เพียงแต่เป็นแนวคิดที่น่าสนใจจะนำไปศึกษาต่อในอนาคต อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนได้นำเสนอข้อเสนอแนะที่อาจเป็นไปได้เพื่อทำให้แนวคิดนี้เกิดขึ้นได้จริง ดังนี้

1. แก้อกฎหมายให้พนักงานอัยการสามารถเข้าเป็นโจทก์หรือตัวแทนกลุ่มได้ หรือมีอำนาจฟ้องคดีแทนผู้เสียหายจำนวนมากได้ โดยอาจลบข้อจำกัดของการเป็นตัวแทนกลุ่มของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งในเรื่องการดำเนินคดีแบบกลุ่มที่ว่า โจทก์ได้แสดงให้เห็นว่าโจทก์เป็นสมาชิกกลุ่ม และข้ออ้างที่อาศัยเป็นหลักแห่งข้อหาของโจทก์และของกลุ่มมีลักษณะเดียวกัน หรือบัญญัติอำนาจหน้าที่เพิ่มเติมในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา หรือแต่งตั้งพนักงานอัยการให้เป็นเจ้าหน้าที่พิเศษเฉพาะบางคดี เช่น การแต่งตั้งให้พนักงานอัยการเป็นเจ้าหน้าที่คุ้มครองผู้บริโภค ตามพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ.2522 มาตรา 39 ความว่า ในกรณีที่คณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภคเห็นสมควร คณะกรรมการมีอำนาจแต่งตั้งพนักงานอัยการเป็นเจ้าหน้าที่คุ้มครองผู้บริโภค เพื่อให้มีหน้าที่ดำเนินคดีแพ่งและคดีอาญาแก่ผู้ละเมิดสิทธิของผู้บริโภคในศาล และให้เจ้าหน้าที่คุ้มครองผู้บริโภคมีอำนาจฟ้องเรียกทรัพย์สินหรือค่าเสียหายให้แก่ผู้บริโภคที่ร้องขอได้ด้วย และให้ได้รับยกเว้นค่าธรรมเนียมทั้งปวง

ดังนี้ จึงเป็นไปได้ว่าอาจแต่งตั้งให้พนักงานอัยการเป็นผู้แทนการดำเนินคดีแบบกลุ่มในบางกรณี และยกเว้นเกณฑ์ของการเป็นผู้แทนกลุ่มตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง

2. ให้พนักงานอัยการมีอำนาจเรียกค่าสินไหมทดแทนแทนผู้เสียหายในกลุ่มตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 ในความเสียหายที่ชัดเจนโดยความยินยอมของผู้เสียหาย ข้อเสนอแนะนี้เหมือนกับข้อเสนอแนะของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เพียงแต่ในวิทยานิพนธ์เสนอแนะให้พนักงานอัยการมีอำนาจในการเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนแทนผู้เสียหายในคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญาในคดีที่มีผู้เสียหายเป็นรายบุคคล แต่ในส่วนนี้ได้ต่อยอดขึ้นมาจากข้อเสนอดังกล่าว คือให้พนักงานอัยการสามารถเรียกค่าสินไหมทดแทนแทนผู้เสียหายในการดำเนินคดีแบบกลุ่มด้วย อย่างไรก็ตาม หากจะให้ข้อเสนอนี้เป็นจริงได้ ต้องให้อำนาจพนักงานอัยการเรียกค่าสินไหมทดแทนแทนผู้เสียหายตามมาตรา 44/1 ในคดีธรรมดาเสียก่อน และต้องให้พนักงานอัยการสามารถ

เป็นตัวแทนกลุ่มในการดำเนินคดีแบบกลุ่มได้เสียก่อนด้วย จึงจะมาถึงข้อเสนอแนะข้อนี้ที่ให้นักงาน
อัยการเรียกค่าสินไหมทดแทนแทนผู้เสียหายในการดำเนินคดีแบบกลุ่ม

บรรณานุกรม

- Goldsmith, Immanuel. **Damages for Personal Injury and Death in Canada**. Toronto: Carswell, 1959.
- Green, Milton D. **Basic Civil Procedure**. New York: The Foundation Press, 1972.
- Noda, Yosiyuki. **Introduction to Japanese Law**. 6th ed. Tokyo: University of Tokyo Press, 1984.
- Oda, Hiroshi. **Japanese Law**. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press, 1999.
- Paul, Carrington D; and Babecok, Allen Barbara. **Civil Procedure**. USA: Little, Brown & Company, 1979.
- Spohn, Matthew. A Statutory Chameleon: The Mandatory Victim Restitution Act's Challenge to the Civil/Criminal Divide. **S6 IOWA LAW REVIEW**. (2001): 1013-1041.
- Tanaka, Hideo. **The Japanese Legal System**. Tokyo: University of Tokyo Press, 1975.
- Zimmerman, Adam S; and Jaros, David M. The Criminal Class Action. **University of Pennsylvania Law Review**. 159 (2011): 1385-1455.
- กมล พัชราวนิช. ระบบอัยการของสหรัฐอเมริกา. **วารสารอัยการ**. 2521.
- กรรณิการ์ ชัยรัตน์. **อำนาจอัยการสูงสุดในการสอบสวนคดีอาญาที่เกิดขึ้นนอกราชอาณาจักร**. วิทยานิพนธ์ นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.
- กฤษดา ภูวรักษ์. **ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับการดำเนินคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญา**. การศึกษาอิสระ นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2548.
- . **ปัญหาในการพิจารณาคำร้องขอให้ชดใช้ค่าสินไหมทดแทนในคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญา**. สถาบันพัฒนาข้าราชการตุลาการศาลยุติธรรม, 2555.
- กิตติพงษ์ กิตยารักษ์, ชชาติ ชัยเดชสุริยะ, และ ญัฐวสา ฉัตรไพฑูรย์. **มาตรฐานองค์การสหประชาชาติว่าด้วยกระบวนการยุติธรรมทางอาญา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เดือนตุลา, 2550.
- กุลพล พลวัน. **องค์กรอัยการไทยกับองค์กรอัยการฝรั่งเศส พัฒนาการแห่งองค์กรกระบวนการยุติธรรมประเทศไทย**. ม.ป.พ., 2556.
- เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์. **คำอธิบายกฎหมายอาญา ภาค 1 บทบัญญัติทั่วไป**. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพมหานคร: พลสยาม พรินต์ติ้ง, 2551.
- . **คำอธิบายหลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาว่าด้วยการดำเนินคดีในขั้นตอนก่อนการ**

- พิจารณา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ จีระการพิมพ์, 2551.
- . ดุลพินิจในการไม่ฟ้องคดีอาญาที่มีมูลของอัยการในสหรัฐอเมริกา. **วารสารนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์**. 10 (2521): 154-177.
- คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. **โครงการศึกษาแนวทางการจ่ายเงินค่าตอบแทนการให้ความช่วยเหลือแก่เหยื่อในคดีอาญา: กรณีการให้ความช่วยเหลือในคดีอาญาของประเทศญี่ปุ่น** (เสนอต่อกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ)., 2558.
- คณิต ณ นคร. **กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ภาคการดำเนินคดี**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2552.
- . **กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา**. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2549.
- . **กฎหมายอาญาภาคทั่วไป**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2551.
- . บทบาทของศาลในคดีอาญา. **วารสารกฎหมายธุรกิจบัณฑิตย์**. 1 (2544): 49-64.
- . **รัฐธรรมนูญกับกระบวนการยุติธรรม**. กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2549.
- จรัญ ภักดีธนากุล. **คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยานหลักฐาน**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานครสำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา, 2553.
- จรัญชัย เคียงกิตวรณ. **ผลของคำพิพากษาคดีอาญาที่มีต่อการดำเนินคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญา**. นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2554.
- จิต เศรษฐบุตร. **หลักกฎหมายแพ่งลักษณะละเมิด**. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร: โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2550.
- จิตติ ตังศภัทย์. **กฎหมายอาญา ภาค 1**. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพมหานคร: สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา, 2546.
- จิตรลดา จุงวงศ์. **แนวทางในการตรวจสอบควบคุมการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐในความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการ**. นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2541.
- เฉลิมวุฒิ บัวบาน. บทบาทของพนักงานอัยการ: ศึกษากรณีผู้เสียหายฟ้องคดีอาญาก่อนฝ่ายเดียว. **วารสารนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร** 2 (2561): 199-244.
- ชาตรี ศรีนวนนิต. **คำอธิบาย ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เรื่อง ผู้เสียหาย**. กรุงเทพมหานคร: กองบัญชาการศึกษา กรมตำรวจ, 2508.
- ทวีศักดิ์ ณ ตะกั่วทุ่ง. **งานอัยการของประเทศญี่ปุ่น ระบบอัยการสากล**. กรุงเทพมหานคร: กองทุนสวัสดิการ ศูนย์บริการเอกสารและวิชาการ กรมอัยการ, 2526.
- ธานิศ เกศพิทักษ์. **คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 1**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: โพลสยามการพิมพ์, 2551.

ธานี สิงหนาท. **คู่มือการศึกษาพยานหลักฐานคดีแพ่งและคดีอาญา**. กรุงเทพมหานคร: กรุงเทพฯ, 2551.

นนทวัชร์ นวตระกูลพิสุทธิ์. 'การดำเนินคดีแบบกลุ่ม': ข้อเสนอแนะบางประการเกี่ยวกับร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยการดำเนินคดีแบบกลุ่มของไทยและบทบาท 'ใหม่' ของศาล. **วารสารนิติศาสตร์**. 40 2 (มิถุนายน 2554): 287-320.

นพดล พลกุล. **อำนาจหน้าที่ของพนักงานอัยการ**. กรุงเทพมหานคร: เอ็นโพร พรินท์, 2560.

น้ำแท้ มีบุญสร้าง. **กระบวนการยุติธรรมทางอาญาเปรียบเทียบ Comparative Criminal Justice System**. กรุงเทพมหานคร: สุทรไพศาล, 2554.

นิพัฒน์ เรืองวิวัฒน์โรจน์. **การยื่นคำร้องขอบังคับคดีใช้ค่าสินไหมทดแทนในคดีแพ่งเกี่ยวกับคดีอาญา**. ปรินทิพนิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2552.

ประยุทธ์ เพชรคุณ. **ปัญหาและอุปสรรคในการใช้สิทธิเรียกร้องทางแพ่งของผู้เสียหายในคดีอาญาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 ที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์: ศึกษาเฉพาะกรณีศาลยุติธรรมในเขตจังหวัดนนทบุรี**. สารนิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2554.

ปัญญา แสงสุข. **กระบวนการตรวจสอบก่อนการพิจารณาคดี**. นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2549.

ปติพร วิมลภักตรานนท์. **พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับที่ 24) พ.ศ.2548 : ศึกษาเฉพาะกรณีของมาตรา 44/1**. ปรินทิพนิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2552.

พงศกร จันทระศัพท์, และนารี ตันตเสถียร. **ระบบกระบวนการยุติธรรมทางอาญาญี่ปุ่น การสอบสวนและฟ้องคดี**. อัยการนิเทศ. 50 (2531): 58-70.

เพ็ง เพ็งนิตติ. **คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยละเมิด**. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร: จีระวิชาการพิมพ์, 2553.

ไพจิตร บุญญพันธุ์. **คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ลักษณะละเมิดและหลักกฎหมายลักษณะละเมิด เรื่องข้อสันนิษฐานความผิดทางกฎหมาย**. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพมหานคร: นิติบรรณการ, 2548.

รชฏ เจริญฉ่ำ. **กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา 1**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2553.

วีระศักดิ์ แสงสารพันธ์. **ผู้เสียหายในคดีอาญา: การศึกษาสิทธิและการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของไทย**. วิทยานิพนธ์ นิติศาสตรมหาบัณฑิต

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2544.

ศันท์ภรณ์ โสติพันธุ์. คำอธิบายกฎหมายลักษณะ ละเมิด จัดการงานนอกสั่ง ลาภมิควรได้. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2557.

ศุภณัฐ ชูลาก. บทบาทพนักงานอัยการในการสอบสวนคดีอาญา : ศึกษาเฉพาะกรณีการสอบสวนคดีความผิดนอกราชอาณาจักร. นิติศาสตรมหาบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์ปริทัศน์ พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2556.

สถาบันกฎหมายอาญา. สารานุกรมกระบวนการยุติธรรมนานาชาติ. กรุงเทพมหานคร: เซเวนพรีนติ้ง, 2540.

สมชาย แก้วพันธ์. โครงสร้างองค์การบริหารงานบุคคลของข้าราชการอัยการในประเทศไทย. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538.

สาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมธิราช. รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการศึกษาแนวทางการให้ผู้กระทำผิดหรือหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมร่วมรับผิดชอบค่าใช้จ่าย : กรณีรัฐจ่ายค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา. กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม, 2553.

สาธิตา คูลิเมคิน. ปัญหาการเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนของผู้เสียหาย ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1. นิติศาสตรมหาบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์ปริทัศน์ พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, ม.ป.ป.

สุข เปรมาวิน. ระบบอัยการสากล. กรุงเทพมหานคร: กองทุนสวัสดิการ ศูนย์บริการเอกสารและวิชาการ กรมอัยการ, 2526.

สุนันทา จันทรแก้ว. “ค่าสินไหมทดแทนกรณีละเมิดที่ก่อให้เกิดความเสียหายทางจิตใจ.” สำนักงานคณะกรรมการการกฤษฎีกา, ม.ป.ป.

สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล. บันทึกของ นายยอร์ช ปาดูซ์ (G. Padoux) เกี่ยวกับการร่างกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. 127. วารสารนิติศาสตร์ 2 (2531): 1-38.

———. ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ฉบับอ้างอิง ตัวบทคำอธิบาย และเอกสารอ้างอิงเรียงมาตรา. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2551.

แสง บุญเฉลิมวิภาส. กฎหมายลักษณะอาญาประมวลกฎหมายฉบับแรกของไทย. วารสารนิติศาสตร์. 2 (มิถุนายน 2529): 106-124.

หยุด แสงอุทัย. ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาศึกษาทางคำพิพากษาศาลฎีกา. กรุงเทพมหานคร: แม่บ้านการเรือน, 2507.

อรรถพล ใหญ่สว่าง. คำอธิบาย วิชา สัมมนากฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ป.วิ.อ.ภาค 1, ภาค 2,

ภาค3, ภาค4, ภาค5, ภาค6, ภาค7). พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: กรุงเทพมหานคร พับลิชชิ่ง, 2561.

อลงกรณ์ กลิ่นหอม. สิทธิในการฟ้องคดีอาญาของเอกชน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทนิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2541.

อายุธ สมานเดชา. **อำนาจหน้าที่อัยการสูงสุด: ศึกษาเปรียบเทียบกับสหรัฐอเมริกาและญี่ปุ่น.** วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2534.

อุดม รัฐอมฤต. **คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน.** พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2552.

———. **รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการศึกษาวิจัยเรื่อง การคุ้มครองสิทธิที่จะได้รับการเยียวยาของผู้เสียหาย และจำเลยในคดีอาญา.** สำนักงานสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2549.

อุทัย อาทิวา. **รวมบทความกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส.** กรุงเทพมหานคร: วิ.เจ.พรินต์ติ้ง, 2554.

———. **สิทธิของผู้เสียหายในกฎหมายฝรั่งเศส. บทบัญญัติ 1 (2548): 1-2.**

อุทิศ วีรวัฒน์. **อัยการสกอตแลนด์และอัยการอังกฤษ.** กรุงเทพมหานคร: ศูนย์บริการเอกสารและวิชาการ กรมอัยการ, 2553.

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-นามสกุล

นายอินันท์ คันธอุลิส

ประวัติการศึกษา

นิติศาสตร์บัณฑิต

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สำเร็จการศึกษา พ.ศ.2558

เนติบัณฑิตไทย สมัยที่68

